വ്യാസഭാരതം

ഗദ്യം.

മയ്യനാട്ട്

സീ. വീ. കുഞ്ഞുരാമൻ.

വ്യാസഭാരതം

(ഗദ്യം)

മയ്യനാട്ട്

സി. വി. കുഞ്ഞുരാമൻ

എഴുതിയതു്.

പ്രകാശകൻ,

രാജ്യസേവാനിരതഃ

കെ. ജി. പരമേശ്വരൻപിള്ള.

ശ്രീരാമവിലാസം പ്രസ്സ്,

കൊല്ലം.

(All Rights Reserved.)

5-ാം പതിപ്പു് കാപ്പി 2000

1122

അവതാരിക

മഹാഭാരതം "പഞ്ചമവേദം" എന്നാണു ഹിന്ദുക്കൾ വിശ്വസിച്ചുപോരുന്നതു്. ഗംഗായമുനാതീരങ്ങളിൽ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന ഒരു ചെറിയരാജ്യമായ പുരാതനകുരുരാജ്യത്തിന്റെ പിന്തുടർച്ചയെപ്പററി ബന്ധുഭേദ്യന്മാരായ രാജാക്കന്മാരുടെ ഭിന്നശാഖാസന്താനങ്ങൾതമ്മിൽ പണ്ടു് എവിടെയും നടന്നിരുന്നമാതിരിയിൽ, ഉണ്ടായ ഒരു തർക്കത്തിന്റെ നിവൃത്തിക്കായിനടത്തിയ ഭയങ്കരയുദ്ധമാണു മഹാഭാരതത്തിലെ പ്രധാന കഥാവസ്തു. കുരുരാജാക്കന്മാരുടെ ഈ പുരാവൃത്തം ഭാരതീയരായ സമസ്തഹിന്ദുക്കളുടെയും ഭക്തിപൂർവ്വകമായ പാരായണത്തിനു് ഉപയുക്തമായ പഞ്ചമവേദമായി പരിണമിച്ചതു് അത്ഭുതമല്ല. ഭൂഗോളത്തിന്റെ ഈ ഭാഗത്തിലും മറുഭാഗത്തിലുമുള്ള ഭിന്നരാജ്യങ്ങളിലും വിഭിന്നവർഗ്ഗങ്ങളിലുംപെട്ട ക്രൈസ്തവജനസമുദായങ്ങൾക്കു തങ്ങളുടെ ജന്മഭൂമിപോലുമല്ലാത്ത പശ്ചിമേഷ്യയിലെ അസീറിയാ, സീറിയാ, പാലസ്റ്റൈൻ മുതലായ രാജ്യങ്ങളിലെ പുരാതനരാജവംശങ്ങളുടെ അവ്യക്തപുരാവൃത്തങ്ങൾ നിത്യപാരായണത്തിനു് ഉപയുക്തവും, നിത്യനൈമിത്തികകൃത്യങ്ങളിൽ നേരിടാവുന്ന ധർമ്മസന്ദേഹങ്ങളിൽ പരമാവലംബവുമായ വൈദികഗ്രന്ഥമായിത്തീരാമെങ്കിൽ ഭാരതീയരായ ഹിന്ദുക്കൾക്കു ഭാരതീയരായ കുരുപാഞ്ചാലന്മാരുടേയും മററും പുരാവൃത്തങ്ങൾ എന്തുകൊണ്ടു മുമ്പുള്ള ചതുർവ്വേദങ്ങൾക്കുപുറമേ ഒരു പഞ്ചമവേദവുംകൂടിയായിത്തീർന്നുകൂടാ? സംസ്കാരഭേദവും, നിത്യപാരായണത്തിനും സംഭാഷണത്തിനും ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്ന മതസാഹിത്യഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ സ്വഭാവഭേദവും ആശ്രയിച്ചു മനുഷ്യരുടെ വിശ്വാസാചാരാദികളിൽ വിഭിന്നത സംഭവിക്കാമെങ്കിലും മതകാര്യങ്ങളിൽ മനുഷ്യസ്വഭാവത്തിന്റെ പ്രവ

ത്തനം ഏതെങ്കിലും ചില ഇതിഹാസകഥകൾ മാത്രമായിട്ടാണ് എല്ലാമതക്കാരിലും കാണപ്പെട്ടുവരുന്നതു്.

ലോകത്തിൽ ഇന്നു പ്രചാരത്തിലിരിക്കുന്ന മതങ്ങളുടെക്കൂട്ടത്തിൽ ഇതിഹാസകഥകളുടെ സമൃദ്ധികൊണ്ടു പ്രഥമഗണനീയമായുള്ളതു് ഹിന്തുമതമാണെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ഒരുമതഗ്രന്ഥമെന്നുള്ള നിലയിലല്ലാതെയും മഹാഭാരതം മലയാളികളെല്ലാവരും വായിച്ചിരിക്കേണ്ടതാണെന്നുള്ളതിലേക്കു പലകാരണങ്ങൾ പറയാവുന്നതാണു്.

1. കേരളഭാഷാസാഹിത്യത്തിൻെറ ഉത്ഭവവും വളർച്ചയും മുഖ്യമായി രാമായണമഹാഭാരതങ്ങളാകുന്ന രണ്ടു് ഇതിഹാസങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചാണു് ഇരിക്കുന്നതു്. ഭാഷാസാഹിത്യത്തെ വിജ്ഞാനത്തിനോ വിനോദത്തിനോ ആയി കൈകാര്യംചെയ്യണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നവരെല്ലാം ഹിന്തുക്കളായാലും അഹിന്തുക്കളായാലും ഇംഗ്ലീഷുസാഹിത്യത്തിൽ നൈപുണ്യം വേണമെന്നു ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ ബൈബിൾ വായിച്ചിരിക്കേണ്ടതാണെന്നു പറയുംപോലെ രാമായണമഹാഭാരതങ്ങൾ വായിച്ചിരിക്കേണ്ടതു് ആവശ്യമാണെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല.

2. രണ്ടായിരമോ മൂവായിരമോ സംവത്സരക്കാലം മുമ്പു ജീവിച്ചിരുന്ന ഭാരതീയരുടെയും ഇന്നുള്ളവരുടെയും ധർമ്മാധർമ്മബോധത്തിനു വലുതായ മാററങ്ങൾ, കാലഭേദവും സംസ്കാരഭേദവുംനിമിത്തം, സംഭവിച്ചിരിക്കാമെങ്കിലും ഏതുകാലത്തും ഏതുദേശത്തും ഉള്ളവരാലും ആദരണീയങ്ങളായ അനേകം ധർമ്മോപദേശങ്ങളും തത്വജ്ഞാനവാദങ്ങളും അവയെ ഉദാഹരിക്കുന്ന രസകരങ്ങളായ സംഭവങ്ങളും ഈ മഹാഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ധാരാളംകാണാവുന്നതാണു്. ധർമ്മാധർമ്മവിചാരം മനുഷ്യൻെറസദാചാരബോധത്തിനു് ഒഴിച്ചുകൂടാത്ത ഒരു ബുദ്ധിവ്യവസായമാണെങ്കിൽ ആ വ്യവസായത്തിനുവേണ്ടവക ഈ ഇതിഹാസങ്ങളിലെപ്പോലെ ഇത്ര

ധാരാളമായി മററു ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുകയില്ലെന്നുള്ളതു നിർവിവാദമാകുന്നു.

3. ഉപോദ്ഘാതദശയെ കടന്നു അംഗീകൃതസിദ്ധാന്തദശയിൽ എത്തിയിട്ടില്ലാത്ത അനേക ചരിത്രവാദങ്ങൾ ഭാരതീയചരിത്രാന്വേഷികളുടെ ഇടയിൽ ഉണ്ടല്ലോ. ആ വക വാദങ്ങളുടെ തീരുമാനത്തിനു പ്രയോജകീഭവിക്കുകയും നൂതനങ്ങളായ വാദമുഖങ്ങളെ പ്രത്യക്ഷീകരിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന അനേകസംഭവങ്ങളും ലക്ഷ്യങ്ങളും ഈ മഹാഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ഉള്ളതിനാൽ ചരിത്രാന്വേഷികൾക്കു പ്രത്യേകിച്ചും രസകരങ്ങളാണു് ഈ ഇതിഹാസഗ്രന്ഥങ്ങൾ എന്നുള്ളതിനു തർക്കമില്ല.

4. കേവലം സാഹിത്യരസാസ്വാദനത്തിനുമാത്രമായി ഗ്രന്ഥപാരായണം ചെയ്യുന്നവർക്കു് ഈ രണ്ടു ഇതിഹാസങ്ങളെയും പോലെ സാഹിത്യഗുണസംപൂർണ്ണങ്ങളായ കൃതികൾ ഏതു ഭാഷയിലും ദുർല്ലഭമാകുന്നു. വ്യാസവാല്മീകിമഹർഷിമാരുടെ കാവ്യദൃഷ്ടികൊണ്ടു സർവ്വേ ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടില്ലാത്തതായി കല്പനാലോകത്തിന്റെ മേഖലകളിലോ ധ്രുവങ്ങളിലോ ഒരിഞ്ചു സ്ഥലംപോലും ബാക്കി കിടപ്പില്ലെന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം. മനുഷ്യഹൃദയത്തിലെ അന്ധകാരനിബിഡങ്ങളായ അഗാധഹ്രദങ്ങളെപ്പോലും സുവ്യക്തം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന സൌദാമിനിദീപങ്ങൾ ആകാശത്തിൽ നക്ഷത്രങ്ങളെന്നപോലെ ഈ ഇതിഹാസങ്ങളിൽ അവിടവിടെ കാണാവുന്നതാണു്. ഇത്ര ഉൽകൃഷ്ടങ്ങളായ ഈ ഇതിഹാസങ്ങൾ രണ്ടും മലയാളത്തിൽ ഇപ്പോൾ തർജ്ജമ ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ക്ഷമാപരന്മാരല്ലാത്തവരെ ഭയപ്പെടുത്തുന്ന അവയുടെ ഭീമപരിമാണം സാമാന്യവായനക്കാരെ അവയുടെ പാരായണത്തിൽ വിമുഖന്മാരാക്കിത്തീർക്കുന്നുണ്ടു് എഴുത്തച്ഛന്റെ സംഗ്രഹകൃതികൾ പോലും ചില ഭക്തജനങ്ങളൊഴിച്ചു മററാരും അത്ര ശ്രദ്ധ

യോടെ ഇഎയിടെ വായിച്ചുവരുന്നതായി കാണുന്നില്ല. ര സകരങ്ങളായ ഈ ഇതിഹാസങ്ങളുടെ സ്വാരസ്യപരിജ്ഞാനം ക്ഷമാപരന്മാരല്ലാത്തവക്കും സാമാന്യമായി ലഭിക്കത്തക്ക വണ്ണം ഗദ്യരൂപത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചെഴുതുന്നതു പ്രയോജന കരമായിരിക്കുമെന്നു തോന്നുകയാൽ ൩൦ വഷം മുമ്പേ ഞാൻ വാല്മീകിരാമായണസംഗ്രഹം ഗദ്യരൂപത്തിൽ എഴു തി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. അതിൻെറ അഞ്ചാംപതിപ്പു് ഇ പ്പോ‌ഠം കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ രീതിയെ ആദരിക്കു ന്നവായനക്കാർ ഉണ്ടെന്നുള്ള വിശ്വാസത്തോടുകൂടിയാണു് വ്യാസഭാരതസംഗ്രഹവും അതേരീതിയിലും ഏകദേശം അതേവലിപ്പത്തിലും ഇപ്പോഠം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താമെന്നു ഞാൻ ധൈര്യപ്പെട്ടതു്. വാല്മീകിരാമായണം ഗദ്യത്തിനെ ന്നപോലെ, ഈ വ്യാസഭാരതഗദ്യത്തിനും രാജശ്രീ രമേ ശചന്ദ്രദത്തൻെറ കൃതിതന്നെയാണു് മാതൃകയെങ്കിലും അ നേകം സ്ഥലങ്ങളിൽ വ്യാസകൃതിയെത്തന്നെ അവലംബി ക്കേണ്ടതായി വന്നിട്ടുണ്ടു്. വന്ദ്യയായ മിസിസ് ബസ ൻറിൻെറ കൃതിയും ദുർല്ലഭം ചില ഘട്ടങ്ങളിൽ സഹായമാ യിത്തീന്നിട്ടുണ്ടു്. രാമായണഗദ്യത്തോടു മഹാജനങ്ങഠം പ്രദർശിപ്പിച്ച സ്നേഹാദരങ്ങഠം ഇതിൻെറനേരെയും പ്രദർശി പ്പിക്കാതെയിരിക്കയില്ലെന്നുള്ള വിശ്വാസത്തോടുകൂടി ഇ തിനെ അവരുടെ സമക്ഷം സമപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

കൊല്ലം
1105 വൃശ്ചികം 25 } സി. വി. കുഞ്ഞുരാമൻ

വിഷയവിവരം.

പുസ്തകം 1. കുരുവംശം. 1—16.		പേജ്.
1.	സത്യവതീശന്തനുസമാഗമം	1
2.	പിതൃഭക്തനായ പുത്രൻ	2
3.	സത്യവതിസന്താനങ്ങൾ	5
4.	ആപദ്ധൎമ്മം	7
5.	പാണ്ഡവന്മാരും കൌരവന്മാരും	9
6.	ദ്രോണാചാൎയ്യർ	13
7.	വിദ്യാഭ്യാസം	14
പുസ്തകം 2. അസ്ത്രദൎശനം. 17—28.		
1.	പ്രദൎശനരംഗം	17
2.	ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം	19
3.	കൎണ്ണാൎജ്ജുനന്മാർ	20
4.	കൎണ്ണാഭിഷേകം	24
5.	ഗുരുദക്ഷിണ	27
പുസ്തകം 3. ദ്രൌപദീസ്വയംവരം. 29—42		
1.	വാരണാവതം	29
2.	ഹിഡിംബബകന്മാർ	31
3.	സ്വയംവരോദ്യമം	34
4.	ലക്ഷ്യഭേദനം	36
5.	കലഹം	40
പുസ്തകം 4. സുഭദ്രാഹരണം. 43—57		
1.	അൎജ്ജുനതീൎത്ഥയാത്ര	43

2. അതിഥിപൂജ 45

3. കന്യാഹരണം 49

4. കന്യാശുല്കം 53

പുസ്തകം 5. രാജസൂയം. 58—66

1. സഭാമണ്ഡപം 58

2. ദിഗ്വിജയം 59

3. അർഘ്യാവകാശം 61

4. ശിശുപാലവധം 64

പുസ്തകം 6. ദ്യൂതം. 67—88.

1. ശകുനി 67

2. അക്ഷക്രീഡ 72

3. ദ്രൗപദിപ്രശ്നം 76

4. ധർമ്മസന്ദേഹം 79

5. വരദാനം 85

6. ദ്യൂതശേഷം 86

പുസ്തകം 7. വനവാസം. 89—109.

1. ഘോഷയാത്ര 89

2. അജ്ഞാതവാസം 92

3. കീചകാപായം 94

4. ഗോഹരണം 96

5. അർജ്ജുനപരാക്രമം 100

6. അഭിജ്ഞാനം 103

7. ഉത്തരാവിവാഹം 106

പുസ്തകം 8. ഉദ്യോഗം 110—127

1. യുദ്ധാലോചന 110

2. സൈന്യസന്നാഹങ്ങൾ 115

3. സഞ്ജയദൗത്യം 118

4. ദുര്യോധനധൈര്യം 123

പുസ്തകം 9. കൃഷ്ണദൂത്. 128—164

1. യുധിഷ്ഠിരധർമ്മസന്ദേഹം 128

2. വീണ്ടും ദൂത് 133

3. ദ്രൗപദിയുടെ ആവലാധി 137

4. ശ്രീകൃഷ്ണയാത്ര 140

5. കുന്തിവിലാപം 145

6. കൗരവസഭ 148

7. ഗുരുജനോപദേശവും ദുര്യോധനന്റെ മറുപടിയും 153

8. കർണ്ണവീര്യം 158

പുസ്തകം 10. യുദ്ധം. 165—191

1. ഗീതോപദേശം 165

2. പാണ്ഡവപരാജയം 167

3. കൗരവപരാജയം 170

4. ഭീഷ്മാർജ്ജുനന്മാർ 172

5. അഞ്ചുദിവസത്തെ യുദ്ധം 176

6. ഒൻപതാം ദിവസം 181

7. ഭീഷ്മരുടെ ശരശയനം 184

പുസ്തകം 11 യുദ്ധം (തുടർച്ച) 192—223

1. ദ്രോണസേനാധിപത്യം 192

2. അഭിമന്യുവിന്റെ വധം 195

3. അർജ്ജുനന്റെ പ്രതികാരം 201

4. ദ്രോണവധം 205

5. കൎണ്ണവധം 209

6. ശല്യവധം 216

7. ദുൎയ്യോധനവധം 220

പുസ്തകം 12. രാജ്യാഭിഷേകം. 224—232

1. ഗാന്ധാരീവിലാപം 224

2. സംസ്കാരകൎമ്മങ്ങൾ 227

3. രാജ്യാഭിഷേകം 229

വ്യാസഭാരതം

(ഗദ്യം)

പുസ്തകം ൧.

കുരുവംശം

I

സത്യവതീശന്തനുസമാഗമം

ഗംഗായമുനാനദികളുടെ തടങ്ങളിൽ ഈ ഇതിഹാസ കാലത്തു കുരുക്കളെന്നും പാഞ്ചാലരെന്നും രണ്ടു രാജവംശങ്ങൾ വാണിരുന്നു. കുരുരാജാവായ ശന്തനുവിന് ഗംഗാദേവിയിൽ ഏഴുപുത്രന്മാർ ജാതരായി. അവർ ഏഴുപേരും ശൈശവത്തിൽതന്നെ നിര്യാതരായശേഷം എട്ടാമതുജനിച്ച പുത്രനോടുകൂടി ഗംഗാദേവി അപ്രത്യക്ഷയായി.

ദേവി പുത്രനെക്കൊണ്ടുപോയി വാത്സല്യപൂർവ്വം വളർത്തി. രാജകുമാരന്മാർ അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ട സകല വിദ്യകളിലും പുത്രനെ നിപുണനാക്കിത്തീർത്തശേഷം ഗംഗാദേവി ശന്തനുമഹാരാജാവിന്റെ അടുക്കൽ മടങ്ങിവന്നു പുത്രനെ അദ്ദേഹത്തെ ഏല്പിച്ചു. ഇങ്ങനെ ഗംഗയാൽ ദാനം ചെയ്യപ്പെട്ട ആ രാജകുമാരനു ഗംഗാദത്തൻ എന്നപേരു പ്രസിദ്ധമായിത്തീർന്നു. സുന്ദരനും ധീരനും സമർത്ഥനുമായ

ഗംഗാദത്തൻ സത്യസന്ധതയിലും പിതൃഭക്തിയിലും ഒരു മാതൃകാരാജകുമാരനായിത്തീൎന്നു.

ഗംഗാദേവിയുടെ സ്വൎഗ്ഗാരോഹണത്തിനുശേഷം ഒരു ദിവസം ശന്തനുമഹാരാജാവു് യമുനാതീരത്തിൽസഞ്ചരിച്ചു കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അതിസുന്ദരിയായ സത്യവതിയെന്ന ഒരു ദാശകന്യകയെക്കണ്ടു് അദ്ദേഹം അവളിൽ അനുരക്തനായിത്തീൎന്നു. അവളെ വിവാഹംചെയ്യാൻ മഹാരാജാവു് ആഗ്രഹിച്ചു എങ്കിലും അവളിൽ ജാതനാകുന്ന പുത്രനെ കിരീടാവകാശിയാക്കാമെന്നു ശപഥം ചെയ്യുകില്ലാതെ വിവാഹത്തിനു സമ്മതിക്കയില്ലെന്നു് അവളുടെ പിതാവു നിൎബന്ധം പിടിച്ചു. ഇങ്ങനെ ഒരു ശപഥം ചെയ്യാൻ രാജാവിനു നിവൃത്തിയില്ലായിരുന്നു.

ഒരു മഹാസാമ്രാജ്യത്തെ ഏറ്റവും സാമൎത്ഥ്യത്തോടുകൂടി ഭരിക്കുവാൻ ആവശ്യമായ സകലയോഗ്യതകളുടെയും ദിവ്യാകരമായി കിരീടാവകാശിയായ ഒരു രാജകുമാരൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ അകാരണമായി അദ്ദേഹത്തെ അനവകാശിയാക്കിത്തീൎക്കുന്ന ഈ ശപഥംചെയ്യാൻ, ദാശകന്യകയിൽ ഉണ്ടായ അനുരാഗം ഗാഢമായിരുന്നുഎങ്കിലും, രാജാവിനു് അശേഷം സമ്മതമുണ്ടായില്ല.

II

പിതൃഭക്തനായ പുത്രൻ

ഇച്ഛാഭംഗവും അനുരാഗപാരവശ്യവുംകൊണ്ടു വിഷണ്ണനായ രാജാവു രാജധാനിയിൽ മടങ്ങിവന്നു ചിന്താവിഷ്ടനായി കിടന്നു. അച്ഛന്റെ സന്താപഹേതു അറിയാൻ ഗംഗാദത്തൻഎത്രതന്നെ ശ്രമിച്ചിട്ടും അച്ഛൻ മൗനം ദീ

ക്ഷിച്ചതേ ഉള്ളു. അനന്തരം ഗംഗാദത്തൻ മന്ത്രിമുഖേന കാൎയ്യം ഗ്രഹിച്ചു.

പിതൃഭക്തിക്ക് അത്യുത്തമദൃഷ്ടാന്തമായിരുന്ന ആ ധീരോദാത്തനായ രാജകുമാരൻ അച്ഛന്റെ ധൎമ്മസങ്കടത്തെ മനസ്സിലാക്കി ഉടൻതന്നെ രാജധാനിയിൽനിന്നു പരിവാരസമേതം പുറപ്പെട്ടു ദാശഗൃഹത്തിൽഎത്തി. സത്യവതിയുടെ പിതാവായ ദാശനെ കണ്ടു് അയാളുടെ പുത്രിയെ രാജമഹിഷി ആക്കുവാൻ അനുമതിനൽകി അയയ്ക്കാമോ എന്നു ചോദിച്ചു. രാജാവിനോടുപറഞ്ഞ മറുപടിതന്നെ രാജകുമാരനോടും ആ ദാശൻ പറഞ്ഞു.

"മഹാരാജാവിനു ഇപ്പോഴുള്ള പുത്രനെക്കുറിച്ചു് ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. സത്യവതിയിൽജനിക്കുന്ന ഏതുപുത്രനേയും കാൎയ്യം അദ്ദേഹം സമൎത്ഥനായിരിക്കുകയേയുള്ളുഎന്നു നിശ്ചയമാണു്. അതിനാൽ ഇങ്ങനെ ഒരു ശപഥമുണ്ടായെങ്കിലല്ലാതെ സത്യവതിയുടെപുത്രനു രാജ്യാവകാശംലഭിക്കുകയെന്നുള്ളതു സംഭാവ്യമല്ല"എന്നായിരുന്നു ആ ദാശന്റെ വാദം. ഒരു മഹാരാജാവിന്റെ പ്രജകളിൽവെച്ചു നിസ്സാരനായ ഒരുവനാണു് ഒരുദാശൻ. അവന്റെ പുത്രിയെ രാജാവിനു വേണമെങ്കിൽ നിഷ്പ്രയാസം കൊണ്ടുപോകാവുന്നതാണു്. എങ്കിലും ധൎമ്മിഷ്ഠനായ രാജാവു് അതിനു് ഒരുങ്ങിയില്ല. ധൎമ്മവിരുദ്ധമായി യാതൊന്നും നടക്കാത്ത ഒരു രാജ്യത്തിലെ പ്രജയാണെന്നുള്ള ധൈൎയ്യത്താൽ രാജഹിതത്തിനു വിരോധംപറയാൻ അവിടത്തെ സാധാരണക്കാരനായ ഒരു ദാശനുപോലും ലേശം കൂസലുണ്ടായില്ല.

ദാശന്റെ വാക്കുകൾക്കു് ഉത്തരമായി ഗംഗാദത്തൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു.—"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ എന്റെ ശപഥം കേട്ടുകൊള്ളുകതന്നെ. ഞാൻതന്നെയാണു ഗംഗാ

ഭത്തൻ. സത്യവതിയിൽ ജാതനാകുന്ന പുത്രനെത്തന്നെ കുരുരാജാവായി ഞങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു ഞാൻ ശപഥം ചെയ്യുന്നു.

ഗംഗാദത്തന്റെ ഈ ശപഥംകൊണ്ടും ദാശൻ തൃപ്തനായില്ല. അവൻ പിന്നെയുംപറഞ്ഞു:—"അവിടുന്നു ഈ ശപഥംഅനുസരിച്ചുതന്നെ പ്രവൎത്തിക്കുമായിരിക്കാം. എന്നാൽ അവിടത്തെ പുത്രന്മാരും സത്യവതിയുടെ പുത്രന്മാരും തമ്മിൽ രാജ്യാവകാശത്തെപ്പററി തക്കങ്ങൾ ഉണ്ടാവുകയില്ലെന്നു എനിക്കു എങ്ങനെ വിശ്വസിക്കാം?"

പിതൃഹിതത്തിനായി എന്തുംചെയ്യാൻ സന്നദ്ധനായ ഗംഗാദത്തൻ ധീരോദാത്തതയോടുകൂടി വീണ്ടും ഇങ്ങനെ ശപഥം ചെയ്തു:—സത്യവതീപുത്രന്മാരുടെ രാജ്യാവകാശത്തിനു ഞാൻ മൂലം ഹാനിയുണ്ടാവുകയില്ലെന്നു ഞാൻ സത്യം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു. എന്റെ പുത്രന്മാർമൂലവും അങ്ങനെ സംഭവിക്കാതെയിരിക്കുന്നതിനു ഞാൻ ഇന്നുമുതൽ നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചൎയ്യമവലംബിച്ചു അപുത്രനായിത്തന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളാമെന്നുകൂടി ഞാൻ ഇതാ ശപഥംചെയ്യുന്നു.

പിതൃഹിതത്തിനുവേണ്ടി ഗംഗാദത്തൻ പ്രദൎശിപ്പിച്ച ഈ ഭീമമായ ത്യാഗബുദ്ധിനിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിനു അന്നുമുതൽ 'ഭീഷ്മർ' എന്നുള്ള പേരു നടപ്പായിത്തീൎന്നു. അനന്തരം ദാശന്റെ അനുമതിയോടുകൂടി ഭീഷ്മർ സത്യവതിയെ രഥത്തിൽ കയററി രാജധാനിയിലേക്കു കൊണ്ടുപോയി.

എന്തുകഷ്ടതകൾ സഹിച്ചും ഏതു സാഹസങ്ങൾ ചെയ്തും മനുഷ്യരെല്ലാവരും സമ്പാദിക്കുവാൻമോഹിക്കുന്ന രാജത്വത്തെയും ഗാൎഹസ്ഥ്യത്തെയും തനിക്കുവേണ്ടി ത്യജിച്ചപുത്രന്റെ പിതൃഭക്തിയെക്കുറിച്ചു സന്തുഷ്ടനായ ശന്തനു

മഹാരാജാവു് എത്രയും വാത്സല്യത്തോടുകൂടി പുത്രനെ ഇങ്ങനെ അനുഗ്രഹിച്ചു:—"പ്രിയപുത്രാ, നിന്റെ അനുവാദം കൂടാതെ മൃത്യുവിനുപോലും നിന്നെ സമീപിക്കുവാൻ സാധിക്കയില്ല. നീ തന്നെ ആഗ്രഹിച്ചു എങ്കിലല്ലാതെ മരണം നിനക്കു സംഭവിക്കയുമില്ല.".

III

സത്യവതീസന്താനങ്ങൾ

ശന്തനുമഹാരാജാവിനു സത്യവതിയിൽ ചിത്രാംഗദനെന്നും വിചിത്രവീര്യനെന്നും രണ്ടുപുത്രന്മാർജനിച്ചു. ശന്തനുവിന്റെ മരണശേഷം ചിത്രാംഗദൻ രാജാവായിഎങ്കിലും ഒരുഗന്ധർവനുമായുള്ളയുദ്ധത്തിൽ അദ്ദേഹം മൃതനായി. അനന്തരം ഭീഷ്മർവിചിത്രവീര്യനെ രാജാവായിഅഭിഷേകം ചെയ്യാൻ ഉദ്യമിച്ചു. ആ സന്ദർഭത്തിൽ കാശിരാജാവിന്റെ മൂന്നു കുമാരികളുടെ സ്വയംവരമഹോത്സവത്തിനുള്ള ഉദ്യമങ്ങൾ നാട്ടിലെല്ലാം പ്രസിദ്ധമായിത്തീൎന്നു. നാനാരാജ്യങ്ങളിൽനിന്നും രാജാക്കന്മാർ കാശിരാജധാനിയിൽഎത്തിക്കൂടി. അക്കാലത്തു സ്വയംവരത്തിനുവന്നുചേൎന്നു നാരന്നിരിക്കുന്നരാജാക്കന്മാരുടെ സദസ്സിൽ കന്യക ഒരു വരണമാലയുമായിപ്രവേശിച്ചു തനിക്കു പ്രിയതമനായി തോന്നുന്ന ഒരു രാജാവിന്റെ കണ്ഠത്തിൽ മാല അൎപ്പിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ സ്വയം ഭൎത്താവായിവരിക്കുക പതിവായിരുന്നു. വല്ല പന്തയവുംനിശ്ചയിച്ചു് അതിൽവിജയി ആകുന്ന ആളെ വരനായിസ്വീകരിക്കുന്ന പതിവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ആരുടെയും എതിൎപ്പിനെ ഗണിക്കാതെ കന്യകയെ ബലാൽകാരമായി പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകുവാൻ ധൈൎയ്യപ്പെടുന്നവൎക്കു് അങ്ങിനെ ആവാമെന്നും സ്വയംവരവിധിയുണ്ടായിരുന്നു.

കാശിരാജകന്യകകളുടെ സ്വയംവരത്തിന്ന ഭീഷ്മരും ഹാജരായി. അദ്ദേഹം രാജസദസ്സിൽ എഴുനീററുനിന്ന ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:-"രാജന്യന്മാരെ, ഈ കന്യകകളെ ഞാൻ ബലാൽ കൊണ്ടുപോകുന്നു. തടുക്കാൻ കഴിയുമെന്നുള്ളവർ എന്നെ തടുത്തു യുദ്ധത്തിൽതോല്പിച്ചു കന്യകകളെ വീണ്ടെടുത്തുകൊൾവിൻ"

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഭീഷ്മർ കന്യകമാരെ പിടിച്ചു രഥത്തിൽകയററി. എല്ലാരാജാക്കന്മാരുംകൂടി അദ്ദേഹത്തെ എതിർത്തു എങ്കിലും ഭീഷ്മർ ഏകനായിട്ടു അവരെ എല്ലാവരേയുംജയിച്ചു കന്യകമാരെയുംകൊണ്ടു കുരുരാജധാനിയിൽഎത്തി. മൂത്തകന്യക മറെറാരുരാജകുമാരനെ മനസാവരിച്ചുപോയി എന്നു പറകയാൽ ആ കന്യകയെ ആദരപൂർവ്വം തിരിച്ചയച്ചുകൊണ്ടു അംബികയെന്നും, അംബാലികയെന്നുംപേരുള്ള മറെറ. രണ്ടു കന്യകമാരെയും വിചിത്രവീൎയ്യനെക്കൊണ്ടു വിവാഹം ചെയ്യിച്ചു.

വിചിത്രവീൎയ്യൻ ഏറെത്താമസിയാതെതന്നെ സ്വൎഗ്ഗാരോഹണംചെയ്തു. കുരുരാജവംശം സന്തതിയില്ലാതെ നാമാവശേഷമാവാൻപോകുന്നല്ലോ എന്നുവിചാരിച്ചു വ്യസനാക്രാന്തയായ സത്യവതി ഭീഷ്മരോടു അനുജൻെറ ഭാൎയ്യമാരെ മഹിഷികളായി സ്വീകരിച്ചു.രാജാവായി രാജ്യഭരണംചെയ്യുന്നതിന്നനിർബന്ധപൂർവ്വംഅപേക്ഷിച്ചു. രാജത്വമാകട്ടെ ഗാർഹസ്ഥ്യമാകട്ടെ താൻസ്വീകരിക്കുന്നതല്ലെന്നു ആൎക്കുവേണ്ടിഭീഷ്മർശപഥംചെയ്തോ, ആ ആൾതന്നെ ആ ശപഥം ഉപേക്ഷിക്കണമെന്നാണു് അദ്ദേഹത്തോടപേക്ഷിച്ചതു്. പുത്രന്മാരുടേയും ഭൎത്താവിൻേറയും മരണംമൂലംഅപുത്രയും വിധവയുമായ സത്യവതിക്കുവേണ്ടി ആ ശപഥത്തെ പിന്നെയുംപാലിക്കേണ്ടആവശ്യവുംഇല്ലാതായിരിക്കുന്നു. സ്വന്തംവംശം നാമാവശേഷമാകാതെ നിവൃത്തിയില്ലെന്നുള്ള

സ്ഥിതിയിലുംഎത്തിയിരിക്കുന്നു. എന്നിട്ടും സത്യവതിയുടെ നിർബന്ധപൂർവ്വമായ അപേക്ഷയ്ക്കു് സത്യപരായണനായ ഭീഷ്മർ പറഞ്ഞ മറുപടി എന്തായിരുന്നു?—

"മാതാവേ, ഈ സന്ദർഭത്തിൽ മാതാവു പറയുംപോലെ ആപദ്ധർമ്മമായി ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു ധർമ്മശാസ്ത്രത്തിനും പരമ്പരാചാരത്തിനും വിരുദ്ധമാകയില്ല. എങ്കിലും എൻ്റെ ശപഥം എന്താണെന്നു മാതാവും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതാണു്. ഈ ലോകത്തെയോ, സ്വർലോകത്തെയോ, അതിലും കാമ്യമായ ഏതു സ്ഥാനത്തെയോ വേണമെങ്കിൽ ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കാം. ഭൂമി ഗന്ധത്തെയും, ജലം രസത്തെയും, അഗ്നി രൂപത്തെയും, വായു സ്പർശത്തെയും, ആകാശം ശബ്ദത്തെയും, സൂര്യചന്ദ്രന്മാർ പ്രകാശത്തെയും ഉപേക്ഷിച്ചു എന്നുവരാം. എന്നാലും ഞാൻ എൻ്റെ ശപഥത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു എന്നു വരുന്നതല്ല."

സത്യവതി വീണ്ടും ഭീഷ്മരോടു കരഞ്ഞപേക്ഷിച്ചു. അപ്പോൾ ഭീഷ്മർ അക്കാലത്തെ നടപ്പനുസരിച്ചു സത്യവതിയോടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—"രാജകുടുംബങ്ങളിൽ സന്തതിയില്ലാതെ വരുന്ന സന്ദർഭങ്ങളിൽ യോഗ്യന്മാരായ മഹർഷിമാരെയും മററും വരുത്തി അവരുമായി നിവൃത്തിമാർഗ്ഗം ആലോചിക്കയാണു പ്രാചീനമായ നടപ്പു്. അതിനാൽ നമുക്കും അങ്ങനെ ചെയ്യാം."

IV

ആപദ്ധർമ്മം.

സത്യവതിക്കു് ശന്തനുമഹാരാജാവിൻ്റെ പട്ടമഹിഷിയായിത്തീരുന്നതിനുമുമ്പു പരാശരമഹർഷിയിൽനിന്നു

കൃഷ്ണൻ എന്നൊരു പുത്രൻ ജാതനായിട്ടുണ്ടു്. ദ്വീപിൽവെച്ചു ജാതനായതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ കൃഷ്ണദ്വൈപായനനെന്നും, വേദങ്ങളെ പകുത്തതുനിമിത്തം വേദവ്യാസനെന്നും പറഞ്ഞുവന്നിരുന്നു. പിതാവായ പരാശരമഹർഷിയോടുകൂടി അദ്ദേഹം പോയിരുന്നു എങ്കിലും മാതാവിനു കാണണമെന്നു് ആഗ്രഹമുണ്ടായി സ്മരിച്ചാൽ ഉടൻ പ്രത്യക്ഷനായിക്കൊള്ളാമെന്നു വാഗ്ദാനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

സത്യവതി, സ്വപുത്രനും വിഖ്യാതനുമായിരുന്ന വേദവ്യാസമഹർഷിയെ സ്മരിക്കുകയും അദ്ദേഹം പ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയുംചെയ്തു. കുരുവംശത്തിനു സംഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ആപത്തിനെക്കുറിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം മാതാവിൻെറ അപേക്ഷയനുസരിച്ചു് സഹോദരഭാര്യമാരെസ്വീകരിച്ചു. അവരിൽ അംബയ്ക്കു്, ജാത്യന്ധനായി ധൃതരാഷ്ട്രനെന്നും, അംബാലികയ്ക്കു്, പാണ്ഡുവർണ്ണത്തോടുകൂടി പാണ്ഡുവെന്നും ഓരോ പുത്രന്മാർ ജനിച്ചു. അംബാലികയുടെ ദാസിയിൽ വ്യാസനു വിദുരർ എന്നു് എത്രയും വിദ്വാനായ ഒരു പുത്രനും ജാതനായി.

വ്യാസപുത്രന്മാർ മൂന്നുപേരെയും ഭീഷ്മർ സ്വപുത്രന്മാരെപ്പോലെ എത്രയും വാത്സല്യത്തോടുകൂടി ലാളിച്ചുവളർത്തി. അവർ ക്രമേണ വളർന്നു് രാജകുമാരന്മാർ അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ട എല്ലാ വിദ്യകളിലും നിപുണന്മാരായിത്തീർന്നു. അവർക്കു് പ്രായപൂർത്തി വരുന്നതുവരെ രാജ്യകാര്യങ്ങൾ പ്രതിപുരുഷനായിട്ടു് ഭീഷ്മർതന്നെ നടത്തി വന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ അന്ധനായിരുന്നതുകൊണ്ടു് പാണ്ഡുവിനെ കുരുരാജാവായി അഭിഷേകംചെയ്തു. ഭീഷ്മരുടെ ഉപദേശം അനുസരിച്ചു് ഗാന്ധാരരാജാവിൻെറ പുത്രിയും ശകുനിയുടെ സഹോദരിയുമായ ഗാന്ധാരിയെ ധൃതരാഷ്ട്രൻ

വിവാഹംചെയ്തു. തന്റെ ഭർത്താവു അന്ധനായിരുന്നതു കൊണ്ടു താനും അന്ധയായിത്തന്നെ ജീവിക്കും എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു ആ വീരപത്നി ജീവകാലം മുഴുവൻ കണ്ണുകെട്ടുത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി എന്നു ഒരു ഐതിഹ്യം ഉണ്ടു.

യാദവരാജാവായ ശൂരസേനന്റെ പുത്രിയും ശ്രീകൃഷ്ണപിതാവായ വസുദേവരുടെ സഹോദരിയുമായ പൃഥാദേവി പാണ്ഡുവിനെ സ്വയംവരിച്ചു. പൃഥയ്ക്കു കുന്തിയെന്നും പേരുണ്ടായിരുന്നു. മദ്രരാജാവിന്റെ പുത്രിയും ഒരു പ്രസിദ്ധസേനാനിയായിരുന്ന ശല്യരുടെ സഹോദരിയുമായ മാദ്രിയെക്കൂടി പിന്നീടു പാണ്ഡു വേട്ടു. മാദ്രിയുടെ വിവാഹം കഴിഞ്ഞു ഏറെനാൾചെല്ലുംമുമ്പേ പാണ്ഡുദിഗ്വിജയംചെയ്തു അനേകം രാജാക്കന്മാരെ കീഴടക്കി, അവരോടു വാങ്ങിയ കപ്പവും കാഴ്ചദ്രവ്യങ്ങളുംകൊണ്ടു രാജധാനിയായ ഹസ്തിനാപുരത്തെ ഐശ്വര്യസമൃദ്ധമാക്കിത്തീർത്തു.

V.

പാണ്ഡവന്മാരും കൌരവന്മാരും.

പാണ്ഡുമഹാരാജാവിനു കുന്തിയിൽ യുധിഷ്ഠിരൻ, ഭീമസേനൻ, അർജ്ജുനൻ എന്നുമൂന്നുപുത്രന്മാരുംമാദ്രിയിൽ നകലസഹദേവന്മാരെന്നു രണ്ടു പുത്രന്മാരും ജനിച്ചു. അവരുടെ ജനനത്തെ കുറിച്ചു ഒരു ഐതിഹ്യമുണ്ടു: കുന്തിക്കു ബാല്യമായിരുന്നപ്പോൾ ആ രാജകന്യക വിഖ്യാതനായദുർവാസസ്സിനെ ശുശ്രൂഷകൊണ്ടു പ്രസാദിപ്പിക്കയാൽആമഹർഷിദേവാംശത്തോടുകൂടിയ വീരസന്തതികളെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നൊരു മന്ത്രം അവൾക്കു ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തിരുന്നു. മന്ത്രശക്തിയെ പരീക്ഷിച്ചുനോക്കുവാനുള്ള കൌതുകത്താൽ കുന്തിഅവിവാഹിതയായ കന്യകയായിരിക്കുമ്പോൾതന്നെ

ആ മന്ത്രംകൊണ്ടു് ആദിത്യഭഗവാനെ ആവാഹിച്ചു. മന്ത്രശക്തിയാൽ അകാലത്തിൽ കുന്തി ഗർഭംധരിച്ചു് സുന്ദരനും സൂര്യതേജസ്വിയുമായ കർണ്ണനെന്ന ഒരു പുത്രനെ പ്രസവിച്ചു. ഭർത്താവില്ലാത്ത കാലത്തുള്ള പുത്രോല്പാദനമാകയാൽ അവമാനഭീരുതകൊണ്ടു കുന്തി ആ പുത്രനെ വളർത്തുവാനായി ഒരു സൂതനെ ഏല്പിച്ചു. വിവാഹാനന്തരം പാണ്ഡുവിൻെറ അനുമതിയോടുകൂടി കുന്തി ആ മന്ത്രംകൊണ്ടു ധർമ്മരാജാവായ യമനെ ആവാഹിച്ചു്, ധർമ്മതൽപരതകൊണ്ടു ധർമ്മപുത്രരെന്ന പ്രസിദ്ധനാമത്തോടുകൂടിയ യുധിഷ്ഠിരൻഎന്നൊരുപുത്രനേയും, അനന്തരം വായുവിനെ ആവാഹിച്ചു്ഭീമകായവും ഭീമപരാക്രമവുംകൊണ്ടു ഭീമനെന്ന പ്രസിദ്ധനായിത്തീർന്ന ഒരു പുത്രനേയും, ഇന്ദ്രനെ ആവാഹിച്ചു് ഇന്ദ്രതുല്യതേജസ്വിയും സമർത്ഥനുമായ അർജ്ജുനനെന്നൊരു പുത്രനേയും പ്രസവിച്ചു. അനന്തരം. ഭർത്തൃഹിതമനുസരിച്ചു അനപത്യാർത്തയായ മാദ്രിക്കുകൂടി കുന്തി ആ മന്ത്രം ഉപദേശിച്ചു കൊടുത്തു. മാദ്രി ആ മന്ത്രംകൊണ്ടു അശ്വിനീദേവന്മാരെ ആവഹിച്ചു ഗർഭം ധരിച്ചു നകുലനെന്നും സഹദേവനെന്നും രണ്ടു പുത്രന്മാരെ പ്രസവിച്ചു. പാണ്ഡുപുത്രന്മാരായ ഈ അഞ്ചുപേരേയും പാണ്ഡവന്മാരെന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നു.

പുത്രന്മാർ ബാല്യപ്രായം തരണംചെയ്യുംമുമ്പേതന്നെ പാണ്ഡു ദേഹവിയോഗം ചെയ്തു. അക്കാലത്തെ നടപ്പനുസരിച്ചു ഭർത്താവിൻെറ മൃതശരീരം ദഹിപ്പിക്കുന്ന ചിതയിൽ ഭാര്യകൂടി ദഹിക്കുക പതിവായിരുന്നു. കുലസ്ത്രീകൾ അവശ്യം അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായ ഈ"സതി"കർമ്മംനിറവേററേണ്ട വിധവ ആരാണെന്നു കുന്തിയും മാദ്രിയും തമ്മിൽ സ്നേഹവിവാദം നടന്നുവെങ്കിലും മാദ്രിയുടെ ഉത്സംഗത്തിൽ കിടന്നാണു പാണ്ഡു ചരമം പ്രാപിച്ചതെന്നുള്ള അവകാശവാദം ചെയ്തു മാദ്രിതന്നെ ഉടന്തടി ചാടി ആ കർമ്മം നിർവ്വഹിച്ചു.

തൻെറയും മാദ്രിയുടെയും പുത്രന്മാരെ അഭേദവാത്സല്യത്തോടുകൂടി കുന്തിതന്നെ പരിചരിച്ചു വളൎത്തി. അവരെല്ലാവരും ധൃതരാഷ്ട്രൻെറ രക്ഷയിൽ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ പാൎത്തുവന്നു.

ഇതിനിടയ്ക്കു ധൃതരാഷ്ട്രക്ക് ദുൎയ്യോധനദുശ്ശാസനാദി നൂറുപുത്രന്മാരും ഒരു പുത്രിയും ഗാന്ധാരിയിൽ ജനിച്ചു. ഇവരെ നൂറുപേർ എന്നും കൌരവന്മാർ എന്നും പറഞ്ഞുവരുന്നു. ദുൎയ്യോധനൻെറയും ഭീമൻെറയും ജനനം ഒരുദിവസം തന്നെ ആയിരുന്നു എങ്കിലും ജാതമുഹൂൎത്തം രണ്ടായിരുന്നു. ഭീമൻെറ ജനനസമയത്തു ശുഭശകുനങ്ങളോടുകൂടി പ്രകൃതി പ്രസന്നമായിരുന്നു. എങ്കിലും ദുൎയ്യോധനൻെറ ജനനസമയത്തു ദുൎയ്യോഗസൂചകമായ ദുശ്ശകുനങ്ങളോടുകൂടി പ്രകൃതി അപ്രസന്നമായിരുന്നു വംശവിച്ഛേദകരങ്ങളായ ദുൎയ്യോഗങ്ങളോടുകൂടിയ ഈ അപത്യത്തെ ഉപേക്ഷിക്കയാണനന്നെന്നു വിദുരൻ ഉപദേശിച്ചു എങ്കിലും പുത്രവത്സലനായധൃതരാഷ്ട്രൻ ആ നിൎദ്ദയകൎമ്മത്തിനു ഒരുങ്ങിയില്ല.

പാണ്ഡവന്മാരും കൌരവന്മാരും ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ രക്ഷയിൽ ഹസ്തിനാപുരരാജധാനിയിൽവളൎന്നുവന്നു. അവർ രാജകുമാരന്മാരായിരുന്നു എങ്കിലും സാധാരണബാലന്മാൎക്കുള്ള ചാപലതകളും ലീലകളും അവൎക്കും ഉണ്ടായിരുന്നു. എല്ലാവരെക്കാളും ശക്തനും ഭീമകായനുമായിരുന്ന ഭീമൻ ദുഷ്ടബുദ്ധിയായിരുന്നില്ലെങ്കിലും ബാലചാപല്യംകൊണ്ടു വികൃതിക്കുട്ടികളെപ്പോലെ പലവേണ്ടാതനങ്ങളും സഹോദരന്മാരായനൂറുപേരോടു പ്രവൎത്തിച്ചുവന്നു. ചിലപ്പോൾ അവർ കളിക്കാൻ പോകുന്ന അവസരങ്ങളിൽ എട്ടും പത്തുംപേരെ ഒരുമിച്ചു പിടിച്ചു വെള്ളത്തിനടിയിൽ താഴ്ത്തിവെച്ചു ശ്വാസംമുട്ടിക്കും. മററു ചില അവസരങ്ങളിൽ കുട്ടികൾ പഴങ്ങൾ പറിക്കാനായി മരങ്ങളിൽ കയറി ഇരിക്കുമ്പോൾ

മരം പിടിച്ചു കലുക്കി പഴങ്ങളോടുകൂടി കട്ടികളെയും ചൊരിച്ചിടും. ഭീമൻ കളിക്കുവേണ്ടിയാണു ഇങ്ങനെ ഒക്കെ ചെയ്തുവന്നതെങ്കിലും "കളി കാര്യമായി"ത്തീരുകയും ന്തുറവുപേൎക്കു ഭീമാദികളോടു ബാല്യത്തിൽതന്നെ അസൂയയും വൈരവുംഉളവാക്കുകയുംചെയ്തു.

ന്തുറവുപേൎക്കു ഭീമനോടുള്ള സ്പദ്ധ വൎദ്ധിച്ചു, അവർ ഭീമനെ നശിപ്പിക്കാനുള്ള മാൎഗ്ഗങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചുതുടങ്ങി. ഒരിക്കൽ അവർ എല്ലാവരുംകൂടി ഗംഗാതീരത്തിൽ വിനോദാൎത്ഥംതാമസിക്കുമ്പോൾ ദുൎയ്യോധനാദികൾ വിഷം കൊടുത്തു ഭീമനെ മയക്കിക്കിടത്തി കൈകാലുകൾ വരിഞ്ഞുകെട്ടി ഗംഗയുടെ കയത്തിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞു. ഗംഗാഹ്രദത്തിൽമുങ്ങിത്താണ ഭീമനെ നാഗങ്ങൾ ദംശിച്ചു. വിഷത്തിനു വിഷം പ്രത്യൌഷധമായി ഫലിക്കയാൽ ഭീമൻ വിഷമൂൎഛയിൽ നിന്നു വിമുക്തനായി കെട്ടുകൾ പൊട്ടിച്ചു രക്ഷപ്രാപിച്ചു. വിദുരൻെറയും ധൎമ്മപുത്രരുടെയും ഉപദേശം അനുസരിച്ചു ദുൎയ്യോധനൻെറ ഈ ഭയങ്കരവഞ്ചനയെ വെളിപ്പെടുത്താതെ ഭീമൻ വീണ്ടും ന്തുറവുപേരോടു മുമ്പത്തെപോലെ സൌഹാൎദ്ദമായ് തന്നെ പെരുമാറി വന്നു. എങ്കിലും ദുൎയ്യോധനാദികൾക്കു പാണ്ഡവന്മാരോടുള്ള സ്പദ്ധ ദിവസേന വൎദ്ധിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു.

രാജകുമാരന്മാർ സാധാരണബാലന്മാരെപ്പോലെവിനോദിച്ചു വൃഥാ കാലംകഴിക്കുന്നതു കണ്ടു ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവു കൃപാചാൎയ്യർ എന്നൊരു ബ്രാഹ്മണനെ അവരുടെ വിദ്യാഭ്യാസത്തിനു നിയോഗിച്ചു. കൃപാചാൎയ്യരുടെ സഹോദരീഭൎത്താവായ ദ്രോണാചാൎയ്യർ ആയിടയ്ക്കു കൃപാചാൎയ്യരോടു ഒരുമിച്ചു ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ താമസിക്കയായിരുന്നു.

VI.

ദ്രോണാചാൎയ്യർ.

ദ്രോണാചാൎയ്യർ വിശ്രുതനായ ഭരദ്വാജമഹൎഷിയുടെ പുത്രനായിരുന്നു. പാഞ്ചാലരാജാവായ ദ്രുപദൻ കുമാരനായിരിക്കുമ്പോൾ ഭരദ്വാജാശ്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മചൎയ്യം അനുഷ്ഠിച്ചു വിദ്യാഭ്യാസാൎത്ഥം താമസിച്ചിരുന്നു. സമവയസ്കനായിരുന്ന ദ്രോണൻ ആ രാജകുമാരന്റെ സഖാവും സതീൎത്ഥ്യനുമായിത്തീൎന്നു. ദ്രുപദൻ സ്വപിതാവായ പൃഷതന്റെ കാലശേഷം രാജധാനിയിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോയി. ഏറെത്താമസിയാതെ ദ്രോണൻ ആയുധവിദ്യ അഭ്യസിക്കുവാനായി ഭാൎഗ്ഗവാശ്രമത്തിലേക്കും പോയി. കുറേക്കാലം കഴിഞ്ഞു ധനുൎവ്വേദവിശാരദനായിത്തീൎന്ന ദ്രോണൻ ബാല്യസഖാവായ ദ്രുപദമഹാരാജാവിനെ കാണ്മാൻ പാഞ്ചാലരാജധാനിയിൽ ചെന്നു. രാജത്വംകൊണ്ടു ഗൎവ്വിഷ്ഠനായിത്തീൎന്ന ദ്രുപദൻ ദ്രോണാചാൎയ്യരുടെയോഗ്യതയെഗണിക്കാതെ ദരിദ്രജനങ്ങളോടുള്ള സഖ്യം രാജാക്കന്മാരുടെ ഗൌരവത്തിനു യോജിച്ചതല്ലെന്നു ഭാവിച്ചു സതീൎത്ഥ്യനായിരുന്ന ആ ഋഷിപുത്രനെ അനാദരിച്ചയച്ചുകളഞ്ഞു.

ദ്രോണാചാൎയ്യർ തന്റെ ബാല്യസ്നേഹിതന്റെ അനാദരത്തെക്കുറിച്ചു കുപിതനായില്ലെങ്കിലും സ്ഥിതിഭേദത്താൽ ദ്രുപദന്റെ സ്വഭാവത്തിനു സംഭവിച്ച ഈ മാററത്തെക്കുറിച്ചു കുണ്ഠിതപ്പെട്ടുകൊണ്ടു പാഞ്ചാലരാജധാനിയിൽനിന്നു മടങ്ങി ഹസ്തിനാപുരത്തിലെത്തി തന്റെ സോദരീഭൎത്താവിനോടൊരുമിച്ചു താമസമാക്കി.

ഒരുദിവസം കൌരവന്മാർ കാരകളിച്ചുകൊണ്ടുനില്ക്കുമ്പോൾ കാര ഒരു പാഴ്കിണററിൽ വീണുപോയി. കാര

യെടുക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെ രാജകുമാരന്മാർ വിഷമി ച്ചുനില്ക്കുമ്പോൾ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ അതിലേ കടന്നുപോകു ന്നതുകണ്ടു്, അദ്ദേഹത്തോടു കാരയെടുത്തുകൊടുക്കണമെ ന്നു് അവർ ആവശ്യപ്പെട്ടു. ബ്രാഹ്മണൻ കിണററിനരികെ ചെന്നു തന്റെ കൈയിൽകിടന്ന മോതിരവും കൂടി ഊരി കിണററിൽ ഇട്ടു. അനന്തരം പുല്ലുകൊണ്ടു ഒരു അമ്പും വി ല്ലുമുണ്ടാക്കി എയ്തു കാരയും പിന്നാലെമോതിരവും വീണ്ടെ ടുത്തു. ഈ അസാധാരണവിദ്യകണ്ടു്അത്ഭുതപരിതരായ രാ ജകുമാരന്മാർ രാജധാനിയിൽ ഓടിയെത്തി വിവരം ധൃതരാ ഷ്ട്രരെ അറിയിച്ചു. അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ ആ ബ്രാഹ്മണ നെ വരുത്തി വിവരങ്ങളെല്ലാം അറിഞ്ഞു രാജകുമാരന്മാ രെ ആയുധവിദ്യ അഭ്യസിപ്പിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തെ ആ ചാര്യനായി നിയമിച്ചു. ഈ മഹാബ്രാഹ്മണനാണു് മഹാ ഭാരതകഥയിലെ പ്രസിദ്ധനായ ദ്രോണാചാര്യർ.

VII

വിദ്യാഭ്യാസം.

ദ്രോണാചാര്യരുടെ കീഴിൽ രാജകുമാരന്മാർ ആയുധ വിദ്യയും യുദ്ധക്രമങ്ങളും മററു കായികാഭ്യാസങ്ങളും പരി ശീലിച്ചുതുടങ്ങി. ഒരുദിവസം അവർ അത്താഴമൂണുകഴിച്ചു കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ പെട്ടെന്നു കാററടിച്ചു വിളക്കണഞ്ഞു പോയി. വിളക്കു വീണ്ടും കത്തിക്കുന്നതുവരെ എല്ലാ കുമാര ന്മാരും സ്വസ്ഥരായിരുന്നു. അതിനിടയിൽ അർജ്ജുനൻ വി ളക്കു കാത്തിരിക്കാതെ ഇരുട്ടത്തുതന്നെ ഉരുളകൾ ഉരുട്ടിഉ ണ്ടുതുടങ്ങി. ചിരപരിചയംകൊണ്ടു് ഉരുളകൾ തടസ്സംകൂ ടാതെതന്നെ വായിൽ വീണു. ഈ നിസ്സാരസംഭവത്തിൽ നിന്നു പരിശീലനംകൊണ്ടു സമ്പാദിക്കാൻ കഴിയാത്ത വിദ്യ യാതൊന്നുമില്ലെന്നുള്ളതത്വം ബുദ്ധിമാനായ അർജ്ജു

ന൯ മനസ്സിലാക്കി. അന്നുമുതൽ ആ കുമാരൻ ശേഷം പേരോടൊരുമിച്ചു പകലത്തെ അഭ്യാസം കഴിഞ്ഞാൽ രാത്രിയിലും ഓരോ ലക്ഷ്യങ്ങൾ സങ്കല്പിച്ചു് അസ്ത്രങ്ങൾ എയ്തു ധനുവിദ്യ പരിശീലനം ചെയ്തുതുടങ്ങി. തന്റെ ശിഷ്യന്റെ നിരന്തരോത്സാഹം കണ്ടു സന്തുഷ്ടനായ ദ്രോണാചാര്യൎക്കു് അർജ്ജുനന്റെപേരിൽ പ്രത്യേകമായ വാത്സല്യം ഉദിച്ചു. തന്മൂലം അർജ്ജുനൻ അനന്തരകാലങ്ങളിൽ വില്ലാളികളിൽ വെച്ചു അഗ്രഗണ്യനായിത്തീൎന്നതു് അത്ഭുതമല്ല.

ഒരുദിവസം ദ്രോണാചാൎയ്യർ തന്റെ ശിഷ്യന്മാരുടെ അഭ്യാസഗുണം പരീക്ഷിക്കുവാനായി ഉന്നതമായ ഒരു വൃക്ഷത്തിന്റെ അഗ്രശാഖയിൽ ഒരു കൃതകപതംഗത്തെ നിൎമ്മിച്ചു വെച്ചുകൊണ്ടു ശിഷ്യന്മാരിൽ ഓരോരുത്തരെ വിളിച്ചു ആ പക്ഷിയെ എയ്തുവീഴ്ത്താൻ പറഞ്ഞു. ആദ്യം യുധിഷ്ഠിരൻ വില്ലു വളച്ചുകെട്ടി അമ്പെയ്യാൻ ലക്ഷ്യം നോക്കി. അപ്പോൾ ആചാൎയ്യൻ ചോദിച്ചു:—യുധിഷ്ഠിരൻ ലക്ഷ്യം നോക്കിയതിൽ കാണുന്നതു് എന്താണു്? പക്ഷിയേയോ വൃക്ഷത്തേയോ? അതോ എന്നെയും ഇവിടെ നില്ക്കുന്നവരെയും കാണുന്നോ?

യുധി—ഞാൻ എല്ലാവും എല്ലാവരെയും കാണുന്നുണ്ടു്.

ദ്രോ—എന്നാൽ മാറിനില്ക്കു.

അനന്തരം ഓരോ രാജകുമാരന്മാരെയും മുറയ്ക്കു വിളിച്ചു ലക്ഷ്യം നോക്കി ഉറപ്പിക്കാൻ പറഞ്ഞു. യുധിഷ്ഠിരനോടു ചോദിച്ച ചോദ്യത്തിനു ആ രാജകുമാരൻ പറഞ്ഞ ഉത്തരംതന്നെ എല്ലാവരും പറഞ്ഞു. അവസാനം അദ്ദേഹം അർജ്ജുനനെ വിളിച്ചു. അർജ്ജുനൻ ലക്ഷ്യം നോക്കിക്കൊണ്ടു ആചാൎയ്യന്റെ ചോദ്യത്തിനു ഉത്തരമായി പറഞ്ഞു:--

ഞാൻ പക്ഷിയെ അല്ലാതെ വൃക്ഷത്തെയും മററു യാതൊന്നിനെയും കാണുന്നില്ല.

ആചാൎയ്യൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു—പക്ഷിയെ മാത്രമേ കാണുന്നുള്ളൂ എങ്കിൽ അതിൻെറ ആകൃതി എന്നോടു വിവരിച്ചു പറക.

അൎജ്ജുനൻ—ഞാൻ പക്ഷിയുടെ ശിരസ്സുമാത്രമേ കാണുന്നുള്ളൂ.

സംതൃപ്തനായ ആചാൎയ്യൻ അൎജ്ജുനനോടു അസ്ത്രംപ്രയോഗിക്കാൻ പറഞ്ഞു. അൎജ്ജുനൻെറ ഈ ഏകാഗ്രതയും ഐകാഗ്ര്യത്തിനുള്ള പരിശ്രമവും മാത്രമല്ല ആചാൎയ്യന് ആ ശിഷ്യനോടുള്ള പ്രത്യേകവാത്സല്യത്തിനു കാരണമായിത്തീൎന്നതു്. ഒരിക്കൽ ഗുരുശിഷ്യന്മാർഎല്ലാവരുംകൂടിനില്ക്കുമ്പോൾ ഗുരു ചോദിച്ചു:—ഇപ്പോൾ ഞാൻ എന്തെന്നു വെളിപ്പെടുത്താത്ത ഒരു അഭിലാഷം എനിക്കുണ്ടു്. നിങ്ങളിൽ ആൎക്കു് അതു സാധിച്ചുതരുവാൻ കഴിയും?

ഗുരുവിൻെറ അഭിലാഷം എന്തായിരിക്കുമെന്നറിയായ്കയാൽ എല്ലാവരും ഉത്തരം പറവാൻ സംശയിച്ചു നിന്നു. അപ്പോൾ അൎജ്ജുനൻ മുമ്പോട്ടുവന്നു ക്രൂശൽകൂടാതെ ഇങ്ങനെപറഞ്ഞു:—ആചാൎയ്യൻെറ അഭിലാഷം എന്തുതന്നെആയിരുന്നാലും അതു് സാധിച്ചുതരുവാൻ ഞാൻ സന്നദ്ധനാണു്.

ഇങ്ങനെഗുരുഭക്തിയുണ്ടായിരുന്ന ശിഷ്യരാണു് ഏതു കാലത്തും ഏതുദേശത്തും യശസ്വികളായിത്തീൎന്നിട്ടുള്ളതു്.

പുസ്തകം ๒.

അസ്ത്രദർശനം.

I.

പ്രദർശനരംഗം.

രാജകുമാരന്മാരുടെ വിദ്യാഭ്യാസം പൂർത്തിയായശേഷം അവരുടെ ഒരു അഭ്യാസപ്രദർശനം നടത്തണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. ദ്രോണാചാര്യർതന്നെ ആ വിവരം ധൃതരാഷ്ട്രരെ അറിയിച്ചു. അനന്തരം ഭീഷ്മരോടും മന്ത്രിമാരോടും മററു പ്രധാനന്മാരോടും ആലോചിച്ച് അത്യാഡംബരത്തോടുകൂടിയ ഒരു അസ്ത്രദർശനത്തിനു വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്വാൻ ധൃതരാഷ്ട്രർ കല്പന കൊടുത്തു.

കുരുക്ഷേത്രത്തിലെ ലക്ഷണയുക്തമായ ഒരു വിസ്തീർണ്ണമൈതാനപ്രദേശത്തെ ദ്രോണാചാര്യർതന്നെ പ്രദർശനസ്ഥലമായി തിരഞ്ഞെടുത്തു. സ്ഥലം അളന്നുതിരിച്ചു കാടുകൾ തെളിച്ചു നിരപ്പുവരുത്തി. പ്രദർശനവൃത്താന്തം കുരുരാജ്യത്തു മാത്രമല്ല, അയൽരാജ്യങ്ങളിലും വിളംബരംചെയ്തു. നാനാദേശങ്ങളിലുംനിന്നു കാഴ്ചക്കാരായും, അഭ്യാസപ്രദർശനത്തിൽ മത്സരത്തിനായും വന്നുചേരുന്ന ജനതതിക്കു വിശ്രമിക്കാനും ഭക്ഷ്യപേയാദികൾ കഴിക്കാനും സുഖമായും സൌകര്യമായും ഇരുന്നു പ്രദർശനം കാണ്മാനും ആവശ്യമുള്ള പുരകളും പന്തലുകളും കെട്ടിയുണ്ടാക്കി. രാജാക്കന്മാർ പ്രഭുക്കന്മാർ മന്ത്രിമാർ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ മുതലായവർക്കും രാജകുടുംബങ്ങളിലും പ്രഭുകുടുംബങ്ങളിലുമുള്ള സ്ത്രീകൾ

ക്കും പരിചാരകൎക്കും യഥായോഗ്യം കെട്ടിടങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കി
അലങ്കരിച്ചു. ശൂന്യമായിക്കിടന്നിരുന്ന ആ മൈതാനപ്രദേ
ശം ഏതാനും ദിവസങ്ങൾകൊണ്ടു് അതിമനോഹരമായ
ഒരു മഹാനഗരം പോലെ പരിശോഭിതമായിത്തീൎന്നു.

അസ്ത്രപ്രദർശനദിവസം പ്രഭാതമായി. നാനാദേശ
ങ്ങളിൽനിന്നും വൎഷകാലത്തു സമുദ്രത്തിലേക്കു നദികളെ
ന്നപോലെ പ്രദർശനസ്ഥലത്തേക്കു ജനതതികൾ പ്രവ
ഹിച്ചുതുടങ്ങി. ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവു് കൊട്ടാരത്തിൽനി
ന്നു് ഭീഷ്മവിദുരാദികളോടും പരിവാരങ്ങളോടുംകൂടി പ്രദർശ
നസ്ഥലത്തേക്കു എഴുന്നള്ളി. ഗാന്ധാരിയും കുന്തിയും വി
ശേഷവസ്ത്രാലങ്കാരങ്ങൾ ധരിച്ചു് സുന്ദരികളായ ദാസിമാ
രോടും പരിജനങ്ങളോടുംകൂടി വന്നുചേൎന്നു. അരമനയ്ക്കുതു
ല്യം അലംകൃതങ്ങളായിരുന്ന കൃതകമാളികകളിൽ രാജാക്ക
ന്മാരും രാജ്ഞിമാരും ഉപവിഷ്ടരായപ്പോൾ ജനങ്ങളും
യഥാസ്ഥാനം ഇരിപ്പായി.

ഭേരിയുടെ ഗംഭീരധ്വനിമുഴങ്ങി. ധവളവസ്ത്രവും ധ
വളമായ യജ്ഞോപവീതവും ധരിച്ചു്, ധവളമായ പുഷ്പ
മാല്യങ്ങളും ചന്ദനക്കുറിയും ചാൎത്തി, ശിരോമദ്ധ്യത്തിൽ ധവ
ളമായ ശിഖയുംബന്ധിച്ചു, ആരാലും സമാരാദ്ധ്യനായദ്രോ
ണാചാൎയ്യർ പ്രദർശനാങ്കണത്തിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ
ക്ഷോഭിച്ച പാരാവാരത്തിന്റെ ഗംഭീരധ്വനിപോലെ ജ
നാരവം അത്യുച്ചത്തിൽ പൊങ്ങി. അങ്കണമദ്ധ്യത്തിൽ നി
ൎമ്മിതമായിരുന്ന യജ്ഞവേദിയിൽ പ്രവേശിച്ചു് ആ മഹാ
ബ്രാഹ്മണൻ വിധിപ്രകാരം കൎമ്മാദികൾ ആരംഭിച്ചു. ബ്രാ
ഹ്മണർ ധനുർവേദമന്ത്രങ്ങൾ ജപിച്ചു. കൎമ്മസമാപ്തിയിലു
ള്ള ശംഖധ്വനിയും ഭേരീനാദവും കേട്ട പ്രദർശനത്തിൽഭാ
ഗഭാക്കുകളാവാൻ നാനാദേശങ്ങളിൽനിന്നും എത്തിക്കൂട
യിരുന്ന അഭ്യാസികൾ രംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു.

II

ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം.

വീരയോദ്ധാക്കൾ യോജിച്ചവിധം വിശേഷവസ്ത്രങ്ങളും അസ്ത്രചാപാദികളുംധരിച്ചു വയഃക്രമമനുസരിച്ചുയുധിഷ്ഠിരനെ അനുഗമിച്ചു പാണ്ഡവന്മാരും, ദുര്യോധനനെ അനുഗമിച്ചു ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരും പ്രദർശനാങ്കണത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. അവരിൽ ഓരോരുത്തരുംദ്രോണാചാര്യരുടെ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ചു ഓരോ അഭ്യാസങ്ങൾ കാണിച്ചു കാണികളെ വിസ്മയിപ്പിച്ചുതുടങ്ങി. അശ്വാരൂഢന്മാരും ഗജാരൂഢന്മാരും രഥാരൂഢന്മാരുമായി പ്രദർശനാങ്കണത്തിനു ചുററും അതിവേഗത്തിൽ ഓടിച്ചു പോകുന്നതിനിടയ്ക്കു നാമാങ്കിതങ്ങളായ സായകങ്ങളെക്കൊണ്ടു ചിലർ ലക്ഷ്യങ്ങൾ ഭേദിച്ചു സാമർത്ഥ്യപ്രകടനം ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ അസ്ത്രദർശനം കഴിഞ്ഞശേഷം ദ്വന്ദ്വയുദ്ധപ്രദർശനമായി.

ഉഗ്രസാലങ്ങളോടുകൂടിയ ഉന്നതങ്ങളായരണ്ടു മഹാപർവ്വതങ്ങളെപ്പോലെഗദാധാരികളുംഭീമാകാരന്മാരുമായഭീമസുയോധനന്മാർദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനുസന്നദ്ധരായിരംഗപ്രവേശം ചെയ്തപ്പോൾ കാണികൾവിസ്മയസംഭ്രാന്തന്മാരായി. മദമിളകിയ കൊമ്പനാനകളെപ്പോലെതമ്മിൽ ചീറിയടുത്തു് ഇടംപിരി വലംപിരി തിരിഞ്ഞു അവർ ഗദകൾകൊണ്ടുവളരെനേരം ദ്വന്ദ്വയുദ്ധംചെയ്തു. അഗ്നികണങ്ങൾ ചിതറുന്ന അവരുടെ ഗദാഘട്ടനങ്ങളുടെ കടുരവംകേട്ടു പലരും കണ്ണുകൾ പൊത്തി. ഭീമൻ വല്ല വിശേഷസാമർത്ഥ്യവും കാണിച്ചാൽ ഭീമപക്ഷപാതികളും, സുയോധനൻ വല്ലസാമർത്ഥ്യവുംപ്രകടിപ്പിച്ചാൽ സുയോധനപക്ഷപാതികളുംഅട്ടഹാസം മുഴക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എത്ര സാഹസപ്പെട്ടിട്ടുംപ്രതിയോഗിയെ പരാജിതനാക്കുവാൻ കഴിയാതെ പ്രതിദ്വ

ദ്വന്ദികൾ കോപാകുലരായിച്ചമഞ്ഞു. തുടർച്ചയായി ദീർഘസമയം നിലനിന്ന കണ്ണുകട്ടുവായ ഈ ഘോരഗദാഘട്ടനത്തിന്റെയും ജനങ്ങളുടെ ആർത്തുവിളിയുടെയും അട്ടഹാസത്തിന്റെയും അർത്ഥം എന്താണെന്ന അന്ധനായ ധൃതരാഷ്ട്രൻ വിദുരരോടു ചോദിച്ചുമനസ്സിലാക്കി. സ്വപുത്രന്മാരുടെ അസാമാന്യസാമർത്ഥ്യംകണ്ടു് ഉൽകണ്ഠാകുലിതകളായ ഗാന്ധാരിയുടെയും കുന്തിയുടെയും മുഖങ്ങൾ ജയാപജയങ്ങളുടെ ശീഘ്രതരമായ ചക്രഗതിഅനുസരിച്ചു പ്രസന്നവും അപ്രസന്നവുമായി ക്ഷണംപ്രതിമാറിക്കൊണ്ടിരുന്നു. രംഗവാസികളും രണ്ടുകക്ഷികളായിപ്പിരിഞ്ഞു് "ഹാ ഭീമാ! ഹാ സുയോധനാ!" എന്ന ജയഘോഷം മുഴക്കി. രോഷകലുഷരായ പ്രതിദ്വന്ദ്വികളുടെ ഭാവഭേദവുംരംഗപ്രകോപവുംകണ്ടു് അത്യുഭശങ്കിയായ ദ്രോണാചാര്യർഅവരെപിരിച്ചുവിടുവാൻസ്വപുത്രനായ അശ്വത്ഥാമാവിനോടു് ആജ്ഞാപിച്ചു. അതനുസരിച്ചു് അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ചെയ്തില്ലായിരുന്ന എങ്കിൽ ഭാരതയുദ്ധം അന്നു് അവസാനിക്കുമായിരുന്നു.

III

കർണ്ണാർജ്ജുനന്മാർ.

ഭീമസുയോധനന്മാരുടെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം കഴിഞ്ഞശേഷം ദ്രോണാചാര്യർ അർജ്ജുനനെ ആഹ്വാനംചെയ്തു-

ആചാര്യന്റെ ആജ്ഞയനുസരിച്ചു വില്ലാളിവീരന്മാരിൽ അഗ്രഗണ്യനായ അർജ്ജുനൻ കൃതമംഗളനായി രംഗപ്രവേശംചെയ്തു. മനോഹരമായ കാഞ്ചനകഞ്ചുകവും രത്നഖചിതമായ സാരസനവും തോൾവളയും ധരിച്ചു് ഇന്ദ്രധനസ്സുപോലെ വർണ്ണവിചിത്രിതമായ കലവില്ലുമേന്തി, ദീപശിഖപോലെ ശോഭിക്കുന്ന ശരങ്ങളിട്ടുനിറച്ച തൂണീരവും

ത്താളിൽത്തൂക്കി,സുന്ദരന്മാരും ധീരന്മാരുമായ ആ രാജകുമാരൻ രംഗപ്രവേശംചെയ്തു രംഗവാസികളെ അഭിവാദ്യംചെയ്തപ്പോൾ ഭേരിമൃദംഗാദിവാദ്യഘോഷങ്ങളും ശംഖനാദങ്ങളും ജനാവലികളുടെ ഹർഷാരവവും മുഴങ്ങി. നരപാളിയുടെ നടുവിൽ സാക്ഷാൽദേവേന്ദ്രനെപ്പോലെ സുന്ദരനായ ആ നരേന്ദ്രകുമാരനെക്കണ്ടു മാതാവായ കുന്തിദേവിയുടെ സ്തനങ്ങൾ ചുരന്നു. പുത്രവത്സലയായ ആ മാതാവിന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു സന്തോഷാശ്രുക്കൾ ചൊരിഞ്ഞു.

ആചാര്യൻ നിർദ്ദേശിച്ചതുപോലെ അർജ്ജുനൻ ഓരോരോ അഭ്യാസങ്ങൾ പ്രദർശിപ്പിച്ചുതുടങ്ങി. രണാങ്കണത്തിൽ അവിടവിടെയായി സ്ഥാപിച്ചിരുന്ന സ്ഥൂലങ്ങളും സൂക്ഷ്മങ്ങളുമായ അനേകലക്ഷ്യങ്ങളെ അർജ്ജുനൻ അസ്ത്രമെയ്തു ഭേദിച്ചു. ലോഹനിർമ്മിതമായ ഒരു അരണ്യവരാഹത്തിന്റെ രൂപം യന്ത്രപ്രയോഗത്താൽ ആ അങ്കണത്തിൽ ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്നതിന്റെ വിവൃതമുഖമായിരുന്നു ഒരു ലക്ഷ്യം. അർജ്ജുനൻ ആ കൃത്രിമജന്തുവിന്റെ വക്ത്രഗഹ്വരത്തിൽ ഒന്നിനുപുറകേ ഒന്നായി അഞ്ചു ശരങ്ങൾ ലേശം ലക്ഷ്യം പിഴയ്ക്കാതെ എയ്തുകൊള്ളിച്ചു. ലൂതാതന്തുപോലെ കോമളമായ പട്ടുനൂലിൽ തൂങ്ങി കാററത്തു സദാപി ആടിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരു ഗോവിഷാണമായിരുന്നു മറെറാരു ലക്ഷ്യം. അതിനുള്ളിൽ ഇരുപത്തൊന്നു ശരങ്ങൾ തുരുതുരെ എയ്തുകൊള്ളിച്ചു. എത്ര സാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി അർജ്ജുനൻ അസ്ത്രപ്രയോഗവൈഭവം പ്രദർശിപ്പിച്ചോ, അത്രസാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടിത്തന്നെ ഖഡ്ഗാദികായുധപ്രയോഗവൈഭവവുംപ്രദർശിപ്പിച്ചതുകണ്ടു കാണികൾവിസ്മയാന്ധന്മാരായി.

അസ്ത്രപ്രയോഗത്തിലോ മററു ആയുധപ്രയോഗങ്ങളിലോ അർജ്ജുനനോടു മത്സരിക്കുവാൻ സമർത്ഥന്മാരോ, ഏകദേശം തുല്യന്മാരൊ ആയി ആരുംതന്നെ ഇല്ലാതിരുന്ന

തിനാൽ പ്രദർശനരംഗം കുറേനേരത്തേക്കു നിശ്ശബ്ദമായി ശൂന്യമായിക്കിടന്നു. കാണികൾ പിരിഞ്ഞുപോകുവാനായിങ്ങുമിങ്ങും എഴുന്നേററു കളകളമുണ്ടാക്കി, ആ സന്ദർഭത്തിൽ ഒരുപുതിയ യോദ്ധാവു് രംഗഭൂവിൽ എത്തി.

കനകമയമായ കവചം ധരിച്ചു രത്നഖചിതങ്ങളായ കാഞ്ചീകുണ്ഡലാദികൾ അണിഞ്ഞു്, ഉദയഭാനുവിനെപ്പോലെ ഉജ്ജ്വലകാന്തിമാനായ കർണ്ണൻ ആയുധപാണിയായി രണാജിരത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ പിരിഞ്ഞുപോകുവാൻ എഴുന്നേററജനാവലികൾ ജയജയഘോഷം മുഴക്കിക്കൊണ്ടു വീണ്ടും സ്വസ്ഥാനങ്ങളെ പ്രാപിച്ചു.

ഹേമതാലാഭനായ ആ യുവയോദ്ധാവു് ചുററുംകൂടിയിരുന്ന വീരമണ്ഡലത്തെ ആകപ്പാടെ ഒന്നുനോക്കിയിട്ടു് അനത്യാദരമായി ദ്രോണകൃപാചാര്യന്മാരെ ഒന്നു കൈകൂപ്പി. രംഗമധ്യത്തിൽ അക്ഷചെന്ദ്രാഗ്നികളെപ്പോലെ ദീപ്തികാന്തിദ്യുതിമാനായി നിന്നിരുന്ന ആ സിംഹകായനായ യുവാവു് ആരെന്നറിയാതെജനമണ്ഡലം വിസ്മയാവിഷ്ടരായി, സ്ഥിരദൃഷ്ടികളായി, ആ വില്ലാളിവീരനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിശ്ചേഷ്ടരായിരുന്നുപോയി.

വാഗ്മിയായ കർണ്ണൻ ഘനഗംഭീരസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—അർജ്ജുനൻ കാണിച്ചതുപോലെയോ അതിലും മെച്ചമായോ എല്ലാ അഭ്യാസങ്ങളും ഞാൻ കാണിക്കാം.

കർണ്ണന്റെ ഈ വാക്കുകൾകേട്ടു് ജനമണ്ഡലം യന്ത്രത്താൽ പൊക്കിയതുപോലെ ഒന്നായി എഴുന്നേററു. സുയോധനനുണ്ടായ സന്തോഷവും ഉത്സാഹവും അർജ്ജുനനുണ്ടായ വ്രീളയും ക്രോധവും എത്രയെന്നു വർണ്ണിച്ചുകൂടാ. അനന്തരം ദ്രോണാനുമതിയോടുകൂടി അർജ്ജുനൻ പ്രദർശി

പ്പിച്ച അഭ്യാസങ്ങളെല്ലാം കൎണ്ണൻ അനായാസമായി പ്രദശിപ്പിച്ചു. സുയോധനൻ ഭ്രാതാക്കളോടുകൂടി കൎണ്ണന്റെ സമീപംചെന്നു് ആ വീരാഗ്രേസരനെ തലോടിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—കൎണ്ണാ, സ്വാഗതം. മഹാബാഹുവായ അങ്ങേപ്പോലുള്ള ഒരു സുഹൃത്തിന്റെ ലാഭത്താൽ ഞാൻ ഭാഗ്യവാനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു ഞാനും ഈ കുരുരാജ്യവും അങ്ങേയ്ക്കു യഥേഷ്ടം ഉപയോജ്യമാണു്.

കൎണ്ണൻ പറഞ്ഞു:—അങ്ങയുടെ ഈ വാക്കുകൊണ്ടുതന്നെ എനിക്കു് എല്ലാ ഹിതവുംചെയ്തപോലെയായി. അൎജ്ജുനനോടു ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം ചെയ്യണമെന്നു് ഒരു ഇച്ഛമാത്രമേ എനിക്കുള്ളു.

കൎണ്ണസുയോധനന്മാർ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുനില്ക്കുമ്പോൾ അൎജ്ജുനൻ അമൎഷത്തോടുകൂടിപറഞ്ഞു:—"കൎണ്ണാ വിളിക്കാതെ ചെല്ലുന്നവൎക്കും ചോദിക്കാതെ പറയുന്നവൎക്കും ഉള്ള അനുഭവമറിയാമെങ്കിൽ എന്നോടു ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനു വരിക."

കൎണ്ണ:—ഈ രംഗം സൎവ്വൎക്കും സമാവകാശമുള്ളതാണു്. നിനക്കു പ്രത്യേകാവകാശമൊന്നുമില്ല. അശക്തന്മാൎക്കു യോജിച്ച ദുർഭാഷണം മതിയാക്കി വിദ്വാനുവൎത്തികളായ ക്ഷത്രിയരെപ്പോലെ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു സംസാരിക്കുക.

വില്ലാളിവീരന്മാരായ അൎജ്ജുനകൎണ്ണന്മാർരണ്ടുപേരും രംഗമദ്ധ്യത്തിൽ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനു സന്നദ്ധരായി, ഇടിമിന്നലും ഇന്ദ്രധനുസ്സും ചേൎന്ന കാർമേഘങ്ങൾ വെള്ളിൽപ്പടയോടുകൂടി ആകാശത്തിൽനിരന്നു. കാറുകൊണ്ടുകാറില്ലാതെതെളിഞ്ഞ പശ്ചിമാംബരത്തിൽ സുവൎണ്ണകരങ്ങൾ വീശിക്കൊണ്ടു സൂൎയ്യൻ പ്രകാശിച്ചു. കൎണ്ണപാർശ്വത്തിൽ സുയോധനാദികളും, അൎജ്ജുനപാർശ്വത്തിൽ ഭീഷ്മദ്രോണാദി

കളും നിറഞ്ഞു. രംഗസ്ഥിതജനങ്ങൾ രണ്ടു ഭാഗമായി. സ്ത്രീകളുടെയിടയിലും ദ്വന്ദ്വമായി. പ്രകൃതിക്കും പക്ഷഭേദം വന്നപോലെ അർജ്ജുനാദികളുടെ മേൽ മേഘച്ഛായയും, കർണ്ണാദികളുടെമേൽ സൂര്യപ്രകാശവും പതിഞ്ഞു-

ഇങ്ങനെ രണ്ടുഭാഗമായി തിരിഞ്ഞ രംഗവാസികളെയും, സാഹോദര്യമറിയാതെ ബദ്ധവൈരികളെപ്പോലെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനുസന്നദ്ധരായിനില്ക്കുന്നപ്രതിദ്വന്ദ്വികളായ സ്വപുത്രന്മാരെയും കണ്ടു് ഒരു പക്ഷത്തിലും ചേരാൻ കഴിയാതെയും സത്യാവസ്ഥ വെളിപ്പെടുത്തുവാൻ അവമാനഭീരുതകൊണ്ടു നിർവാഹമില്ലാതെയും കുന്തിദേവി മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു വീണു. ധർമ്മജ്ഞനായ വിദുരൻ ഉടനേ ഓടിയെത്തി ഗന്ധാംബു തളിച്ചു വീശി ദേവിയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. കുന്തീദേവി മോഹം തീൎന്ന എഴുന്നേററു് ആത്മതനൂജന്മാരുടെ അനന്തരകർമ്മപരിപാടികളെ അത്യൽക്കണ്ഠയോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു മൌനമായിരുന്നു.

IV

കർണ്ണാഭിഷേകം.

പരാക്രമശാലികളായ കർണ്ണാർജ്ജുനന്മാർ ഇങ്ങനെ യുദ്ധസന്നദ്ധരായി നിൽക്കുമ്പോൾ കൃപാചാര്യർ രണ്ടുപേരുടെയും മദ്ധ്യേ ചെന്നുനിന്നുകൊണ്ടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "പാണ്ഡുമഹാരാജാവിന്റെ പ്രഥമമഹിഷിയായകുന്തീദേവിയുടെ ഒടുവിലത്തെ പുത്രനാണു് അർജ്ജുനൻ. പ്രതിയോഗിയുടെ കുലാചാരങ്ങളറിയാതെ രാജകുമാരന്മാർ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ ഏർപ്പെടുക യുക്തമല്ല. അതുകൊണ്ടു നിന്നാൽ അലംകൃതമായ രാജകുലമേതാണെന്നും നിന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാർ ആരാണെന്നും പറയണം."

കൃപാചാൎയ്യരുടെ ഈ ചോദ്യം കേട്ടു മഴമാരിയേററ താമരപ്പൂവുപോലെ കൎണ്ണന്റെ തല താണു. അതുകണ്ടു സുയോധനൻ പറഞ്ഞു:—കേവലം ജന്മംകൊണ്ടുമാത്രം ഒരുവൻ രാജന്യനാകയില്ല. സേനകളെ നയിക്കുവാൻ പ്രാപ്തനായ ശൂരനത്രേ രാജന്യൻ. രാജാവിനോടു മാത്രമേ അൎജ്ജുനൻ യുദ്ധം ചെയ്യുയുള്ളു എങ്കിൽ കൎണ്ണനെ ഇതാ ഞാൻ അംഗരാജാവായി അഭിഷേകംചെയ്യുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ അനുമതിയോടുകൂടി സുയോധനൻ കല്പിച്ചതനുസരിച്ചു സുവൎണ്ണകുംഭങ്ങളിൽ പുഷ്പാൎച്ചിത തീൎത്ഥങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നു, കൎണ്ണനെ രത്നപീഠത്തിൽ ഇരുത്തി വെങ്കൊററക്കുടപിടിപ്പിച്ചു്, വെഞ്ചാമരംവിശിച്ചു, ശംഖഭേരിനിനാദങ്ങളോടുകൂടി പുരോഹിതന്മാർ മന്ത്രപുരസ്സരം അംഗരാജ്യാഭിഷേകം നടത്തി.

കൃതജ്ഞതാഭരിതനായ കൎണ്ണൻ സുയോധനനോടു ചോദിച്ചു:—"ഈ രാജ്യദാനത്തിനു് അനുരൂപമായ എന്തു പ്രത്യുപകാരമാണു് ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതു്?"

സുയോധനൻ:—ദൃഢമായ സൌഹൃദം മാത്രം മതിയാവും.

കൎണ്ണൻ:—എന്നാൽ അങ്ങനെയാവട്ടെ.

ആജീവനാന്തം അവർ ഈ സൌഹൃദത്തിനു ഭംഗം വരുത്തിയതുമില്ല.

അംഗരാജാവായി അഭിഷേകം കഴിഞ്ഞു രാജകീയമായ പ്രതാപത്തോടുകൂടി കൎണ്ണൻ നില്ക്കുമ്പോൾ മേൽമുണ്ടു കിഴിഞ്ഞു്, ദേഹമാസകലം വിയൎത്തൊലിച്ചു വൃദ്ധനായ ഒരാൾ വടിയും ഊന്നി കൎണ്ണന്റെ സമീപത്തിലേക്കു വന്നു. കൎണ്ണനെ വളൎത്തിയ അധിരഥൻ എന്ന സൂതനായി

ുന്ന ആ വൃദ്ധൻ. തന്റെ വളൎത്തച്ഛനെക്കണ്ടു ഭക്ത്യാദരങ്ങളോടുകൂടി ബദ്ധപ്പെട്ടുചെന്നു കൎണ്ണൻ അഭിഷേകാൎദ്രമായ ശിരസ്സുനമ്രമാക്കി ആ കുചേലന്റെ പാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിച്ചു. വൃദ്ധൻ എത്രയും വാത്സല്യത്തോടുകൂടി കൎണ്ണന്റെ ശിരസ്സിനെ മാറോടണച്ചു കണ്ണുനീർകൊണ്ടു് ഒന്നുകൂടി അഭിഷേകം ചെയ്തു.

"ഇവൻ കേവലം ഒരു സൂതനന്ദനനോ?" എന്നു് ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടു ഭീമൻ പറഞ്ഞു.—"കൎണ്ണാ, നീ പാണ്ഡുപുത്രനായ അൎജ്ജുനനോടു വില്ലെടുത്തുകളിക്കാതെ കുലമൎയ്യാദ അനുസരിച്ചു ചമ്മട്ടക്കോലെടുക്കയാണു നല്ലതു്. അംഗരാജാവായി വാഴാനും നിനക്കു് അൎഹതയില്ല. അധ്വരാഗ്നിക്കരികേചെന്നു്, ഹവിസ്സുകവരുന്ന ശ്വാനന്റെകുചേഷ്ടിതമാണു നീ കാട്ടുന്നതു്.

ഭീമന്റെ ഈ ദുൎഭാഷണത്തിനു പ്രത്യുത്തരമൊന്നും കാണാതെ കൎണ്ണൻ മൃദുവായി വിറയ്ക്കുന്ന അധരങ്ങളോടുകൂടി വിഷാദമഗ്നനായി സൂൎയ്യബിംബത്തെ നോക്കി ദീൎഘനിശ്വാസം ചെയ്തുകൊണ്ടു നിന്നതേയുള്ളു.

പത്മാകരത്തിൽനിന്നു മദഗജംപോലെ ഭ്രാതൃസംഘത്തിൽനിന്നു ക്ഷോഭിച്ചിളകിവന്നു ദുൎയ്യോധനൻ ഇങ്ങനെ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു:—

വൃകോദരാ, ശൂരന്മാരുടെയും നദികളുടെയും ഉല്പത്തിയെ ആരും അന്വേഷിക്കാറില്ല. ഈ ദ്രോണാചാൎയ്യരുടെയും കൃപാചാൎയ്യരുടെയും വംശോല്പത്തി എവിടെനിന്നാണു്? നിന്റെതന്നെയും ഉത്ഭവം ആരും അറിയാത്തതല്ലോ. കൎണ്ണൻ അംഗരാജ്യം മാത്രമല്ലാ, ഈ ഭൂചക്രം മുഴുവൻ അടക്കിഭരിക്കുവാൻയോഗ്യനാണു്. ഞാൻചെയ്ത അഭിഷേകം

കം അസാധുവെന്നു പറവാൻ ധൈൎയ്യമുള്ളവർ ആരെങ്കിലു മുണ്ടെങ്കിൽ ആയുധമെടുത്തു് അവർ രംഗത്തിൽ വരട്ടെ.

സുയോധനന്റെ ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടു ജനമണ്ഡലം അത്യുച്ചത്തിൽ ആൎത്തുവിളിച്ചു് ആഹ്ലാദം പ്രകടിപ്പിച്ചു. അപ്പോഴേക്കു സൂൎയ്യനും അസ്തമിച്ചു.

ജനസംഘം നാനാമാൎഗ്ഗമായി പിരിഞ്ഞു് "അൎജ്ജുനനാണു സമർത്ഥൻ", "അതല്ല കൎണ്ണനാണു സമൎത്ഥൻ" എന്നിങ്ങനെ വിവാദിച്ചുകൊണ്ടു എല്ലാവരും സ്വഗൃഹങ്ങളിലേക്കു മടങ്ങി. ഭാരതയുദ്ധം അവസാനിച്ചു നൂററാണ്ടുകൾ എത്രയോ കഴിഞ്ഞിട്ടും ഈ വിവാദം ഇതേവരെ അവസാനിച്ചിട്ടില്ല

അനാഥനായ തന്റെ പ്രഥമപുത്രനു് ആകസ്മികമായുണ്ടായ രാജ്യലാഭത്തെ ഓൎത്തു സകാൎയ്യകൃതാർത്ഥതയോടുകൂടി കുന്തിയും, അൎജ്ജുനതുല്യനായി തനിക്കുണ്ടായ ഒരു അസുലഭസുഹൃല്ലാഭത്തെഓൎത്തു കൃതാർത്ഥതയോടുകൂടി സുയോധനനും പരിവാരസമേതം രാജധാനിയിലേക്കു മടങ്ങി.

V

ഗുരുദക്ഷിണ.

രാജകുമാരന്മാരുടെ വിദ്യാഭ്യാസം പൂൎത്തിയായി അഭ്യാസപ്രദർശനവും കഴിഞ്ഞശേഷം ആചാൎയ്യനു് ഗുരുദക്ഷിണകഴിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചു. ദ്രോണാചാൎയ്യരുടെ വയസ്യനും സതീൎത്ഥ്യനുമായിരുന്ന പാഞ്ചാലരാജാവു് ആ മഹാബ്രാഹ്മണനെ അനാദരിച്ചയച്ചു വിവരം പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഗൎവ്വിഷ്ഠനായ ആ രാജാവിനെ ഒരു നല്ലപാ

ം പഠിപ്പിക്കണമെന്ന ദ്രോണർ തീർച്ചയാക്കി. പരാക്രമ ശാലിയായ പാഞ്ചാലരാജാവിനെ ബന്ധിച്ചു തന്റെ മു മ്പാകെ കൊണ്ടുവരുന്നതിൽപരം സന്തോഷകരമായ ഒരു ഗുരുദക്ഷിണ തനിക്കു ചെയ്യാനില്ലെന്നു ദ്രോണർ ശിഷ്യന്മാ രോടു പറഞ്ഞു.

രാജകുമാരന്മാരെല്ലാവരും സസൈന്യം പുറപ്പെട്ടു പാഞ്ചാലരാജധാനിയെ ആക്രമിച്ചു. കുരുക്കളും പാഞ്ചാല ന്മാരും തമ്മിൽ ഭയങ്കരമായയുദ്ധമുണ്ടായി. ആദ്യംകുരുക്കൾ ക്കുവലുതായപരാജയംസംഭവിച്ചുഎങ്കിലും പരാക്രമശാലി യായ അർജ്ജുനന്റെ അതിസാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടു പാഞ്ചാലരാ ജാവിനെബന്ധിച്ചു ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു്,ആ ചാര്യന്റെ ഏതു അഭിലാഷവും സാധിച്ചുകൊടുക്കാമെന്നു ള്ള അർജ്ജുനന്റെ വാഗ്ദാനത്തെ ആ ശിഷ്യൻ നിറവേററി. ബന്ധനസ്ഥനായ ദ്രുപദമഹാരാജാവിനോടുദ്രോണാചാര്യ ർ പറഞ്ഞു:--ബാല്യസഖ്യത്തെ ഓർത്തു ഞാൻ അങ്ങയുടെ അടുക്കൽ വന്നപ്പോൾ രാജാക്കന്മാർക്കു രാജാക്കന്മാരോടോ രാജതുല്യന്മാരോടോ അല്ലാതെ ദരിദ്രജനങ്ങളോടു സഖ്യം യുക്തമല്ലെന്നു് അങ്ങു പറഞ്ഞല്ലൊ. ഞാൻ അങ്ങയോടു് ഇപ്പോഴും സഖ്യത്തിനുതന്നെആഗ്രഹിക്കുന്നു. തുല്യന്മാരോട ല്ലാതെ അങ്ങു സഖ്യം ഇഷ്ടപ്പെടാത്തതുകൊണ്ടു പാഞ്ചാല രാജ്യം രണ്ടായി പകുത്തു പകുതി അങ്ങേയ്ക്കു തിരിയെ തന്നു പകുതി ഞാനും എടുത്തു നമുക്കു തമ്മിൽതുല്യന്മാരായി മേലിൽ സഖ്യത്തോടു കൂടിയിരിക്കാം. ഭാഗീരഥിയുടെ തെ ക്കുഭാഗം അങ്ങേയ്ക്കും വടക്കുഭാഗം എനിക്കും ഇരിക്കട്ടെ.

പരാജിതപൌരുഷനായ പാഞ്ചാലരാജാവിനു ഈ വ്യവസ്ഥ സമ്മതിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ലായിരുന്നു എന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലൊ.

പുസ്തകം ൨.

ദ്രൗപദീസ്വയംവരം

I

വാരണാവതം

രാജകുമാരന്മാർ യൌവനാരൂഢന്മാരായപ്പോൾ ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവു യുധിഷ്ഠിരനെ യുവരാജാവായി അഭിഷേകംകഴിച്ചു സ്ഥിരചിത്തനും, ധർമ്മതല്പരനും, സത്യസന്ധനുമായ യുധിഷ്ഠിരന്റെ ഭരണനിപുണതയെക്കുറിച്ചു സമസ്തപൌരന്മാരും സംതൃപ്തന്മാരായിത്തീർന്നു. ശേഷിച്ചു പാണ്ഡവന്മാർ ദിഗ്വിജയംചെയ്തു കുരുരാജ്യത്തിന്റെ വിസ്തീർണ്ണതയേയും ഐശ്വര്യത്തേയും വർദ്ധിപ്പിച്ചു.

പാണ്ഡവന്മാരുടെ ശക്തിയും പ്രതാപവും വർദ്ധിച്ചുവരുന്നതുകണ്ടു ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാർക്കു അവരുടെ നേരെ ഉണ്ടായിരുന്ന ആബാല്യസ്പർദ്ധ വർദ്ധമാനമായിത്തീർന്നു. പാണ്ഡവന്മാരെ എങ്ങനെയെങ്കിലും നശിപ്പിക്കണമെന്നുധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാർതീർച്ചപ്പെടുത്തി. രാജ്യാവകാശം പാണ്ഡവശാഖയിൽ ലയിച്ചു തങ്ങൾക്കു രാജ്യാവകാശം ഇല്ലാതായിത്തീരുമെന്നു ഭയപ്പെട്ടു പാണ്ഡവന്മാരെ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽനിന്നുഅകലെയാക്കണമെന്നു ദുര്യോധനാദികൾ ധൃതരാഷ്ട്രരെ നിർബ്ബന്ധിച്ചു. വാരണാവതത്തിൽ ശിവോത്സവം നടത്തുവാൻപോകണമെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ യുധിഷ്ഠിരനോട്ടു് ആവശ്യപ്പെട്ടു. പാണ്ഡവന്മാർക്കു് അതിനു നല്ല മനസ്സില്ലായിരു

ന്നു എങ്കിലും പിതൃവാക്യം അലംഘനീയമായിരുന്നതി നാൽ അവർ പോകാമെന്നുതന്നെ തീർച്ചയാക്കി.

വാരണാവതത്തിൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ താമസത്തിനു പുരോചനശില്പിയെക്കൊണ്ടു ദുര്യോധനൻ നൂതനമായി ഒരു കോട്ട പണിയിച്ചു. കാഴ്ചയിൽ മനോഹരമായിരുന്നു എങ്കിലും ലാക്ഷാനിർമ്മിതമായിരുന്ന ആ കോട്ടയിൽ പാണ്ഡവന്മാർ താമസമുറപ്പിച്ചശേഷം തക്കതായ ഒരു അവസരം നോക്കി അതിനെ പാണ്ഡവന്മാരോടുകൂടി തീവച്ചു നശിപ്പിക്കണമെന്നായിരുന്നു ദുർമ്മോഹിയായ ദുര്യോധനന്റെ ഉദ്ദേശ്യം.

ഒരു സംവത്സരക്കാലം പാണ്ഡവന്മാർ വാരണാവതത്തിൽ താമസിച്ചു. ഒരു ദിവസം കുന്തീദേവി ഒരു അന്നദാനം നടത്തി. അതിന്നായി വന്നുചേൎന്ന പുരുഷാരങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരു നിഷാദസ്ത്രീയും അവളുടെഅഞ്ചുപുത്രന്മാരും ഉണ്ടായിരുന്നു. സദ്യകഴിഞ്ഞു് എല്ലാവരും പിരിഞ്ഞുപോയപ്പോൾ രാത്രി അകാലമായതിനാൽ ആ നിഷാദസ്ത്രീയും പുത്രന്മാരും കോട്ടയിൽതന്നെ കിടന്നുറങ്ങി പാണ്ഡവന്മാരിൽ ആരുംതന്നെ ഈവിവരം അറിഞ്ഞില്ല. സദ്യയുടെ ശ്രമത്താൽ എല്ലാവരും ക്ഷീണരായി ഗാഢനിദ്രയിൽലയിക്കുന്ന അവസരംനോക്കി കോട്ടയ്ക്കുതീകൊളുത്തണമെന്നുള്ള കരുതലോടുകൂടി പുരോചനൻ നേരത്തേതന്നെകോട്ടയുടെ ഒരു മൂലയിൽ സ്ഥലംപിടിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഭീമസേനൻ അവന്റെ ഉദ്ദേശ്യത്തെ ഗ്രഹിച്ചു് അവനെയുംകൂടി അകത്തടച്ചു കോട്ടയ്ക്കുതീകൊളുത്തി പാണ്ഡവന്മാർ വിദുരോപദേശം അനുസരിച്ചു കോട്ടയുടെ അടിയിൽകൂടി ഭൂമിയെ ഖനനംചെയ്തു നിർമ്മിച്ചിരുന്ന ഒരു ബിലമാൎഗ്ഗമായി രക്ഷപ്രാപിച്ചു എങ്കിലും ആ പാവപ്പെട്ട നിഷാദസ്ത്രീയും അവളുടെ അഞ്ചുപുത്രന്മാരും പുരോചനനും തീയിലകപ്പെ

ട്ടു ദഹിച്ചുപോയി- അവരുടെ മൃതദേഹത്തിന്റെ അവശേഷങ്ങൾ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നുകണ്ടപ്പോൾ പാണ്ഡവന്മാരും അവരുടെ മാതാവായ കുന്തിദേവിയും അഗ്നിയിലകപ്പെട്ടു നാമാവശേഷരായിപ്പോയി എന്നു വിദുരരൊഴികെയുള്ളവരെല്ലാവരും തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

II

ഹിഡിംബബകന്മാർ

ലാക്ഷാഗൃഹത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്രാപിച്ച പാണ്ഡവന്മാർ ഗംഗയെ തരണംചെയ്തു ഒരു വനാന്തരത്തിൽക്കൂടി വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ഒരു രാത്രി അവർ ഹിഡിംബൻ എന്ന ഒരു മഹാരാക്ഷസൻ താമസിച്ചിരുന്ന ഗുഹയുടെ സമീപംചെന്നു വിശ്രമിച്ചു. ഭീമനെ കാവലിരുത്തിക്കൊണ്ടു എല്ലാവരും കിടന്നുറങ്ങുമ്പോൾ നരമാംസത്തിന്റെ ഗന്ധമേറ്റു മനുഷ്യരാരെങ്കിലും സമീപമെത്തിയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടുചെല്ലുന്നതിനു ഹിഡിംബൻ തന്റെ സഹോദരിയായ ഹിഡിംബിയെ പറഞ്ഞയച്ചു. ഹിഡിംബി പാണ്ഡവന്മാരുടെ സമീപം ചെന്നു സുന്ദരനും ബലിഷ്ഠകായനുമായ ഭീമസേനനെക്കണ്ടു അവൾ അദ്ദേഹത്തിൽ അനുരക്തയായിത്തീർന്നു. സഹോദരിയുടെ വിളംബഹേതു അന്വേഷിച്ചു പുറപ്പെട്ടുചെന്ന ഹിഡിംബനെ ഭീമസേനൻ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ തോല്പിച്ചു വധിച്ചു. അനന്തരം ഹിഡിംബിയെ ഭീമൻ കളത്രത്വേനസ്വീകരിക്കയും അവളിൽ അദ്ദേഹത്തിനു ഘടോൽക്കചൻ എന്നൊരു പുത്രൻ ജാതനാവുകയും ചെയ്തു.

ഹിഡിംബവധം കഴിഞ്ഞു പാണ്ഡവന്മാർ വീണ്ടും

ദേശാടനം ചെയ്യുമ്പോൾ വ്യാസമഹർഷിയെക്കണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു് ഏകചക്ര എന്നൊരു ഗ്രാമത്തിൽ അവർ താമസിച്ചു. കുന്തീദേവിയെ ഒരു ബ്രാഹ്മണാലയത്തിൽ ഇരുത്തിക്കൊണ്ടു പാണ്ഡവന്മാർ ബ്രഹ്മചാരികളെപ്പോലെ ഭിക്ഷാടനംകൊണ്ടു കാലക്ഷേപം ചെയ്തുവന്നു. അന്നന്നു ഭിക്ഷകിട്ടുന്ന വകകൾ അവർ അമ്മയുടെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുചെല്ലുകയും അമ്മ അതു മക്കൾക്കു ഭാഗിച്ചുകൊടുക്കുകയും പതിവായിരുന്നു.

ഒരുദിവസം പാണ്ഡവന്മാർ ഭിക്ഷാടനത്തിനുപോയിവന്നപ്പോൾ അവർ താമസിച്ചിരുന്ന ആശ്രമത്തിൽ ഒരു വിശേഷസംഭവമുണ്ടായി.

ആ ആശ്രമത്തിനുസമീപം ബകൻ എന്നൊരു രാക്ഷസൻ താമസിച്ചിരുന്നു. ആ ദുഷ്ടൻ ഗ്രാമീണജനങ്ങളെ നിർദ്ദയമായി ഭക്ഷിച്ചു നശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. നിശ്ശേഷനാശത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്രാപിക്കുവാൻവേണ്ടി ആ മഹാബുഭുക്ഷുവിനു ഭക്ഷണത്തിനായി ദിവസംപ്രതി ഒരുശകടഭാരം ശാല്യന്നത്തിനുപുറമേ രണ്ടുമഹിഷത്തെയും ഒരുമനുഷ്യനെയും അയച്ചുകൊടുക്കാമെന്നു ഗ്രാമീണന്മാർ അവനുമായികരാർചെയ്തു. ഈ കരാറനുസരിച്ചു് ഓരോദിവസം ഓരോവീട്ടുകാർ പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ പാണ്ഡവാതിഥേയനായബ്രാഹ്മണന്റെമുറവന്നു. ബ്രാഹ്മണൻ തന്റെ സഹധർമ്മചാരിണിയോടു് ദയനീയസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു—“ഇന്നു് എന്റെ മുറയാണു്. എന്തുചെയ്യാം? വിധിഹിതം ആർക്കും തടുക്കാവുന്നതല്ലല്ലോ.”

ബ്രാഹ്മണി.—അങ്ങു പോയാൽ വിധവയായിത്തീരുന്ന എന്നെയും സന്താനങ്ങളെയും രക്ഷിക്കാൻ പിന്നെ ആരാണു്? അതുകൊണ്ടു ഞാൻ പോകാം.

മാതാപിതാക്കന്മാർ തമ്മിലുള്ള ഈ തൎക്കംകേട്ടുമ കൻപറഞ്ഞു:—"അച്ഛനും അമ്മയുംപോകേണ്ടാ. ഞാൻ പോകാം. എപ്പോഴായാലും ഞാൻ ഈ കുടുംബത്തിൽനി ന്നുപിരിഞ്ഞുപോകേണ്ടവളാണു്. ഇപ്പോഴേ പോയാൽ എന്നെവിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുക്കേണ്ട ഭാരവും നിങ്ങൾ ക്കൊഴിഞ്ഞുകിട്ടുമല്ലോ."

കേവലം ബാലനായിരുന്ന മകൻപറഞ്ഞു:—"അച്ഛാ! ഞാൻ പോയി പത്തലുകൊണ്ടു് ആ ബ്രഹ്മരക്ഷസ്സിനെ തല്ലിക്കൊന്നു കൊണ്ടുവരാം."

ഈ സംഭാഷണം കുന്തിദേവി അടുത്ത ഒരുഅറയിൽ കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. ദേവി അവരുടെഅടുക്കൽ ചെന്നു വിവരങ്ങളെല്ലാം ചോദിച്ചറിഞ്ഞശേഷംപറഞ്ഞു: "നിങ്ങളിൽ ആരും ഇന്നു പോകേണ്ടാ. എനിക്കു്അഞ്ചുമക്കളുണ്ടു്. അവരിൽ ഒരാളെ നിങ്ങൾക്കുപകരം അയച്ചുകൊള്ളാം."

ബ്രാഹ്മണിയും ബ്രാഹ്മണനും ആദ്യം അതിനു സമ്മതിച്ചില്ല. എന്നാൽ ദേവി അവരെ നിർബ്ബന്ധിച്ചു സമ്മതിപ്പിച്ചു.

അനന്തരം കുന്തിദേവി ഭീമനോടു് ഈ വിവരംപറഞ്ഞു. ബകാസുരനു പതിവുള്ള ഭക്തവും ശകടത്തിൽ കയററി ഭീമൻ ഉത്സാഹത്തോടെ തിരിച്ചു. ബകൻ പതിവനുസരിച്ചു ഭക്ഷണം വരുവാൻ അന്നു് അല്പം താമസിച്ചതുകൊണ്ടുക്ഷുധാൎത്തനായികോപിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. ഭീമൻ ഭക്തം കൊണ്ടുചെന്നു് അവനു കൊടുക്കാതെ അവന്റെമുമ്പാകെ കൊണ്ടുചെന്നുവച്ചു് ഉരുളകളാക്കി വിഴുങ്ങിത്തുടങ്ങി. ബകൻ അതുകണ്ടു കോപാന്ധനായി ഭീമനെ നിഗ്രഹിക്കുവാൻ പാഞ്ഞടുത്തു. ഭീമൻ മുഷ്ടിയുദ്ധംകൊണ്ടു് അ

നായാസേന അവനെ നിഗ്രഹിച്ചു. ഈ വിവരമറിഞ്ഞു ഗ്രാമവാസികളെല്ലാം സന്തോഷിക്കുകയും ഭീമസേനനെ അനുഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്തു.

III

സ്വയംവരോദ്യമം

പാണ്ഡവന്മാർ ഏകചക്രയിൽ ഇങ്ങനെതാമസിക്കുമ്പോൾ പാഞ്ചാലരാജാവിന്റെ പുത്രിയായ ദ്രൗപദിയുടെ സ്വയംവരവൃത്താന്തം അവിടെ വന്നുചേൎന്ന ബ്രാഹ്മണരിൽനിന്നു് അറിവാൻ ഇടയായി. പാഞ്ചാലനു ദ്രോണാചാൎയ്യരിൽനിന്നു സംഭവിച്ച പരാഭവം ആ വീരാഗ്രണി വിസ്മരിച്ചില്ല. പ്രതികാരബുദ്ധിയോടുകൂടി ദ്രോണരെ വധിക്കുവാൻ പ്രാപ്തനായ ഒരു പുത്രനെ ലഭിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹം ഒരു മഹായാഗംനടത്തി. അതിന്റെ ഫലമായി ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ എന്നൊരു പുത്രനും, കൃഷ്ണയെന്നൊരു പുത്രിയും അദ്ദേഹത്തിനു സന്താനങ്ങളായി ലഭിച്ചു.

കൃഷ്ണവൎണ്ണംകൊണ്ടു കൃഷ്ണയെന്നുംകൂടി പേരുണ്ടായിരുന്ന ആ ദ്രൗപദിക്കു് അൎജ്ജുനൻ ഭൎത്താവായാൽകൊള്ളാമെന്നായിരുന്നു ദ്രുപദന്റെമോഹം. അതിനാൽ അദ്ദേഹം അൎജ്ജുനനെപ്പോലുള്ള ഒരു വില്ലാളിക്കല്ലാതെ മററാൎക്കുംതന്നെ ഭേദിക്കുവാൻ നിൎവ്വാഹമില്ലാത്ത ഒരു ലക്ഷ്യം നിശ്ചയിച്ചു്, അതിനെ താൻ തീൎത്തുവെച്ചിട്ടുള്ളഒരുവില്ലിൽ ജ്യാരോഹണംചെയ്തു ഭേദിക്കുന്ന ആൾക്കുമാത്രമേ ദ്രൗപതിയെ കൊടുക്കയുള്ളു എന്നു തീൎച്ചയാക്കിയിരുന്നു. ഈ വിവരവും ദ്രൗപദിയുടെ സൌന്ദൎയ്യസൌശീല്യാദിഗുണങ്ങളുംബ്രാഹ്മണർ വൎണ്ണിച്ചു കേട്ടപ്പോൾ സ്വയംവരമഹോത്സവം കാണ്മാൻപോകണമെന്നു പാണ്ഡവന്മാൎക്കും മോഹമുണ്ടായി.

ദ്രൌപദിയുടെ സ്വയംവരത്തിന്ന് പാഞ്ചാലരാജാവിന്റെ പ്രസിദ്ധിക്കും പ്രതാപത്തിന്നും അനുരൂപമായ സംഭാരങ്ങൾ ഒരുക്കിത്തുടങ്ങി. രാജധാനിയുടെ വടക്കുകിഴക്കേഭാഗത്തുള്ള വിശാലമായ ഒരു മൈതാനപ്രദേശത്ത് പന്തയപരീക്ഷയ്ക്കുള്ള സ്ഥാനം നിശ്ചയിച്ച്, അതിന്റെചുററും സ്വയംവരത്തിന്നുവന്നുചേരുന്ന രാജാക്കന്മാൎക്കും കാണികൾക്കും വിശ്രമിക്കുവാനായി അതിവിശാലങ്ങളും അത്യുന്നതങ്ങളുമായ പന്തലുകളും നെടുമ്പുരകളും കെട്ടിയുണ്ടാക്കി. വിശേഷവൎണ്ണത്തിലുള്ള പട്ടുവസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു പന്തലുകൾ വിതാനിച്ച് പുഷ്പമാല്യങ്ങളും തോരണങ്ങളും തൂക്കിഅലങ്കരിച്ചു. പന്തലുകളിലേക്കുള്ള പ്രവേശനദ്വാരങ്ങളിൽ വിചിത്രങ്ങളായ ആൎച്ചുകളും കോണിപ്പടികളും ഉണ്ടാക്കി തറയിൽ നാനാവൎണ്ണവിചിത്രിതങ്ങളായ രത്നകംബളങ്ങൾ വിരിച്ചു. വാതായനങ്ങളിലുംവാതിലുകളിലും കസവുകൊണ്ടുവിചിത്രവേലകൾ ചെയ്തിട്ടുള്ള യവനികകൾ തൂക്കി. ചന്ദനം, പനിനീർ മുതലായ സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ തളിച്ചു വായുവിനെ ശീതളവും സുരഭിലവുമാക്കിത്തീൎത്തു.

സ്വയംവരദിവസം പ്രഭാതമായി. രാജധാനിയിൽഭേരീനിനാദവും ശംഖധ്വനിയും മുഴങ്ങി. സ്വയംവരത്തിൽ സംബന്ധിക്കുവാനായി നാനാരാജ്യങ്ങളിൽനിന്നുംവന്നുചേൎന്നിരുന്ന രാജാക്കന്മാരും പ്രഭുക്കന്മാരും അവൎക്കായി സജ്ജീകരിച്ചിരുന്ന സ്ഥാനങ്ങളിൽ ചെന്നിരുന്നു. സന്ദൎശകന്മാരായി വന്നിരുന്നബ്രാഹ്മണർ രാജാക്കന്മാരുടെപങ്ക്തിക്കു സമീപവും മററു പുരുഷാരങ്ങൾ അവരവൎക്കു യഥായോഗ്യം നിശ്ചയിച്ചിരുന്ന സ്ഥലങ്ങളിലും നിരന്നു.

മംഗളസ്നാനംകഴിഞ്ഞു വിശേഷവസ്ത്രങ്ങളും ധരിച്ച് സൎവ്വാഭരണഭൂഷിതയായി വരനെധരിപ്പിക്കുവാനുള്ള ധവളമായ മന്ത്രകോടിയും വരണമാലയും കനകത്താംബാളത്തി

ൽവെച്ചു പാണിപത്മത്തിൽ വഹിച്ചുകൊണ്ടു വിശൈോക സുന്ദരിയായ ദ്രൌപദി സഖിമാരോടുകൂടി മന്ദമന്ദം രാജ സദസ്സിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഹോമാഗ്നിയെ ജ്വലിപ്പിച്ചു പുരോ ഹിതന്മാർ വേദമന്ത്രങ്ങൾ ജപിച്ചു മംഗളാശംസചെയ്തു.

ദ്രൌപദിയുടെ സഹോദരനായ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ സദ സ്സിൽ പ്രവേശിച്ചു ശംഖമൃദംഗാദിവാദ്യഘോഷങ്ങളും ഭേരീ രവവും നിറുത്തി സദസ്സു പ്രശാന്തമാക്കിക്കൊണ്ടു് സദസ്യ രെല്ലാവരും വ്യക്തമായി കേൾക്കത്തക്കവണ്ണം തന്റെ പി താവിന്റെ നിദേശത്തെ ഇങ്ങനെ ഉച്ചത്തിൽപറഞ്ഞു:—

"ഈ ഇരിക്കുന്ന വില്ലിനേയും ആകാശത്തിൽ തൂക്കി യിരിക്കുന്ന യന്ത്രപക്ഷിയേയും നിങ്ങൾ കാണുന്നുണ്ടല്ലോ. ഈ വില്ലിൽ തൊടുത്തു് അഞ്ചുശരങ്ങൾ യന്ത്രസുഷിരത്തി ൽക്കൂടി അയച്ചു ലക്ഷ്യത്തെ ഭേദിക്കുന്ന ഉൽകൃഷ്ടകലജാത നെ ദ്രൌപദി സ്വയം വരിക്കുന്നതാണു്."

അനന്തരം ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ ആ സദസ്സിൽ സന്നിഹി തന്മാരായിരുന്ന രാജാക്കന്മാരിൽ ഓരോരുത്തരെ ചൂണ്ടി ക്കാണിച്ചു് അവരുടെ കുലബലമഹിമാദികളെ തന്റെ സഹോദരിക്കു പറഞ്ഞു പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തു.

IV.

ലക്ഷ്യഭേദനം.

ജഗൽപ്രസിദ്ധനായ പാഞ്ചാലമഹാരാജാവിന്റെ ജ ഗദേകസുന്ദരിയായ കുമാരിയുടെ പാണിപീഡനമഹാഭാഗ്യ ത്തിൽ അത്യുൽസുക്യത്തോടുകൂടി രാജാക്കന്മാർ ഓരോരു ത്തരായി എഴുന്നേററു ലക്ഷ്യഭേദനത്തിന്നുനിശ്ചയിച്ചിരുന്ന

സ്ഥാനത്തെപ്രാപിച്ചു് ഭാഗ്യപരീക്ഷയ്ക്കു മുതിൎന്ന നവരത്നാഖചിതങ്ങളായ കിരീടങ്ങളും കങ്കണകുണ്ഡലാദികളും രത്നാഹാരങ്ങളും അണിഞ്ഞു് സ്വയംവരവധുവിനെ ഭ്രമിപ്പിക്കുമാറു് സൌന്ദൎയ്യസമുൽക്കൎഷംവരുത്തിയിരുന്ന രാജാക്കന്മാർ ഓരോരുത്തരായി രംഗത്തിൽപ്രവേശിച്ചു വില്ലിന്റെ സമീപം ചെന്നു. ചിലർ വില്ലെടുത്തുപൊക്കാൻതന്നെ കഴിയാതെ പിന്തിരിഞ്ഞു. മററു ചിലർ വില്ലെടുത്തു വിഷമിച്ചു വളച്ചു എങ്കിലും ഞാൺ വലിച്ചുകെട്ടുവാൻ കഴിയാതെ വിരമിച്ചു. ചിലർ ഞാൺ വലിച്ചുകെട്ടാനുള്ള ശ്രമത്തിൽ കൈവഴുതി വില്ലടിയേററു നിലംപതിച്ചു. ഒരാൾക്കു കിരീടംപോയി, വേറൊരാൾക്കു കുണ്ഡലംപോയി, പിന്നൊരാൾക്കു മാലകൾ പൊട്ടിച്ചൊരിഞ്ഞു. ഓരോരുത്തൎക്കും സംഭവിച്ച അമളികണ്ടു് അട്ടഹസിച്ച കാണിജനങ്ങളുടെ പരിഹാസത്തിൽ വ്രീളാനമ്രശിരസ്കരായ കിരീടപതികൾ ഓരോരുത്തരായി ഇച്ഛാഭംഗത്തോടെ സ്വസ്ഥാനങ്ങളെ പ്രാപിച്ചു. പരാക്രമശാലികളെന്നു പ്രസിദ്ധന്മാരായ വില്ലാളികളിൽ പലരും ഇങ്ങനെ പരാജിതരായി വിരമിച്ചതു കണ്ടു് ശേഷം രാജാക്കൾ സ്വസ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു എഴുന്നേൽക്കപോലും ചെയ്യാതെ സ്വസ്ഥരായിരിക്കുന്നതു കണ്ടു് അംഗരാജാവായ കൎണ്ണൻ സഗൌരവംഎഴുന്നേററു ചെന്നു വില്ലെടുത്തു വളച്ചു ഞാൺവലിച്ചുകെട്ടി ലക്ഷ്യം നോക്കി ശരംതൊടുത്തു. ജന്മസിദ്ധമായകവചകുണ്ഡലങ്ങളാൽഅലംകൃതനായി, ഉദയരവിപോലെ ഉജ്ജ്വലകാന്തിമാനായി ആത്മവിശ്വാസത്തോടുകൂടി ശരാസനത്തിൽ ശരം തൊടുത്തു ലക്ഷ്യം നോക്കിനിൽക്കുന്ന നില കണ്ടു് ആ വില്ലാളിവീരൻ പന്തയം ജയിക്കതന്നെ ചെയ്യുമെന്നു തീൎച്ചയാക്കി, പാണ്ഡവന്മാർ സംഭ്രമിച്ചു എന്നാൽ കൎണ്ണനു ശരമയയ്ക്കാൻ ഇടയാകുംമുമ്പേ ദ്രൗപദി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

“ഒരു രാജന്യകന്യകയായ ഞാൻ കുലീനനായ ഒരു രാജന്യനെ അല്ലാതെ ഒരു സൂതകുലജാതനെ വരിക്കയില്ല” ദ്രൗ

പടിയുടെ വ്യക്തവും സ്നിഗ്ദ്ധവുമായ ഈ കോകിലനാദം സദസ്സിലെല്ലാം മുഴങ്ങി. കരളിനു കാകോളമായിരുന്ന ആ വാക്കുകൾ കൎണ്ണങ്ങളിൽ ചെന്നു തറച്ചപ്പോൾ അഭിമാനഭംഗത്താൽ പരിശ്രാന്തനായിത്തീൎന്ന കൎണ്ണന്റെ കൈയിൽനിന്നു വില്ലു താനേ നിലത്തുവീണു. തന്റെ ഭാഗ്യഹീനമായ ജന്മത്തെക്കുറിച്ചു് ആരോടു് ആവലാതി പറയേണ്ടു എന്നറിയാതെ ആ പുരുഷകേസരി ജ്വലിക്കുന്ന ഭാനുബിംബത്തെ അമൎഷഹാസത്തോടുകൂടി ക്ഷണനേരം നോക്കിനിന്ന ശേഷം നമ്രമുഖനായി സ്വസ്ഥാനത്തിലേക്കു മന്ദമന്ദം നടന്നുപോയി.

രാജചക്രത്തിൽനിന്നു ആരുംപിന്നെ എഴുന്നേല്ക്കുന്നില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ യാഗാഗ്നിപോലെ തേജസ്വിയായ ഒരു ബ്രഹ്മചാരി ബ്രാഹ്മണസംഘത്തിൽനിന്നു എഴുന്നേററു സിംഹലീലാധിരഗതിയായി വില്ലിന്റെ സമീപത്തിലേക്കു നടന്നു. വേഷപ്രച്ഛന്നനായ അൎജ്ജുനനെ ബ്രാഹ്മണകുമാരനെന്നു തെററിദ്ധരിച്ചു ബ്രാഹ്മണസദസ്യർ പുളകിതഗാത്രരായി ഹർഷിച്ചു കോലാഹലം ഉണ്ടാക്കി. ധനുർവിദ്യാവിശാരദന്മാരായ സേനാനിരാജാക്കന്മാൎക്കുപോലും അസാദ്ധ്യമായിരുന്ന അത്ഭുതകൎമ്മത്തിനു് അകൃതാസ്ത്രനായ ഒരു ബ്രാഹ്മണയുവാവു് ഉദ്യമിക്കുന്നതു സാഹസമാണെന്നു ചില വൃദ്ധബ്രാഹ്മണർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. യുവാവായ ഒരുവന്റെ അവിവേകം മൂലം ബ്രാഹ്മണകുലത്തിനു പൊതുവേ അവമാനം സംഭവിക്കുന്നതിനു ഇടവരുന്നതാകയാൽ ഈ അസമ്പ്രേക്ഷ്യകാരിയെ വിരമിപ്പിക്കണമെന്നു കുലധനന്മാരായ മററു ചില ബ്രാഹ്മണർ വാദിച്ചു. വ്യൂഢോരസ്കനും വൃഷസ്കന്ധനുമായ ആ യുവാവിന്റെ ആത്മവിശ്വാസത്തോടുകൂടിയ കൂസലററനില കണ്ടു് ആ യുവകേസരി ഭാർഗ്ഗവരാമനെപ്പോലെ വിജയശ്രീയെ വരിച്ചു ക്ഷത്രതേജസ്സിനെ അധഃകരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മതേജസ്സിനെ സമുജ്ജ്വലിപ്പിക്കുമെന്നു വേറെ ചിലർ പ്രതിവാദം ചെയ്തു.

ബ്രാഹ്മണസദസ്യരുടെ ഇടയിൽ ഇങ്ങനെയുള്ള വാദപ്രതിവാദങ്ങളുംമററു സദസ്യരുടെ ഇടയിൽപലേ മനോഭാവങ്ങളോടുകൂടിയ മൎമ്മരങ്ങളും നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അൎജ്ജുനൻ ശരാസനത്തിന്റെ സമീപം ചെന്നു് അതിനെ മൂന്നുരുപ്രദക്ഷിണംവച്ചു്, സദസ്സിനെ അഭിവാദ്യംചെയ്തു്, ഈശാനനെയും ശ്രീകൃഷ്ണനെയുംസ്മരിച്ചുകൊണ്ടു വില്ലുകൈയിലെടുത്തു. നിത്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു കൈപഴകിയ തന്റെ സ്വന്തംധനുസ്സുപോലെഅൎജ്ജുനൻ ആ ഉഗ്രചാപത്തെവളച്ചുഞാൺവലിച്ചുകെട്ടി. ശരാസനത്തിൽ അസ്ത്രവുംതൊടുത്തു ആകാശത്തിലേക്കുലക്ഷ്യംനോക്കിനില്ക്കുന്ന അൎജ്ജുനനെക്കണ്ടപ്പോൾ മേഘചാപാലംകൃതനായ ഇന്ദ്രനെക്കുറിച്ചുള്ളപ്രതീതിയുണ്ടാകാത്തമനിഷികൾ ആ സദസ്സിൽദുൎല്ലഭമായിരുന്നു. ശരാസനത്തിൽതൊടുത്തുഅൎജ്ജുനനയച്ചശരങ്ങളഞ്ചുംനിശ്ചിതരന്ധ്രത്തിൽകൂടിയന്ത്രലക്ഷ്യത്തെ ഭേദിച്ചു അതിനെനിലത്തുവീഴ്ത്തി. ആകാശത്തിൽനിന്നുപേമഴപോലെ പുഷ്പവൃഷ്ടിചൊരിഞ്ഞു. ബ്രാഹ്മണസദസ്സു് ആകപ്പാടെ ഇളകി അജിനംവിശി ഹൎഷിച്ചാൎത്തുവിളിച്ചു. വാദകന്മാർ ശതാംഗതൂൎയ്യവാദ്യങ്ങൾ മുഴക്കി. സൂതമാഗധസംഘങ്ങൾ സ്തോത്രഗാനങ്ങൾ പാടി. പരാജയംകൊണ്ടു പരിഭ്രതമായിരുന്ന രാജചക്രം ക്ഷോഭിച്ചിളകി. പ്രച്ഛന്നവേഷത്തിലും അൎജ്ജുനനെ തിരിച്ചറിവാൻസാധിച്ചദ്രുപദൻ മനോരഥലാഭത്താൽ ചരിതാൎത്ഥനായി. ഈ ബഹളങ്ങൾക്കിടയിൽ ശ്യാമളകളേബരയായ ദ്രൌപദി ശുക്ലാംബരമാല്യങ്ങളോടുകൂടി ഇന്ദ്രസമപ്രഭനായ അൎജ്ജുനന്റെ സമീപത്തിലേക്കണഞ്ഞു. മേഘത്തിൽനിന്നു മേഘത്തിലേക്കുല്പതിക്കുന്ന വിദ്യുല്ലതപോലെ വരണമാല അവളുടെ കരവല്ലിയിൽനിന്നു് അൎജ്ജുനന്റെ ഗളനാളത്തിൽ പതിച്ചു.

V

കലഹം.

രാജന്യസ്ത്രീകൾക്കു രാജന്യന്മാരെയല്ലാതെ വിപ്രന്മാരെ വരിക്കുവാൻ സ്വയംവരവിധിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു പരിഭ്രാന്തന്മാരായ രാജാക്കന്മാർ കലഹത്തിനു സന്നദ്ധരായി തങ്ങളെ ധിക്കരിച്ച ദ്രുപദന്റെ നേരെ അടുത്തു അനേകരാജാക്കന്മാരുടെ ആക്രമണത്തെ തടുത്തുനിൽക്കുക അസാദ്ധ്യമെന്നുകണ്ടു് അദ്ദേഹം വിപ്രസംഘത്തിൽകടന്നു് അഭയംപ്രാപിച്ചു. രാജാക്കന്മാർ അമർഷം വൎദ്ധിച്ചു് അർജ്ജുനന്റെ നേരേ തിരിഞ്ഞു. ശാന്തമാനസനായ യുധിഷ്ഠിരൻ ഈ കലഹത്തിൽസംബന്ധിക്കുവാൻ വൈമനസ്യത്തോടുകൂടി നകുലസഹദേവന്മാരോടൊരുമിച്ചു രംഗത്തിൽനിന്നു നിഷ്ക്രാന്തനായി. അത്ഭുതഘോരകർമ്മാവായഭീമസേനൻ മത്തഗജത്തെപ്പോലെ ഒരു വന്മരത്തെ വലിച്ചുപിഴുതു് ഇലകളുരിക്കളഞ്ഞു രാജാക്കന്മാരെ യമമുസലസമാനമായ ആ വന്മരംകൊണ്ടു നിരോധിച്ചുനിന്നു. ഹിമാലയമഹാഗിരിപോലെയുള്ള ഭീമസേനന്റെ ഉറച്ച നിലകണ്ടു സ്വാദ്ധ്യായക്കിണ്ടിയും മാന്തോലും പൊക്കിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു വിപ്രന്മാർ അർജ്ജുനനോടു 'പേടിക്കേണ്ടാ, ഞങ്ങളുണ്ടു്', രാജാക്കന്മാരെ തടുത്തുകൊള്ളാം' എന്നു പറഞ്ഞു. വിപ്രന്മാരുടെ വാക്കുകേട്ടു മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു ശുല്ക്കലബ്ധമായ ആ മഹാചാപത്തെ കുലച്ചു രാജാക്കന്മാരോടെതിൎക്കുന്നതിനുഭീമനോടൊരുമിച്ചു് അർജ്ജുനൻ സന്നദ്ധനായിനിന്നു. കരിണിക്കുവേണ്ടി കരീന്ദ്രന്മാരെന്നപോലെ കർണ്ണാർജ്ജുനന്മാർ തമ്മിലേററു ചെറുതായൊരു സമരം നടന്നു. അർജ്ജുനന്റെ അതിരററ പരാക്രമവും ശസ്ത്രാസ്ത്രജ്ഞാനവുംകണ്ടു സന്തുഷ്ടനായ കർണ്ണൻ യുദ്ധംനിറുത്തി അർജ്ജുനനോടു ചോദിച്ചു:--"എന്നോടു നേരിടുവാൻ സാക്ഷാൽ ശ്രീപരശുരാ

മനം അൎജ്ജുനനല്ലാതെ മറെറാരുവൻ സന്നദ്ധനാകയി ല്ല. അങ്ങയുടെ ഈ വിപ്രവേഷം കൃത്രിമമോ വാസ്തവമോ?'

അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു:—ബ്രാഹ്മപൌരന്ദരാദി ദിവ്യാ സ്ത്രജ്ഞാനമുള്ള ഒരു വിപ്രനാണു ഞാൻ.

'ബ്രഹ്മതേജസ്സ് അജയ്യംതന്നെ' എന്നുപറഞ്ഞു കൎണ്ണൻ രംഗഭൂവിൽനിന്നു വിരമിച്ചു.

മറെറാരുഭാഗത്തു് ശല്യരും ഭീമനും തമ്മിൽ മുഷ്ടിയു ദ്ധം നടക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. മഹാരഥനായ കൎണ്ണൻ യുദ്ധ ത്തിൽനിന്നു വിരമിച്ചതുകണ്ടു ശല്യരും യുദ്ധംനിറുത്തി. ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ ഭീമാൎജ്ജുനന്മാരുടെ ബാഹുവീൎയ്യങ്ങളുംപരാക്ര മങ്ങളും സൂക്ഷിച്ചുനിന്നിരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻ അവരാരെന്നതി രിച്ചറിഞ്ഞു. സഹോദരന്മാരോടുകൂടി മടങ്ങിപ്പോയ ശാന്ത ഗംഭീരനായ യുവാവു് യുധിഷ്ഠിരനാണെന്നും മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ ആ വസ്തുത ജ്യേഷ്ഠനായ ബലഭദ്ര രോടു പറഞ്ഞു. പിതൃഷ്വസാവായ കുന്തീദേവിയും പുത്ര ന്മാരും ജതുഗൃഹത്തിൽനിന്നു് അപായംകൂടാതെ രക്ഷപ്പെ ട്ടു എന്നുള്ള വിവരം അറിഞ്ഞു് അവർ അത്യന്തം സന്തോ ഷിച്ചു.

അനന്തരം ശ്രീകൃഷ്ണൻ രാജാക്കന്മാരെ തടഞ്ഞുകൊ ണ്ടു "ധൎമ്മാനുസരണമായിട്ടുതന്നെയാണു് ഈ സ്വയംവ രം നടന്നതു്, അതിനാൽ ഈ കലഹം യുക്തമല്ല" എന്നു പറഞ്ഞു കലഹശാന്തിവരുത്തി. രാജാക്കന്മാരെല്ലാവരും സ്വരാജ്യത്തിലേക്കു മടങ്ങി. രംഗം ബ്രാഹ്മണോത്തരമാ യി എന്നും രാജകന്യകയെ ബ്രാഹ്മണൻതന്നെ ലഭിച്ചു എ ന്നും പറഞ്ഞുകൊണ്ടു കാണികളും പിരിഞ്ഞു.

ഭിക്ഷാടനത്തിനപോയ പുത്രന്മാരുടെ വരവുംഭീക്ഷിച്ചു കുന്തീദേവി ബ്രാഹ്മണാലയത്തിൽ ഈശ്വരധ്യാനം ചെയ്തിരിക്കയായിരുന്നു. പാണ്ഡവന്മാർ ദ്രൌപദിയോടൊരുമിച്ചു മടങ്ങിച്ചെന്നു "അമ്മേ, ഇന്നത്തെ ഭിക്ഷയിതാ" എന്നു ദ്രൌപദിയെ ഉദ്ദേശിച്ചു വിനോദാൎത്ഥമായി പറഞ്ഞു. അമ്മ ഭിക്ഷ എന്തെന്നുനോക്കാതെ അകത്തിരുന്നുകൊണ്ടു "എല്ലാവരും സമമായി അനുഭവിച്ചുകൊള്ളുവിൻ" എന്നു പറഞ്ഞു. മാതൃവാക്യം അലംഘ്യമായിരുന്നതുകൊണ്ടു പാണ്ഡവന്മാർ അഞ്ചുപേരും ദ്രൌപദിയുടെ ഭൎത്താക്കന്മാരായിത്തീൎന്നു എന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

പുസ്തകം ൪.

സുഭദ്രാഹരണം.

I

അൎജ്ജുനതീൎത്ഥയാത്ര

പാഞ്ചാലരാജാവുമായുള്ള വേഴ്ചകൊണ്ടു പ്രബലന്മാരായിത്തീൎന്ന പാണ്ഡവന്മാരോടു മേലാൽ മത്സരം യുക്തമല്ലെന്നും, അവരെ വരുത്തി രാജ്യം രണ്ടായി ഭാഗിച്ചു് ഒരുഭാഗം അവൎക്കായിക്കൊടുത്തു പരസ്പരം മൈത്രിയോടുകൂടി കഴിയുകയാണു ക്ഷേമമെന്നും ഭീഷ്മവിദുരാദികൾ ഉപദേശിച്ചതനുസരിച്ചു ധൃതരാഷ്ട്രർ വിദുരരെഅയച്ചു പാണ്ഡവന്മാരെ പാഞ്ചാലിയോടൊരുമിച്ചു പാഞ്ചാലരാജധാനിയിൽ നിന്നു ഹസ്തിനാപുരത്തേക്കു വരുത്തി.

കുരുരാജ്യം രണ്ടായി ഭാഗിച്ചു. ഗംഗാതീരത്തിലുള്ള ഫലസമൃദ്ധമായ പൂൎവ്വഭാഗം ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാർ എടുത്തു. പശ്ചിമഭാഗമായ യമുനാതീരത്തിലുള്ള കാന്താരപ്രദേശം പാണ്ഡവന്മാൎക്കു കൊടുത്തു. പാണ്ഡവന്മാർ തങ്ങൾക്കു കിട്ടിയ ഭൂഭാഗത്തിലെ കാടുകൾ തെളിച്ചു യമുനാതീരത്തിൽ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം എന്നു പേരായ ഒരു നഗരിയെ സ്ഥാപിച്ചു് അതിനെ തലസ്ഥാനമാക്കി വാഴ്ച ആരംഭിച്ചു. ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം അചിരേണ ഐശ്വൎയ്യവതിയായ ഒരുനഗരിയായിത്തീൎന്നു. വിദ്വാന്മാരായ ദ്വിജന്മാരും, കുബേരന്മാരായ വണിക്കുകളും, സമൎത്ഥന്മാരായ തൊഴിലാളികളും നാനാദേശങ്ങ

ളിലുംനിന്നു വന്നുനിറഞ്ഞു. അങ്ങനെയിരിക്കെ, അൎജ്ജുനൻ ഒരു തീൎത്ഥയാത്രയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. പല പുണ്യതീൎത്ഥങ്ങളും സന്ദൎശിച്ചശേഷം അൎജ്ജുനൻ ദ്വാരകയ്ക്കു സമീപമുള്ള പ്രഭാസതീൎത്ഥത്തിൽ എത്തി. അവിടെവച്ചു ഗയനെന്ന യാദവനെക്കണ്ടു ദ്വാരാവതിയിലെ വിശേഷങ്ങൾ ചോദിച്ചറിഞ്ഞകൂട്ടത്തിൽ യൌവനാരൂഢയും അനൂഢയുമായ സുഭദ്രയുടെ രൂപസൌന്ദൎയ്യാദിഗുണഗണങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ഗയന്റെ പ്രശംസകൾ കേട്ടു് അൎജ്ജുനനു് ആ കൃഷ്ണസഹോദരിയിൽ അനുരാഗം ജനിച്ചു. സുഭദ്രാലാഭത്തിനുള്ള ഉപായങ്ങൾ ചിന്തിച്ചു് അൎജ്ജുനൻ സന്യാസിവേഷം ധരിക്കാൻ തീൎച്ചയാക്കി. മുണ്ഡനംചെയ്തു ത്രിദണ്ഡിയായി അക്ഷമാലയും കമണ്ഡലുവുംധരിച്ചു് അദ്ദേഹം ഒരു വടവൃക്ഷച്ചുവട്ടിൽധ്യാനനിഷ്ഠനായിരുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണൻ അവിടെയെത്തി അൎജ്ജുനന്റെ അഭിമതം ഗ്രഹിച്ചു് സന്തോഷത്തോടുകൂടി ആ കപടഭിക്ഷുവിനെ രൈവതകപൎവ്വതത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി പാൎപ്പിച്ചു.

യാദവന്മാർ രൈവതകത്തിൽ ഒരുഉത്സവത്തിനു് ആരംഭിച്ചു. ഉത്സവകാലത്തു താമസിക്കുവാനുള്ള പ്രാസാദപംക്തികളും ദീപസ്തംഭങ്ങളുമുണ്ടാക്കിഅലങ്കരിച്ചു ദ്വാരാപുരവാസികളെല്ലാവരും ഉത്സവത്തിനു വന്നുകൂടി. യാദവികളോടൊരുമിച്ചു സുഭദ്രയും തോഴിമാരും വന്നെത്തി. സന്യാസി ശ്രീകൃഷ്ണനോടൊരുമിച്ചു ഉത്സവംകണ്ടു നടക്കുന്നകൂട്ടത്തിൽ തോഴിമാരുടെ മദ്ധ്യത്തിൽനില്ക്കുന്ന സുഭദ്രയെ കണ്ടുചാപല്യം കാണിച്ചുതുടങ്ങി. ശ്രീകൃഷ്ണൻ മന്ദസ്മിതത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു. "എന്താ സന്യാസിക്കൊരുമനഃക്ഷോഭം? ആ നില്ക്കുന്ന കന്യക എന്റെ സഹോദരി സുഭദ്രയാണു്. അൎജ്ജുനനു് താല്പൎയ്യമുണ്ടെങ്കിൽ വിവരം ഞാൻ അച്ഛനോടു പറയാം."

അൎജ്ജുനൻ:—ആക്കാണീ ഭദ്രയിൽ താല്പൎയ്യം ജനിക്കാത്തതു്? എനിക്കു ലഭിക്കുവാൻ ഞാൻ എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതു്?

ശ്രീകൃഷ്ണ:—ക്ഷത്രിയകന്യകമാക്കു വിഹിതമായ വിവാഹം സ്വയംവരമാണു്. കന്യാചിത്തം ആരുടെമേൽ ആകൃഷ്ടമായിത്തീരുമെന്നു വിശ്വസിച്ചുകൂടായ്കയാൽ കാമിച്ചകന്യാലാഭം സ്വയംവരത്തിൽ ഭാഗ്യവിധേയമാകുന്നു. ക്ഷത്രിയൎക്കു് കന്യാഹരണവും പ്രശസ്തമാണെന്നു വിധിച്ചിട്ടുണ്ടു്. സാമൎത്ഥ്യമുണ്ടെങ്കിൽ സുഭദ്രയെ ഹരിച്ചുകോൾകതന്നെ. സ്വയംവരത്തിൽ അവളുടെ ചിത്തം ആരിലായിത്തീരുമെന്നു നിശ്ചയിച്ചുകൂടാ.

ഇങ്ങനെ കൃഷ്ണാൎജ്ജുനന്മാർ തമ്മിൽ സുഭദ്രാഹരണം തിച്ചപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു വിശ്വസ്തനായ ഒരു ദൂതനെ അയച്ചു യുധിഷ്ഠിരന്റെ അനുവാദം വാങ്ങിച്ചു.

II

അതിഥിപൂജ.

രൈവതകത്തിലെ ഉത്സവം അവസാനിച്ചു യാദവന്മാർ ദ്വാരകയിലേക്കുമടങ്ങി. തോഴിമാരോടൊരുമിച്ചു സുഭദ്രയുംപോയി. അൎജ്ജുനൻ ഒരുശിലാതലത്തിൽ സുഭദ്രയെത്തന്നെധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ബലദേവാദി യാദവമുഖ്യന്മാർ അൎജ്ജുനനെ ചെന്നുകണ്ടു ചാതുൎമ്മാസ്യത്തിനു വന്നിരിക്കുന്നയോഗ്യനായ ആ സന്യാസിയെ ദേശാതിഥിയായി ദ്വാരകയിലേക്കു ക്ഷണിക്കാൻ തീൎച്ചപ്പെടുത്തി. പരിവ്രാജകസന്യാസിമാർ വൎഷകാലമായാൽ ദേശാടനം നിറു

ത്തി എവിടെയെങ്കിലും വിശ്രമിക്കുക പതിവായിരുന്നു. അർജ്ജുനൻ ചാതുർമ്മാസ്യകാലത്തു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൂജ്യതയ്ക്കനുരൂപമായി വിശ്രമിക്കാൻ യോഗ്യമായ സ്ഥലം ഏതെന്നും, അദ്ദേഹത്തെ യഥാവിധി പൂജിക്കുവാൻ തക്ക ആൾ ആരെന്നും യാദവന്മാർ തമ്മിൽ ആലോചന തുടങ്ങി.

ബലഭദ്രൻ പറഞ്ഞു:—ഇദ്ദേഹത്തെ വിശ്രമിപ്പിക്കുവാൻ യോഗ്യമായ സ്ഥലംഏതാണെന്നു കൃഷ്ണൻ നിശ്ചയിക്കട്ടെ

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—ജ്യേഷ്ഠന്റെ സന്നിധിയിൽ ഞാൻ പരതന്ത്രനാണല്ലോ. രമ്യമായ ഒരു സ്ഥലം ജ്യേഷ്ഠൻതന്നെ നിശ്ചയിക്കുക.

ശ്രീകൃഷ്ണനെ തലോടിക്കൊണ്ടു ബലദേവൻപറഞ്ഞു:—ആരാമത്തിലുള്ള ലതാഗൃഹംപോലെ രമ്യമായ ഒരു സ്ഥലം വേറെയില്ല. സുഭദ്രാഗാരത്തിൽനിന്നു ഭിക്ഷയും ഏററുകൊള്ളട്ടെ.എന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു് കൃഷ്ണനെന്തുപറയുന്നു?

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—ബലവാനും സുഭഗനും വിദ്വാനും വാഗ്മിയുമായ ഈ യുവയോഗിയെ കന്യാപുരസമീപംപാർപ്പിക്കുന്നതുനന്നല്ല. ധർമ്മവിത്തായ ജ്യേഷ്ഠൻ ഞങ്ങൾക്കു ഗുരുവും ശാസ്താവും നേതാവുമായിരിക്കുന്നസ്ഥിതിക്കു കല്പനപോലെ ചെയ്യാനല്ലാതെ ശുഭാശുഭങ്ങളെപ്പററി ചിന്തിക്കേണ്ട ചുമതല എനിക്കില്ല.

ബല—ജിതേന്ദ്രിയനും ധർമ്മവിശാരദനും ധീരനും വിനയാന്വിതനുമായ ഈ യോഗിയെ കൃഷ്ണൻതന്നെ കൊണ്ടുപോയി സുഭദ്രയെ ഏല്പിക്കുക. ഹിതാഹിതങ്ങളറിഞ്ഞു ഭോജ്യപാനീയാദികൾ നല്കി ശ്രദ്ധാപൂർവം വേണ്ട ശുശ്രൂഷകൾ ചെയ്യണമെന്നു ഞാൻ കല്പിച്ചതായി സുഭദ്രയോടു പറയണം.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ അർജ്ജുനനെ ലതാഗൃഹത്തിൽ കൊണ്ടു ചെന്നു പാൎപ്പിച്ചു സുഭദ്ര ശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം യോഗിയെ ശുശ്രൂഷിക്കാനും തുടങ്ങി. ബാല്യംമുതൽക്കേ സുഭദ്ര യാദവന്മാരിൽനിന്നു അർജ്ജുനപ്രശംസ പലതുംകേട്ടു ശീലിച്ചിരുന്നു. വീരന്മാരായ യാദവബാലന്മാർ തമ്മിൽ കലഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമ്പോൾ 'അർജ്ജുനൻ വിചാരിച്ചാലും എന്നെ തോൽപ്പിക്കാൻ കഴിയില്ലല്ലോ', 'നീയെന്തു അർജ്ജുനനോമറ്റോ ആണോ?' എന്നിങ്ങനെ വീരവാദങ്ങൾ ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു യാദവികൾ മക്കൾക്കു ആശിസ്സു നൽകുമ്പോൾ 'വീൎയ്യത്തിൽ അർജ്ജുനനോടു സമനായിത്തീരട്ടെ', "അർജ്ജുനനെപ്പോലെവില്ലാളിയായിത്തീരട്ടെ" എന്നു ആശീർവദിക്കാറുമുണ്ടായിരുന്നു. ഇതെല്ലാംബാല്യത്തിൽ കേട്ടു പരിചയിച്ചു സുഭദ്ര യൌവനാരൂഢയായപ്പോൾഅർജ്ജുനനിൽ അനുരക്തയായിത്തീന്നിരുന്നു. കൌരവവൃത്താന്തം അറിയാവുന്നവരിൽ ആരെയെങ്കിലുംകാണാൻ ഇടയായാൽ അർജ്ജുനനെക്കുറിച്ചുള്ള വൎത്തമാനങ്ങൾ സുഭദ്ര ചോദിച്ചറിയാതെ ഇരിക്കയില്ല. അർജ്ജുനനെ സുഭദ്ര കണ്ടിട്ടില്ലായിരുന്നു എങ്കിലും അർജ്ജുനവൃത്താന്തം പലതവണ കേട്ടുകേട്ടു പ്രത്യക്ഷമായി കണ്ടപോലെ ഒരു സങ്കല്പം അർജ്ജുനനെക്കുറിച്ചു സുഭദ്രയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും യതിവേഷത്തിൽ സംശയശീലയല്ലാത്ത സുഭദ്രയ്ക്കു അർജ്ജുനരൂപം തിരിച്ചറിവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എന്നാൽ ആ യുവയോഗിയെക്കുറിച്ചു ദിവസം കഴിയുന്തോറും എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരു പ്രതിപത്തി സുഭദ്രയുടെ സുകുമാരഹൃദയത്തിൽ വളൎന്നുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു.

ഒരുദിവസം സുഭദ്ര യോഗിവൎയ്യനു ആഹാരാദികൾ നല്കി സല്ക്കരിച്ചശേഷം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഞ്ചാരത്തിൽ കണ്ട ദേശവിശേഷങ്ങളെക്കുറിച്ചു ചോദിച്ചു. അർജ്ജുനൻ

സന്തോഷിച്ചു് ഓരോ രാജ്യവിശേഷങ്ങളും വളരെ ചമൽക്കാരത്തോടുകൂടി വൎണ്ണിച്ചു കേൾപ്പിച്ചു.

സുഭദ്ര വിനയമധുരമായി ചോദിച്ചു:—ദേശസഞ്ചാരത്തിനിടയിൽ ഭഗവാൻ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ പോകയോ എന്റെ അച്ഛൻപെങ്ങളായ കുന്തിദേവിയെ കാണുകയോ ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ?

അൎജ്ജുനൻ:—ആ ദേവി പുത്രന്മാരോടുകൂടി കുശലിനിയായിത്തന്നെയിരിക്കുന്നു.

സുഭദ്ര:—ധൎമ്മാത്മാവായ യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവിന്റെ ശാസനകൾ അനുസരിച്ചു അനുജൻ ഭീമസേനൻ ധൎമ്മചക്രത്തെ പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുന്നുണ്ടോ?

അൎജ്ജുനൻ:—ധൎമ്മാനുഷ്ഠാനം ശരിയായിത്തന്നെ നടക്കുന്നുണ്ടു്.

സുഭദ്ര—മദ്ധ്യമപാണ്ഡവൻ തീൎത്ഥാടനത്തിനുപോയി എന്നു കേട്ടുവല്ലോ. രാജ്യസഞ്ചാരത്തിനിടയിൽ ഭഗവാൻ അദ്ദേഹത്തെ വല്ലേടത്തും കാണുകയോ കേൾക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ?

അൎജ്ജുനൻ—ആ പാണ്ഡവൻ ഇപ്പോൾ കള്ളസ്സന്യാസിയായിട്ടു ദ്വാരകയിൽ ഇരിക്കുന്നു. വളരെനാൾ കണ്ടിട്ടും ഭദ്രയ്ക്കു അറിവാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെന്നേയുള്ളൂ.

അൎജ്ജുനന്റെ ഈ വാക്കുകൾകേട്ടു സുഭദ്ര മന്ദാക്ഷമന്ദഹാസത്തോടുകൂടി അവനതവദനയായി നിന്നു കാൽകൊണ്ടു് നിലത്തു വരച്ചു.

അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു:—ഭദ്രേ! ഭവതിയുടെ ഈ നിലകണ്ടു് എന്നിൽ ഭവതിക്കു സ്നേഹമുണ്ടെന്നു ഞാൻ വി

ശാസിക്കുന്നു. എനിക്കുള്ള പ്രേമം എത്രയെന്നു പറവാൻ പ്രയാസമാകുന്നു. ഒരു സുദിനത്തിൽ ഭവതി എന്റെ ഭാൎയ്യയായിത്തീരുമോ?

ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചുകൊണ്ടു അൎജ്ജുനൻ ലതാഗൃഹത്തിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു. ലളിതലജ്ജാഭാവത്തോടെ സുഭദ്ര അവളുടെ രമ്യമായ തല്പത്തിന്മേൽ പോയി വീണു.

III

കന്യാഹരണം.

അൎജ്ജുനൻ കപടസന്യാസിയായി സുഭദ്രാഹരണത്തിനു അവസരംനോക്കി ഉദ്യാനത്തിൽ താമസിക്കുകയാണെന്നു ശ്രീകൃഷ്ണൻ തന്റെ ഇഷ്ടഭാൎയ്യമാരായ രുഗ്മിണിയേയും സത്യഭാമയേയും സ്വകാൎയ്യം അറിയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ലജ്ജാഭരത്താലും രാഗതാപത്താലും ദേശാതിഥിയായ സന്യാസിവൎയ്യന്റെ ശുശ്രൂഷയ്ക്കു സുഭദ്ര അശക്തയായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള വിവരം മനസ്സിലാക്കി സന്യാസിശുശ്രൂഷ രുഗ്മിണി ഏറ്റുനടത്തിത്തുടങ്ങി.

അൎജ്ജുനചിന്തകൊണ്ടു് അസ്വസ്ഥചിത്തയായ സുഭദ്രയ്ക്കു് ഊണിലും ഉറക്കത്തിലുമുള്ള ആസ്ഥ കുറഞ്ഞു്, ശരീരം മെലിഞ്ഞു വിളറി, കിടപ്പുമിരിപ്പുമില്ലാതെ ഒരു ഉന്മത്തയെപ്പോലെ അവൾ ഉഴന്നു. മാതാവായ ദേവകി മകളുടെ സന്താപരഹസ്യം മനസ്സിലാക്കി വസുദേവരോടും ശ്രീകൃഷ്ണനോടും വിവരംപറഞ്ഞു. സുഭദ്രയുടെ ഉറ്റബന്ധുക്കൾ തമ്മിൽ സ്വകാൎയ്യം ആലോചന നടത്തി ധാൎത്തരാഷ്ട്രപക്ഷപാതിയായ ബലദേവനറിയാതെ സുഭദ്രയുടെ വേളി പന്ത്രണ്ടാംദിവസം ഗൂഢമായി നടത്തണമെന്നു തീൎച്ചപ്പെട്ടു

ത്തി. അതിന്ന സൌകൎയ്യമുണ്ടാക്കാനായി ദ്വാരകയ്ക്കു സമീപമുള്ള മനോഹരമായ ഒരു ദ്വീപിൽ ഇരുപത്തിനാലുദിവസംകൊണ്ടവസാനിക്കുന്ന ഒരു മഹോത്സവത്തിന്ന് ഏൎപ്പാടു ചെയ്തു വിവരം സൎവ്വത്ര പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. ബലദേവാദിയാദവന്മാർ എല്ലാവരും തോണികളിൽ കയറി ഉത്സവസ്ഥലത്തേക്കു പുറപ്പെട്ടു. സുഭദ്രയെ സന്യാസിയുടെ ശുശ്രൂഷയ്ക്കു നിയോഗിച്ചുകൊണ്ടു് ശ്രീകൃഷ്ണനും ഉത്സവസ്ഥലത്തേക്കു തിരിച്ചു.

ദ്വാരകാപുരി ഏകാന്തമായി എന്നുകണ്ടപ്പോൾ അൎജ്ജുനൻ സുഭദ്രയോടു പറഞ്ഞു:—ഭദ്രേ! ഇന്നു ഉത്തരായണത്തിൽ വൈശാഖമാസത്തിലെ അത്തവും, ശുക്ലപക്ഷത്തിലെ തൃതീയയും ചേൎന്ന ദിവസമാണു്. ഇന്നു രാത്രി മകരംലഗ്നത്തിലെ മൈത്രമുഹൂൎത്തം വേളിക്കു സൎവ്വദാ ശോഭനമാകുന്നു. ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനും ബന്ധുജനങ്ങളുമാരും ഇവിടെയില്ല. ഗാന്ധൎവ്വവേളി രാജകന്യകൾക്കു വിധിച്ചിട്ടുള്ളതാണു്. ഭദ്ര എന്തുപറയുന്നു?

സുഭദ്ര ഉത്തരമൊന്നുംപറയാതെ സഹോദരനായ ശ്രീകൃഷ്ണനെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു കണ്ണുനീർവാൎത്തുനിന്നു. അൎജ്ജുനൻ ലതാഗൃഹത്തിൽ കടന്നിരുന്നു് ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെയും നാരദാദി ദേവൎഷികളേയും ധ്യാനിച്ചു. അൎദ്ധരാത്രിക്കു ബോധരഹിതരായുറങ്ങുന്ന ബലദേവാദികളറിയാതെ അച്ഛനായ വസുദേവനോടും ഉററവരായ മററുചിലരോടുമൊരുമിച്ചു ശ്രീകൃഷ്ണൻ ദ്വാരകയിലെത്തി ദേവബന്ധുജനങ്ങളുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ സുഭദ്രാൎജ്ജുനന്മാരുടെ വേളി ശുഭമുഹൂൎത്തത്തിൽനടത്തി. അനന്തരം ശ്രീകൃഷ്ണൻഅൎജ്ജുനനോടു പറഞ്ഞു: ഇരുപത്തിനാലു ദിവസത്തേക്കാണു് ഉത്സവം നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഉത്സവം അവസാനിക്കുന്ന ഇരുപത്തിനാലാംദിവസം അൎജ്ജുനൻ എന്റെതേരിൽകയറി സുഭദ്ര

യോടൊന്നിച്ചു ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിലേക്കു പൊയ്ക്കൊള്ളണം. അതുവരെ രുഗ്മിണിയുടെ രക്ഷയിൽ സന്യാസിവേഷത്തിൽ തന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളുക. ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ശ്രീകൃഷ്ണൻ അന്നരാത്രിയിൽത്തന്നെ ദ്വീപിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോയി.

ഇരുപത്തിനാലാം ദിവസമായി. ഉത്സവമവസാനിച്ചു് ബലഭദ്രാദികൾ ദ്വാരകയിലേക്കു മടങ്ങിവരുവാൻ കാലമായി. അർജ്ജുനൻ സുഭദ്രയോടുപറഞ്ഞു:— ഭദ്രേ! രാജധാനിയിൽ ചെന്നു ഇന്നു ഭവതിയുടെ വ്രതാവസാനദിവസമാണെന്നും വ്രതം കാലംകൂട്ടുന്നതിനു ശ്വേതാശ്വങ്ങളെപ്പൂട്ടിയ ഉത്തമമായ ഒരു രഥവും ദിവ്യായുധങ്ങളും ആവശ്യമുണ്ടെന്നും കാവല്ക്കാരോടുപറഞ്ഞു വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരിക.

ശ്രീകൃഷ്ണനോടു ബാല്യത്തിൽ തേരോട്ടം അഭ്യസിച്ചിരുന്ന സുഭദ്രചെന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ കാവല്ക്കാർ യാതൊരു സന്ദേഹവും കൂടാതെ ഉഗ്രസേനമഹാരാജാവിന്റെ പള്ളിത്തേർ സജ്ജമാക്കി അതിൽ ദിവ്യായുധങ്ങളും സംഗ്രഹിച്ചു് സുഭദ്രയെ അഞ്ജലിപൂർവ്വം ഏല്പിച്ചു. സുഭദ്ര തേരിൽകയറി സഖിമാരോടുകൂടി അർജ്ജുനസന്നിധിയിൽ എത്തി. ബ്രാഹ്മണർക്കു് അന്നവസ്ത്രാദികളും സഖിമാൎക്കു സമ്മാനങ്ങളും നല്കി അർജ്ജുനനോടൊരുമിച്ചു സുഭദ്ര ഒരു തോഴിയുമായി തേരിൽകയറി. മററുതോഴിമാരോടു സസ്നേഹം യാത്രപറഞ്ഞു് അവരുടെ മംഗളാശംസയോടുകൂടി സുഭദ്ര രഥവാഹങ്ങളെ ഇളക്കി തേരോടിച്ചുതുടങ്ങി.

സുഭദ്രയുടെ സാരഥ്യസാമർത്ഥ്യംകണ്ടു് അർജ്ജുനൻ വിസ്മയപരവശനായി. ഉത്സവത്തിനു പോകാതെ ശേഷിച്ചിരുന്ന പുരരക്ഷകന്മാരായ കാവൽക്കാർ സന്യാസി കന്യാഹരണംചെയ്യുന്നതുകണ്ടുക്ഷോഭിച്ചുകോലാഹലംകൂട്ടി. ദ്വാരപാലകനായ വിപൃഥു സേനയെ സജ്ജമാക്കി അർജ്ജുനനെ എ

തിക്കാൻ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. വിപൃഥുവിൻെറ സന്നാഹം കണ്ടു വീരാംഗനയായ സുഭദ്ര അജ്ജുനനോടുപറഞ്ഞു:—മഹാരഥനായ അങ്ങയുടെ യുദ്ധസാമത്ഥ്യത്തെക്കുറിച്ചുള്ള പ്രശംസകൾ ഞാൻ ധാരാളം കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അപ്പോഴൊക്കെയും യുദ്ധരംഗത്തിൽ അങ്ങയുടെ സാരഥ്യം വഹിക്കാൻ ഇടവനൊങ്കിലോ എന്നൊരുമോഹം എൻെറ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നെ അണ്ണൻതേരോടിക്കാൻപഠിപ്പിച്ചതുതന്നെ 'നീ അജ്ജുനൻെറ തേർതെളിക്കണം' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടാണു്.

സുഭദ്രയുടെ വാക്കുകേട്ടു സന്തോഷഭരിതനായ അജ്ജുനൻതൻെറ യുദ്ധവൈദഗ്ദ്ധ്യം നവോഢയായ സുഭദ്രയ്ക്കുകാട്ടിക്കൊടുക്കണമെന്നുള്ളഉത്സാഹത്തോടുകൂടിരഥം യദുസേനയുടെ മദ്ധ്യത്തിലേയ്ക്കു വിടുവാൻ പറഞ്ഞു. പാത്ഥസാരഥിയെന്നു പിന്നീടുപ്രസിദ്ധനായിത്തീന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻെറഅത്ര അനുരൂപസഹോദരി യാതൊരുക്ലേശവും കൂടാതെ രഥാശ്വങ്ങളെഇളക്കി രഥമോടിച്ചു യദുസേനയുടെ നടുവിൽ കൊണ്ടുചെന്നു ചാടിച്ചു. ഉന്നതങ്ങളായ കൊടികൾ ഉയത്തി, ഉഗ്രമായി പെരുമ്പറയും മുഴക്കി,യദുസേന ശരവഷംതൂകിക്കൊണ്ടു് ഉത്സാഹപൂവ്വം അജ്ജുനനെവളഞ്ഞു. യദുക്കളിൽ ആക്കുംയാതൊരാപത്തും സംഭവിപ്പിക്കരുതെന്നുള്ള കരുതലോടുകൂടി ദിവ്യാസ്ത്രജ്ഞാനിയായഅജ്ജുനൻ അവരുടെശരങ്ങളെല്ലാം മുറിച്ചു് അവരെ ശരവഷംകൊണ്ടുമൂടി. ദേഹത്തിൽ മുറിവേല്പിക്കാതെ അവരുടെ ചട്ടകൾ കീറി, തൊപ്പികൾ, തോൾവളകൾ, വില്ലുകൾ മുതലായവ തെറിപ്പിച്ചു. അജ്ജുനൻെറസാമത്ഥ്യംകണ്ടു് ആശ്ചയ്യപ്പെട്ടുസുഭദ്രപറഞ്ഞു:- "എൻെറ അഭീഷ്ടം സാധിച്ചു. ഇനി നമുക്കുപോകാം."

അജ്ജുനൻ സമ്മതിക്കയാൽ തേരോടിച്ചു ഗോപുരദ്വാരംകടന്നപ്പോൾ ദ്വാരപാലകനായ വിപൃഥു സേനകളെ

വിലക്കിക്കൊണ്ടു പിന്നാലെചെന്നു് അർജ്ജുനനോടു മന്ദ സ്മിതംചെയ്തുപറഞ്ഞു:—"സഖേ അർജ്ജുനാ, അങ്ങിവിടെക്കുറേനാളായി സന്യാസിവേഷമെടുത്തു താമസിക്കുന്ന വിവരം ശ്രീകൃഷ്ണൻപറഞ്ഞു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരിക്കയാണു. സുഭദ്രാസഹിതനായി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോകുന്ന അങ്ങേയ്ക്കു സമ്മാനിക്കുവാനായി ദിവ്യാസ്ത്രസഞ്ചയത്തോടുകൂടിയ ഈ മഹാരഥത്തെയും അകമ്പടിക്കുവേണ്ട ആളുകളെയും ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഇവിടെ സജ്ജമാക്കിനിറുത്തിയിട്ടുണ്ടു്."

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ സമ്മാനമായ ആ മനോഹരരഥത്തിൽസുഭദ്രയേയും അകമ്പടിക്കാരേയും കയററി അർജ്ജുനനും കയറി വിപ്രഥുവോടു യാത്രപറഞ്ഞു് അവർ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിലേക്കു പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

IV

കന്യാശുല്ക്കം.

അർജ്ജുനൻ സുഭദ്രാഹരണംചെയ്തു എന്നുള്ള വർത്തമാനംകേട്ടു ക്രോധപരവശനായ ബലദേവൻ പാണ്ഡവന്മാരോടു പടയ്ക്കു പുറപ്പെടുവാൻ സന്നാഹംകൂട്ടി. എന്നാൽ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെസന്ദർഭോചിതങ്ങളായസാമോക്തികളാൽഅദ്ദേഹംശാന്തതയെഅവലംബിച്ചു എന്നുമാത്രമല്ല, സോദരിയായ സുഭദ്രയേയും വരനായ അർജ്ജുനനേയും തിരിയേ വിളിച്ചു സമ്മാനിച്ചയയ്ക്കണമെന്നും ആ ശുദ്ധാത്മാവു് അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. യാദവന്മാർ അതിനായി അർജ്ജുനനെ അനുധാവനംചെയ്തു. അവരുടെ ഉദ്ദേശ്യത്തെ തെററിദ്ധരിച്ചു് അർജ്ജുനൻ ക്രോധത്തോടുകൂടി തിരിഞ്ഞുനിന്നു് അവരോടു സമരത്തിനു സന്നദ്ധനായി. എന്നാൽ അർജ്ജുനന്റെ ബാഹുപരാക്രമം പ്രത്യക്ഷമായി കണ്ടറിഞ്ഞിരുന്ന സുഭദ്ര

താൻനിമിത്തം തന്റെ വംശക്കാൎക്കു നാശം സംഭവിക്കരുതെന്നു കരുതി അൎജ്ജുനനെ പറഞ്ഞു സമാധാനപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു യാദവന്മാൎക്കു കൂടെയെത്തുവാൻ നിൎവ്വാഹമില്ലാത്ത വേഗത്തിൽ കുതിരകളെ ഇളക്കിവിട്ടു രഥം പായിച്ചു അവരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നു മറഞ്ഞു. അനുധാവനം നിഷ്ഫലമെന്നുകണ്ടു യാദവന്മാർ മടങ്ങി ദ്വാരകയിൽ ചെന്നു വിവരം അറിയിച്ചു.

അൎജ്ജുനൻ സുഭദ്രയോടുകൂടി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ എത്തി. എന്നാൽ നേരേ രാജധാനിയിൽ ചെല്ലാതെ പുരദ്വാരത്തിൽനിന്നു ഒരു വിളിപ്പാടു അകലെയുള്ള ഗോശാലയിൽ ചെന്നിരുന്നുകൊണ്ടു സുഭദ്രയോടുപറഞ്ഞു:—ഭദ്രേ, നീ മുമ്പേപോയി ദ്രൗപദിയെ കാണണം. ഞാൻ മുമ്പേ ചെന്നുകണ്ടാൽ എന്നോടു പക്ഷേ പരുഷംപറഞ്ഞേക്കാം. ഭവതി വേഷംമാറിച്ചെന്നാൽ ദ്രൗപദി സന്തോഷപൂൎവ്വം സ്വീകരിച്ചു സൽക്കാരവാക്കുകൾ പറയും. അതു പിന്നെ മാറിപ്പറയുകയുമില്ല.

സുഭദ്ര അങ്ങനെ ആവാമെന്നു സന്തോഷത്തോടെ സമ്മതിച്ചു. അൎജ്ജുനൻ ഉടൻതന്നെ ഗോപാലന്മാരെ വരുത്തി അവിടെയുള്ള ചെറുപ്പക്കാരികളായ ഗോപികകളിൽ ചിലരെക്കൂടെ സുഭദ്രയോടൊരുമിച്ചു കൊട്ടാരത്തിൽചെന്നു ദ്രൗപദിയെ കാണാൻ അയയ്ക്കണമെന്നുപറഞ്ഞു. സുഭദ്ര രക്താംബരംധരിച്ചു ഗോപസ്ത്രീകളുമായി പുറപ്പെട്ടു. കൊട്ടാരത്തിലെത്തി ആദ്യംതന്നെ കുന്തീദേവിയെ വന്ദിച്ചു. അനന്തരം ദ്രൗപദിയെച്ചെന്നു വണങ്ങി. തേജസ്വിനിയായ സുഭദ്രയുടെ വിനയമധുരമായ നിലകണ്ടു് ആകൃഷ്ടയായ ആമനസ്വിനി സന്തോഷപൂൎവ്വം എഴുനേററു സുഭദ്രയെ പിടിച്ചു ഉത്സംഗത്തിലിരുത്തി ആശ്ലേഷിച്ചു് "നിന്റെ വരൻ നിസ്സപത്നനായിത്തീരട്ടെ" എന്നു അനുഗ്രഹിച്ചു. പ്രവാസംകഴിഞ്ഞു അൎജ്ജുനൻ ചില യാദവന്മാരോടു

കൂടി മടങ്ങിയെത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള വർത്തമാനംകേട്ട് ആഹ്ലാദഭരിതരായി ഓടിക്കൂടിയ പൗരവന്മാരാൽ അനുഗതനായിട്ടു അർജ്ജുനൻ കൊട്ടാരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു.

സുഭദ്രാർജ്ജുനന്മാർ സുഖമായി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ എത്തിച്ചേർന്ന വർത്തമാനം ദ്വാരകയിൽ അറിവുകിട്ടിയ ഉടൻ തന്നെ ഉഗ്രസേനമഹാരാജാവും വസുദേവബലദേവസാത്യകിപ്രമുഖരായ യാദവന്മാരും ശ്രീകൃഷ്ണനോടുകൂടി അർജ്ജുനനു ഹരണദ്രവ്യവുംകൊണ്ടു് ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. സ്വസ്വോപഹാരങ്ങൾ ഓരോരുത്തർ പ്രത്യേകമായും കരുതിയിരുന്നു.

യാദവന്മാരുടെ ആഗമനവൃത്താന്തം അറിഞ്ഞു യുധിഷ്ഠിരൻ നഗരത്തെ യഥായോഗ്യം അലംകരിക്കുവാൻ കല്പനകൊടുത്തു. ധ്വജപതാകാദികൾ നാനാഭാഗങ്ങളിലും ഉയൎന്നു. രാജപാതകൾ തൂത്തുവെടിപ്പാക്കി സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ തളിച്ചു പുഷ്പങ്ങൾ വിതറി മോടിപിടിപ്പിച്ചു. ചന്ദനച്ചാറും അകിലിൻപുകയുംകൊണ്ടു നഗരം പരിമളപൂർണ്ണമായി. നകുലസഹദേവന്മാർ മുൻകൂട്ടി ചെന്നെതിരേറ്റു ബലദേവ ശ്രീകൃഷ്ണന്മാരെ പരിവാരസമേതം സാഘോഷം പട്ടണത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചു. കൊട്ടാരത്തിലെത്തി പാണ്ഡവയാദവന്മാർ പരസ്പരം ആചാരോപചാരങ്ങളും കുശലപ്രശ്നങ്ങളും നടത്തി. യുധിഷ്ഠിരൻ ബന്ധുമാന്നായി എന്നു വിചാരിച്ചു കുന്തിദേവി കൃതാർത്ഥയായി.

യാദവന്മാർ കൊണ്ടുവന്ന ധനൗഘം സുഭദ്രയ്ക്കു സമ്മാനപ്പടി നല്കിത്തുടങ്ങി. വജ്രവൈഡൂര്യാദി നവരത്നങ്ങൾ, പലതരത്തിലുള്ള ഭൂഷണങ്ങൾ, ചുവുക്കാളങ്ങൾ, മേൽവിരിപ്പുകൾ, പുതപ്പുകൾ, വ്യാഘ്രചർമ്മങ്ങൾ മുതലായ അനേകം വിശേഷവസ്തുക്കൾ ആദ്യമായിത്തന്നെ സുഭദ്ര

യ്യും സമ്മാനിച്ചു. "യുവാക്കൾക്കു രസം കൂട്ടും വൈവാഹിക മഹോത്സവം" ഏഴു ദിവസത്തേക്കു ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ വളരെ ആഘോഷമായി നടത്തി. അനന്തരം ശ്രീകൃഷ്ണൻ സഹോദരിക്കു സ്ത്രീധനം കൊടുക്കാൻ ആരംഭിച്ചു. അതിന്റെ വിവരം പറഞ്ഞാൽ ഇക്കാലത്തു് ആൎക്കും വിശ്വാസം വരികയില്ല. എന്നാൽ ഭാരതഭൂമിയിൽ ഐശ്വൎയ്യം നൃത്തം ചെയ്തിരുന്ന ഒരു സുവൎണ്ണകാലത്തിലെ വിശേഷങ്ങളാണു വിവരിക്കുന്നതെന്നു വായനക്കർ ഓൎക്കേണ്ടതാണു്. പൊന്നണിഞ്ഞു കിങ്കിണികിലുങ്ങുന്ന നന്നാലശ്വങ്ങളെ പൂട്ടിയ തേരുകൾ ആയിരം. കുട്ടികളോടുകൂടിയ വെള്ളപ്പൈക്കൾ പതിനായിരം, പൊന്നഞ്ചങ്ങലയും പൊന്നന്തോട്ടിയുമുള്ള കൊമ്പനാനകൾ ആയിരം. ഇവയെല്ലാം ശ്രീകൃഷ്ണൻ കൊടുത്തു. വെണ്മതിപോലെ വെളുത്ത പെൺകുതിരപ്പട ആയിരം. ശസ്ത്രജാലങ്ങളോടുകൂടി കാംബോജം, ബാൽഹികം, സൈന്ധവം മുതലായി പ്രസിദ്ധിപെററ യുദ്ധാശ്വങ്ങൾ അമ്പതിനായിരം. വേഗമേറുന്ന കോവർകഴുതകൾ ആയിരം. ചെറുപ്പക്കാരികളും സുന്ദരികളുമായ ദാസികൾ ആയിരം. നല്ല വെൺമുത്തുമാല നൂറു്. കൃത്രിമവും അകൃത്രിമവും, മാറേറിയവയുമായ മനുഷ്യഭാരം സ്വൎണ്ണം പത്തുലക്ഷം. ഭൂഷണങ്ങൾ നൂറുഭാരം. ഇവയെല്ലാം പിതാവായ വസുദേവൻ നല്കി. പവിഴമാല ആയിരം. സുവൎണ്ണപാദപീഠങ്ങൾ, വിരിപ്പിട്ട സുവൎണ്ണാസനങ്ങൾ ഇവ അനവധി. ഇവയെല്ലാം ബലദേവൻ കൃഷ്ണസോദരിക്കു വാത്സല്യപൂൎവ്വം സമ്മാനിച്ചു. എന്തിനേറെ വിസ്തരിക്കുന്നു! ദ്വാരകാരത്നസാനുവിൽനിന്നു് അനവസാനമായ ധനരത്നങ്ങൾ വസ്ത്രകംബളഫേനിലമായി രഥഹസ്തിഗ്രാഹസമേതമായി അശ്വശൈവാലസമ്മിളിതമായി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥരത്നാകരത്തിലേക്കു പ്രവഹിച്ചു എന്നു പറഞ്ഞാൽ കഴിഞ്ഞല്ലൊ.

സ്ത്രീധനമെല്ലാം യുധിഷ്ഠിരൻ സന്തോഷപൂൎവ്വം ഏററു

വാങ്ങി. വിവാഹമഹോത്സവം കഴിഞ്ഞു കുറേദിവസത്തേക്കൂടി യാദവന്മാർ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ സുഖഭോഗങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു വിഹരിച്ചശേഷം അവർ യാത്രയ്ക്കൊരുങ്ങി. ജ്യേഷ്ഠാത്മാവായ ബലഭദ്രൻ സോദരിയായ സുഭദ്രയെ പിടിച്ചു തലോടിക്കൊണ്ടു് "ഇവളെ ഇതാ ഞാൻ നിന്നെ ഏല്പിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു് ദ്രൌപദിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു. അനന്തരം മാതൃഷ്വസാവായ കുന്തീദേവിയെ നമസ്കരിച്ചു അനുഗ്രഹവുംവാങ്ങി ബലദേവാദികൾ എല്ലാവരോടും യാത്ര പറഞ്ഞു ദ്വാരകയിലേക്കുമടങ്ങി. ശ്രീകൃഷ്ണൻ ബാല്യത്തിൽ ഗോപാലബാലന്മാരുമായി വിഹരിച്ചിരുന്ന യമുനാപുളിനത്തിൽ അർജ്ജുനനോടുകൂടി മുപ്പത്തിനാലു ദിവസത്തേക്കൂടി വിനോദാർത്ഥം താമസിച്ചു.

പുസ്തകം ൨.

രാജസൂയം.

I

സഭാമണ്ഡപം.

കൃഷ്ണാൎജ്ജുനന്മാർ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിന്ന് അല്പം അകലെ മനോഭിരാമമായ യമുനാതീരത്തിൽ പൂൎവ്വവിക്രാന്തികളെ കുറിച്ചു പലകഥകളും പറഞ്ഞു് അശ്വിനിദേവന്മാരെപ്പോലെ വിഹരിക്കുമ്പോൾ ഭയങ്കരമായ ഖാണ്ഡവവനം ദഹിപ്പിക്കണമെന്നു തീൎച്ചയാക്കി. ആ വനത്തിൽ തക്ഷകനെന്ന നാഗരാജാവിന്റെ രക്ഷയിൽ മയനെന്നു പ്രസിദ്ധനായ അസുരശില്പി താമസിച്ചിരുന്നു. ഖാണ്ഡവദാഹത്തിൽ മയാസുരന്നു അൎജ്ജുനൻ അഭയം നൽകിയതിന്ന് പ്രത്യുപകാരമായി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ പാണ്ഡവന്മാൎക്ക് ഒരു സഭാതലം നിൎമ്മിച്ചുകൊടുക്കുവാൻ മയശില്പി സന്നദ്ധനായി. പതിനായിരം മുഴം (പത്തു കിഷ്കുസഹസ്രം) ചുററളവിൽ സഭാതലത്തിന്നു സ്ഥലമളന്നു കുററിയുമടിച്ചു.

വിശ്വകൎമ്മാവു നിൎമ്മിച്ച സുധൎമ്മയെയും ബ്രഹ്മസദസ്സിനെയും അതിശയിക്കുന്ന മനോഹരതയോടുകൂടിയ ഒരു സഭാതലനിൎമ്മാണത്തിനാണു് മയശില്പിയൊരുങ്ങിയതു്. അതിന്നു ആവശ്യമുള്ള ചിത്രരത്നാദിപദാൎത്ഥങ്ങൾ കൈലാസത്തിന്നു വടക്കുള്ള മൈനാകാദ്രിയിൽനിന്നു മയൻതന്നെ പോയി കൊണ്ടുവന്നു. അതോടുകൂടി മൈനാകത്തിലുള്ള ബിന്ദുസരസ്സിൽ കിടന്നിരുന്ന ഒരു ഗദയും ദേവദത്തം

എന്ന പേരായ ഒരു ശംഖുംകൂടികൊണ്ടുവന്നു ഭീമാർജ്ജുനന്മാൎക്ക സമ്മാനിച്ചു.

നവമേഘംപോലെ നഭഃസ്ഥലം വ്യാപിച്ചുനിന്നിരുന്ന ആ സഭാമന്ദിരം രത്നപ്രാസാദങ്ങളാൽ ആവൃതമായിരുന്നു. സഭാമധ്യത്തിൽ മനോഹരമായ ഒരുകൃത്രിമസരസ്സുണ്ടാക്കി, അതിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ വൈഡൂൎയ്യപത്രവും, രത്നത്തണ്ടുമുള്ള ഒരു പത്മഷണ്ഡവും നിൎമ്മിച്ചു. സുവൎണ്ണനിൎമ്മിതങ്ങളും വികസ്വരങ്ങളുമായ കമുദോല്പലാദി മനോഹരപുഷ്പങ്ങൾ, മത്സ്യകമഠാദിജലജന്തുക്കൾ മുതലായവകൊണ്ടു അലംകൃതമായി, സ്ഫടികപ്പടവുകളാലും, ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലുകൊണ്ടുള്ള തിണ്ണപ്പടുപ്പുകളാലും ആവൃതമായിരുന്ന ആ മനോഹരസരസ്സു അനേക രാജാക്കന്മാൎക്കു സ്ഥലജലഭ്രാന്തി ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുണ്ടു.

II

ദിഗ്വിജയം.

മയനിൎമ്മിതമായ ഈ സഭയിൽ ഇരുന്ന യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവു രാജ്യകാൎയ്യനിൎവഹണം ആരംഭിച്ചു വളരെനാൾ കഴിയുംമുമ്പെ മന്ത്രിമാരുടേയും മററും ഉപദേശം അനുസരിച്ചു ചക്രവൎത്തിസ്ഥാനലബ്ധിക്കായി രാജസൂയം എന്നുള്ളമഹാകൎമ്മത്തിനു ഉദ്യമിച്ചു. ഇതരരാജാക്കന്മാരെ എല്ലാം ജയിച്ചു കീഴടക്കീട്ടുള്ള രാജാക്കന്മാൎക്കു മാത്രമെ ചക്രവൎത്തിസ്ഥാനാരോഹണത്തിനുള്ള രാജസൂയം നടത്താൻ അധികാരമുള്ളൂ. എല്ലാം രാജാക്കന്മാരും യുദ്ധംകൂടാതെതന്നെ പാണ്ഡവന്മാൎക്കു കീഴടങ്ങി. രാജസൂയത്തിനു കപ്പം അയയ്ക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു. എങ്കിലും മഗധരാജാവായ ജരാസന്ധൻ പാണ്ഡവന്മാരുടെ മേൽക്കോയ്മയെ സമ്മതിക്കാതെ എതിൎത്തുനിന്നു.

ജരാസന്ധൻ മഹാപരാക്രമശാലിയായ ഒരു രാജാവായിരുന്നു. നൂറു രാജാക്കന്മാരെ ബലികഴിച്ചുനിൎവ്വഹിക്കേണ്ടുന്ന ഒരു മഹാനരമേധത്തിനു കോപ്പുകൂട്ടി, എൺപത്താറു രാജാക്കന്മാരെ അയാൾ പിടിച്ചു കാരാഗൃഹത്തിൽ ബന്ധിച്ചിട്ടിരുന്നു. പിന്നീടു പതിനാലു രാജാക്കന്മാരേയും കൂടി ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നതു തികയ്ക്കുവാൻ ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണു് ധൎമ്മപുത്രർ രാജസൂയത്തിനൊരുങ്ങിയതു്. ജരാസന്ധനെ വധിച്ചു, കാരാഗൃത്തിൽ കിടന്ന രാജാക്കന്മാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിക്കുന്നതായാൽ പാണ്ഡവന്മാൎക്കു അനശ്വരകീൎത്തിയും അനേകരാജാക്കന്മാരുടെ ബന്ധുതയും ഏകകാലത്തിൽ സമ്പാദിക്കാൻ കഴിയുമെന്നു ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഉപദേശിച്ചതനുസരിച്ചു് ശ്രീകൃഷ്ണനും ഭീമാൎജ്ജുനന്മാരും മഗധരാജ്യത്തെത്തി ജരാസന്ധനെ വധിച്ചു്, രാജാക്കന്മാരെയെല്ലാം മോചിപ്പിച്ചു. മരണത്തിൽ നിന്നും ബന്ധനത്തിൽനിന്നും മോചനം ലഭിച്ച രാജാക്കന്മാർ ഏറ്റവും സന്തോഷത്തോടും കൃതജ്ഞതയോടുംകൂടി സ്വസ്വരാജ്യങ്ങളിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോയി, അവരവരുടെ ശക്തിക്കൊത്ത ദ്രവ്യം രാജസൂയത്തിനയച്ചുകൊടുത്തു. അനന്തരം, ഉത്തരദിക്കു മുഴവൻ അൎജ്ജുനനും പൂൎവ്വദിക്കുകളെല്ലാം ഭീമസേനനും ദക്ഷിണപശ്ചിമദേശങ്ങളെല്ലാം നകുലസഹദേവന്മാരും ജയിച്ചുകീഴടക്കി. ഓരോരുത്തരും പിടിച്ചടക്കിയ രാജ്യങ്ങളെ അവരവർ എടുത്തുകൊള്ളാതെ എല്ലാവരും തങ്ങളുടെ കുലപതിയായ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനായി അൎപ്പിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്. പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഈ സാഹോദൎയ്യമാണു് അവരുടെ സൎവ്വശ്രേയസ്സിനും നിദാനമായിത്തീൎന്നതു്.

സുഭദ്രയ്ക്കുലഭിച്ച സ്ത്രീധനത്തിന്റെ വിവരണത്തിൽനിന്നു ഭാരതഖണ്ഡത്തിന്റെ പൂൎവ്വകാലധനസമൃദ്ധിയെക്കുറിച്ചു സാമാന്യമായ ഒരു ഊഹം നമുക്കു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ രാജസൂയത്തിനു വന്നുചേൎന്ന വിഭവങ്ങളുടെ വിവ

രണം അക്കാലത്തെ കരകൌശലസാമൎത്ഥ്യത്തിനുദൃഷ്ടാന്ത മാകുന്നു. സുവൎണ്ണനിൎമ്മിതങ്ങളായ ഭരണികൾ, പാത്രങ്ങൾ, രത്നഖചിതങ്ങളായ ദന്തമുഷ്ടികളോടുകൂടിയ ഖഡ്ഗങ്ങൾ, രഥകവചാദിയുദ്ധോപകരണങ്ങൾ, കൌശേയതൂലദുകൂലാദി മനോഹരവസ്ത്രങ്ങൾ, രത്നകംബളങ്ങൾ, തൂലികാതല്പോപ ധാനങ്ങൾ, ശില്പവിചിത്രിതങ്ങളായ പല്യങ്കപാദപീഠാദി കൾ, സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ മുതലായ വിവിധവസ്തുക്കളും രാ ജാക്കന്മാരയച്ച അമൂല്യരത്നങ്ങളുടെയും സ്വൎണ്ണനാണയങ്ങ ളുടെയും കൂട്ടത്തിൽ വിവരിച്ചുകാണുന്നുണ്ടു്.

രാജസൂയത്തിനു ക്ഷണപത്രം ലഭിച്ചു് നാനാദിക്കുക ളിൽനിന്നും രാജാക്കന്മാരും മഹാബ്രാഹ്മണരും കുബേരസ ദൃശന്മാരായ വൈശ്യന്മാരും വന്നുചേൎന്നു. മാന്യന്മാരായ ശൂദ്രരും ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു എന്നു കാണുന്നതുകൊണ്ടു അക്കാലത്തു, ചിലർ പറയുംപോലെ ശൂദ്രരുടെസ്ഥിതി മോശമായിരുന്നില്ലഎന്നു വിചാരിക്കാവുന്നതാണു്. ഹസ്തി നാപുരത്തേക്കു നകുലനെ അയച്ചു ഭീഷ്മധൃതരാഷ്ട്രാദിപി തൃജനങ്ങളെയും ദ്രോണകൃപാദി ഗുരുജനങ്ങളെയും ദുൎയ്യോധ നാദിസഹോദരന്മാരെയും ഗാന്ധാരിമുതലായവരോടുകൂടി പ്രത്യേകം ക്ഷണിപ്പിച്ചു.

III

അൎഘ്യാവകാശം

ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടവരെല്ലാവരും വന്നുചേൎന്നു. അവരെ യുധിഷ്ഠിരൻ യഥാവിധി പൂജിച്ചു സൽക്കരിച്ചു. അനന്ത രം അവരുടെ അനുവാദത്തോടുകൂടി അവരിൽ ഓരോരുത്ത രെ ഓരോകാൎയ്യങ്ങൾക്കായി പ്രത്യേകംപ്രത്യേകം ചുമതല പ്പെടുത്തി. ഭക്ഷ്യപേയാദികൾ യഥായോഗ്യം നൽകുന്ന

തിന്ന ദുശ്ശാസനനെ അധികാരപ്പെടുത്തി. ബ്രാഹ്മണരെ എതിരേററുപചരിക്കുന്നതിന്ന അശ്വത്ഥാമാവിനെ നിയോഗിച്ചു. രാജാക്കന്മാരുടെ സുഖസൗകൎയ്യാദികൾ അന്വേഷിക്കുവാൻ സഞ്ജയനെ ചുമതലപ്പെടുത്തി. വീഴ്ച്ചതാഴ്ച്ചകൾ സംഭവിക്കാതെ എല്ലാററിൻെറയും മേൽനോട്ടം ചെയ്യാമെന്ന ഭീഷ്മരും ദ്രോണരും സമ്മതിച്ചു. മാററും വിലയും നോക്കി രത്നധാന്യങ്ങൾ ദക്ഷിണകൊടുപ്പിക്കാമെന്ന കൃപാചാൎയ്യർ ഏററു. വ്യയാധികാരം വിദുരർ വഹിച്ചു. തിരുമുൽക്കാഴ്ച്ചകൾ ഏററുവാങ്ങാമെന്ന സുയോധനൻ ചുമതലയേററു. വിപ്രന്മാരെ ആചമിപ്പിക്കുന്ന ജോലി ശ്രീകൃഷ്ണൻ കൈയേററു. ഇങ്ങനെ ഓരോരുത്തർ ഓരോ ജോലിക്കു ചുമതലപ്പെട്ടശേഷം രാജസൂയയജ്ഞം ആരംഭിച്ചു.

പൂജ്യന്മാരായ മഹർഷികൾ അഭിഷേകദിവസം യജ്ഞവേദിയിൽ കടന്നു. നാരദപ്രമുഖരായ ദേവർഷികളും രാജർഷിപ്രവരന്മാരും അന്തർവേദിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ക്രിയാവിരാമസമയങ്ങളെപ്പററി യോഗ്യന്മാരായ അവരുടെ ഇടയിലും 'ഇതു ഇങ്ങനെവേണം; അതു അങ്ങനെ പാടില്ല' എന്നും മററും പല പല വാദപ്രതിവാദങ്ങൾ ഉണ്ടായി. വാഗ്ധാടികൊണ്ടു ചെറിയ കാൎയ്യങ്ങളെ ചിലർ വലുതാക്കി; വലിയ കാര്യങ്ങളെ യുക്തിവാദം ചെയ്തു ചെറുതാക്കി.

അനന്തരം ഭീഷ്മർ യുധിഷ്ഠിരനോടുപറഞ്ഞു:—ആചാര്യൻ, ഋത്വിക്ക്, സംയുക്ക്, സ്നാതകൻ, സ്നേഹിതൻ, രാജാവു് ഇങ്ങനെ ആറുപേരാണു് പൂജാർഹന്മാർ. ഇവരിൽ ഓരോരുത്തൎക്കായി അർഘ്യം നിൽകേണ്ടതാണു്. ഇവരിൽ ആരാണു് എല്ലാവരിലുംവെച്ചു ശ്രേഷ്ഠനെന്നു തീരുമാനിച്ചു് ആ ആളിന്നു ആദ്യം അർഘ്യം നല്കുകയാണു വേണ്ടതു്.

യുധി:—ആൎക്കാണ് ആദ്യം അൎഘ്യം നൽകേണ്ടതെന്നു പിതാമഹൻതന്നെ ചിന്തിച്ചു കല്പിക്കണം.

ഭീഷ്മർ:—ഇവിടെ ഇപ്പോഴുള്ളവരിൽ ശ്രീകൃഷ്ണനുതന്നെയാണ് അർഗ്ഘ്യത്തിനു ആദ്യമായ അൎഹത.

ഭീഷ്മരുടെ കല്പന അനുസരിച്ചു യുധിഷ്ഠിരൻ അൎഘ്യം നൽകുകയും ശ്രീകൃഷ്ണൻ അതു സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു. അതുകണ്ടു് കോപിഷ്ഠനായ ശിശുപാലൻ പറഞ്ഞു:—മഹാത്മാക്കളായ മഹാരാജാക്കന്മാർ പലരും ഈ സഭയിലുള്ളപ്പോൾ രാജാവല്ലാത്ത കൃഷ്ണനു് ആദ്യമായി അൎഘ്യം നല്കണമെന്നു ഭീഷ്മർ വിധിച്ചതു ന്യായമായില്ല. ഭീഷ്മരെപ്പോലുള്ള ധൎമ്മിഷ്ഠന്മാർ സേവയ്ക്കുവേണ്ടി ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു ശരിയല്ല. കൃഷ്ണൻ വൃദ്ധനായതുകൊണ്ടു പൂജാൎഹനായി എന്നാണെങ്കിൽ അച്ഛനായ വസുദേവനിരിക്കേ പുത്രൻ പൂജാൎഹനാകുന്നതെങ്ങനെയാണ്? ബന്ധുതകൊണ്ടു പൂജിച്ചു എന്നാണെങ്കിൽ ദ്രുപദനുള്ളപ്പോൾ കൃഷ്ണനെന്തു പൂജാൎഹത? ആചാൎയ്യത്വം നോക്കി പൂജ നല്കുകയാണെങ്കിൽ അതിനുള്ള അൎഹത ദ്രോണൎക്കാണ്. ഋത്വിക്കിനാണ് അൎഹതയെങ്കിൽ പൂജനീയനായ വ്യാസനിരിക്കുന്നുണ്ടു്. രാജപുരുഷന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠനെയാണ് പൂജിക്കേണ്ടതെങ്കിൽ ഭീഷ്മരെത്തന്നെ പൂജിക്കാമല്ലോ. സൎവ്വശാസ്ത്രവിശാരദനായ അശ്വത്ഥാമാവു്, രാജേന്ദ്രനായ ദുൎയ്യോധനൻ, മദ്രരാജാവു്, ഗാന്ധാരരാജാവു്, സൎവ്വരാജാക്കന്മാരേയും ജയിക്കുന്ന കൎണ്ണൻ ഇവരെല്ലാമിരിക്കെ ദാശാൎഹനായ കൃഷ്ണനെ പൂജിച്ചതു കേവലം സേവയ്ക്കുവേണ്ടിയല്ലെന്നു എങ്ങനെ പറയാം? നിങ്ങൾക്കു കൃഷ്ണനെ പൂജിക്കണമെങ്കിൽ അതിന്നായി ഞങ്ങളെവരുത്തിയിരുത്തി അവമാനിക്കണമെന്നുണ്ടോ? ഞങ്ങൾ യുധിഷ്ഠിരനു പേടിച്ചു കപ്പംകൊടുത്തു ഈ രാജസൂയത്തിനു വന്നതല്ല. ഒരു സൽ

ക്കർമ്മത്തിനാണല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ചുകൊടുത്തതാണു്. അതിൻെറ ഫലം ഈ ധിക്കാരമാണു്. ധമ്മപുത്രക്ക ധമ്മാത്മാവെന്നപേരിനു്ഇനി അർഹതയില്ല. ഭീരുക്കളും കൃപണന്മാരുമായതുകൊണ്ടു പാണ്ഡവർക്കു ഈ അബദ്ധം പിണഞ്ഞതാണെങ്കിൽ കൃഷ്ണൻ തൻെറ സ്ഥിതിയെ ഓർത്തിട്ടു വേണ്ടേ അതു സ്വീകരിക്കാൻ?

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ചേദിരാജാവായ ശിശുപാലൻ അമർഷത്തോടെ എഴുന്നേററു മററു രാജാക്കന്മാരുമായി സഭവിട്ടിറങ്ങി.

IV

ശിശുപാലവധം.

ശിശുപാലൻെറ ശകാരങ്ങൾക്കു ശരവ്യനായിരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻ ക്ഷോഭം കൂടാതെയും എന്നാൽ തീപ്പൊരി ചിതറുന്ന നയനങ്ങളോടും കൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ധർമ്മിഷ്ഠന്മാരായ രാജാക്കന്മാരെ! ഈ ശിശുപാലൻ ഞങ്ങളുടെ വംശത്തിലുള്ള ഒരു സ്ത്രീയുടെ തറവഴിയിൽ ജനിച്ചവനായതുകൊണ്ടു പല അക്രമങ്ങൾ പ്രവർത്തിക്കുകയും പലപ്പോഴും എന്നെ അവമാനിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ചാർച്ചയെ ഓർമ്മിച്ചും അയാളുടെ അമ്മയുടെ അപേക്ഷ അനുസരിച്ചും ഞാൻ അവയെല്ലാം ക്ഷമിച്ചുപോന്നു. ഒരിക്കൽ ഞാൻ പൗരസ്ത്യരാജ്യങ്ങളിൽ പോയിരുന്നപ്പോൾ ഞാൻ ഇല്ലാത്ത അവസരം നോക്കി ശിശുപാലൻ ദ്വാരകാപുരിയെ ആക്രമിച്ചു് ആപണങ്ങളെയും ക്ഷേത്രങ്ങളെയും അഗ്നിക്കിരയാക്കി നശിപ്പിച്ചു. പിന്നൊരിക്കൽ ഭോജരാജാവിനെ അപ്രതീക്ഷിതമായും അകാരണമായും ആക്രമിച്ചു്

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആൾക്കാരെവധിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കുകയും ചെയ്തു. മറ്റൊരു സന്ദർഭത്തിൽ എന്റെ അച്ഛനായ വസുദേവൻ അശ്വമേധത്തിനു നിറുത്തിയിരുന്ന അശ്വത്തെ ഹരണംചെയ്തു യാഗത്തെ വിഘ്നപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിച്ചു. ശാന്തനും വിശുദ്ധചരിതനുമായിരുന്ന ബഭ്രുവിന്റെ പതിവ്രതയായ പത്നിയുടെചാരിത്ര്യത്തെ ബലാൽക്കാരമായി നശിപ്പിച്ചു. ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേക്കുപോയിരുന്ന വിശാലരാജകുമാരിയെ അവളുടെ ഭർത്തൃവേഷം ധരിച്ചു ചാരിത്ര്യഭംഗം ചെയ്തു. ശിശുപാലന്റെ മാതാവുമായുള്ള ചാർച്ചയെ ഓർത്തു ഇതെല്ലാം ഞാൻ സഹിച്ചു. എന്നാൽ ശിശുപാലന്റെ അക്രമപ്രവൃത്തികൾ വീണ്ടും വീണ്ടും വദ്ധിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കുന്നു. എന്റെ പ്രിയഭാജനമായ രുഗ്മിണിയേയും ഇവൻ കാമിക്കാതിരുന്നില്ല.

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വാക്കുകൾ കേട്ടു ശിശുപാലൻ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:-രുഗ്മിണിയുടെ താരുണ്യലാവണ്യംഅവളിൽ എന്നെ അനുരക്തനാക്കിത്തീർത്തിരുന്ന കഥയെ ഈ രാജസദസ്സിൽവെച്ചു പരസ്യമായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യാൻ കൃഷ്ണനു നാണമില്ലയോ? എന്റെ അപരാധങ്ങൾ ക്ഷമിക്കണമെന്നു ഞാൻ ഒരിക്കലും കൃഷ്ണനോടു് അപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ല. ധൈര്യമുണ്ടെങ്കിൽ ശിക്ഷയ്ക്കു് ഇനിയും അവസരമുണ്ടു്.

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ മുഖം കറുത്തു. അധോമുഖനായി അദ്ദേഹം അല്പനേരം ഇരുന്നു. അനന്തരം അദ്ദേഹം ചക്രായുധം കയ്യിലെടുത്തുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—ശിശുപാലന്റെ നൂറു അപരാധങ്ങൾ ക്ഷമിക്കണമെന്നു് അയാളുടെ മാതാവു് എന്നോടു് അപേക്ഷിക്കുകയും ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്യാമെന്നു സമ്മതിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഇനിയും ക്ഷമിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തവണ്ണം അപരാധസംഖ്യ വദ്ധി

ച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു കഴിയുമെങ്കിൽ ശിശുപാലൻ ഈ ആയുധത്തെ തടുക്കട്ടെ. അല്ലാത്തപക്ഷം ദുഷ്കൎമ്മഫലം അനുഭവിക്കട്ടെ.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ശ്രീകൃഷ്ണൻ ചക്രമയച്ചു. ഇന്ദ്രന്റെ വജ്രായുധമേറ്റു പൎവ്വതശിഖരമെന്നപോലെ ശിശുപാലന്റെ ശിരസ്സറ്റു നിലത്തുവീണു.

യുധിഷ്ഠിരന്റെ ആജ്ഞയനുസരിച്ചു ശിശുപാലന്റെ സംസ്കാരകൎമ്മങ്ങൾ നടത്തിയശേഷം ശിശുപാലപുത്രനെ രാജാവായി അഭിഷേകം കഴിക്കയും, മററു അമംഗളസംഭവങ്ങളൊന്നുംകൂടാതെ രാജസൂയം നിൎവ്വിഘ്നമായി നിൎവ്വഹിച്ചു യുധിഷ്ഠിരൻ ചക്രവൎത്തിയായി സ്ഥാനാരോഹണം ചെയ്കയും ചെയ്തു.

പുസ്തകം ൩.

ദ്യൂതം.

I

ശകുനി.

രാജസൂയം കഴിഞ്ഞു് എല്ലാവരും പിരിഞ്ഞുപോയശേഷം ദുര്യോധനനും ശകുനിയും കുറേദിവസം കൂടി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ താമസിച്ചു് മയനിർമ്മിതമായ മനോഹരമന്ദിരത്തിന്റെ ശില്പവൈചിത്ര്യങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചു കഴിഞ്ഞു. ഹസ്തിനാപുരത്തിലാകട്ടെ മററു എവിടെയെങ്കിലുമാകട്ടെ ആ മാതിരി ശില്പകൌശലങ്ങൾ അതിനുമുമ്പു ദുര്യോധനൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഒരു ദിക്കിൽ ഒരു സ്ഫടികക്കൽത്തളം കണ്ടു ജലാശയമെന്നു ഭ്രമിച്ചു സുയോധനൻ വസ്ത്രങ്ങൾ ചുരുക്കി. മറെറാരേടത്തു് ഒരു ജലാശയം കണ്ടു സ്ഫടികത്തളമാണെന്നു ഭ്രമിച്ചു നടന്നു അതിൽ ചാടി വസ്ത്രമെല്ലാം ഈറനായി. ദുര്യോധനനു പററിയ ഈ അമളികൾ കണ്ടു ഭീമൻ കൈകൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. അതുകണ്ടു സഹജന്മാരും പാഞ്ചാലിയും ഭൃത്യന്മാരും ചിരിച്ചു. വേറൊരിടത്തു സ്ഫടികക്കതകുണ്ടെന്നറിയാതെ വാതലിൽ ചെന്നുമുട്ടി. മറെറാരുവാതിലിൽ കതകുണ്ടെന്നു ഭ്രമിച്ചു കതകുതുറപ്പാനായി തളളി. ഇങ്ങനെപിണഞ്ഞ പ്രമാദങ്ങൾ ദുര്യോധനനു വല്ലാത്ത മനസ്സുല്യത്തെ ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തു. ആകപ്പാടെ രാജസൂയമഖം കഴിഞ്ഞു് അസൂയാലുവും അസന്തുഷ്ടചിത്തനുമായി ദുര്യോധനൻ ഹസ്തിനാപുരത്തേക്കു മടങ്ങി. വഴിക്കു് ആ ദുർബ്ബുദ്ധി

യുടെ ഈൎഷ്യാകലുഷമായ ചിന്തമുഴവനും പാണ്ഡവന്മാരു ടെ ഐശ്വൎയ്യത്തിനും കീൎത്തിക്കും ഉണ്ടായ വൎദ്ധനയേയും സുധൎമ്മയെ ജയിക്കുന്ന പാണ്ഡവസഭയെയുംകുറിച്ചുതന്നെ യായിരുന്നു. തന്നെ അനുഗമിച്ചിരുന്ന പ്രിയമാതുലനായ ശകുനിയോടുപോലുംചിന്താഭരത്താൽഅയാൾയാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ദുൎയ്യോധനന്റെ മ്ലാനമുഖവും മൌനഭാവ വുംകണ്ടു ശകുനി അതിനുള്ള ഹേതുവെന്തെന്നു ചോദിച്ചു. വിശ്വസ്തമാതുലനോടു പ്രിയഭാഗിനേയൻ പരമാൎത്ഥംത ന്നെതുറന്നുപറഞ്ഞു:—പാണ്ഡവന്മാൎക്കു പാഞ്ചാലയാദവ ന്മാരുമായുള്ള വേഴ്ചകൊണ്ടു വൎദ്ധിച്ച പ്രാബല്യവും ഐ ശ്വൎയ്യവും രാജസൂയംകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ച സാൎവ്വഭൌമത്വവും കീൎത്തിയും ഇരിക്കട്ടെ. മയനിൎമ്മിതമായ ആ സഭാമണ്ഡപ ത്തിലെ ചിലകൃത്രിമപ്പണികളെ തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയാ തിരുന്നതു നിമിത്തം എനിക്കു സംഭവിച്ച പ്രമാദത്തെക്കു റിച്ചു പാണ്ഡവഭൃത്യന്മാൎക്കുപോലും ഞാൻ പരിഹാസ്യനാ യിത്തീൎന്നതു ഒരുപ്രകാരത്തിലും സഹിക്കാൻ നിവൃത്തിയി ല്ലാതായിരിക്കുന്നു, പാണ്ഡവന്മാരുടെ പ്രതാപത്തെക്കുറ യ്ക്കാൻ ശ്രമിക്കുംതോറും വെള്ളപ്പൊക്കം താണുതുടങ്ങിയ തടാകത്തിലെ താമരപോലെ അതു പൂൎവ്വാധികം ശോ ഭിച്ചുയരുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു.

ശകുനിപറഞ്ഞു:-സുയോധന! പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഐശ്വ ൎയ്യവൎദ്ധനയിൽ അമൎഷം തോന്നിയിട്ടു് ആവശ്യമില്ല. വിധിയോഗം പലൎക്കുംപലവിധമാണല്ലോ. അവരെ അമൎത്താൻ നീ പല ഉപായങ്ങളുംനോക്കിയെങ്കിലും അതുകൊണ്ടൊന്നും ഉദ്ദിഷ്ടഫലിസിദ്ധി ഉണ്ടായില്ല. സ്വയംവരത്തിൽ പാഞ്ചാലന്റെ പന്തയം ജയിച്ചു് അവർ ദ്രൌപദിയെ വേട്ടു. ആ വേഴ്ചകൊണ്ടുണ്ടായ പ്രാബല്യത്താൽ പിതൃരാജ്യം പകുതി അവൎക്കുകൊ ടുക്കുവാൻ നീ നിർബന്ധിതനായി. കൃഷ്ണിയുമായുള്ള

ചാർച്ചകൊണ്ടു യാദവരോടു മുമ്പേതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്ന ബന്ധുത സുഭദ്രാഹരണംകൊണ്ടു് അൎജ്ജുനൻ ദൃഢതരമാക്കി. അവരുമായി വേഴ്ചയുള്ളതിനാൽ ഉഗ്രമവും അതിനുണ്ടായിരുന്ന ബലദേവന്റെ അനുകൂല്യവും കൃഷ്ണന്റെ സഹായത്താൽ അൎജ്ജുനൻ വിഫലമാക്കി. കൃഷ്ണന്റെ സഹായത്താൽതന്നെ പരാക്രമശാലിയായിരുന്ന ജരാസന്ധനെവധിച്ചു് അവന്റെ കാരാഗൃഹത്തിൽ ബന്ധനസ്ഥരായിക്കിടന്നിരുന്ന അനേകം രാജാക്കന്മാരെ മോചിപ്പിച്ചു് അവരുടെയെല്ലാം മൈത്രി അനായാസേന പാണ്ഡവന്മാർ സമ്പാദിച്ചു. മയദാനവനെ ദാവാഗ്നിയിൽനിന്നു മോചിപ്പിച്ചു് അവനെക്കൊണ്ടു സഭാമണ്ഡപം തീൎപ്പിച്ചു. ആ മനോഹരമണ്ഡപത്തിൽവച്ചു രാജസൂയമഹാമഖം നടത്തി, യുധിഷ്ഠിരൻ ചക്രവൎത്തിസ്ഥാനാരോഹണം ചെയ്തു. രാജസൂയത്തിലെ അൎഗ്ഘ്യപൂജയേററു രാജാവല്ലാത്ത കൃഷ്ണൻ രാജക്കന്മാരേക്കാൾ പൂജനീയനുമായി. ഭാഗധേയം വിധേയമായിത്തീൎന്നവരെ പൌരുഷംകൊണ്ടു പരാജിതരാക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. എങ്കിലും നിനക്കു വ്യസനിക്കാനും നിരാശപ്പെടുവാനും അവകാശമില്ല നീയും നിസ്സഹായനല്ല. സമൃദ്ധിയേറിയ കുരുരാജ്യഭാഗം നിനക്കാണു്. പാണ്ഡവന്മാരെപ്പോലെ സാഹോദൎയ്യം ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാൎക്കും ഉണ്ടു്. ദ്രോണാചാൎയ്യരും പുത്രനും, വില്ലാളിവീരനായ കൎണ്ണനും, തേരാളിയായ കൃപാചാൎയ്യരും, ഭീഷ്മരും, ഇൗ ഞാനും നിനക്കു എല്ലായ്പോഴും വശവൎത്തികളായ സഹായികളാണു്.

ദുര്യോധനൻ:—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ പാണ്ഡവന്മാരെ ജയിച്ചു് അവരുടെ വിഭൂതിയെല്ലാം സ്വാധീനപ്പെടുത്താമല്ലൊ.

ശകുനി:—യുദ്ധത്തിൽ അവരെ ഇപ്പോൾ ജയിക്കുക സാ

ധ്യമല്ല. പൌരുഷംകൊണ്ടുസാധിക്കാത്തതു കൌശലംകൊണ്ടു സാധിക്കണം. അതിനു ഞാനൊരുമാർഗ്ഗം കാണുന്നുണ്ടു്.

ദുര്യോധനൻ:—(ഉൽകണ്ഠയോടെ) അതെന്താണു്?

ശകുനി:—യുധിഷ്ഠിരൻ എത്രതന്നെ ബുദ്ധിമാനും ദീർഘദൃഷ്ടിയും ധർമ്മവ്രതനുമാണെങ്കിലും അക്ഷക്രീഡയിൽ അത്യന്തംഭ്രമമുള്ളവനാണു്. ഭ്രമത്തിനൊത്തശിക്ഷാസാമർത്ഥ്യം അതിലൊട്ടില്ലതാനും. അക്ഷക്രീഡയിൽ എനിക്കുള്ള ദക്ഷത സുപ്രസിദ്ധമാണല്ലൊ. വാതുവെച്ചു ചൂതിനു ക്ഷണിച്ചാൽ നിരസിക്കുന്നതു ക്ഷത്രിയന്മാൎക്കു് അഭിമാനഹാനിയാണു്. യുധിഷ്ഠിരൻ സമ്മതിക്കുമെങ്കിൽ ഒരുക്കം യുദ്ധനിമിത്തമായ ആപത്തുകൂടാതെ പാണ്ഡവന്മാരെ നമുക്കു ജയിക്കാം. ധൃതരാഷ്ട്രരെ സമ്മതിപ്പിച്ചു യുധിഷ്ഠിരനെ ദ്യൂതത്തിനുക്ഷണിക്കാൻ ശ്രമിക്കു.

പാണ്ഡവന്മാരുടെ പ്രസിദ്ധിയും പ്രതാപവും നിമിത്തം ധാൎത്തരാഷ്ട്രൎക്കുണ്ടായ പ്രസിദ്ധിക്ഷയത്തേയും പ്രതാപഹാനിയേയും കുറിച്ചു ദുര്യോധനൻ ദുഃഖിതനായി ധൃതരാഷ്ട്രരോടു സങ്കടം പറഞ്ഞു. ധൃതരാഷ്ട്രൻ സദുപദേശങ്ങ ം സാമോക്തികളുംകൊണ്ടു ദുര്യോധനനെ സമാധാനപ്പെടുത്താൻ വളരെ ശ്രമിച്ചുനോക്കിയെങ്കിലും ദുര്യോധനന്റെ നിർബന്ധത്തിനു വശപ്പെട്ടു് പുത്രവത്സലനായ ആ അന്ധൻ യുധിഷ്ഠിരനെ ദ്യൂതത്തിനു ക്ഷണിക്കാമെന്നു് ഒടുവിൽ സമ്മതിച്ചു. ഒരു വലിപ്പാടു ദീർഘവിസ്താരവും, സ്ഫടികപ്രാസാദത്തിൽ സ്വർണ്ണരത്നവിചിത്രിതങ്ങളായ ശതദ്വാരങ്ങളും ഉള്ളതായി ഒരു ആയിരംകാൽമണ്ഡപം അക്ഷക്രീഡയ്ക്കുള്ള സഭാമന്ദിരമായി

ഉടനേ പണികഴിപ്പിക്കുന്നതിന്ന ധൃതരാഷ്ട്രർ കല്പനയും കൊടുത്തു.

വേഗത്തിൽത്തന്നെ സഭാമന്ദിരത്തിന്റെ പണിക്കുറവു തീൎത്തു് അലങ്കരിച്ചു സ്വൎണ്ണാസനങ്ങൾ നിരത്തി മോടിയാക്കി. ഈ പുതിയ സഭാമന്ദിരം കാണുന്നതിന്നും അതിൽ വച്ചു സുഹൃദ്ദ്യൂതം നടത്തുന്നതിന്നുമായി ധൎമ്മജനെ പോയി ക്ഷണിച്ചു കൊണ്ടുവരണമെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ വിദുരരോടു് ആജ്ഞാപിച്ചു. ദ്യൂതദോഷത്തെക്കുറിച്ചു വിദ്വാനും ബുദ്ധിമാനും ധൎമ്മശാസ്ത്രവിശാരദനുമായ വിദുരർ എത്രതന്നെ പ്രസംഗിച്ചിട്ടും പുത്രവാത്സല്യത്താൽ അതൊന്നും ധൃതരാഷ്ട്രർ വകവച്ചില്ല.

വിദുരർ, കല്പനപ്പടി, വൈമനസ്യത്തോടുകൂടിയാണെങ്കിലും വേഗത്തിൽത്തന്നെ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ എത്തി, പാണ്ഡവന്മാരെ കണ്ടു കുശലപ്രശ്നാദികൾ കഴിഞ്ഞ ശേഷം ആഗമനോദ്ദേശ്യം അറിയിച്ചു. ദ്യൂതംകൊണ്ടുള്ള ദോഷത്തെപ്പററി അവർ തമ്മിൽ അല്പസംഭാഷണം കഴിഞ്ഞശേഷം യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു:—പിതാവായ ധൃതരാഷ്ട്രൻ ക്ഷണിച്ചാൽ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ ചെല്ലാതിരിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. ശകുനിയോടു ചൂതാടണമെന്നു എനിക്കു മോഹമില്ല. എങ്കിലും വാതു കെട്ടി വിളിച്ചാൽ പിൻമാറുന്നതു പൌരുഷവുമല്ല.

അനന്തരം ഹസ്തിനാപുരത്തേക്കു സപരിവാരം യാത്ര പുറപ്പെടുവാൻ വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിന്നു യുധിഷ്ഠിരൻ കല്പനകൊടുത്തു. പിറേറദിവസം പാണ്ഡവന്മാർ ദ്രൌപദിയോടൊരുമിച്ചു ഹസ്തിനാപുരത്തിലേക്കു പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

II

അക്ഷക്രീഡ.

ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരെല്ലാവരും അക്ഷക്രീഡകാണ്മാനായി സഭാമണ്ഡപത്തിൽ കൂടി. എല്ലാവരും യഥായോഗ്യം ആസനങ്ങളിൽ ഉപവിഷ്ടരായശേഷം ചൂതുപടം നിരത്തി ശകുനിയും യുധിഷ്ഠിരനും തമ്മിൽ ചൂതാടുവാൻ ആരംഭിച്ചു.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഇതാ എന്റെ കഴുത്തിൽ കിടക്കുന്ന ഹാരത്തിൽ കോർത്തിട്ടിരിക്കുന്ന ഈ തങ്കം കെട്ടിയ മുത്തു് കടൽച്ചുഴിയിലുണ്ടായതാണു്. ഇതിനെ ഞാൻ പണയമായി വെക്കുന്നു. അങ്ങേ പണയംഎന്താണു്?

ദുര്യോധനൻ:—അമ്മാവനുവേണ്ടി പണയം ഞാൻ വെച്ചുകൊള്ളാം. ആ മുത്തിനെക്കാൾ വിലപെരുന്ന രത്നങ്ങൾ ഞാനിതാ വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകുനി അക്ഷമെടുത്തു കളിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— ഇതാ നോക്കൂ. ഞാൻ ജയിച്ചു.

യുധി:—അങ്ങു് കള്ളച്ചൂതെറിഞ്ഞു എന്നെ തോൽപ്പിച്ചതാണു്. ആയിരം സ്വർണ്ണനിഷ്കങ്ങൾ അടങ്ങിയ പെട്ടിയിതാ ഞാൻ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു. ചതികൂടാതെ കളിക്കൂ — കാണട്ടെ.

ശകുനി:—ഇതാ ഈ കളിയിലും ഞാൻതന്നെ ജയിച്ചു.

യുധി:—എട്ടുകുതിരകളെപ്പൂട്ടിയ എന്റെ പള്ളിത്തേരു ഞാൻ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു. കാണട്ടെ കളി.

ശകു:— ഇതാ വീണ്ടും ഞാൻതന്നെ ജയിച്ചിരിക്കുന്നു.

യുധി:—ശംഖുവളയിട്ട ആയിരം ദാസിമാരെ പണയംവെ ച്ചിരിക്കുന്നു.

ശക:—നോക്കു. വീണ്ടും ജയം എനിക്കുതന്നെ.

യുധി:—ആയിരം ദാസന്മാരെ പണയംവെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശക:—പിന്നെയും ജയം എനിക്കുതന്നെ.

യുധി.—പൊന്നുംചങ്ങലയിട്ട ആയിരം കൊമ്പനാനകളെ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശക:—(പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) എന്നിട്ടും ജയം എനി ക്കുതന്നെ.

യുധി:—അശ്വങ്ങളെ പൂട്ടിയ എന്റെ ആയിരം തേരു കൾ ഞാൻ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശക.—ഇപ്പോഴും ജയം എനിക്കുതന്നെ.

യുധി:—പതിനായിരം തേരും വണ്ടികളും എനിക്കുണ്ടു്. അവയും പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശക:—പിന്നെയും ഞാൻതന്നെ ജയിച്ചു.

യുധി:—ചെമ്പുകുട്ടകത്തിൽ നാനൂറു നിധികൾ എനിക്കു ണ്ടു്. അവയും ഞാൻ പണയമായി വെക്കുന്നു.

ശക:—ജയം ഇപ്പോഴും എനിക്കുതന്നെ.

കളി ഇത്രത്തോളമായപ്പോൾ വിദുരർപറഞ്ഞു: ധൃത രാഷ്ട്രമഹാരാജാവേ! ഈ കളിമതിയാക്കുവാൻ കല്പനകൊ ടുക്കു. മരിക്കാറായവന്നുമരുന്നുപോലെഅങ്ങേയ്ക്കു് എന്റെ വാക്കു ഇപ്പോൾ ഹിതമായിത്തീരുകയില്ല. ദുഷ്ടമത്തനായ ദുര്യോധനൻ ദുർമ്മോഹംകൊണ്ടു തല്ക്കാലജയത്തെയല്ലാതെ പില്ക്കാലനാശത്തെ ദീർഘദൃഷ്ടിയോടെ ചിന്തിക്കുവാൻ പ്രാപ്തനല്ല. പാണ്ഡവന്മാരെ ദ്രോഹിച്ചു് അനർത്ഥം വരു ത്തിക്കൂട്ടരുതു്. പൂങ്കാവിൽനിന്നു പൂപറിക്കുന്നേയ അറുവു. പൂ

മരം മുറിക്കരുത്. ദുര്യോധനനും യുധിഷ്ഠിരനും തമ്മിൽ കളിക്കയാണല്ലോ എന്നു് അങ്ങു വിചാരിക്കുന്നു. മകൻ കളിയിൽ ജയിക്കുന്നുണ്ടെന്നു സന്തോഷിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ ഈ കളി കാര്യമായി കലാശിക്കും. പിന്നത്തേതു യുദ്ധമാണു്. കുരുവംശം അതോടെ നശിക്കും. പാണ്ഡവന്മാരുടെ ധനത്തെ മോഹിക്കാതെ പാണ്ഡവന്മാർതന്നെയാണു നിങ്ങളുടെ ധനമെന്നു വിശ്വസിക്കുക. ഈ കളിയിൽ ശകുനി പ്രയോഗിക്കുന്ന കള്ളത്തരങ്ങൾ നാം കാണുന്നുണ്ടു്. അയാളോടു് അയാളുടെ മലനാട്ടിലേക്കു പൊയ്ക്കൊള്ളാൻ പറയണം.

ദുര്യോധനൻ അത്യന്തം ക്ഷോഭത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു:- വിദുരരുടെ പാണ്ഡവപക്ഷപാതം പണ്ടേതന്നെ ഞാൻ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതാണു്. അച്ഛൻ അങ്കത്തിൽവെച്ച സർപ്പമെന്നറിയാതെ വിദുരരെ ലാളിക്കുന്നു. സ്വാമിദ്രോഹത്തിനു വിദുരർക്കു യാതൊരു മടിയുമില്ല. അങ്ങു ഞങ്ങളെ ദ്വേഷിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും പൌരന്മാർ ഞങ്ങളെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടു്. അങ്ങയുടെ ഉപദേശങ്ങളൊന്നും ഇവിടെ ആവശ്യമില്ല. പരകാര്യത്തിൽ ക്ഷണിക്കാതെകയറി തലയിടേണ്ട. ശത്രുപക്ഷക്കാരനെ കൂടെപാർപ്പിക്കുന്നതു യോഗ്യമല്ല. അതിനാൽ അങ്ങു് ഇനി ഒട്ടും താമസിക്കാതെ ഈ നഗരം വിട്ടു പൊയ്ക്കൊള്ളുകയാണു വേണ്ടതു്.

വിദുരർ പിന്നെയും ശാന്തമായി പറഞ്ഞു:—ഇഷ്ടത്തിനൊത്തു സേവപറയുന്ന മനുഷ്യരെ ധാരാളം കിട്ടും. അനിഷ്ടമായ ഹിതം പറയുന്നവരും അതു കേൾക്കുന്നവരും ദുർല്ലഭമാണു്.

ശകുനി പറഞ്ഞു:-യുധിഷ്ഠിരൻ എന്തു് മൌനമായിരിക്കുന്നു? പാണ്ഡവന്മാരുടെ ധനമെല്ലാമൊടുങ്ങിയെന്നു തോന്നുന്നു. വല്ലതുമുണ്ടോ ഇനി പണയംവെക്കാൻ?

യുധി:—എന്റെ ധനമെല്ലാം തീൎന്നെന്നോ? അയുതം, പ്ര യുതം, പത്മം, ഖൎവ്വം, അൎബ്ബുദം, ശംഖം, മഹാപ ത്മം, നിഖൎവ്വം ഇങ്ങനെ കോടിക്കണക്കിൽ ധനം ഇ നിയും എനിക്കുണ്ടു്. അതെല്ലാം പണയം വെച്ചിരി ക്കുന്നു. കളിക്കു.

ശകു:—ഇതാ ഈകളിയിലും ഞാൻതന്നെജയിച്ചിരിക്കുന്നു.

യുധി:—പൎണ്ണാസമുതൽ സിന്ധുവരെ മേയുന്നവയായി പശുക്കൾ, കാളകൾ, കുതിരകൾ, ആവിയാട്ടുകൾ മുതലായി അവധിയില്ലാത്ത ഗോധനംഎനിക്കുണ്ടു്. അവയെല്ലാം പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകു:—ഈ കളിയും ഞാൻതന്നെ ജയിച്ചു.

യുധി:—എന്റെ പട്ടണങ്ങളും നാട്ടുംപുറങ്ങളും ബ്രഹ്മസ്വ മല്ലാത്ത സൎവ്വസ്വവും, ബ്രാഹ്മണേതരപൌരന്മാരും എന്റെ ധനമാണു്. അതെല്ലാം ഞാൻ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു. കളിക്കൂ.

ശകു:—ഈ കളിയും ഞാൻ ജയിച്ചു.

യുധി:—രാജകുമാരന്മാരുടെ തിരുവാഭരണങ്ങൾ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകു:—ഇതാ വീണ്ടും ജയം എനിക്കുതന്നെ.

യുധി:—എന്റെ അനുജൻ നകുലനെ ഞാൻ പണയം വെക്കുന്നു.

ശകു:—അഹോ! നകുലനിതാ ഞങ്ങളുടേ അടിമയായിരി ക്കുന്നു. ഇനിയെന്തു പണയം വെക്കും?

യുധി:—സഹദേവനെ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകു:—ഇതാ, ആ യുവാവും ഞങ്ങളുടെ അടിമയായി. ഭീ മാൎജ്ജുനന്മാർ സ്വന്തം സഹോദരന്മാരാകയാൽ അ വരെ പണയം വയ്ക്കില്ലല്ലോ.

യുധി:—ദുഷ്ടബുദ്ധി! ഏകോദരസഹോദരന്മാരായി കഴിയുന്ന ഞങ്ങളെ തമ്മിൽ പിണക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നു. അർജ്ജുനനെ ഞാൻ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകു:—ഇതാ! ഈ കളിയിലും ഞാൻ ജയിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇനി ഭീമൻമാത്രമല്ലേ മുതലായിട്ടുള്ളൂ.

യുധി:—ഭീമനെയും ഞാനിതാ പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകു:—തീൎന്നു! ഈ കളിയിലും യുധിഷ്ഠിരൻ തോററു. ഇനിയുണ്ടോ വല്ലതും?

യുധി:—ഞാൻ എന്നെത്തന്നെ പണയം വെക്കുന്നു.

ശകു:—ഈ കളിയിലും തോററല്ലൊ. വേറെ പണയം ഉണ്ടായിരുന്നപ്പോൾ ഈ സാഹസത്തിനു തുനിയേണ്ടതില്ലായിരുന്നു. പാഞ്ചാലിയുണ്ടായിരുന്നല്ലൊ പണയത്തിന്.

യുധി:—ശരി, ദ്രൗപദിയേയും പണയം വെച്ചിരിക്കുന്നു. കാണട്ടെ കളി.

ശകു:—കാണാനൊന്നുമില്ല. പാഞ്ചാലിയും ദുര്യോധനന്റെ ദാസിയായി.

III

ദ്രൗപദീപ്രശ്നം.

സഭ ആകപ്പാടെ ക്ഷോഭിച്ചു. ഭീഷ്മദ്രോണകൃപന്മാരെല്ലാം വിയൎത്തു. വിദുരർ തലയുംതാങ്ങി ശവംപോലെ നിന്നു. "എന്താണു". എന്താണിപ്പോൾ ജയിച്ചതു"" എന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ കളകളംകേട്ടു സന്തോഷത്തോടെ ചോദിച്ചു. ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാൎക്കുണ്ടായ സന്തോഷം വൎണ്ണിക്കാവുന്നതല്ല. മററു സഭ്യന്മാരുടെ കണ്ണിൽനിന്നു കണ്ണുനീർ വാൎന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—വിദുരരേ, പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഇഷ്ടകളത്രമായ ആ പാഞ്ചാലിയെ പോയി വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരൂ. കൊട്ടാരമെല്ലാം അടിച്ചുവാരട്ടെ. രാജ്ഞികളുടെ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു് അവളുടെ താമസമിനി ദാസിമാരുടെ കൂട്ടത്തിലാകട്ടെ.

വിദുരർ വ്യസനാക്രാന്തനായിപ്പറഞ്ഞു:—ദുർവാക്കുകൾ പറവാൻ ദുര്യോധനൻെറ തരക്കാർക്കുമാത്രമേ സാധിക്കയുള്ളൂ. കഴുത്തുക്കിൽതൂങ്ങിനില്ക്കുന്ന നീ നിനക്കു വരാൻപോകുന്ന ആപത്തിനെ അറിയുന്നില്ല. മൂഢബുദ്ധിയായ മാൻകിടാവു വ്യാഘ്രങ്ങളെ ചൊടിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നു. വിഷോൽബണങ്ങളായ സർപ്പങ്ങൾ നിൻെറ തലയ്ക്കുമീതേയുണ്ടു്. അവയെ നീ വൃഥാ കോപിപ്പിക്കാതെ.

ദുര്യോധനസൂതനായ പ്രാതികാമിപറഞ്ഞു:—ക്ഷത്താവായ വിദുരർ പക്ഷപാതിയാണു്. ക്രുദ്ധനായ അയാളുടെ വാക്കുകൾകേട്ടു വൃഥാ വിളംബിക്കുന്നതെന്തിനു്?

ദുര്യോ:—പ്രാതികാമീ, നീപോയി പാഞ്ചാലിയെ കൊണ്ടുവരൂ. ഭീരുവായ വിദുരർ ഇങ്ങനെയൊക്കെ പറയും. പാണ്ഡവന്മാരെ നീ ഭയപ്പെടേണ്ട.

പ്രാതികാമി താമസംവിനാപോയി ദ്യൂതവിവരം യാതൊന്നുമറിയാതെ കൊട്ടാരത്തിലിരുന്നിരുന്ന ദ്രൗപദിയുടെ സന്നിധിയിൽ സിംഹക്കൂട്ടിൽ ശ്വാനനെന്നപോലെ കയറിച്ചെന്നു് ആ മഹാരാജ്ഞിയോടുപറഞ്ഞു:—ദ്യൂതമദാന്ധനായ യുധിഷ്ഠിരൻ രാജ്ഞിയെ പണയംവെച്ചു കളിച്ചുതോററു. ദുര്യോധനമഹാരാജാവിനു നേട്ടംകിട്ടിയ അവിടത്തെ കൊട്ടാരത്തിൽ അടിച്ചുതളിജോലിക്കു കൊണ്ടുചെന്നാക്കുവാൻ അവിടുന്നു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

അജാതശത്രുവായ തൻെറ ഭർത്താവിനു് അക്ഷക്രീഡയിൽ സംഭവിച്ച അപജയത്തെക്കുറിച്ചു യാതൊരു വിവരവുംഅറിയാതെ അന്തഃപുരത്തിൽ വിശ്രമസുഖം അനുഭവി-

ച്ചിരുന്ന ദ്രൌപദി കണ്ണുകടുവായ സൂതവാക്യം കേട്ടു ഞെട്ടിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—എന്തു്, നീ എന്തുപറയുന്നു! ദ്യൂതപ്രമത്തനായ രാജാവിന്നു പണയംവയ്ക്കാൻ ഭാര്യയല്ലാതെ മററുധനമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നോ?

പ്രാതികാമി:—സർവ്വവും പണയംവെച്ചു. സഹജന്മാരെയും പണയംവെച്ചു, പിന്നെ തന്നെയും പണയംവെച്ചു തോററു. ഒന്നുമില്ലെന്നായപ്പോഴാണു പിന്നെ അവിടത്തെ പണയംവെച്ചതു്.

ദ്രൌപദി:—എടോ, നീ ചെന്നു് ആ കിതവനോടു ചോദിക്ക. മഹാരാജാവു തന്നെത്തന്നെ പണയംവെച്ചു തോററശേഷമാണോ എന്നെപണയംവെച്ചതെന്നു്.

ദ്രൌപദിയുടെചോദ്യം പ്രാതികാമിചെന്നു സഭയിൽ അറിയിച്ചു. ബുദ്ധിമങ്ങിച്ചിരുന്ന യുധിഷ്ഠിരൻ ഒരക്ഷരം ഉരിയാടിയില്ല.

ദുര്യോ:—പാഞ്ചാലിയോടു് ഇവിടെവന്നു് അവൾതന്നെ ഈ ചോദ്യംചെയ്യാൻ പറയണം. അവളും അവളുടെ ഭർത്താവും തമ്മിലുള്ള വിവാദം ഇവിടെയിരിക്കുന്നവരുംകൂടി കേൾക്കട്ടെ.

പ്രാതികാമി വീണ്ടും ദ്രൌപദിയുടെ അടുക്കൽചെന്നു വിവരം പറഞ്ഞു.

ദ്രൌപദി:—എടോ നീ എന്റെ ഈ ധർമ്മ്യമായ സംശയം സഭാസ്യരോടു ചെന്നു ചോദിക്കുക.

സൂതൻ ചെന്നു വിവരംപറഞ്ഞപ്പോൾ ദുര്യോധനന്റെ വാശിയോർത്തു സഭാസ്യർ കുമ്പിട്ടിരുന്നതല്ലാതെ ആരും ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല. പ്രഹൃഷ്ടനായ ദുര്യോധനൻ വീണ്ടും പ്രാതികാമിയോടു പറഞ്ഞു:—നീചെന്നു് അവളോടു നേരിട്ടുവന്നു് അവൾക്കു ചോദിക്കുവാനുള്ളതൊക്കെ സഭാസ്യരോടു ചോദിക്കാൻപറയു.

ഭയപരവശനായ സൂതൻ സദസ്യരോടു് "അടിയൻ എന്താണു രാജ്ഞിയോടുണർത്തിക്കേണ്ടതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ദുര്യോധനൻ അനുജനോടു പറഞ്ഞു:—ദുശ്ശാസനാ, സൂതനു് ഭീമനെക്കണ്ടു പേടിയാവുന്നു. നീതന്നെ ചെന്നു പാഞ്ചാലിയെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുവരു.

IV

ധർമ്മസന്ദേഹം

ദുശ്ശാസനൻ കണ്ണുംചുവന്നു ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി ദ്രൗപദിയുടെ അടുക്കൽചെന്നു പറഞ്ഞു:—ദ്രൗപദീ, വരു. വരു. ധർമ്മ്യമായിട്ടുതന്നെ ജ്യേഷ്ഠൻ ചൂതിൽ നിന്നെ ലഭിച്ചിരിക്കുന്നു. എഴുന്നേററു സഭയിൽവന്നു ഞങ്ങളുടെ കല്പനപ്രകാരമുള്ള സേവാവൃത്തികൾ നടത്തുക.

ദുശ്ശാസനന്റെ ഭാവഭേദംകണ്ടു് ദ്രൗപദി ദുഃഖപരവശയായി ബദ്ധപ്പെട്ടെഴുന്നേററു് വാടിയമുഖത്തെ കൈകൊണ്ടു മൂടിച്ചു ധൃതരാഷ്ട്രപത്നിമാർ ഇരിക്കുന്ന അന്തഃപുരത്തിലേക്കു് ഓടി. ദുശ്ശാസനൻ ക്രുദ്ധനായി കൂടെയോടി ദ്രൗപദിയുടെ നീണ്ടുചുരുണ്ട വാർകൂന്തലിൽപിടികൂടി. രാജസൂയാവസരത്തിൽ മന്ത്രവിശുദ്ധമായ തീർത്ഥോദകംകൊണ്ടു അവഭൃതസ്നിക്തമായ ആ വിശുദ്ധതിരുമുടിയിൽ ചുററിപ്പിടിക്കുന്നതിനു പാണ്ഡവവിദ്വേഷിയായ ദുശ്ശാസനനു ലേശം സന്ദേഹമുണ്ടായില്ല. സനാഥയാണെങ്കിലും അനാഥയെന്നപോലെ ആയിത്തീർന്ന ആ മഹാരാജ്ഞിയെ അവിവേകിയായ ആ ദുഷ്ടൻ വലിച്ചിഴച്ചു സഭയിലേക്കു കൊണ്ടുപോകുമ്പോൾ "ഞാൻ രജസ്വലയാണു്, എന്നെ സഭയിൽ കൊണ്ടുപോവരുതു്" എന്നു് ആ രാജപുത്രി കമ്പിട്ടുനിന്നു പറഞ്ഞു.

ദുശ്ശാ:—നീ രജസ്വലയായാലുംശരി, നഗ്നയായാലുംശരി, ദാസികൾക്കു് യജമാനൻ കൊടുക്കുന്നതാണു്. ചൂതിൽ പിടിച്ച നീ ദാസിയാണു്; വരൂ.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ദുശ്ശാസനൻ ആ സാദ്ധ്വിയെ മുടിയിലും വസ്ത്രത്തിലും പിടിച്ചുനിർദ്ദയമായി വലിച്ചിഴച്ചു സഭയിൽ കൊണ്ടുചെന്നു നിർത്തി.

ദ്രൗപദി കരഞ്ഞുകൊണ്ടുപറഞ്ഞു:—ദുഷ്ട! സദസ്സിൽ ശാസ്ത്രവിജ്ഞന്മാരും ഗുരുക്കന്മാരും ഗുരുതുല്യന്മാരും ഇരിക്കുന്നുണ്ടു്. എൻെറ വസ്ത്രത്തിൽ തൊടാതെ. സദസ്യരാരും ഈ ദുർമ്മര്യാദ കണ്ടിട്ടു് ഒന്നും മിണ്ടുന്നില്ലല്ലോ. ക്ഷാത്രധർമ്മം കുരുവംശത്തിലില്ലെന്നുവന്നോ? ഭീഷ്മരും ദ്രോണരും വിദുരരുമാരും ഈ അക്രമം കാണുന്നില്ലയോ!

ദ്രൗപദി എത്രതന്നെ കേണിട്ടും ആരുമൊന്നും മിണ്ടിയില്ല. നിർഭരമായ അവമാനപീഡയിൽനിന്നു രക്ഷാമാർഗ്ഗം കാണാതെ നിരാശയായ ആ രാജന്യസുന്ദരി നിശ്ചലരായി നില്ക്കുന്ന പാണ്ഡവന്മാരെ തീക്ഷ്ണമായി ഒന്നു നോക്കി. ദ്രൗപദിയുടെ ആ നോട്ടംകണ്ടു "എടീ ദാസി" എന്നു അട്ടഹസിച്ചുകൊണ്ടു ദുശ്ശാസനൻ അവളെ പിടിച്ചുലച്ചു. കർണ്ണൻ ദാസിയെന്നു വിളികേട്ടു പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു.

ഭീഷ്മർ:—വത്സേ! നിൻെറചോദ്യത്തിനു ഉത്തരംപറവാൻ വിഷമമാണു്. അസ്വാമികൾ പണയംവെച്ചുകൂടാതന്നെ. എന്നാൽ സ്ത്രീ ഭർത്താവിനു വശ്യയാണു്. ധർമ്മജ്ഞനായ യുധിഷ്ഠിരൻ തോറെറന്നു സമ്മതിച്ചിരിക്കുന്നു. കളിയിൽ ചതിയുണ്ടെന്നു യുധിഷ്ഠിരൻ ആക്ഷേപിച്ചുമില്ല.

ദ്രൗപദി:—"ചതിയന്മാർ രാജാവിനെ ചൂതിനു വിളിച്ചിറക്കി. കള്ളച്ചൂതു കണ്ടുപിടിക്കാൻ കഴിയാത്ത ആരും

എന്തിന കളിയിൽ ഏപ്പെട്ടു? മക്കൾക്കും സ്നേഷ്ക്കൾക്കും പിതാക്കളായ കൗരവഗുരുക്കന്മാർ പറയട്ടേ, എന്നൊ ധർമ്മാനുസരണം ജയിച്ചു എന്നു" അമത്താൻ കഴിയാത്ത അമർഷത്തോടെ ഭീമസേനൻ പറഞ്ഞു:—ചൂതുകളിക്കാർ അവരുടെ വിട്ടിലുള്ള ധൂർത്തസ്ത്രീകളെപ്പോലും പണയം വെക്കാറില്ല. രാജ്യവും സമ്പത്തും സകലപദവിയും ഒന്നും സഹജന്മാരും പൊയ്പോയതിൽ എനിക്കു സങ്കടമില്ല. ദ്രൗപദിയെ പണയംവെച്ചതു എനിക്കു തീരെ സഹിക്കുന്നില്ല. ചൂതുകളിച്ചു ഈ സാധ്വിക്കു ഇങ്ങനെയുള്ള ക്ലേശത്തിന്ന ഇടവരുത്തിയ ആ കൈകളെ ദഹിപ്പിക്കതന്നെ വേണം. സഹദേവാ! കൊണ്ടുവരിക തീ.

അർജ്ജുനൻ:— മുമ്പൊന്നും ജ്യേഷ്ഠനിങ്ങനെപറഞ്ഞു ഞാൻ കേട്ടിട്ടില്ല. ജ്യേഷ്ഠൻെറ ധർമ്മഗൌരവം വൈരികളുടെ മുമ്പാകെ അസ്തമിച്ചുപോയോ? ധർമ്മനിഷ്ഠനായ ജ്യേഷ്ഠൻ ക്ഷാത്രവ്രതമനുസരിച്ചു എതിരാളിവിളിച്ചപ്പോൾ ചൂതിനിറങ്ങി. ജ്യേഷ്ഠനെകുററപ്പെടുത്തരുതു്.

ഭീമൻ:—ശരിതന്നെ. ഞാൻ കോപംകൊണ്ടു കൈ ഇപ്പോൾ ചുട്ടുപോയേനെ.

ദുര്യോധനസഹജന്മാരിലും ഉത്തമന്മാർഇല്ലാതിരുന്നില്ല. അവരിൽ ഒരാളായ വികർണ്ണൻ പറഞ്ഞു:—ദ്രൗപദിയുടെ ചോദ്യത്തിന്ന സദസ്യരായ രാജാക്കന്മാരാരും ഉത്തരം പറയുന്നില്ല. കരുവൃദ്ധരായ ഭീഷ്മധൃതരാഷ്ട്രന്മാരും വിദുരരും ഒന്നും മിണ്ടുന്നില്ല. ദ്രോണകൃപാദ്യാചാര്യന്മാരും മററു സദസ്യരും മൌനംഭജിക്കുന്നു. എന്തെങ്കിലും ഒന്ന നിങ്ങൾ തീർച്ചചെയ്യിൻ. ദ്രൌപദിയുടെ ചോദ്യത്തിന്ന നിങ്ങൾക്കാക്കും ഒരു ഉത്തരവും ഇല്ലെങ്കിൽ എനിക്കു തോന്നുന്നതിനെ ഞാൻപറയാം. നായാട്ടു്, മദ്യപാനം, ചൂതുകളി ഇവയിൽ ആസക്തനായ മനുഷ്യൻ ധർമ്മംവിട്ടു പ്രവർത്തിക്കും. അങ്ങ

നെയുള്ളവർ ചെയ്യുതൊന്നും ചെയ്യുതായി ഗണിച്ചുകൂടാ. ചൂതുകളിയിൽ തന്നെത്താനെയും പണയം വെച്ചു തോററു യുധിഷ്ഠിരൻ അടിമയായശേഷമാണു് പാഞ്ചാലപുത്രിയായ ഈ ദ്രൌപദിയെ പണയംവെച്ചതു്. അടിമ നിസ്സ്വനാകയാൽ പണയംവെയ്ക്കാൻ അർഹനല്ല. അതിനാൽ ദ്രൌപദിയെ ചൂതിൽനേടിട്ടില്ലെന്നാണു് എൻെറ അഭിപ്രായം.

വികർണ്ണൻെറ വാക്കുകൾകേട്ട സദസ്യരിൽ പലരും ആ കുമാരനെ ഹർഷപൂർവ്വം അഭിനന്ദിച്ചു. കർണ്ണൻ കൈയുയർത്തിക്കൊണ്ടുപറഞ്ഞു:—"വികർണ്ണാ അരണിയിൽ അഗ്നിപോലെ നീ കുലനാശത്തിനു് കുരുകുലത്തിൽ ജനിച്ചിരിക്കയാണു്. ധർമ്മാധർമ്മവിവേകമുള്ളവൃദ്ധന്മാർ ധർമ്മപ്രകാരം പാഞ്ചാലിയെ ജയിച്ചതാണെന്നു വിശ്വസിച്ചു മിണ്ടാതിരിക്കേ ബാലനായ നീ ധർമ്മപ്രസംഗത്തിനൊരുങ്ങിയതു സാഹസംതന്നെ. ഞാനൊന്നു ചോദിക്കട്ടെ. സർവ്വസ്വം പണയംവെച്ചല്ലേ യുധിഷ്ഠിരൻകളിച്ചതു്? യുധിഷ്ഠിരൻെറ 'സർവ്വസ്വ'ത്തിൽ പാഞ്ചാലി ഉൾപ്പെടുകയില്ലെന്നുണ്ടോ? പോരെങ്കിൽ പാഞ്ചാലിയെ പ്രത്യേകം പേരുപറഞ്ഞുപണയംവെച്ചും കളിച്ചുതോററു. എന്നിട്ടും പാഞ്ചാലി ജിതയായില്ല എന്നു പറവാൻ എന്തുന്യായമാണു്.? കുലസ്ത്രീകൾക്കു് ഏകനേ ഭർത്താവായുണ്ടായിരിക്കാൻ പാടുള്ളൂ. ഒന്നിലധികം പുരുഷന്മാർക്കു പരിഗ്രഹമായിരിക്കുന്നവൾ കുലടയാണു്. കുലട ദാസിയാണു്. ദാസിയെ പണയം വെക്കാവുന്നതും തന്നെ.

വിദുരൻപറഞ്ഞു:—വികർണ്ണൻ തൻെറ പ്രജ്ഞയ്ക്കനുസരിച്ചു് ഉത്തരം പറഞ്ഞു. നിങ്ങളും യഥാമതി ഉത്തരംപറയുവിൻ. ധർമ്മമിന്നതെന്നറിഞ്ഞുകൊണ്ടു മൌനമായിരിക്കുന്നവർ അസത്യവാദം ചെയ്യുന്നതിൻെറ പകുതിഫലം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരും. ധർമ്മമറിഞ്ഞു

കൊണ്ടു മിഥ്യാവാദം ചെയ്യുന്നവർ അനൃതത്തിന്റെ ഫലം മുഴുവൻ അനുഭവിക്കേണ്ടതായും വരും.

വിദുരന്റെ ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ടും ആരും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. "ദാസിയെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകു" എന്നു കർണ്ണൻ ദുശ്ശാസനനോടു പറഞ്ഞു. അയാൾ അതിനൊരുങ്ങി പാഞ്ചാലിയെ സഭയിലിട്ടു വലിച്ചിഴയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. ദ്രൗപദി എത്രയും ദയനീയസ്വരത്താൽ ക്രന്ദനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—"രാജാക്കന്മാരെ, ഗുരുജനങ്ങളെ! നിങ്ങളെപ്പോലുള്ള രാജാക്കന്മാരും ഗുരുക്കന്മാരും കാൺകെ ഞാൻ ഒരു സഭയിൽ പ്രവേശിച്ചതു എന്റെ അച്ഛന്റെ രാജധാനിയിൽവെച്ചു നടന്ന സ്വയംവരത്തിനുമാത്രമാണു്. ആ എന്റെ സ്ഥിതി കൌരവരാജസദസ്സിൽ ഈ വിധത്തിലായിരിക്കുന്നു. എന്റെ ദേഹത്തിൽ വായുസ്പർശംപോലും സഹിക്കാത്ത എന്റെ ഭർത്താക്കന്മാർ ഇതൊക്കെക്കണ്ടു സഹിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. പുത്രപത്നിയേയും പുത്രിയേയും അനർഹന്മാർ സ്പർശിക്കുന്നതു രാജന്യന്മാർ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കയില്ല. കാലവിപര്യയത്താൽ കുരുപിതാക്കന്മാർ അതും സഹിക്കുന്നു. രാജപുത്രിയും രാജപത്നിയുമായ ഞാൻ ദാസിയോ അദാസിയോ എന്നു പിതാക്കന്മാരേ, നിങ്ങൾ വിധിക്കുക. ഞാൻ ഇഷ്ടമായാലും കഷ്ടമായാലും ആ വിധിയെ അനുസരിക്കാം."

ഭീഷ്മർ:—വത്സേ, നിന്റെ ചോദ്യത്തിനു് ഉത്തരം പറക വിഷമമാണെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലേ? സനാതനധർമ്മതത്വമറിഞ്ഞവരിൽ ആരും മുമ്പു തീർച്ചചെയ്തിട്ടില്ലാത്ത ഇക്കാര്യം സൂക്ഷ്മവും ഗഹനവും, ഗുരുവുമാണു്. ഒരു അത്യുത്തമരാജപത്നിയായ നിനക്കു സംഭവിച്ച ഈ അത്യാപത്തിൽ ഞങ്ങൾക്കൊക്കെ അപാരമായ ദുഃഖമുണ്ടെങ്കിലും ധർമ്മവിചികിത്സകൊണ്ടുവിഷണ്ണരായിരിക്കയാണു്. ധർമ്മത്തിനു കീഴ്പ്പെ

ട്ടുള്ള നിന്റെ ഈ നില നിനക്കു ശ്രേയസ്കരമായേ വരികയുള്ളു. ധൎമ്മചാരികളായ ദ്രോണാദിവൃദ്ധന്മാരായ ഞങ്ങളെല്ലൊക്കെ ജീവൻപോയമാതിരി ശൂന്യദേഹത്തിൽ നില്ക്കയാണു്. ഈ ചോദ്യത്തിനു് ഉത്തരംപറവാൻ ധൎമ്മപ്രമാണം കാണാത്തതുകൊണ്ടു ധൎമ്മപുത്രന്റെ തീൎപ്പുതന്നെയാണു് ഇക്കാൎയ്യത്തിൽ പ്രമാണം. ദ്രൌപദി ജിതയോ അജിതയോ എന്നു ധൎമ്മപുത്രൻതന്നെ പറയേണ്ടതാണു്.

കരരിയെപ്പോലെ ക്രന്ദനംചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ദ്രൌപദിയെ നോക്കിക്കൊണ്ടു ദുൎയ്യോധനൻ പറഞ്ഞു:—മഹാധൎമ്മിഷ്ഠനെന്നും സത്യപരായണനെന്നും പ്രസിദ്ധനായ ധൎമ്മപുത്രമഹാരാജാവു് നിന്റെ ഭൎത്താവാണെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനു നിന്റെമേൽ സ്വാമിത്വമില്ലെന്നു സമ്മതിക്കട്ടെ. ആ ക്ഷണത്തിൽ നീ ദാസിയല്ലാതായിത്തീരുന്നതാണു്. നീ ദാസിയോ അദാസിയോ ആവുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ തീൎച്ചപോലെയാണു്. നിന്റെ ദുഃഖത്തിൽ സന്താപമുള്ളവരാണു് ഇവിടെയിരിക്കുന്നവരെല്ലാവരുമെങ്കിലും നിന്റെ ഭൎത്താക്കന്മാരെയോൎത്തു് അവരാരും ഒന്നും പറയാൻ ശക്തരാകുന്നില്ലെന്നേയുള്ളു.

സദസ്യർ ദുൎയ്യോധനന്റെ വാക്കിനെ പ്രശംസിച്ചു. എല്ലാവരും നിൎന്നിമേഷരായി യുധിഷ്ഠിരനെ നോക്കി. അദ്ദേഹം ഒരു അക്ഷരം ഉരിയാടിയില്ല.

കൎണ്ണൻപറഞ്ഞു:—പാഞ്ചാലി, വെറുതെ വിലപിക്കേണ്ട. നിന്നെ പണയംവച്ചു ചൂതുകളിച്ച ഭൎത്താവിനെക്കൊണ്ടു ഒരു കഥയില്ല. നീ ഇവരെ കളഞ്ഞു ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരോടു ചേൎന്നു്, ചൂതുകളിക്കു നിന്നെ പണയം വെക്കാത്ത ഒരുവനെ ഭൎത്താവായി തിരഞ്ഞെടുത്തുകൊള്ളുക. ദാസിയുടെ നിലയ്ക്കു് സ്വേച്ഛപോലെ ഭൎത്താക്കന്മാരെ മാറിയെടുക്കുന്നതിനും വിരോധമില്ല.

V

വരദാനം

ഇത്രത്തോളമായപ്പോഴേയ്ക്കു കൊട്ടാരത്തിന്റെ അഗ്നിസ്ഥാനത്തു കുറുക്കൻ ഓരിയിട്ടു. രാസഭങ്ങളും രൌദ്രപക്ഷികളും കരഞ്ഞു. അശുഭസൂചകങ്ങളായ ഈ ദുർന്നിമിത്തങ്ങളാൽ ഭീറയായ ഗാന്ധാരി ധൃതരാഷ്ട്രരോടു ദുര്യ്യോധനാദികളുടെ കുചേഷ്ടിതങ്ങളെ നിറുത്തണമെന്നു നിർബ്ബന്ധിച്ചു.

ധൃതരാഷ്ട്രർ പറഞ്ഞു:—വത്സേ, ദ്രൌപദി, എന്റെ സ്നുഷകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഏററവും ശ്രേഷ്ഠയായവളാണ് നീ. ധർമ്മിഷ്ഠയും സാധ്വിയുമായ നീ നിനക്ക് ഇഷ്ടമുള്ള വരം വരിച്ചുകൊള്ളുക.

ദ്രൌപദി:—എനിക്കു വരം തരാൻ ദയയുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊള്ളുന്നു. എന്റെ പുത്രൻ പ്രതിവിന്ധ്യനെ ആരും ദാസപുത്രനെന്നു പറയാതിരിക്കുവാനായി എന്റെ ഭർത്താവിനെ യുധിഷ്ഠിരനെ സ്വതന്ത്രനാക്കണം.

ധൃത:—അങ്ങനെയാവട്ടെ. ഇനി എന്തുവരമാണു വേണ്ടതു്?

ദ്രൌപദി:—ഭീമാർജ്ജുനയമന്മാരെയും രഥായുധാദികളോടുകൂടി സ്വതന്ത്രരാക്കണം.

ധൃത:—അങ്ങനെയാവട്ടെ. ഇനിയെന്തുവരംവേണം?

ദ്രൌ:—ധർമ്മനാശകമായ ലോഭം എനിക്കില്ല. മൂന്നാമതും വരംവാങ്ങുന്നതിനു ഞാൻ അയോഗ്യയാണ്. വൈശ്യക്കൊരുവരം, രാജന്യകൾക്കു രണ്ടുവരം, രാജന്യന്മാർക്കു മൂന്നുവരം, ബ്രാഹ്മണർക്കു ശതംവരം, എ-

നാണു വിധിയുള്ളതു്. രണ്ടുവരം ഞാൻ വരിച്ചു. പോയി. ഇനിയും വരം വാങ്ങുക ധൎമ്മമല്ല.

കൎണ്ണൻ:—ലോകത്തിൽ യാതൊരു സ്ത്രീയും ഇങ്ങനെ ചെയ്തതായി കേട്ടിട്ടില്ല. ആഴമില്ലാത്ത വെള്ളത്തിൽ താണുമുങ്ങുന്ന പാണ്ഡവന്മാരെ കരയ്ക്കു കയററു വാൻ ദ്രൌപദി ഒരു തോണിയായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

കൎണ്ണന്റെ പരിഹാസവാക്കുകൾ കേട്ടു പ്രളയകാലകാലാഗ്നികല്പമായി മാറിയ ഭീമസേനന്റെ ഭ്രുകുടികുടിലമായ രൌദ്രമുഖം കണ്ടു ഭീമനെ തടഞ്ഞുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരൻ ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ അടുക്കൽചെന്നു യാത്രചോദിച്ചു.

ധൃത:—അജാതശത്രുവായ യുധിഷ്ഠിരാ, ദുൎയ്യോധനന്റെ ദുൎവ്വാക്കുകളെ ഉണ്ണി മറന്നുകളയണം. സംവാദത്തിൽ അധമന്മാർ പരുഷംപറഞ്ഞാലും ഉത്തമന്മാർ പ്രത്യുത്തരം പറക പതിവില്ല. വൈരംചെയ്താൽ ആത്മവിശ്വാസമുള്ള സത്തുക്കൾ അതും സുകൃതംതന്നെയെന്നു കരുതുന്നു. ഈ സഭയിൽ ഈ ആൎയ്യമൎയ്യാദയെത്തന്നെ ഉണ്ണി അനുഷ്ഠിച്ചു. വൃദ്ധയായ ഗാന്ധാരിയേയും കുരുടനായ എന്നെയും ഓൎത്തു ദുൎയ്യോധനന്റെ പാരുഷ്യത്തെ ഉള്ളിൽ വ്രണമായി വെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കരുതു്. വിനോദാൎത്ഥം ഞാൻ ഈ ചൂതിൽ ഉദാസീനനായിരുന്നതാണു്. ദുൎയ്യോധനാദികളോടു സൌഭ്രാത്രത്തോടുകൂടി ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോയി സ്വരാജ്യം പരിപാലിച്ചിരുന്നുകൊൾക.

ദ്യൂതശേഷം

അനന്തരം യുധിഷ്ഠിരൻ വന്ദ്യന്മാരെവന്ദിച്ചു ദ്രൌപദീസഹോദരന്മാരുമൊന്നിച്ചിറങ്ങി രഥാരോഹണം ചെയ്തു ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. ഈ പരിണാമം കണ്ടു ദു

ഗ്നമനോരഥനായ ദുര്യോധനൻ ശകുനിയോടും കർണ്ണനോടും ആലോചിച്ചുകൊണ്ടു് അച്ഛൻെറഅടുക്കൽ ബദ്ധപ്പെട്ടു ചെന്നുപറഞ്ഞു:—അച്ഛാ!എന്താണിച്ചെയ്തതു്, പാണ്ഡവന്മാർ വൈരനിര്യാതനബുദ്ധിയോടുകൂടിയാണുപോയിരിക്കുന്നതു്. അക്ഷക്രീഡയിലുണ്ടായ തോൽവിയും പാഞ്ചാലിക്കു സഭയിൽവച്ചുണ്ടായ അവമതിയും അവർ മറക്കുകയില്ല. ഈ നിലയിൽ അവരെ വിട്ടയയ്ക്കുന്നതു ശരിയല്ല. നിർദ്ദോഷമായ ഒരു പന്തയം വെച്ചു അവരുമായി ഒന്നുകൂടി പൊരുതണം. ആരുതോററാലും ശരി, തോല്ക്കുന്നവർ പന്തിരാണ്ടു വനവാസവും ഒരാണ്ടു അജ്ഞാതവാസവും ചെയ്യണം. അജ്ഞാതവാസകാലത്തു അഭിജ്ഞാതരായിത്തീർന്നാൽ വീണ്ടും പന്തിരാണ്ടു വനവാസവും ചെയ്യണം. അഭിജ്ഞാതരാവാതെ അജ്ഞാതവാസം അവസാനിപ്പിച്ചു മടങ്ങിവന്നാൽ പൂർവ്വസ്ഥിതിയിൽ രാജ്യം ഭരിച്ചുകൊള്ളണം. ഇങ്ങനെയൊരു പന്തയം നിശ്ചയിച്ചു് ഒന്നുകൂടി കളിപ്പിച്ചിട്ടേ അവരെ വിടുവാൻ പാടുള്ളു. അതിനാൽ ഉടനെ ആളയച്ചു് അവരെ തിരിയെ വരുത്തണം.

പുത്രസ്നേഹംകൊണ്ടു പാണ്ഡവന്മാരെ തിരിച്ചുവിളിപ്പിക്കുന്നതിനു ധൃതരാഷ്ട്രർ കല്പനകൊടുത്തു അതുകേട്ടു ഗാന്ധാരി വ്യസനത്തോടുകൂടിപ്പറഞ്ഞു:-ഈ ദുര്യോധനൻ ജനിച്ചപ്പോൾതന്നെ ഈ കുലവൈരിയെ ഉപേക്ഷിക്കയാണു നന്നെന്നു വിദുരർ ഉപദേശിച്ചതാണു്. ഇവൻെറ ജനനസമയത്തു കുറുക്കൻ ഓരിയിട്ടതു വെറുതെയല്ല. കുലനാശത്തിനൊരുങ്ങിയ ഇവനെ പുത്രസ്നേഹത്താൽ അങ്ങു ലാളിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ എന്താണു കല്പിച്ചതു്. കെട്ടുപോയ തീ വീണ്ടും എരിക്കാനോ, പാണ്ഡവന്മാരെ തിരിയെവിളിക്കുന്നതു്? വൃദ്ധന്മാർ ബാലന്മാരെപ്പോലെ ചപലന്മാരാകരുതു്. മക്കളെ നിലയ്ക്കു നിറുത്തണം. കുലനാശത്തിനു് അനുവദിക്കരുതു്.

ധൃത;—ഓരോ കലത്തിനും വരാനുള്ളതു വരും; അതിനെ ആൎക്കും തടുക്കാവുന്നതല്ല.

ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ കല്പനപ്രകാരം പ്രാതികാമിപോയി പാണ്ഡവന്മാരെ വീണ്ടും വിളിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു. വീണ്ടും ചൂതുകളിച്ചു തോല്ക്കയാൽ പന്തയവ്യവസ്ഥ അനുസരിച്ചു പാണ്ഡവന്മാർ വനവാസത്തിനു പോവാൻ നിർബ്ബന്ധിതരായി. വിദുരരുടെ അപേക്ഷപ്രകാരം കുന്തീദേവിയെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ രക്ഷയിലാക്കിയിട്ട് പാണ്ഡവന്മാർ ദ്രൗപദിയോടുകൂടി വനവാസത്തിനു പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

പുസ്തകം ൨

വനവാസം

I

ഘോഷയാത്ര

പാണ്ഡവന്മാരുടെ പന്തിരാണ്ടുകാലത്തെ വനവാസത്തിനിടയ്ക്കു് അനേകം വിശേഷസംഭവങ്ങളും അവക്കു പല വിപത്തുകളും ഉണ്ടായി. മഹാത്മാക്കളായ മഹഷിമാരിൽ പലരും അവരെ വന്നുകാണുകയും അവരുടെ ആശ്വാസത്തിനും വിജ്ഞാനത്തിനും വിനോദത്തിനുമായി അനേകം പുരാവൃത്തങ്ങളും കഥകളും പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ഒരിക്കൽ ശ്രീകൃഷ്ണനും അവരെ ചെന്നുകണ്ടു. ദ്രൗപദി അദ്ദേഹത്തോടു തന്റെദയനീയങ്ങളായ കഷ്ടതകളെക്കുറിച്ചുപറഞ്ഞ ആവലാതിക്കു എല്ലാററിനും യഥാകാലം പരിഹാരമുണ്ടാക്കാമെന്നുപറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം ആ സാധ്വിയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. തനിക്കുണ്ടായ അവമാനത്തെ എത്രനിയമനംചെയ്തിട്ടും സഹിക്കാൻകഴിയാതിരുന്നതിനാൽ വനവാസത്തെസ്സംബന്ധിച്ചുണ്ടായ കാലവ്യവസ്ഥയെ പരിഗണിക്കാതെ ധാത്തരാഷ്ട്രന്മാരോടുയുദ്ധംചെയ്തു രാജ്യംവീണ്ടെടുക്കണമെന്നു് ആ വീരപത്നി യുധിഷ്ഠിരനെ നിർബന്ധിച്ചു. ഭീമനും ആ അഭിപ്രായത്തോടു യോജിച്ചു എങ്കിലും സത്യതല്പരനായ യുധിഷ്ഠിരൻ സഭാമദ്ധ്യത്തിൽവെച്ചു പരസ്യമായിനടന്ന ആ വ്യവസ്ഥയ്ക്കു വിപരീതമായിപ്രവത്തിക്കയില്ലെന്നു ഖണ്ഡിച്ചു പറഞ്ഞു. വ്യാസമഹഷി ആ

തിനിടയ്ക്കു് അവരെച്ചെന്നുകണ്ടു് ശത്രുജയത്തിനു തപസ്സു കൊണ്ടു ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങൾ സമ്പാദിക്കണമെന്നു് അർജ്ജുനനോടു് ഉപദേശിച്ചു. അർജ്ജുനൻ തപസ്സുചെയ്തു ശിവനെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി പാശുപതാസ്ത്രവും ഇന്ദ്രലോകത്തു പോയി പല ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളും സമ്പാദിച്ചു.

പാണ്ഡവന്മാർ വനത്തിൽ പലേടങ്ങളിലും സഞ്ചരിച്ചശേഷംഗന്ധമാദനപർവ്വതത്തിലെത്തികുറേക്കാലംഅവിടെ താമസിച്ചു. പന്തിരാണ്ടു തികയുന്നതിനു രണ്ടാണ്ടുള്ളപ്പോൾ അർജ്ജുനൻ പാശുപതംമുതലായ പല ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളുംസമ്പാദിച്ചു മടങ്ങിയെത്തി. അനന്തരം അവർ ഗന്ധമാദനത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടു ദ്വൈതവനത്തിൽ എത്തി താമസമാക്കി. ഇതിനിടയ്ക്കു ദുര്യോധനചാരന്മാർ പാണ്ഡവന്മാരുടെ വനവാസവിശേഷങ്ങൾ അറിവാനായി നാനാദിക്കുകളിലുംസഞ്ചരിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവർമുഖേന പാണ്ഡവന്മാരുടെവാസസ്ഥലംഅറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്റെസകല പ്രതാപങ്ങളുംകാട്ടി അവരെ രാജ്യംവീണ്ടെടുക്കുവാനുള്ള ഉദ്യമത്തിൽനിന്നു നിരാശരാക്കി വിരമിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശ്യത്തോടുകൂടിസൈന്യസന്നാഹസമേതംദുര്യോധനൻ ദ്വൈതവനത്തിലേക്കു ഒരു ഘോഷയാത്ര പുറപ്പെട്ടു. ദുര്യോധനന്റെഉദ്ദേശ്യംസഫലമായില്ല. ദ്വൈതവനത്തിൽ അടുയ്ക്കു വിനോദാർത്ഥംവന്നുതാമസിച്ചിരുന്ന ഗന്ധർവ്വന്മാരുംദുര്യോധനസേനയുമായടഞ്ഞു. അവർതമ്മിൽ നടന്നസമരത്തിൽ ദുര്യോധനൻ ബന്ധനസ്ഥനായി. വില്ലാളിവീരനായിരുന്ന കർണ്ണൻപോലും പരാജിതനായി പലായനംചെയ്യേണ്ടിവന്നു. തോറേറാടിയകൗരവസേന പാണ്ഡവന്മാരെക്കണ്ടു ദുര്യോധനനു സംഭവിച്ച വിപത്തിനെക്കുറിച്ചറിയിച്ചപ്പോൾ ഭീമനു വളരെ ആഹ്ലാദമുണ്ടായി. എങ്കിലും ശുദ്ധാത്മാവായ ധർമ്മപുത്രർ ഭീമനെ ശാസിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാർ അന്യന്മാരായ ശത്രുക്കളിൽനി

ന്ന ആപത്തു നേരിടുന്ന സന്ദർഭത്തിൽ നാം സന്തോഷിക്കയല്ല വേണ്ടതു്. നമ്മെ എത്രതന്നെ ദ്രോഹിച്ചവരാണെങ്കിലും അവർ നമുക്കു രക്തബന്ധമുള്ള സഹോദരന്മാരാണെന്നുള്ള വസ്തുത നാം മറന്നുകളയരുതു്. അതിനാൽ നിങ്ങൾ ഉടൻതന്നെ പോയി ദുര്യോധനനെ ബന്ധവിമുക്തനാക്കി ഇവിടെ കൊണ്ടുവരണം.

ഭീമാർജ്ജുനയമന്മാർ നാലുപേരും ആയുധപാണികളായി ഉടൻതന്നെ പുറപ്പെട്ടു. അവരും ഗന്ധർവന്മാരും തമ്മിൽകുറെനേരം പൊരുതശേഷം ഗന്ധർവരാജാവും അർജ്ജുനസഖാവുമായ ചിത്രസേനൻ അവരെ വന്നുകണ്ടു. അർജ്ജുനൻ ഇന്ദ്രലോകത്തിൽ ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങൾ സമ്പാദിപ്പാനായി പോയിരുന്നപ്പോൾ ചിത്രസേനനിൽനിന്നു നൃത്തഗീതങ്ങൾ അഭ്യസിക്കയും അവർതമ്മിൽ സഖാക്കളായിത്തീരുകയുംചെയ്തിരുന്നു. ദ്വൈതവനത്തിലേക്കുള്ള ദുര്യോധനന്റെ ഘോഷയാത്ര സർവസ്വംനശിച്ചു വനവാസം ചെയ്യുന്ന പാണ്ഡവന്മാരെ സ്വപ്രതാപംകാട്ടി ലജ്ജിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശ്യത്തോടുകൂടിയായിരുന്നതിനാൽ അവന്റെ ആ ദുർമ്മദം നശിപ്പിക്കുവാനായിരുന്നു അവനെ ബന്ധനത്തിലാക്കിയതെന്നു ചിത്രസേനൻ പറഞ്ഞു.

അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു:— ചിത്രസേനാ! ദുര്യോധനൻ ശത്രുവാണെങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ സഹോദരനാണു്. അതുകൊണ്ടു് അയാളെ ബന്ധവിമുക്തനാക്കിക്കൊണ്ടു ചെല്ലണമെന്നു ജ്യേഷ്ഠൻ കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ചിത്രസേനൻ ഉടൻതന്നെ ദുര്യോധനനെയുംകൊണ്ടു ഭീമാദികളോടൊരുമിച്ചു യുധിഷ്ഠിരസന്നിധിയെ പ്രാപിച്ചു. യുധിഷ്ഠിരൻദയയോടുകൂടി സദുപദേശങ്ങളുംചെയ്തു ദുര്യോധനനെ സ്വതന്ത്രനാക്കിവിട്ടു. പാണ്ഡവരുടെ ഈ ഔദാര്യം ദുര്യോധനനെ മര്യാദക്കാരനാക്കുന്നതിനു പകരം മനോരഥഭംഗവും മാനഹാനിയുംകൊണ്ടു ആ അവിവേകി

ക്ക് അവരുടെ നേരെയുള്ള വൈരം വൎദ്ധിക്കുന്നതിന്നു നി ദാനമായിത്തീരുകയാണു ചെയ്തതു്.

II

അജ്ഞാതവാസം.

പാണ്ഡവന്മാർ വനവാസം തുടങ്ങി പന്തിരാണ്ടുകഴിഞ്ഞു. ഇനി ഒരുകൊല്ലത്തെ അജ്ഞാതവാസംകൂടി നിൎവ്വഹിക്കേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. എവിടെ ഏതുവേഷമെടുത്തു എന്തുജോലിചെയ്തു ഈ ഒരു സംവത്സരം ആളറിയിക്കാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടാമെന്നു സഹോദരന്മാർ തമ്മിൽ ആലോചിച്ചു. കുരുരാജ്യത്തിന്റെ ചുററുപാട്ടുമുള്ള അനേകരാജ്യങ്ങളിൽ അജ്ഞാതവാസത്തിന്നു യോഗ്യമായ രാജ്യം വിരാടരാജാവിന്റെ രാജ്യമായ മത്സ്യരാജ്യമാണെന്നു അവർ തീൎച്ചയാക്കി. യുധിഷ്ഠിരൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ വേഷമെടുത്തു കങ്കൻ എന്ന പേരും ധരിച്ചു വിരാടരാജധാനിയിൽ രാജാവിന്റെ സഭ്യനായി താമസിക്കാമെന്നും, ആരാണെന്നു ചോദിച്ചാൽ പണ്ടു യുധിഷ്ഠിരന്റെ പ്രാണസഖനായിരുന്ന ഒരുബ്രാഹ്മണനാണെന്നു പറയാമെന്നും നിശ്ചയിച്ചു് ആ വിവരം അദ്ദേഹം അനുജന്മാരെ അറിയിച്ചു.

ഭീമൻ — എന്നാൽ ഞാനും പണ്ടു പാണ്ഡവരാജധാനിയിൽ ആനക്കാരനും, വൃഷഗ്രാഹിയും, മല്ലനും, പാചകനുമായിരുന്ന വലലനാണെന്നുപറഞ്ഞു വിരാടരാജാവിനെസേവിച്ചു താമസിക്കാം.

അൎജ്ജുനൻ: — ഞാൻ ബൃഹന്നളയെന്നപേരോടുകൂടി ഒരു ഷണ്ഡനായി വിരാടരാജധാനിയിലുള്ള സ്ത്രീകളെ നൃത്തഗാനങ്ങൾ അഭ്യസിപ്പിച്ചു താമസിക്കാം. എന്റെ കൈകളിലെ ഞാൺതഴമ്പു മറയ്ക്കുവാൻ പ്ര

യാസമുണ്ടെങ്കിലും അതു ഞാൻ ശംഖുവളകളിട്ടു മറച്ചുകൊള്ളാം. പണ്ടു ഞാൻ യുധിഷ്ഠിരരാജധാനിയിൽ ദ്രൌപദിയുടെ ഒരു ദാസിയായി താമസിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞുകൊള്ളാം.

നകുലൻ:—ഞാൻ പണ്ടു ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ അശ്വാധികാരിയായിതാമസിച്ചിരുന്ന ഗ്രന്ഥികനാണെന്നും, കുതിരകളെ ഇണക്കാനും, ചികിത്സിക്കാനും എനിക്കു പരിചയമുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞു വിരാടന്റെ അശ്വപാലകജോലിചെയ്തു താമസിച്ചുകൊള്ളാം.

സഹദേവൻ:—ഞാൻ പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഗോപാലനായിരുന്ന തന്ത്രിപാലനാണെന്നുപറഞ്ഞു വിരാടരാജാവിന്റെ ഗോപാലകനായി നിന്നുകൊള്ളാം.

ദ്രൌപദി:—ഞാൻ യുധിഷ്ഠിരരാജധാനിയിൽ പാഞ്ചാലിക്കു മുടിചികിക്കെട്ടിക്കൊടുക്കുന്ന സൈരന്ധ്റിയായി താമസിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുംപറഞ്ഞു വിരാടരാജ്ഞിയുടെ സൈരന്ധ്റിയായി താമസിച്ചുകൊള്ളാം.

അങ്ങനെ അവർ രഥാശ്വാദികളെല്ലാം ദ്വാരകയിലേക്കും പുരോഹിതനായിരുന്ന ധൌമ്യനെ പാഞ്ചാലരാജധാനിയിലേക്കും അയച്ചുകൊണ്ടു അവരവരുടെ നിശ്ചയപ്രകാരമുള്ള വേഷങ്ങളും ധരിച്ചു വിരാടരാജ്യത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. ആയുധങ്ങളെല്ലാം വിരാടരാജധാനിക്കു സമീപമുണ്ടായിരുന്ന ശ്മശാനത്തിലെ ഒരു ശമീവൃക്ഷത്തിൽ കൊണ്ടുചെന്നു നിക്ഷേപിച്ചശേഷം വിരാടരാജധാനിയിൽപ്രവേശിച്ചു. ഓരോരുത്തരും അവരവർ തിരഞ്ഞെടുത്ത പ്രച്ഛന്നവേഷത്തിനു അനുരൂപമായ പ്രവൃത്തികളിൽ ഏപ്പെട്ടു.

ദ്രൌപദിയെ സൈരന്ധ്റിയായിസ്വീകരിക്കുന്നതിൽ വിരാടരാജ്ഞിയായ സുദേഷ്ണയ്ക്കു അല്പം മനശ്ചാഞ്ചല്യം ഉണ്ടാകാതെയിരുന്നില്ല. ദ്രൌപദിയുടെ അസാമാന്യമായ

സൌന്ദൎയ്യസമുൽക്കൎഷത്തിൽ വിരാടരാജാവു് മോഹിതനായിത്തിന്നേക്കാമെന്നായിരുന്നു സുദേഷ്ണയുടെ ഭയം ഇൗ ഭയത്തിനു് അവകാശമില്ലെന്നും യുവാക്കന്മാരായ അഞ്ചു ഗന്ധൎവ്വഭൎത്താക്കന്മാർ എല്ലായ്പോഴുംഅവളെ കാത്തുസൂക്ഷിക്കാനുണ്ടായിരിക്കുമെന്നും അതിനാൽ യാതൊരുപുരുഷനും അവളെ സ്പൎശിക്കുവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നും പാഞ്ചാലി സധൈൎയ്യം പറഞ്ഞു് സുദേഷ്ണയെ വിശ്വസിപ്പിച്ചു. പൌരുഷമൂൎത്തിയായ അൎജ്ജുനനെ നൃത്തഗീതങ്ങൾ അഭ്യസിപ്പിക്കുവാൻ അന്തഃപുരസ്ത്രീകളുടെ ഇടയിൽ ആക്കുന്നതിനു വിരാടരാജാവും സംശയിക്കാതിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അദ്ദേഹം മന്ത്രിമാരുമായി ആലോചിച്ചു് ബൃഹന്നളയെ തന്റെ പുത്രിയായ ഉത്തരയേയും തോഴിമാരേയും നൃത്തവാദ്യാദികൾ അഭ്യസിപ്പിക്കുവാൻതന്നെ നിയോഗിച്ചു.

III

കീചകാപായം.

വിരാടരാജധാനിയിൽ പാണ്ഡവന്മാർ അജ്ഞാതവാസാതുടങ്ങി നാലുമാസംകഴിഞ്ഞപ്പോൾ അവിടെ ബ്രഹ്മോത്സവം ആരംഭിച്ചു. ഉത്സവത്തിനു്മല്പിടിത്തത്തിൽ സമൎത്ഥന്മാരായ അനേകം മല്ലന്മാർ വന്നുകൂടി. അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ജീമൂതൻ എന്നൊരു മഹാമല്ലൻ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവൻ എല്ലാ മല്ലന്മാരെയും തോല്പിച്ചശേഷം രാജസദസ്സിൽവെച്ചു് തന്നോടു മത്സരിക്കുവാൻ ആരെങ്കിലുമുണ്ടെങ്കിൽ രംഗത്തുവരട്ടെ എന്നു അഹങ്കാരപൂൎവ്വം ആഹ്വാനം ചെയ്തു. വിരാടരാജാവിന്റെ നിൎബന്ധംമൂലം ഭീമസേനനും ജീമൂതനുംതമ്മിൽ അതിഭയങ്കരമായ ഒരു മല്ലയുദ്ധം നടക്കുകയും ആ യുദ്ധത്തിൽ ഭീമസേനൻ ജീമൂതനെ അനായാസം തോല്പിച്ചു കൊല്ലുകയും ചെയ്തു.

പിന്നെയും ആറുമാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ വേറെ ഒരു വിശേഷസംഭവമുണ്ടായി. സുദേഷ്ണയുടെ സഹോദരനായ കീചകൻ ദ്രൗപദിയുടെ അലോകസാമാന്യമായ സൌന്ദര്യാതിശയം കണ്ടു് കാമമോഹിതനായിത്തീൎന്നു. അഭിലാഷപൂൎത്തിക്കു് അയാൾ പല ശ്രമങ്ങളും ചെയ്തു. അയാളുടെ ഉപദ്രവം സഹിക്കാതായപ്പോൾ ഒരു രാത്രി ദ്രൗപദി ഗൂഢമായി ഭീമസേനനെ വിവരം അറിയിക്കുകയും ഭീമസേനൻ ഒരു കൗശലം പ്രയോഗിച്ചു് കീചകനെ ഒരു ഗൂഢസ്ഥലത്തു വരുത്തി അവിടെവെച്ചു് വധിക്കുകയും ചെയ്തു. പാഞ്ചാലിയുടെ ഗന്ധൎവ്വഭൎത്താക്കന്മാരിലൊരാളാണു് അയാൾ വധിക്കപ്പെട്ടതെന്നു എല്ലാവരും വിശ്വസിക്കുകയുംചെയ്തു.

ദുര്യോധനദൂതന്മാർ ഇതിനിടയ്ക്കു് പാണ്ഡവന്മാരുടെ അജ്ഞാതവാസം എവിടെയാണെന്നറിവാൻ അത്യുത്സാഹത്തോടെ അന്വേഷിച്ചുനടക്കുകയായിരുന്നു. അവരുടെ ശ്രമം വിഫലമായിത്തീരുകയാൽ അവർ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ മടങ്ങിയെത്തി ദുര്യോധനനെ വിവരം ധരിപ്പിച്ചു. അവർ സഞ്ചരിച്ച നാടുകളിലെ വിശേഷങ്ങൾ പറഞ്ഞകൂട്ടത്തിൽ വിരാടരാജാവിൻെറ സ്യാലനും സേനാനായകനുമായിരുന്ന കീചകൻെറ മരണവൃത്താന്തത്തേയും അവർ അറിഞ്ഞപ്രകാരം ദുര്യോധനനെ ഗ്രഹിപ്പിച്ചു.

ത്രിഗൎത്തരാജാവായ സുശൎമ്മാവു് ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. കീചകൻ വിരാടനുവേണ്ടി പലതവണ സുശൎമ്മാവിൻെറ രാജ്യത്തെ ആക്രമിച്ചു് അയാളെ തോല്പിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. പ്രതികാരത്തിനു് അവസരം നോക്കിയിരുന്ന സുശൎമ്മാവിനു് കീചകൻെറ മരണം സന്തോഷകരമായിത്തീൎന്നു. സേനാധിപനും ഒരു സമൎത്ഥയോദ്ധാവുമായിരുന്ന കീചകൻെറ മരണത്താൽ ശക്തിഹീനനായിത്തീൎന്ന വിരാടരാജാവിനെ തോല്പി

ക്കാനും ആ രാജാവിന്റെ സംഖ്യയില്ലാത്ത ഗോധനത്തെ അപഹരിക്കാനും ഇതുതന്നെ അവസരമെന്നു കരുതി അയാൾ ദുര്യോധനനോടു പറഞ്ഞു:—കീചകന്റെ മരണത്താൽ വിരാടസേന ഇപ്പോൾ അനാഥമായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ടു്. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ നാം യോജിച്ചു വിരാടരാജ്യത്തെ ആക്രമിക്കുന്നതായാൽ അനായാസേന വിരാടനെ തോല്പിക്കാവുന്നതും വിരാടന്റെ സംഖ്യയില്ലാത്ത ഗോസമൂഹങ്ങളെ ഹരണം ചെയ്യാവുന്നതുമാണു്.

വിരാടരാജ്യം ആക്രമിക്കുവാൻ വേണ്ട സന്നാഹങ്ങൾ കൂട്ടുന്നതിന് ഉടൻതന്നെ ദുര്യോധനൻ കല്പന കൊടുത്തു. തെക്കുകിഴക്കേഭാഗത്തുകൂടി ആദ്യം സുശർമ്മാവിന്റെ സേനകളും വടക്കുപടിഞ്ഞാറേഭാഗത്തുകൂടി പിറ്റേദിവസം കുരുസേനകളും വിരാടരാജ്യം ആക്രമിക്കണമെന്നും തീർച്ചയാക്കി.

IV

ഗോഹരണം

പാണ്ഡവന്മാരുടെ അജ്ഞാതവാസകാലാവധി അവസാനിച്ചദിവസമായിരുന്നു സുശർമ്മാവു് വിരാടരാജ്യത്തെ ആക്രമിച്ചതു്. ആക്രമവൃത്താന്തം രാജധാനിയിൽ എത്തിയ ഉടനെ വിരാടരാജാവു സൈന്യസമേതനായി സുശർമ്മാവിനോടു യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെട്ടു. അർജ്ജുനൻ ഒഴിച്ചു ശേഷമുള്ള പാണ്ഡവന്മാരും വിരാടനോടൊരുമിച്ചു യുദ്ധരംഗത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. യുദ്ധത്തിൽ വിരാടരാജാവു തോല്ക്കുകയും അദ്ദേഹത്തെ ബന്ധിച്ചു രഥത്തിലാക്കിക്കൊണ്ടു് പോകാൻ സുശർമ്മാവു് ശ്രമിക്കുകയുംചെയ്തു. എന്നാൽ കങ്കന്റെ ആജ്ഞാനുസരണം വലലൻ ഉടൻതന്നെ സുശർമ്മാവിനെത്തടുത്തു യുദ്ധത്തിൽതോല്പിക്കയും വിരാടനെ മോചിപ്പിച്ചു് പകരം സുശർമ്മാവിനെത്തന്നെ

ബന്ധിക്കുകയും ചെയ്തു. സുശർമ്മാവു് ബന്ധനസ്ഥനായ തോടുകൂടി നായകനില്ലാതായ ത്രിഗർത്തസേനയെ പലായനംചെയ്യിക്കാൻ വിരാടസേനയ്ക്കു് പ്രയാസമുണ്ടായില്ല. വലലന്റെയുംമററുംസഹായംകൊണ്ടു യുദ്ധം വിജയമായി പരിണമിച്ചതിൽ സന്തോഷഭരിതനായിത്തീൎന്ന വിരാടൻ അവൎക്കു് പല സമ്മാനങ്ങളും നൽകി തന്റെ കൃതജ്ഞതയെ പ്രകാശിപ്പിക്കയും അന്നു് അവിടെ വിശ്രമിച്ചിട്ടു് പിറേറദിവസം രാജധാനിയിലേക്കു മടങ്ങാമെന്നു തീൎച്ചയാക്കുകയും ചെയ്തു.

മത്സ്യരാജ്യത്തിന്റെ പശ്ചിമോത്തരഭാഗത്തുകൂടിപിറേറദിവസം കൌരവന്മാർ കടന്നു്ഗോഹരണം ചെയ്തുതുടങ്ങി. ഈ വിവരം ഗോപാലന്മാർവഴി രാജധാനിയിൽ അറിവുകിട്ടിയപ്പോൾ വിരാടരാജാവിന്റെ പുത്രനായഉത്തരനും അന്തഃപുരസ്ത്രീകളുമല്ലാതെ ശത്രുക്കളെത്തടുക്കാൻ തക്കസേനാവിഭാഗമോ, സമൎത്ഥന്മാരായയോദ്ധാക്കളോ ആരുംതന്നെ രാജധാനിയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഉത്തരൻയുദ്ധകൗശലം കുറഞ്ഞ ഒരു ഭീരുവായിരുന്നുഎങ്കിലും അന്തഃപുരസ്ത്രീകളുടെ മുമ്പാകെവെച്ചു ആത്മപ്രശംസചെയ്യുന്നതിനു അതിസമൎത്ഥനായിരുന്നു. അയാൾ അവരോടു പറഞ്ഞു:- എന്തുചെയ്യാം! സമൎത്ഥനായ ഒരു സാരഥി ഉണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഞാൻ ഏകനായിട്ടു വില്ലാളിവീരനായ അൎജ്ജുനനെപ്പോലെ ഈ കൗരവന്മാരെ മുഴുവനും പരാജിതരാക്കി നാട്ടിൽനിന്നു ഓടിക്കാമായിരുന്നു.

ബൃഹന്നള ഗൂഢമായി അറിയിച്ചതനുസരിച്ചു സൈരന്ധ്രിപറഞ്ഞു:—സാരഥിയില്ലാഞ്ഞിട്ടുവിഷമിക്കേണ്ട. ബൃഹന്നള നല്ല സാമൎത്ഥ്യമുള്ള ഒരു സാരഥിയാണു്. പാണ്ഡവഗൃഹത്തിൽബൃഹന്നള അൎജ്ജുനന്റെ സാരഥ്യം വഹിക്കുന്നതു് അന്നു പാഞ്ചാലിയുടെ സൈരന്ധ്രിയായിരുന്ന ഞാൻ കണ്ടറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണു്.

ഉത്ത:—നപുംസകനായ ബൃഹന്നള അൎജ്ജുനന്റെ സാരഥ്യം വഹിച്ചിരുന്നോ! എന്നാൽ തേര സജ്ജമാക്കട്ടെ.

അൎജ്ജുനൻ ഒരു നല്ലരഥംസജ്ജീകരിച്ചുനിറുത്തി. ഉത്തരൻ ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി ആയുധപാണിയായിസ്ത്രീജനങ്ങളുടെ വിജയാശംസകളുംകേട്ടുകൊണ്ടുരഥാരൂഢനായി. അൎജ്ജുനൻ രഥംഅതിവേഗത്തിൽപായിച്ചു. കൗരവന്മാർ സേനാനിവേശം ചെയ്തിരുന്ന പ്രദേശത്തിന്റെ സമീപം എത്തി. കടൽപോലെ പരന്ന സേനാവിഭാഗത്തെ ദൂരെ കണ്ടപ്പോൾ രഥവേഗംകൊണ്ടുതന്നെ കമ്പിതഹൃദയനായിരുന്ന ഉത്തരന്റെ ധൈൎയ്യമാസകലം അസ്തമിച്ചു. മഹാരഥന്മാരായ ഭീഷ്മദ്രോണാദികളാൽ നയിക്കപ്പെടുന്നകൗരവസേനാൎണ്ണവത്തെ ഏകനായി എതിൎക്കുന്നതു ബുദ്ധിഹീനതയാകയാൽ രഥംതിരിച്ചുവിടുന്നതിന്ന ഉത്തരൻആജ്ഞാപിച്ചു. ആജ്ഞയെ വാകവെക്കാതെ ബൃഹന്നള രഥം അതിവേഗത്തിൽ പായിക്കയാൽ ഉത്തരൻ പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി രഥംതിരിച്ചുവിടുന്നതിന്നപ്രാൎത്ഥിച്ചു. എന്നിട്ടുംബൃഹന്നള അനുസരിക്കാതെ രഥവേഗം വൎദ്ധിപ്പിക്കയാൽ ഭയാക്രാന്തനായ ഉത്തരൻ രഥത്തിൽനിന്ന പുറത്തുചാടി രാജധാനിയിലേക്കുകുതിച്ചോടി. ബൃഹന്നള രഥംനിറുത്തിക്കൊണ്ടു ഉത്തരനെ അനുധാവനംചെയ്ത് അയാളെബലാൽക്കാരമായി പിടിച്ചു രഥത്തിൽ കൊണ്ടുചെന്നിരുത്തിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—ഈ കൌരവമഹാസേനയോടു ഏകനായിട്ടു നേരിടുവാൻ ഉത്തരന്ന ധൈൎയ്യമില്ലെങ്കിൽ നീ സാരഥിയായിരുന്നുകൊള്ളുക. ഞാൻ അവരോടു യുദ്ധം ചെയ്യാം.

അനന്തരം തന്റെപരമാൎത്ഥസ്ഥിതി മുഴുവനുംഉത്തരനോടു തുറന്നുപറകയുംഅജ്ഞാതവാസത്തിനായിധരിച്ചിരുന്ന കൃത്രിമവേഷം അഴിച്ചുകളകയുംചെയ്തപ്പോൾ ഉത്തരന്നധൈൎയ്യവും ആത്മവിശ്വാസവും വൎദ്ധിച്ചു; ഏത്രയും സാമൎത്ഥ്യത്തോടുകൂടി അൎജ്ജുനസാരഥ്യത്തിന്ന സന്നദ്ധനായു

കയും ചെയ്തു. പാണ്ഡവന്മാർ അജ്ഞാതവാസാരംഭത്തിൽ തങ്ങളുടെ ആയുധങ്ങൾ നിക്ഷേപിച്ചിരുന്ന ശമീവൃക്ഷത്തിന്റെ സമീപത്തിലേക്കു രഥത്തെ ഓടിച്ചുചെന്നു, ആയുധങ്ങളെല്ലാം എടുത്തുകൊണ്ടു കൌരവസേനയുടെ നേരേ തിരിച്ചു.

ഇതിനിടയ്ക്കു് ഏകനായി തങ്ങളുടെ നേരെ യുദ്ധസന്നദ്ധനായി വരുന്ന മഹാരഥൻ ആരായിരിക്കാമെന്നു കൌരവന്മാരുടെ ഇടയിൽ വലിയ സന്ദേഹം ജനിച്ചു. ഭീഷ്മദ്രോണകൃപകർണ്ണാദിപ്രസിദ്ധമഹാരഥന്മാരാൽ നിറമായ ഒരു മഹാസേനയെ ഏകനായി ആക്രമിക്കുവാൻതക്ക ധൈര്യപരാക്രമങ്ങൾ അർജ്ജുനനല്ലാതെ മററു ആർക്കും ഉണ്ടായിരിക്കയില്ലെന്നു് അവർ തീർച്ചയാക്കി.

ദുര്യോധനൻ സന്തോഷത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ യുദ്ധമേ നമുക്കു് ആവശ്യമില്ല. ദ്യൂതാവസരത്തിലെ ശപഥം അനുസരിച്ചുള്ള അജ്ഞാതവാസകാലം അവസാനിക്കുംമുമ്പേതന്നെ അർജ്ജുനനെ നമുക്കു് കണ്ടുപിടിക്കാൻ സാധിച്ചതുകൊണ്ടു് കരാറനുസരിച്ചു് പാണ്ഡവന്മാർക്കു് വീണ്ടും പന്ത്രിരാണ്ടു് വനവാസം തന്നെയാണ് ഗതി.

കുരുവൃദ്ധനും പണ്ഡിതനുമായ ഭീഷ്മർ പറഞ്ഞു:—അജ്ഞാതവാസകാലം അവസാനിക്കാതെ അർജ്ജുനൻ ഈ സാഹസത്തിനു് വെളിപ്പെട്ടുവരുന്നതല്ല. കലാകാഷ്ഠങ്ങൾ, മുഹൂർത്തങ്ങൾ, ദിനങ്ങൾ, അർദ്ധമാസങ്ങൾ, മാസങ്ങൾ, ഗ്രഹനക്ഷത്രങ്ങൾ, ഋതുക്കൾ, സംവത്സരങ്ങൾ, അഞ്ചാണ്ടിനിടയ്ക്കുണ്ടാകുന്ന ഈരണ്ടധിമാസങ്ങൾ മുതലായ കാലചക്രഗതികളെല്ലാം നല്ലവണ്ണം അറിയാവുന്ന പണ്ഡിതന്മാരാണു പാണ്ഡവന്മാർ. ദ്യൂതസമയമനുസരിച്ചുള്ള പതിമൂന്നു സംവത്സരത്തിനിടയ്ക്കു് കഴിയേണ്ടതായ അഞ്ചു് അധിമാ

സവ്വം പന്ത്രണ്ടു രാത്രിയും ഉള്ളതു് ഇന്നു അവസാനി ച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് ഈ വരുന്ന മഹാര ഥൻ അൎജ്ജുനൻതന്നെയാണെങ്കിൽ ഇങ്ങനെ വെ ളിപ്പെട്ടുവരുവാൻ ഉദ്യമിച്ചതു്.

ദുൎയ്യോധനൻ:—നാം ത്രിഗൎത്തന്മാൎക്കുവേണ്ടിയാണു സുശ ൎമ്മാവിന്റെ അപേക്ഷയനുസരിച്ചു മത്സ്യരാജ്യത്തെ ആക്രമിച്ചതു് സപ്തമിദിവസം വൈകുന്നേരം ത്രിഗ ൎത്തന്മാരും അഷ്ടമിനാൾ ഉദയത്തിനു നാമും ആക്രമ ണം നടത്താമെന്നും സമ്മതിച്ചു. അവർ ആക്രമണം നടത്തിയോ, ആക്രമണത്തിൽ തോററു വിരാടനു കീ ഴടങ്ങിയോയെന്നു നമുക്കു നിശ്ചയമില്ല. ഈ വരുന്ന തു വിജയിയായ വിരാടനായാലും വിജയൻതന്നെ ആയാലും യുദ്ധം ചെയ്യുകയും ഗോഗ്രഹണം നടത്തു കയും ചെയ്യണമെന്നാണു എന്റെ അഭിപ്രായം.

ഭീഷ്മർ.--യുദ്ധത്തിനുവരുന്നവരോടുയുദ്ധംചെയ്യേണ്ടതുക്ഷ ത്രിയധൎമ്മമാണു്. ഏകാന്തസിദ്ധി ഒരുവനും ഒരു സംഗരത്തിലും കണ്ടിട്ടില്ലാത്തതിനാൽയുദ്ധത്തിലുള്ള ജയാപജയങ്ങളെക്കുറിച്ചു് ഇപ്പോൾ ക്ലേശിച്ചിട്ടു് ആവശ്യമില്ല. എന്നാൽ അൎജ്ജുനന്റെ ക്രോധം മുഴുവനും ദുൎയ്യോധനന്റെനേരേയാണു്. അതിനാൽ ദുൎയ്യോധനൻ സൈന്യാൎദ്ധവുംകൊണ്ടു മടങ്ങിപ്പോക ട്ടെ. ഞങ്ങൾ അൎജ്ജുനനെ എതിൎത്തുകൊള്ളാം.

V

അൎജ്ജുനപരാക്രമം.

ദുൎയ്യോധനൻ അങ്ങനെ സമ്മതിച്ചു ഗോധവുംകൊ ണ്ടുഹസ്തിനാപുരിക്കു മടങ്ങി. ഭീഷ്മർ ശേഷിച്ച സേനയെ

ക്കൊണ്ടു വ്യൂഹമുറപ്പിക്കുവാൻതുടങ്ങി. ദ്രോണരെ നടുക്കം, അശ്വത്ഥാമാവിനെ ഇടത്തും, കൃപാചാൎയ്യരെവലത്തും, കൎണ്ണനെ മുന്നിലും നിറുത്തിക്കൊണ്ടു് എല്ലാ സൈന്യങ്ങളുടെയും പിന്നിൽ ഭീഷ്മർകാവലായിനിന്നു. കുരുക്കൾ ഇങ്ങനെ വ്യൂഹമുറപ്പിച്ചപ്പോഴേക്കും സമീപമെത്തിയ അൎജ്ജുനന്റെ തേരൊലിയും ഞാണൊലിയും എല്ലാവരും വ്യക്തമായി കേട്ടു രണ്ടു ശരം ദ്രോണാചാൎയ്യരുടെ പാദത്തിൽ വന്നു വീണതും, രണ്ടു ശരം അദ്ദേഹത്തിന്റെകാതുകളിൽ തൊട്ടു തൊട്ടില്ലെന്നമട്ടിൽ മൂളിക്കൊണ്ടുപോയതും കണ്ടിട്ടു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:— ഇതാ അൎജ്ജുനൻ ശരംകൊണ്ടു ഗുരുവിനെ അഭിവാദ്യംചെയ്തു യുദ്ധത്തിനു് ഗണപതിക്കു കുറിച്ചിരിക്കുന്നു.

കൌരവവ്യൂഹത്തെ അടുത്തുകണ്ട ഉടനെ അൎജ്ജുനൻ സാരഥിയായ ഉത്തരനോടുപറഞ്ഞു:— അമ്പെയ്ത്തുന്ന ദൂരത്തിൽ തേരു നിറുത്തണം ദുർബുദ്ധിയായ ദുൎയ്യോധനൻ എവിടെയെന്നു നോക്കട്ടെ മററാരോടുംഎതിൎക്കാതെ അവനോടുതന്നെയാണു എതിൎക്കേണ്ടതു് അവനെ തോല്പിച്ചാൽ എല്ലാവരും തോററതുതന്നെ. അതാ! ദ്രോണർനില്ക്കുന്നു. അതിനപ്പുറത്തു് അശ്വത്ഥാമാവു്, കൎണ്ണൻ,കൃപർ, ഭീഷ്മർ ഇവരും വ്യൂഹത്തിലുണ്ടു്. ദുൎയ്യോധനനെകാണുന്നില്ല. ഗോക്കളേയും കൊണ്ടു പോയിരിക്കാം. ഈ വ്യൂഹത്തെ വിട്ടു നമുക്കു ദുൎയ്യോധനന്റെ പിന്നാലെ എത്താം.

ഉത്തരൻ തേരിളക്കി ദുൎയ്യോധനൻപോയ വഴിക്കുവിട്ടു. അൎജ്ജുനന്റെലാക്കു മനസ്സിലാക്കിക്കൊണ്ടു കൃപാചാൎയ്യർപറഞ്ഞു:--അൎജ്ജുനൻ നമ്മോടു യുദ്ധത്തിനൊരുങ്ങുന്നില്ല. ദുൎയ്യോധനന്റെ പിന്നാലെ തിരിച്ചിരിക്കയാണു് അൎജ്ജുനന്റെ ശരാംഭസ്സിൽ ദുൎയ്യോധനൻ തോണിപോലെ ഇപ്പോൾ മുങ്ങും. ആയാളെ രക്ഷിക്കാനായി നമുക്കും അങ്ങോട്ടുചെല്ലുകതന്നെ.

അർജ്ജുനൻ അതിവേഗത്തിൽ ദുര്യോധനന്റെ പിന്നാലെ എത്തി ശരമാരിചൊരിഞ്ഞു. ധനഞ്ജയശംഖനാദംകേട്ടു ദുര്യോധനസേനകൾക്കരോമാഞ്ചമുണ്ടായി. ശംഖനാദവും, രഥധ്വാനവും, ഗാണ്ഡീവഘോഷണവുംകൊണ്ടു് ഭൂമിയും ആകാശവും കലുങ്ങി. ദുര്യോധനൻ തെളിച്ചുകൊണ്ടുപോയപശുക്കളെല്ലാം വാലുകൾപൊക്കിപ്പിടിച്ചു, ശരീരം കുടഞ്ഞു്, ഉച്ചത്തിൽ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു സംഭ്രമംപിടിച്ചു് തെക്കോട്ടുനോക്കി കുതിച്ചു പാഞ്ഞു.

ഭീഷ്മാദികളും ദുര്യോധനാദി സകല കൌരവന്മാരും അർജ്ജുനനോടുനേരിട്ടു ഭയങ്കരമായ സമരംനടത്തിയെങ്കിലും അർജ്ജുനൻ ഏകനായിട്ടു തന്റെദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു അവരെ എല്ലാവരെയും തോല്പിച്ചോടിച്ചു.

കൌരവസേനകൾ മത്സ്യരാജ്യത്തിന്റെ അതിർത്തി വിട്ടശേഷം ഉത്തരനും അർജ്ജുനനും രാജധാനിയിലേക്കു മടങ്ങി. വഴിക്കുവെച്ചു് അർജ്ജുനൻ ഉത്തരനോടു പറഞ്ഞു:—കൌരവന്മാരെ ഓടിച്ചതുഞാനാണെന്നോ, ഞങ്ങൾ അജ്ഞാതവാസത്തിനായി വേഷംമാറി താമസിക്കുന്ന പാണ്ഡവന്മാരാണെന്നോ ആരോടും പറയരുതു്. ശത്രുക്കളെ ഓടിച്ചതു് ഉത്തരൻതന്നെയാണെന്നു് അച്ഛനോടു ചെന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളുക.

ഉത്തരൻ:—അങ്ങു പറയുംപോലെ ചെയ്യുക അസാദ്ധ്യമാണു്. എന്നാൽ അങ്ങയുടെ അനുവാദംകൂടാതെ അങ്ങു് ആരാണെന്നുള്ള പരമാർത്ഥം ഞാൻ അച്ഛനോടു പറയാതിരിക്കാം.

അനന്തരം അവർ ശമീവൃക്ഷത്തിന്റെ സമീപംചെന്നു് ആയുധങ്ങൾ അതിൽ നിക്ഷേപിച്ചിട്ടു അർജ്ജുനൻ വീണ്ടും ബൃഹന്നളാവേഷം ധരിച്ചു് ഉത്തരന്റെ സാരഥിയായി നഗരത്തിലേക്കുതിരിച്ചു.

VI
അഭിജ്ഞാനം

വിരാടരാജാവു് ത്രിഗൎത്തന്മാരുമായുള്ള യുദ്ധം കഴിഞ്ഞു് വിജയിയായി രാജധാനിയിൽ മടങ്ങിയെത്തി. നഗരവാസികളെല്ലാവരും അദ്ദേഹത്തെ വന്നുകണ്ടു്, വിജയവൃത്താന്തം അറിഞ്ഞു സന്തോഷിച്ചു മടങ്ങിപ്പോയശേഷം ഉത്തരനെവിടെയെന്നു് അദ്ദേഹം അന്വേഷിച്ചു. കൗരവന്മാർ വിരാടരാജ്യം ആക്രമിച്ചു ഗോധനം ഹരിക്കുന്നതായറിഞ്ഞു് അവരെ എതിൎക്കുവാനായി ബൃഹന്നളയെ സാരഥിയാക്കിക്കൊണ്ടുപോയിരിക്കുന്നു എന്നറികയാൽ പുത്രന്റെ ധീരതയെക്കുറിച്ചു് അദ്ദേഹം അത്യന്തം സന്തുഷ്ടനായിത്തീൎന്നു.

വിരാടൻ പറഞ്ഞു:—ത്രിഗൎത്തന്മാർ യുദ്ധത്തിൽ പരാജിതരായ വൎത്തമാനം അറിഞ്ഞാൽ കൗരവന്മാർ ഉടനേ ഭയപ്പെട്ടു് ഓടാതെയിരിക്കയില്ല. എങ്കിലും ഉത്തരന്റെ സഹായത്തിനായി ത്രിഗൎത്തന്മാരുമായുള്ള യുദ്ധത്തിൽ മുറിവേല്ക്കാത്ത ഭടന്മാരെല്ലാവരും ഉടനേ പുറപ്പെടട്ടേ. എന്റെ കുമാരൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നോ മഹാരഥന്മാരായ ഭീഷ്മാദികൌരവന്മാരോടേററു മൃതനായോ എന്നു നിശ്ചയിച്ചുകൂടാ. നപുംസകത്തെ സൂതനാക്കിയവൻ എങ്ങനെ മൃതിയടയാതിരിക്കും.

കങ്കൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—സാരഥിയായിപ്പോയതു ബൃഹന്നളയാണെങ്കിൽ നിശ്ചയമായും കൌരവന്മാൎക്കു ഉത്തരനെ ജയിക്കാൻ സാധിക്കയില്ല.

അപ്പോഴേക്കും വിജയവൃത്താന്തം രാജധാനിയിൽ എത്തിക്കാൻ ഉത്തരൻ അയച്ചിരുന്ന ദൂതന്മാർ രാജസന്നിധിയിൽ എത്തി, കൌരവന്മാരെത്തോല്പിച്ചു പശുക്കളെയുംകൊണ്ടു ഉത്തരൻ വിജയിയായി സൂതസമേതം മടങ്ങിവരുന്ന വൃത്താന്തം അറിയിച്ചു.

കങ്കൻ:— വളരെ ആഹ്ളാദകരമായ വിജയവൃത്താന്തം. ബൃഹന്നള സാരഥിയായവനു് വിജയം നിശ്ചയമാണു്.

പുത്രന്റെ വിജയവൃത്താന്തം കേട്ടു് സന്തോഷഭരിതനായ വിരാടൻ ദൂതന്മാൎക്കു സമ്മാനം നൽകി അയച്ചശേഷം കുമാരനെ സഘോഷം എതിരേല്ക്കുവാനും ദേവതായതനങ്ങളിൽ പുഷ്പോപഹാരം ചെയ്യാനും മന്ത്രിമാരോടു് ആജ്ഞാപിച്ചു് അവരെയും പറഞ്ഞയച്ചു. അനന്തരം സൈരന്ധ്രിയെ വിളിച്ചു ചൂതുകളിക്കുള്ള കരുക്കളും പടവും കൊണ്ടുവരുന്നതിനു കല്പിച്ചു.

ചൂതുപടങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നശേഷം വിരാടൻ കങ്കനെ ചൂതാടാൻ വിളിച്ചു.

കങ്കൻ:— അക്ഷക്രീഡ ആപൽകരമായ ഒരു വിനോദമാണു്. പാണ്ഡവന്മാൎക്കു് അതുമൂലമുണ്ടായ ആപത്തു് അങ്ങു് അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതാണല്ലോ. എങ്കിലും അങ്ങേയ്ക്കു് താല്പൎയ്യമാണെങ്കിൽ കളിക്കാം.

വിരാടൻ:— പാണ്ഡവന്മാരെ തോല്പിച്ച കുരുക്കളെയാണല്ലോ എന്റെ മകൻ ഇപ്പോൾ തോല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

കങ്കൻ:— ബൃഹന്നളയെ സൂതനായി ലഭിക്കുന്നവനു് ആരെയാണു ജയിച്ചുകൂടാത്തതു്.

വിരാടൻ:— എടോ ബ്രാഹ്മണാ, എന്റെ പുത്രന്റെ വിജയപ്രസ്താവന വരുന്നേടത്തൊക്കെ താൻ ബൃഹന്നളയെ ശ്ലാഘിക്കുന്നു. ജീവിതത്തിൽ മോഹമുണ്ടെങ്കിൽ മേലാൽ അങ്ങനെ ചെയ്തുപോകരുതു്.

കങ്കൻ:— ദ്രോണൻ, ഭീഷ്മർ, കൎണ്ണൻ, കൃപൻ, അശ്വത്ഥാമാവു് മുതലായ സേനാനികളാൽ നിതമായ കൌരവവ്യൂഹത്തെ എതിൎക്കുവാൻ ബൃഹന്നളയ്ക്കല്ലാതെ മറ്റാൎക്കാണു സാധിക്കുക?

വിരാടൻ:— പലതവണ പറഞ്ഞിട്ടും താൻ അടങ്ങുന്നില്ല.

ഇങ്ങനെപറഞ്ഞുകൊണ്ടു്, വിരാടൻ അക്ഷമെടുത്തു കങ്കന്റെ നേരെ കോപത്തോടുകൂടി എറിഞ്ഞു. ഏറുകൊണ്ടു ധൎമ്മപുത്രരുടെ മൂക്കിൽനിന്നു ചോര ചാടി. അദ്ദേഹം രക്തം താഴെവിഴാതെ കൈകളിൽ വാങ്ങി. സൈരന്ധ്രി സ്വൎണ്ണപാത്രത്തിൽ വെള്ളവുമായിവന്നു് ചോര അതിൽവാങ്ങി. അപ്പോഴേക്കു ഉത്തരൻ നഗരവാസികൾ വൎഷിച്ച ഗന്ധപുഷ്പാദികൾഏറ്റുകൊണ്ടു അച്ഛന്റെ സന്നിധിയിൽഎത്തി നമസ്കരിച്ചു. കങ്കനേയും ഭക്തിപൂൎവ്വം നമസ്കരിച്ചു.

യുധിഷ്ഠിരന്റെ ഇരിപ്പും സൈരന്ധ്രിയുടെ ശുശ്രൂഷയുംകണ്ടു് ഉദ്വേഗത്തോടുകൂടി ഉത്തരൻ ചോദിച്ചു.—

"ആരാണീ മഹാപരാധം പ്രവൎത്തിച്ചതു്"

വിരാടൻ:—അത്രയുംചെയ്താൽ പോരായിരുന്നു. നിന്റെ വിജയസ്തുതിയിൽ അസഹിഷ്ണുവായി ഈയാൾ ആ നപുംസകനെ പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

ഉത്തരൻ—അച്ഛ! കുലനാശകരമായ മഹാപരാധമാണു് അച്ഛൻ ചെയ്തതു്. ഉടനെ അദ്ദേഹത്തെ പ്രസാദിപ്പിക്കണം.

പുത്രന്റെ വാക്കുകേട്ടു് ബ്രാഹ്മണശാപഭീരുവായവിരാടൻ കങ്കബ്രാഹ്മണനെ ഉടൻതന്നെ ആശ്വസിപ്പിക്കുവാൻശ്രമിച്ചു. അപ്പോഴേക്കു ബൃഹന്നളയും രാജസന്നിധിയിൽഎത്തി. അൎജ്ജുനൻ കേട്ടുനില്ക്കവേതന്നെ വിരാടൻ സ്വപുത്രനെ പ്രശംസിച്ചുപറഞ്ഞു:—"നിനക്കുതുല്യനായ ഒരുപുത്രൻ എനിക്കു ജനിച്ചിട്ടുമില്ല, ജനിക്കുകയുമില്ല. ഉണ്ണീ, ആയിരംലാക്കിലെയ്താലും ഒരുഎയ്തിലും പിഴയ്ക്കാത്ത വില്ലാളിവീരനായകൎണ്ണനെ നിനക്കെങ്ങനെതോല്പിക്കാൻ സാധിച്ചു? ആരാലും അജയ്യനായ ഭീഷ്മനോടു് എങ്ങനെ നീ സമരംനടത്തി? വൃഷ്ണികൾക്കും കൌരവന്മാൎക്കും സകലക്ഷത്രിയന്മാൎക്കും ആചാൎയ്യനായ ദ്രോണരോടു നീ എങ്ങനെ

നേരിട്ടുനിന്നു? കൃപരോടും അശ്വത്ഥാമാവിനോടും ബാണംകൊണ്ടു പർവ്വതംപോലുംപിളക്കുന്ന ദുര്യോധനനോടും ഏകകാലത്തിൽ നീ സമരം നടത്തിയതെങ്ങിനെ? എല്ലാം എന്നോടു വിസ്തരിച്ചുപറയുക."

ഉത്തരൻ:—അച്ഛ! ഞാനല്ല ഈ മഹാരഥന്മാരെയെല്ലാം ജയിച്ചു നമ്മുടെ ഗോധനത്തെ വീണ്ടെടുത്തതു്. ഒരു ദേവകുമാരൻ ഭാഗ്യവശാൽ എന്റെരഥത്തിൽ വന്നുകയറി. ഞാൻ ഭയപ്പെട്ടോടിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം എന്നെ പിടിച്ചു തേർത്തട്ടിലിട്ടുകൊണ്ടു കൗരവന്മാരെ ഏകനായിട്ടു എതിർത്തു് ഓടിച്ചുകളഞ്ഞു.

വിരാടൻ:—പരാക്രമശാലിയായ ആ ദേവസൂനു എവിടെ? നിന്നെയും എന്റെ ഗോധനത്തെയും രക്ഷിച്ച ആ സിംഹപരാക്രമനു് ഉചിതമായ പൂജ ചെയ്യേണ്ടതാണു്. അദ്ദേഹം എവിടെ?

ഉത്തരൻ:—അദ്ദേഹം ഇവിടെയെവിടെയോ മറഞ്ഞിരിക്കയാണു്. നാളെയോ മറ്റെന്നാളോ വെളിവായി വന്നു അച്ഛനെ കാണുന്നതാണു്.

VII

ഉത്തരാവിവാഹം.

മൂന്നാംദിവസംരാവിലെ പാണ്ഡവന്മാർ അജ്ഞാതവാസത്തിനായി ധരിച്ചിരുന്ന പ്രച്ഛന്നവേഷമുപേക്ഷിച്ചു് കുളിച്ചു ശുഭവസ്ത്രധാരികളായി വിരാടരാജസദസ്സിൽപ്രവേശിച്ചു് വരാസനങ്ങളിൽ ഉപവിഷ്ടരായി; കുറേക്കഴിഞ്ഞു് വിരാടരാജാവും സഭയിൽപ്രവേശിച്ചു. കങ്കൻ പതിവിനു വിരോധമായി മോടിയായിവസ്ത്രാഭരണങ്ങൾധരിച്ചു രാജാസനത്തിൽ ഉപവിഷ്ടനായിരിക്കുന്നതുകണ്ടു വിരാടൻ ഈ

ഷ്യാകലുഷനായി ചോദിച്ചു: കങ്കബ്രാഹ്മണനെ ചൂതുകളി ക്ക സഭാസ്താരനായിട്ടാണല്ലോ ഞാൻ വരിച്ചിരുന്നതു്. ഇ പ്പോഴെന്താണു ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു് അസ്ഥാനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതു്?

അർജ്ജുനൻ ഉടൻതന്നെ എഴുന്നേററു സത്യാവസ്ഥ മുഴുവൻ തുറന്നുപ്രസ്താവിച്ചു. വിരാടരാജാവിനും സദസ്യൎക്കു മുണ്ടായ വിസ്മയാനന്ദങ്ങൾ ഇന്നപ്രകാരമായിരുന്നു എന്നു വിസ്തരിക്കുവാൻ പ്രയാസം. തന്റെ രാജധാനിയിൽ അ ജ്ഞാതവാസം ചെയ്തിരുന്ന കാലത്തു് അറിയാതെ വല്ല അപരാധവും താനൊ മററുവല്ലവരുമോ ചെയ്തുപോയിട്ടു ണ്ടെങ്കിൽ സമസ്താപരാധങ്ങളും ക്ഷമിക്കണമെന്നു വിരാട രാജാവു് അപേക്ഷിക്കയും പാണ്ഡവന്മാരെ യഥോചിതം ബഹുമാനിച്ചു സല്കരിക്കയുംചെയ്തു സന്തോഷകരമായ ഈ അഭിജ്ഞാനം കഴിഞ്ഞശേഷം വിരാടരാജാവു് ഏറ്റ യും സന്തുഷ്ടനായി പറഞ്ഞു.—എന്റെ പുത്രിയും സുന്ദരി യുമായ ഉത്തരയെ അർജ്ജുനനു് ഞാൻ ഭാൎയ്യയായി സ മ്മാനിക്കുന്നു എന്റെ രാജ്യവും എനിക്കുള്ള സൎവ്വസ്വവും ഇനി അർജ്ജുനന്റെ വകയാണു്. ഭീമന്റെ സഹായ ത്താൽ ത്രിഗൎത്തന്മാരും,അർജ്ജുനന്റെ സഹായത്താൽ കൗ രവന്മാരും പരാജിതരായി; എന്റെ രാജ്യം ശത്രുബാധയി ൽനിന്നു മുക്തമായി; എന്റെ ഗോധനം രക്ഷിതമായി. അതിനാൽ എന്റെ ധനത്തെയും രാജ്യത്തെയും പുത്രിയെ യും ഞാൻ പാണ്ഡവന്മാൎക്കായി ദാനംചെയ്തുകൊള്ളുന്നു. നിങ്ങൾ സന്തോഷപൂൎവ്വം ഏററു വാങ്ങിക്കൊള്ളണം.

അർജ്ജുനന്റെ അഭിപ്രായം എന്തെന്നറിവാനായി യുധിഷ്ഠിരൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുനോക്കി.

അർജ്ജുനൻ:—ഉത്തരയെ ഞാൻ സ്നുഷയായി സ്വ

കരിക്കാം. മത്സ്യന്മാൎക്കും ഭരതന്മാൎക്കും തമ്മിലുള്ള ചാൎച്ച ഉഭയകക്ഷികൾക്കും ശ്രേയസ്കരമായ ചേൎച്ചതന്നെയാണു്.

വിരാടൻ ചോദിച്ചു:—എന്താണു് എന്റെ പുത്രിയെ ഭാൎയ്യയായി സ്വീകരിക്കുവാൻ അൎജ്ജുനൻ വിമനസ്സായിരിക്കുന്നതു്?

അൎജ്ജുനൻ:—കഴിഞ്ഞ ഒരു സംവത്സരക്കാലമായി ഞാൻ അന്തഃപുരത്തിൽ യൌവനയുക്തയായ ഉത്തരയോടൊന്നിച്ചു താമസിച്ചിരുന്നു. എന്നെ ഉത്തര ഗുരുവായി ബഹുമാനിച്ചും ഞാൻ ഉത്തരയെ പുത്രിയെപ്പോലെ ലാളിച്ചും കഴിഞ്ഞുവന്നു. ഈ പെരുമാററത്താലുണ്ടായ സ്വഭാവഭാൎദ്ധ്യത്തിനു് ഇനി മാററം വരുത്തുക പ്രയാസമാകുന്നു. ജനങ്ങൾക്കു ദുശ്ശങ്കയും എന്റെ അന്തഃപുരവാസത്തെക്കുറിച്ചു് അവരുടെ ഇടയിൽ അപവാദവും ഉണ്ടാകും. അതു മഹാരാജാവായ അങ്ങേയ്ക്കും, സുശീലയും സുചരിതയുമായ അങ്ങയുടെ പുത്രിക്കും, യശോധനന്മാരായ പാണ്ഡുകുലജാതന്മാൎക്കും ശ്രേയസ്കരമല്ല. അതിനാലാണു് ശ്രീകൃഷ്ണഭാഗിനേയനും എന്റെ ഇഷ്ടപുത്രനുമായ അഭിമന്യുവിനായി ഞാൻ ഉത്തരയെ സ്നുഷയായി സ്വീകരിക്കാമെന്നു പറഞ്ഞതു്.

വിരാടൻ:—അങ്ങയുടെ കീൎത്തിക്കനുരൂപമായ ഈ വാക്കുകളേയും അതിലടങ്ങിയ ധൎമ്മസാരത്തേയും ഞാൻ ബഹുമാനിക്കുന്നു. ഏതുപ്രകാരത്തിലായാലും അൎജ്ജുനനുമായുള്ള ചാൎച്ചകൊണ്ടു ഞാൻ കൃതാൎത്ഥനായി. ഇനി വേണ്ടുന്നതെന്തെന്നു നിങ്ങൾ സഹോദരന്മാർ തമ്മിൽ ആലോചിച്ചു തീൎച്ചപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളണം.

അനന്തരം പാണ്ഡവന്മാർ തമ്മിലാലോചിച്ചു് ഉത്തരയുടെ വിവാഹത്തിനു മുഹൂർത്താദികൾ നിശ്ചയിച്ചു് ബന്ധുജനങ്ങളെ ക്ഷണിക്കുവാൻ ദൂതന്മാരെ അയച്ചു. അജ്ഞാതവാസം അവസാനിക്കയാൽ പാണ്ഡവന്മാർ മത്സ്യരാജ്യത്തുള്ള ഉപപ്ലാവ്യനഗരത്തിൽ താമസിച്ചു് അതിഥിസല്ക്കാരത്തിനു വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്തു.

ക്ഷണമനുസരിച്ചു ബന്ധുക്കളും അതിഥികളുമായുള്ളവരൊക്കെ വന്നുതുടങ്ങി. ദ്വാരകയിൽനിന്നു രാമകൃഷ്ണന്മാരും മററു യാദവമുഖ്യന്മാരും സുഭദ്രാദി യാദവികളും അഭിമന്യുവൊന്നിച്ചു വന്നുതുടങ്ങി. ശൈബ്യൻ, കാശീശൻ ഈ രണ്ടു രാജാക്കന്മാരും രണ്ടു അക്ഷൗഹിണിപ്പടയുമായി വന്നുചേർന്നു. പാഞ്ചാലരാജാവായ ദ്രുപദൻ ഒരു അക്ഷൗഹിണിപ്പടയോടുകൂടി വന്നെത്തി.

എല്ലാവരും വന്നുചേർന്നശേഷം അഭിമന്യുവിനെകൊണ്ടു് ഉത്തരയുടെ വിവാഹകർമ്മം വിധിപ്രകാരം നടത്തിച്ചു.

പുസ്തകം ൨.

ഉദ്യോഗം

I

യുദ്ധാലോചന

ഉത്തരയുടെ വിവാഹമഹോത്സവം ഘോഷസമേതം നടന്നശേഷം അന്നുരാത്രി എല്ലാവരും വിശ്രമിച്ചു. പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ എല്ലാവരും വിരാടരാജാവിൻെറ സഭാമണ്ഡപത്തിൽ ഹാജരായി. വയഃക്രമമനുസരിച്ചു് വിരാടപാഞ്ചാലന്മാർ അഗ്രപീഠങ്ങളെ അലങ്കരിച്ചു. ബലഭദ്രനും വസുദേവരും പാഞ്ചാലരാജാവിൻെറയും, ധർമ്മപുത്രരും ശ്രീകൃഷ്ണനും വിരാടരാജാവിൻെറയും അടുക്കൽ ഇരുന്നു. ശേഷം പാണ്ഡവന്മാരും, യാദവന്മാരായ പ്രദ്യുമ്നൻ, സാംബൻ, സാത്യകി മുതലായവരും, പാണ്ഡവകുമാരന്മാർ വിരാടപാഞ്ചാലകുമാരന്മാർ മുതലായവരും യഥോചിതം ആസനസ്ഥരായി. പാണ്ഡവന്മാരുടെ വനവാസവും അജ്ഞാതവാസവും അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അനന്തരകർത്തവ്യം എന്തെന്നുള്ള ആലോചനയ്ക്കാണു കൂടിയിരിക്കുന്നതെന്നു് സഭോദ്ദേശ്യത്തെപ്പററി പ്രസ്താവിച്ചശേഷം എല്ലാവരും മുഹൂർത്തനേരം ആലോചനയിൽ ലയിച്ചിരുന്നു. എല്ലാവരുടെയും ദൃഷ്ടി ശ്രീകൃഷ്ണൻെറമേൽപതിയുകയാൽ അദ്ദേഹം എഴുന്നേററു് ഇങ്ങനെ പ്രസ്താവിച്ചു:—

ചൂതുകളിയിൽ ശകുനി ചതിപ്രയോഗംകൊണ്ടു് യുധിഷ്ഠിരനെ തോല്പിച്ചു നാടുകരസ്ഥമാക്കി. പാണ്ഡവന്മാ

രെ വനവാസത്തിനയച്ചകഥ നാം എല്ലാവരും അറിഞ്ഞി രിക്കുന്നതാണല്ലൊ. അന്നത്തെ വ്യവസ്ഥയനുസരിച്ച് പ ന്തിരാണ്ടുകാലം ദുർഗ്ഗമമായവനത്തിൽ പാഞ്ചാലപുത്രി യോടൊരുമിച്ചു വളരെ ക്ലേശങ്ങൾ സഹിച്ചു പാണ്ഡവ ന്മാർ കഴിച്ചുകൂട്ടി. പിന്നീട് വിരാടരാജധാനിയിൽ ഒരു സംവത്സരക്കാലം ദാസ്യവൃത്തിചെയ്ത് അജ്ഞാതവാസവും നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ധർമ്മബദ്ധരായ പാണ്ഡവന്മാർ കൌ രവന്മാരുടെ ക്രൂരവ്യവസ്ഥകളെ വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടും കഷ്ടത യും അനുഭവിച്ചാണു നിറവേററിയതെങ്കിലും മത്സരങ്ങൾ ഉപേക്ഷിച്ചു സമാധാനമായി കഴിയാൻ കൌരവന്മാർക്കു സൽബുദ്ധിതോന്നുന്നപക്ഷം അങ്ങനെകഴിയണമെന്നാണു ഇപ്പോഴും ധർമ്മപുത്രരുടെ താല്പര്യം. ധർമ്മരഹിതമായ മാർഗ്ഗത്തിൽ ഭൂചക്രത്തിന്റെ ഏകാധിപത്യം ലഭിക്കുക യെക്കാൾ ധർമ്മ്യമായ മാർഗ്ഗത്തിൽ ഒരു ഗ്രാമം ലഭിക്കുന്ന തായിരിക്കും ധർമ്മപുത്രർക്കു സന്തോഷകരമായിരിക്കുന്നതു്. ദുര്യോധനൻ സ്വവീര്യംകൊണ്ടുപാണ്ഡവന്മാരെ പോരിൽ ജയിച്ചു രാജ്യം കരസ്ഥമാക്കിയതല്ല. മിഥ്യോപചാരമാ യി സുഹൃദ്ഭൃതത്തിനു ക്ഷണിച്ചു കൌശലത്തിൽ രാജ്യം ത ട്ടിപ്പറിച്ചതാണു്. പുരാതനകുരുരാജ്യഭാഗം പാണ്ഡവന്മാ ർക്കുള്ളതു പൊയ്ക്കൊള്ളട്ടേ. പാണ്ഡവന്മാർ സ്വവീര്യംകൊ ണ്ടുകീഴടക്കിയരാജ്യങ്ങളുണ്ടല്ലോ; അവയെങ്കിലും അവർക്കു കിട്ടേണ്ടതല്ലേ? ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാർക്കു പാണ്ഡവന്മാരോടുള്ള ദ്രോഹബുദ്ധി ബാല്യംമുതല്ക്കേ ആരംഭിച്ചതാണു്. ഇവരെ നശിപ്പിക്കാൻ പല ഉപായങ്ങളും അന്നന്നായി അവർ പ്രയോഗിച്ചുനോക്കി. ഭീമനെ വിഷംകൊടുത്തുകൊല്ലു വാൻശ്രമിച്ചതും കുന്തിദേവിയേയും ഇവരേയുംകൂടി ജതുഗൃ ഹത്തിലാക്കി ദഹിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചതും നിങ്ങളെല്ലാവരും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന കാര്യങ്ങളാണു്. അവരുടെ ലോഭസ്വ ഭാവത്തെയും, ഇവരുടെ ധർമ്മശീലത്തെയും, എന്നാൽ അ വർക്കും ഇവർക്കും തമ്മിലുള്ള സാഹോദര്യത്തെയും നല്ലവ

ന്നും ആലോചിച്ച് അനന്തരകരണീയം എന്തെന്ന് നിശ്ചയിക്കേണ്ടതാണ്. ഇവർ കരാറനുസരിച്ചു നിറവേറേണ്ടതെല്ലാം നിറവേററിയിരിക്കുന്നതിനാൽ അവർ അവരുടെ കരാറും നിറവേററേണ്ടതാണ്. അങ്ങനെ ചെയ്യാത്തപക്ഷം പിന്നെ യുദ്ധമാണ്. ധർമ്മവിരുദ്ധമായ അവരുടെ പ്രവൃത്തികണ്ടാൽ ബന്ധുക്കളെല്ലാം യുദ്ധത്തിൽ ഇവരെ സഹായിക്കാതെയിരിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടുയോഗ്യനായ ഒരു ദൂതനെ അയച്ച് സാമമായവഴിക്കു ദുര്യോധനനോടു ഇവരുടെ രാജ്യം തിരികെക്കൊടുക്കണമെന്നു പറയിക്കയാണു ആദ്യം ചെയ്യേണ്ടതു്. അതിനു വഴിപ്പെടാത്തപക്ഷമേ മററുകാര്യങ്ങളെപ്പററി ചിന്തിക്കേണ്ടതുള്ളൂ.

ബലദേവൻ പറഞ്ഞു:—ശ്രീകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞതു നിങ്ങളെല്ലാവരും കേട്ടല്ലൊ. ഒരു ദൂതനെ അയച്ച് സാമോപായത്താൽ കാര്യം സാധിക്കുന്നതുതന്നെ ഉത്തമമെന്നാണ് എനിക്കും തോന്നുന്നതു്. ദൂതൻ ഭീഷ്മരേയും ധൃതരാഷ്ട്രരേയും പ്രത്യേകംകണ്ടു് സാമമായും നയമായും സന്ധി സംസാരിക്കണം. വിദുരൻ, ദ്രോണൻ കൃപർ, കർണ്ണൻ മുതലായവരേയുംകാണണം. പിന്നീടു സഭയിൽവെച്ചു വിനയപൂർവ്വമായിട്ടു വേണം ദൂതൻ സന്ധി സംസാരിക്കാൻ. കാര്യം അവരുടെ കയ്യിലിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് അവരുടെ കോപത്തെ ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുന്നയാതൊന്നും ദൂതൻസംസാരിച്ചുപോകരുതു്. ഒരുപക്ഷം നോക്കിയാൽ അവരുടെ ഭാഗത്തു വീഴ്ചയില്ലെന്നും പറയാവുന്നതാണ്. ചൂതാട്ടവാൻ ശകുനിക്കുള്ള പാടവത്തേയും തനിക്കുള്ള അപാടവത്തെയും അറിഞ്ഞിരുന്നുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരൻ വാശിപിടിച്ച് ശകുനിയോടു ചൂതുകളിച്ചതുതന്നെ ശരിയായില്ല. തുടർച്ചയായി തോൽവിപററിയിട്ടും വാശിവിടാതെ കളിച്ചു സർവ്വം നശിപ്പിക്കയാണു യുധിഷ്ഠിരൻ

ചെയ്യുന്നതു്. ഇതിൽ ശകുനിയേയോ ദുര്യോധനനേയോ കുററപ്പെടുത്തുവാനില്ല. അതിനാൽ ദൂതൻ വിനയാന്വിതനായി ധൃതരാഷ്ട്രരോടു സന്ധിസംസാരിച്ചു് കാൎയ്യം സാധിക്കാനാണു് ശ്രമിക്കേണ്ടതു്. മിഥ്യാവാദംകൊണ്ടു വാശിയുണ്ടാക്കി രണ്ടുകൂട്ടൎക്കും അനൎത്ഥകരമായ യുദ്ധത്തിനു് ഇടവരുത്തരുതു്.

സാത്യകി:— ശൂരന്മാരും കുത്സിതന്മാരും മനുഷ്യരിലുണ്ടായിരിക്കുന്നതാണു്. ഒരു മരത്തിൽതന്നെ ഒരുകൊമ്പു കായ്ക്കുന്നതും മറെറാന്നു കായ്ക്കാത്തതുമായിത്തീരാം. കുരുവംശത്തിന്റെ സ്ഥിതി ഇപ്പോൾ അങ്ങനെ ആയിരിക്കയാണു്. ബലദേവന്റെ വാക്കുകളെ ഞാൻ കുററപ്പെടുത്തുന്നില്ല. ആ വാക്കുകേട്ടുനടക്കുവാൻ സന്നദ്ധരാകുന്നവരെ മാത്രമേ ഞാൻ കുററപ്പെടുത്തുകയുള്ളു. അക്ഷക്രീഡയിൽ യുധിഷ്ഠിരൻ ധൎമ്മവിരുദ്ധമായി യാതൊന്നും ചെയ്തിട്ടില്ല. ചൂതിനായിട്ടു് ആഹ്വാനംചെയ്യുമ്പോൾ പിന്മാറുന്നതു ശൂരനായ ഒരു ക്ഷത്രിയനു ധൎമ്മമല്ല. സമൎത്ഥൻ അസമൎത്ഥനെ ചൂതിനുവിളിച്ചതു് അധൎമ്മമാണു്. ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽചെന്നു് ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാർ പാണ്ഡവന്മാരെ ജയിച്ചതായിരുന്നു എങ്കിലും വിരോധമില്ല. സുഹൃദ്ദ്യൂതത്തിനായി ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി ചതിച്ചുതോല്പിക്കയാണു് അവർ ചെയ്തിരിക്കുന്നതു് അതിനെ വിസ്മരിച്ചുകളയാം. കരാറനുസരിച്ചു യുധിഷ്ഠിരൻ വനവാസവും അജ്ഞാതവാസവും നിൎവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ രാജ്യം തിരിച്ചു കൊടുക്കുവാൻ ദുര്യോധനൻ നിർബന്ധിതനാണു്. എന്നാൽ ധൎമ്മബദ്ധനായാലും ധൃതരാഷ്ട്രർ നിർബന്ധിച്ചാലും ദുര്യോധനൻ വഴിപ്പെടുന്ന കൂട്ടത്തിലല്ല. അങ്ങനെയുള്ള ഒരുവനോടാണോ വിനയവും സാ

മോക്തിയും വേണമെന്നു ബലഭദ്രൻ പറയുന്നതു്? അവരോടു ശസ്ത്രംകൊണ്ടാണു് സന്ധിസംസാരിക്കേണ്ടതു്. ഇരക്കുകയല്ല; ശത്രുക്കളോടിരക്കുന്നതു് അയശസ്യവും അധൎമ്മ്യവുമാണു്. ന്യായപ്രകാരം പാണ്ഡവന്മാൎക്കു കിട്ടേണ്ട രാജ്യം തിരിച്ചു കൊടുക്കുകയോ യുദ്ധത്തിനു് ഒരുങ്ങിക്കൊള്ളുകയോ ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നു ദൂതൻ അവരെ അറിയിച്ചാൽ മതിയാവുന്നതാണു്.

ദ്രുപദൻ — സാത്യകി പറയുംപോലെയേ കാൎയ്യംവന്നു കലാശിക്കയുള്ളു. മൎയ്യാദയ്ക്കു ദുൎയ്യോധനൻ രാജ്യം മടങ്ങിത്തരികയില്ല. അവന്റെ ഇഷ്ടം നോക്കിയല്ലാതെ ഭീഷ്മാദികളും പ്രവൎത്തിക്കയില്ല. സാമോക്തികൊണ്ടു ദുൎയ്യോധനന്റെ അടുക്കൽ പ്രയോജനമൊന്നുമില്ല. ശക്തിഹീനതകൊണ്ടാണു് അങ്ങനെപറയുന്നതെന്നേ ആ മൂൎഖനു തോന്നുകയുള്ളു. എനിക്കു തോന്നുന്നതു് ഇങ്ങനെയാണു്. ദുൎയ്യോധനന്റെ അടുക്കൽ സന്ധിക്കു ദൂതനെഅയയ്ക്കുന്നതോടുകൂടി ബന്ധുരാജാക്കന്മാരുടെ അടുക്കലേയ്ക്കും വേണ്ടിവന്നാൽയുദ്ധത്തിനു സഹായം അൎത്ഥിക്കാൻ ദൂതന്മാരെ അയയ്ക്കണം. ദുൎയ്യോധനനും ദൂതന്മാരെ അയയ്ക്കാതിരിക്കയില്ല. ആദ്യംക്ഷണിച്ച ബന്ധുവിനെ സഹായിക്കയാണു രാജധൎമ്മം. അതിനാൽ ഹസ്തിനാപുരത്തേയ്ക്കും രാജാക്കന്മാരുടെ അടുക്കലേക്കും ഉടനെ ദൂതന്മാരെ അയയ്ക്കണമെന്നാണു് എന്റെ അഭിപ്രായം.

ശ്രീകൃ — ഈ അഭിപ്രായം ആദരണീയമാണെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ഞങ്ങൾക്കു ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരോടും പാണ്ഡവന്മാരോടുമുള്ള ചാൎച്ച ഒരുപോലെയാണു്. ദ്രുപദമഹാരാജാവിനെപ്പോലെ ഞങ്ങളും ഇവിടെ ഇപ്പോളെത്തിയിരിക്കുന്നതു വിരാടമഹാരാജാവിന്റെ

ക്ഷണമനുസരിച്ചു് വിവാഹകൎമ്മത്തിൽ സംബന്ധിക്കുവാനായിട്ടാണു്. ആ കൎമ്മം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഞങ്ങളിപ്പോൾതന്നെ മടങ്ങിപ്പോകുന്നു. വിദ്യാവൃദ്ധനും വയോവൃദ്ധനുമായ ദ്രുപദമഹാരാജാവിന്റെ സന്നിധിയിൽ ഈ ഞങ്ങൾക്കെല്ലാം ശിഷ്യരുടെ സ്ഥാനമേയുള്ളു. ഭീഷ്മധൃതരാഷ്ട്രാദികൾക്കും ദ്രുപദമഹാരാജാവിനെ വളരെസ്നേഹവും ബഹുമാനവുമാണു്. അതിനാൽ അദ്ദേഹം തന്നെ സമുചിതമായ സന്ദേശവാക്യം നാശ്ചയിച്ചു് തക്കതായ ഒരു ദൂതൻമുഖേന പറഞ്ഞയയ്ക്കട്ടെ. സമാധാനമായി കാൎയ്യംതീരുന്നപക്ഷം കുരുപാണ്ഡവന്മാരുടെ സൌഭ്രാത്രം മൂലനാശംവരാതെ നിലനില്ക്കുന്നതാണു്. ദുൎയ്യോധനൻ ശാഠ്യവും ഗൎവ്വുംകൊണ്ടു വഴിപ്പെടാതെ യുദ്ധസന്നദ്ധനാകുന്നപക്ഷം മററുരാജാക്കന്മാൎക്കു് ദൂതന്മാരെ അയയ്ക്കുന്ന കൂട്ടത്തിൽ ഒരാളെ ദ്വാരകയിലേക്കും അയച്ചേക്കുക.

II

സൈന്യസന്നാഹങ്ങൾ.

അനന്തരം സഭപിരിഞ്ഞു ശ്രീകൃഷ്ണാദികൾ ദ്വാരകയിലേക്കു യാത്രയായി. ദ്രുപദമഹാരാജാവു് തന്റെ പുരോഹിതനെത്തന്നെ ഹസ്തിനാപുരത്തേക്കു ദൂതിനയച്ചു. ദൌത്യഫലം സന്ദിഗ്ദ്ധമായിരുന്നതിനാൽ സഹായമൎത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു് അന്യരാജാക്കന്മാരുടെ അടുക്കലേക്കും ദൂതന്മാരെ അയച്ചു. പാണ്ഡവന്മാർ ദൂതന്മാരെ അയച്ച വിവരമറിഞ്ഞു ദുൎയ്യോധനനും ദൂതന്മാരെ അയച്ചു. ദ്വാരകയിലേക്കു പാണ്ഡവഭാഗത്തുനിന്നു ദൂതന്മാരെ ആരെയുംഅയയ്ക്കാതെ അൎജ്ജുനൻതന്നെ പോകയാണു ചെയ്തതു്. കൌര

വഭാഗത്തുനിന്നു ദുര്യോധനൻതന്നെ ദ്വാരകയിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു.

അർജ്ജുനദുര്യോധനന്മാർ ദ്വാരകയിൽ എത്തിയപ്പോൾ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഉറക്കമായിരുന്നു. ദുര്യോധനൻ ആദ്യമായി ശയനഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു ശ്രീകൃഷ്ണമഞ്ചത്തിന്റെ തലയ്ക്കൽചെന്നു് പീഠമിട്ടിരുന്നു. അർജ്ജുനൻ രണ്ടാമതു ചെന്നു കാൽക്കലും നിന്നു. കുറേക്കഴിഞ്ഞു് ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഉറക്കമുണർന്നു. ആദ്യം കണ്ടതു് അർജ്ജുനനെയാണു്. പിന്നീടു് ദുര്യോധനനെയും കണ്ടു. രണ്ടുപേരും യുദ്ധത്തിൽ സഹായം അപേക്ഷിച്ചു.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞു:—നിങ്ങൾ രണ്ടുകക്ഷികളും എനിക്കു ഒരുപോലെയാണു്. ആദ്യം വന്ന ആളെ സഹായിക്കുകയാണു രാജധർമ്മം. ദുര്യോധനൻ ആദ്യം വന്നു. എന്നാൽ ഞാൻ ആദ്യം കണ്ടതു് അർജ്ജുനനെയാണു്. അതിനാൽ ഒരു കാര്യം ചെയ്യാം എന്റെ സൈന്യങ്ങളെയെല്ലാം ഒരുഭാഗത്തു് നിറുത്താം. ഞാൻ മാത്രം മറുഭാഗത്തു നില്ക്കാം. എന്നാൽ നിങ്ങൾ സഹോദരന്മാർ തമ്മിലുള്ള ഈ യുദ്ധത്തിൽ ഞാൻ ഏതുഭാഗത്തുനില്ക്കുന്നതായാലും ആയുധം എടുത്തു യുദ്ധംചെയ്യുന്നതല്ല. നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ ഇഷ്ടംപോലെ എന്നെയോ സേനയെയോ വരിച്ചുകൊള്ളുക. ആദ്യം ഞാൻ കണ്ടതു് അർജ്ജുനനെ ആയതുകൊണ്ടും നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരിലുംവെച്ചു് ഇളമ അർജ്ജുനനായതുകൊണ്ടും അർജ്ജുനൻതന്നെ ആദ്യം പറയട്ടെ, എന്നെ വേണമോ സേനയെ വേണമോ എന്നു്.

അർജ്ജുനൻ യാതൊരു സന്ദേഹവും കൂടാതെ യുദ്ധത്തിൽ ആയുധം തൊടുകയില്ലെന്നു ശപഥം ചെയ്ത ശ്രീകൃഷ്ണനെത്തന്നെ പാണ്ഡവഭാഗത്തേക്കു വരിച്ചു. ശ്രീകൃഷ്ണ

ന്റെ മഹാസേനയെ തനിക്ക ലഭിച്ചതിൽ അത്യന്തം സ ന്തുഷ്ടനായ ദുര്യോധനൻ ഉടൻതന്നെ ശ്രീകൃഷ്ണനോട യാത്ര പറഞ്ഞു ബലദേവരെ ചെന്നുകണ്ടു. രണ്ടുകക്ഷികളും ത നിക്കതുല്യന്മാരാണെന്നും, എന്നാൽ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ എതിർ പക്ഷത്തു നില്ക്കാൻ തനിക്ക വൈമനസ്യം ഉണ്ടെന്നും, അ തിനാൽ ഈ യുദ്ധത്തിൽ താൻ ഒരു ഭാഗത്തും ചേരുന്നി ല്ലെന്നും ബലദേവൻ തീൎത്തുപറഞ്ഞു ദുര്യോധനന് അതു കൊണ്ട് വലിയ ഇച്ഛാഭംഗമൊന്നുമുണ്ടായില്ല. കോപി ച്ചാൽ സംഹാരരുദ്രനെപ്പോലെ ഭയങ്കരനായ ബലദേവൻ പാണ്ഡവപക്ഷം ചേരുകയില്ലെന്ന് അറിഞ്ഞതുകൊണ്ടുത ന്നെ ദുര്യോധനൻ സംതൃപ്തനായി യാത്രപറഞ്ഞു, തനിക്ക ലഭിച്ച ഒരു അക്ഷൌഹിണിസൈന്യത്തോടുകൂടി ഹസ്തിനാ പുരത്തിലേക്ക പുറപ്പെട്ടു.

ഇതിനിടയ്ക്ക പാണ്ഡവദൂതന്മാരും, കൌരവദൂതന്മാരും സമീപസ്ഥരും ബന്ധുക്കളുമായ രാജാക്കന്മാരെ ക്ഷണിക്കു ന്നതിനു നാനാരാജ്യങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കുകയായിരുന്നു.

അക്കാലത്തു ഭാരതഖണ്ഡത്തിലുണ്ടായിരുന്ന രാജാക്ക ന്മാരിൽ പാണ്ഡവപക്ഷത്തിലോ കൌരവപക്ഷത്തിലോ ചേരാത്തവരായി ആരുംതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പാണ്ഡ വപക്ഷത്തു ഏഴു അക്ഷൌഹിണിപ്പടയും കൌരവപക്ഷ ത്തു പതിനൊന്ന് അക്ഷൌഹിണിപ്പടയും ചേൎന്നു. പാണ്ഡ വന്മാരുടെ ഉററബന്ധുവും മദ്രരാജാവുമായിരുന്ന ശല്യരെ അദ്ദേഹം പാണ്ഡവപക്ഷത്തുചേരുവാനായി പുറപ്പെട്ടുവ രുമ്പോൾ മാൎഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിൽവെച്ചു നയോപായത്താൽ ദു ര്യോധനൻ സ്വപക്ഷത്തിൽ ചേൎത്തു.

III

സഞ്ജയദൌത്യം

വിരാടസഭയിലെ തീരുമാനമനുസരിച്ച് ദൂതൻ ഹസ്തിനാപുരത്തിലെത്തി തന്റെ ദൌത്യം സാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടിത്തന്നെ നിർവ്വഹിച്ചു. ദൂതനെ കൌരവന്മാർ വളരെ ഉപചാരപൂർവ്വം സ്വീകരിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാദങ്ങളെ ആദരപൂർവ്വം കേൾക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തോടു തീർച്ചയായ മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ താമസിയാതെ ആലോചിച്ചു മറുപടി അറിയിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു പറഞ്ഞയയ്ക്കുകയാണു ധൃതരാഷ്ട്രർ ചെയ്തതു്. ദ്രോണകൃപാചാര്യന്മാരും ഭീഷ്മവിദുരാദി കുരുവൃദ്ധന്മാരും പാണ്ഡവ രാജ്യം തിരികെക്കൊടുത്തു സമാധാനമായി കഴിയുന്നതാണു് നല്ലതെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രരോടു ഉപദേശിച്ചു. ഗാന്ധാരീദേവിയും സമാധാനത്തിനുതന്നെ നിർബന്ധിച്ചു. ധൃതരാഷ്ട്രർക്കും യുദ്ധം കൂടാതെ കഴിച്ചാൽകൊള്ളാമെന്നു വളരെ താല്പര്യമുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും പുത്രവാത്സല്യം നിമിത്തം ദുര്യോധനന്റെ ഹിതത്തിനു വിപരീതമായി യാതൊന്നും പ്രവർത്തിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം ശക്തനായിത്തീർന്നില്ല. പിതൃപൈതാമഹമായി തനിക്കു അവകാശപ്പെട്ടതും പാണ്ഡവന്മാർക്കു ഒരിക്കൽ ഭാഗിച്ചു ഭരിക്കാൻകൊടുത്തതെങ്കിലും ദ്യൂതത്താൽ തിരിച്ചു ലഭിച്ചതുമായ രാജ്യം എന്തുതന്നെയായാലും വീണ്ടും കൈവിടുന്നതല്ലെന്നു് ദുര്യോധനൻ നിർബ്ബന്ധമായി വാദിക്കയാൽ കുരുരാജാവായ ധൃതരാഷ്ട്രർ വല്ലാതെ കുഴങ്ങേണ്ടിവന്നു. പാണ്ഡവദൂതൻ മടങ്ങിപ്പോയശേഷം അദ്ദേഹത്തിനു ഉറക്കംതന്നെ ഉണ്ടായില്ല. ധർമ്മോപദേശം ചെയ്തു ശമധനനായ ധർമ്മപുത്രരെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ സമർത്ഥനായ ഒരു ദൂതനെ അയയ്ക്കണമെന്നു ധൃതരാഷ്ട്രർ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അന്നുരാത്രിതന്നെ അദ്ദേഹം ബുദ്ധിമാനും

വിദ്വാനും വാഗ്മിയുമായ സഞ്ജയനെ വരുത്തി പാണ്ഡവന്മാരുടെ അടുക്കലേക്ക് ദൂതിന്നു മറുപടിയായുള്ള സന്ധിസന്ദേശം പറഞ്ഞയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

സഞ്ജയൻ ഉപപ്ലാവ്യത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ പാണ്ഡവസഹായികളായി ശ്രീകൃഷ്ണപാഞ്ചാലാദി മഹാരഥന്മാരെല്ലാം യുദ്ധോദ്യുക്തരായി അവിടെ കൂടിയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ സദസ്സിൽവെച്ചാണ്, സഞ്ജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രസന്ദേശം അറിയിച്ചതു്. സഞ്ജയൻ പറഞ്ഞു:—ഞാൻ ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരുടെയും പാണ്ഡവന്മാരുടെയുംപൊതുവായക്ഷേമത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാണു് പറയുന്നതു്. വല്ലനിവൃത്തിയുമുള്ളപക്ഷം യുദ്ധമൊന്നുംകൂടാതെ സമാധാനമായും സൌഭ്രാത്രത്തോടുകൂടിയും കഴിയണമെന്നാണു് കുരുമഹാരാജാവായ ധൃതരാഷ്ട്രരുടെആഗ്രഹം. ധർമ്മപരായണന്മാരായ നിങ്ങൾമൂലം യുദ്ധമുണ്ടായി കലഹാനി വരുന്നതായാൽ യുദ്ധത്തിൽ നിങ്ങൾതന്നെ വിജയം പ്രാപിക്കുന്നതായാലും അതു നിങ്ങൾക്കു ശ്രേയസ്കരമായിത്തീരുന്നതല്ല. ശുഭകീർത്തികളുടെ സ്വല്പമായ കിൽബിഷംപോലുംശുഭ്രവസ്ത്രത്തിൽ വീണ മഷിത്തുള്ളിപോലെ തെളിഞ്ഞുകാണുന്നതാണു്. നിങ്ങളുടെ സഹോദരന്മാരായ ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാർ ദുഷ്ടന്മാരായിരുന്നാൽപോലും സഹോദരസംഹാരത്തിന്റെ പാപമൂർച്ഛാപാകംനിമിത്തം മൃതബന്ധുക്കളായിത്തീരുന്ന നിങ്ങളും മൃതതുല്യരായിത്തന്നെ ജീവിച്ചിരിക്കേണ്ടിവരുന്നതാണു്. ശ്രീകൃഷ്ണനും, പാഞ്ചാലവിരാടന്മാരും സഹായത്തിനുള്ള ഭീമാർജ്ജുനബലത്തെ ജയിക്കാൻ ദേവന്മാർക്കുപോലും സാദ്ധ്യമല്ല. ഭീഷ്മദ്രോണകൃപന്മാരാലും ശല്യകർണ്ണാദി മഹാരഥന്മാരാലും നീതമായ കൌരവസേനാസമുദ്രാക്രമണത്തെ നിരോധിക്കയെന്നതും എളുപ്പമല്ല. ആരുജയിച്ചാലും ആരുതോററാലും ജയിക്കുന്നതും തോൽക്കുന്നതും ഒരു കുടുംബത്തിലുള്ളവരാകയാൽ കുടുംബത്തിനു

ക്ഷയമല്ലാതെ വൃദ്ധിയുണ്ടാവാൻ മാൎഗ്ഗം കാണുന്നില്ല. അതിനാൽ ഏതുവിധേനയും സമാധാനമായിക്കഴിയാനുള്ള മാൎഗ്ഗം നിങ്ങൾകൂടി ആലോചിച്ചു് നിൎണ്ണയിക്കണമെന്നാണു് എന്റെ പ്രാൎത്ഥന.

യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു:—യുദ്ധത്തേക്കാൾ അയുദ്ധം വിശിഷ്ടമാണെന്നു് അങ്ങു പറഞ്ഞതിനോടു് ആരും യോജിക്കതന്നെ ചെയ്യും. ആഗ്രഹങ്ങളെല്ലാം കൎമ്മംകൂടാതെതന്നെ സഫലമായിത്തീരുമായിരുന്നു എങ്കിൽ ആരും കൎമ്മമൊന്നും ചെയ്യേണ്ടതായി വരികയില്ലായിരുന്നു. ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവിന്റെ ആഗ്രഹം സ്വപുത്രനു് ശത്രുവില്ലാത്ത രാജ്യം സിദ്ധമാവണമെന്നാണു്. പുത്രന്മാരെ അജാതശത്രുക്കളായിക്കാണ്മാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ആ പിതാവു്, ആ പുത്രന്മാർ ഞങ്ങളോടുചെയ്തതു് എന്തെല്ലാമാണെന്നു് അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നുമുണ്ടു്. കൌരവസേനയുടെ പെരുപ്പവും, സേനാനികളുടെ സാമൎത്ഥ്യവുംകൊണ്ടു് സ്വപക്ഷം അഴിയുമെന്നു ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാൎക്കുള്ളവിശ്വാസം ഗാണ്ഡീവത്തിന്റെ ഘോരവിഷ്ഫാരം കേൾക്കുന്നതുവരെയും ക്രോധിച്ച ഭീമന്റെ കാലാന്തകല്പമായ മുഖംകാണുന്നതുവരെയും മാത്രമേ നിലനില്ക്കുകയുള്ളു. ഞങ്ങളിലൊരാൾ ജീവിച്ചിരിക്കെ ഞങ്ങളുടെ സ്വത്തു കരസ്ഥമാക്കാമെന്നു് ആരും മോഹിക്കേണ്ട. അവർ ഞങ്ങളോടു ചെയ്തതെല്ലാം മറന്നു മേലും സൌഭ്രാത്രത്തോടുകൂടിയിരിക്കുവാൻ ഞങ്ങൾ സന്നദ്ധരാണു്. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം ഞങ്ങൾക്കുതിരിച്ചു കിട്ടുകതന്നെവേണം.

സഞ്ജയൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞു:—മനുഷ്യജീവിതം നശ്വരമെന്നും ധൎമ്മം മാത്രം ശാശ്വതമെന്നും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന യുധിഷ്ഠിരൻ നശ്വരമായ രാജ്യലാഭത്തെ എ

ന്തിനായിട്ടിച്ഛിക്കുന്നു എന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. ദുൎയ്യോധനൻ രാജ്യം തിരിച്ചു തരുന്നകാൎയ്യത്തിൽ വിമനസ്സായിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു് നാശകരമായ യുദ്ധം കൊണ്ടു സമ്പാദിക്കാവുന്ന ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തെക്കാൾ അന്ധകവൃഷ്ണികളുടെ നാട്ടിലെ ഭൈക്ഷ്യാന്നംകൊണ്ടുസമ്പാദിക്കാവുന്ന ഇന്ദ്രലോകവാസമല്ലേ കാമ്യമായിട്ടുള്ളതു്? പരലോകാൎത്ഥം രാജസൂയാദ്യനേകപുണ്യകൎമ്മങ്ങൾ നടത്തിയിട്ടുള്ള യുധിഷ്ഠിരന്നു പുണ്യക്ഷയകരമായ ഈ യുദ്ധത്തിന്നു് ഒരുങ്ങുന്നതു യുക്തമല്ല. ധൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ സിദ്ധമാകുന്ന പുണ്യത്തെ കാമിച്ചല്ലെങ്കിൽ പന്തിരാണ്ടുകാലത്തെ വനവാസസങ്കടം എന്തിനായിട്ടാണു നിങ്ങൾ അനുഭവിച്ചതു്? അക്ഷക്രീഡാവ്യാജേന ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാർ രാജ്യംകരസ്ഥമാക്കിയപ്പോൾതന്നെ അവരോടു യുദ്ധംചെയ്തു രാജ്യം വീണ്ടെടുക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ അന്നുമുണ്ടായിരുന്ന ഈ ബന്ധുക്കളുടെ സഹായത്തോടുകൂടി അതു് അനായാസേന സാധിക്കാമായിരുന്നു. ഇപ്പോഴാകട്ടെ അവർ പന്തിരാണ്ടുകാലത്തെ രാജ്യഭരണവും സൈന്യസന്നാഹങ്ങളുംകൊണ്ടു സ്വശക്തിയെ സുസ്ഥിരമാക്കിത്തീൎത്തിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾക്കു ബന്ധുബലമല്ലാതെ സ്വബലം ശൂന്യമായും തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഈ സൗകൎയ്യം അറിഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവൎക്കു നല്കിയിട്ടു് അകാലത്തിൽ ഈ അധൎമ്മ്യകൎമ്മത്തിന്നു എന്തിനായിട്ടുദ്യമിക്കുന്നു? യുദ്ധമുണ്ടായാൽ ആരെല്ലാമാണു വധിക്കപ്പെടേണ്ടിവരുന്നതെന്നും ഒന്നു ആലോചിച്ചുനോക്കുക! കുരുപിതാമഹനായ ശന്തനുമഹാരാജാവിന്റെ ഔരസപുത്രനും ദിവ്യനായ ഭീഷ്മർ, ആചാൎയ്യനായ ദ്രോണർ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രനും വിശിഷ്ടനുമായ അശ്വത്ഥാമാവു്, വന്ദ്യനായ കൃപാചാൎയ്യർ, ഉററബന്ധുവായ ശ

ല്യർ ഇവരെല്ലാവരും നിങ്ങളുടെ ശ്രേയോഭിലാഷികളാണെങ്കിലും യുദ്ധത്തിൽ അവർ നിങ്ങളോടു നേരിടാതെ നിവൃത്തിയില്ല. വധ്യരല്ലാത്ത ഇവരെയെല്ലാം വധിച്ചുനേടുന്ന ശ്രേയസ്സ് എന്തൊരു ശ്രേയസ്സാണു്? സമുദ്രമേഖലയായ ഭൂമണ്ഡലം മുഴുവൻ ജയിച്ചു കീഴടക്കിയ സാർവ്വഭൌമനും ജരാനരകളെ ജയിച്ചു് കീഴടക്കുക സാധ്യമല്ല. ആ വസ്തുത നല്ലവണ്ണം ഓർത്തിട്ടുമാത്രമേ സഹോദരസംഹാരക്രിയയായ ഈ സംഗരത്തിനു് ഉദ്യമിക്കാവു.

യുധിഷ്ഠിരൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞു:—ധർമ്മാധർമ്മചർച്ചയിൽ ധർമ്മത്തിനു് അധർമ്മരൂപവും അധർമ്മത്തിനു ധർമ്മരൂപവും ചിലപ്പോൾ തോന്നിയേക്കാം. പണ്ഡിതന്മാർമാത്രമേ ധർമ്മത്തിൻെറ സൂക്ഷ്മസ്ഥിതി നിർണ്ണയിക്കാൻ ശക്തരായിത്തീരുകയുള്ളു. പ്രജാപത്യസാക്ഷ്മായ ബ്രഹ്മലോകലാഭംപോലും അധർമ്മമായിട്ടു ഞാൻ കാമിക്കയില്ല. സ്വധർമ്മത്തെ വിട്ടാണു ഞാൻ ഈ യുദ്ധത്തിനു ഉദ്യമിക്കുന്നതെങ്കിൽ ഞങ്ങൾ രണ്ടുകക്ഷികൾക്കും ഒരുപോലെ ബന്ധുവും ധർമ്മരഹസ്യം സൂക്ഷ്മമായി അറിയാവുന്നവനെന്നു സർവ്വസമ്മതനുമായ ശ്രീകൃഷ്ണൻതന്നെ ഇക്കാര്യത്തിൽ ഒരു തീർപ്പു കല്പിക്കട്ടെ.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞു:—പാണ്ഡവന്മാർ അവരുടെ രാജ്യം തിരിച്ചു കിട്ടണമെന്നു മാത്രമേ ആവശ്യപ്പെടുന്നുള്ളു. അതുമര്യാദയ്ക്കു മടക്കിക്കൊടുക്കുവാൻ ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാർ തയ്യാറാകുന്നില്ലെങ്കിൽ യുദ്ധം ഉണ്ടാകാതെ നിവൃത്തിയൊന്നുമില്ല. ഇതിൽ വലിയ ധർമ്മാധർമ്മപ്രവചനത്തിനൊന്നും ആവശ്യം കാണുന്നില്ല. ശകുനി ചതിയായി ചൂതുകളിച്ചപ്പോഴും ദുശ്ശാസനൻ സഭാമദ്ധ്യത്തിൽ പാഞ്ചാലപുത്രിയെ വലിച്ചിഴച്ചുകൊ

ണ്ടുവന്നപ്പോഴും, കൎണ്ണൻ പാഞ്ചാലിയെ ദാസിയെന്നു അവമാനിച്ചു് പരിഹസിച്ചപ്പോഴും പാണ്ഡവന്മാർ സർവസ്വമുപേക്ഷിച്ചു കഷ്ടപ്പെട്ടുവനവാസം ചെയ്തപ്പോഴും സഞ്ജയന്റെ ഈ ധർമ്മവാദങ്ങളൊന്നും പുറത്തു വന്നില്ല. ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരോടുപാണ്ഡവരാജ്യംതിരിച്ചു കൊടുക്കുകയാണു് മാനമെന്നു മടങ്ങിച്ചെന്നുപറകയാണു് സഞ്ജയൻ ചെയ്യേണ്ടതു്.

IV

ദുര്യോധനധൈര്യം.

സഞ്ജയൻ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ മടങ്ങിയെത്തി വിവരങ്ങളെല്ലാം ധൃതരാഷ്ട്രരോടു പറഞ്ഞു. സന്ധിയായി കാര്യംതീരാത്തപക്ഷം രാജ്യം വീണ്ടെടുക്കുവാനായി പാണ്ഡവന്മാർ ആത്മവിശ്വാസത്തോടുകൂടി ചെയ്തുവരുന്ന യുദ്ധോദ്യമങ്ങളും അതിൽ അവരെ സഹായിക്കാൻ സന്നദ്ധരായി സൈന്യസമേതം ഉപപ്ലാവ്യത്തിൽ എത്തിക്കൂടിയിരിക്കുന്ന ബന്ധുക്കളുടെ ബലാബലങ്ങളുമെല്ലാം സഞ്ജയൻ വിവരമായി ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരെ ധരിപ്പിച്ചു. അർദ്ധരാജ്യമോ, ചുരുങ്ങിയപക്ഷം അഞ്ചുഗ്രാമങ്ങളെങ്കിലുമോ കിട്ടാതെ പാണ്ഡവന്മാർ അടങ്ങുകയില്ലെന്നുള്ള അവരുടെ സ്ഥിരനിശ്ചയം കേട്ടപ്പോൾ ധൃതരാഷ്ട്രർക്കു വല്ലാത്ത ബുദ്ധിക്ഷയമുണ്ടായി. ബുദ്ധിമാന്മാരും വിശ്വസ്തന്മാരുമായ ഭീഷ്മദ്രോണാദിബന്ധുക്കളോടു് വീണ്ടും ആലോചിച്ചതിൽ പാണ്ഡവരാജ്യം തിരിച്ചു കൊടുക്കുകയാണു ധർമ്മരക്ഷയ്ക്കും സ്വരക്ഷയ്ക്കും നല്ലതെന്നു് അവർ യുക്തിയുക്തമായി വീണ്ടും ഉപദേശിച്ചു. അവരുടെ ഉപദേശവും പാണ്ഡവന്മാരുടെ ബന്ധുബലവും ധർമ്മാധർമ്മങ്ങളുടെ നിലയുമെല്ലാം ആലോചിച്ചതിൽ രാജ്യം തിരിച്ചു കൊടുക്കുകതന്നെ ഉത്തമമെന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രർക്കും തോ

ന്നിയെങ്കിലും ദുര്യോധനന്റെ ഹിതത്തിനു വിപരീതമായി ആക്കാര്യത്തിൽ യാതൊന്നുംപ്രവൎത്തിക്കുവാൻശക്തനാകാതെ അദ്ദേഹം കുഴങ്ങി. സ്വപിതാവിന്റെ ഭോലായമാനമായ ചിത്തവൃത്തികണ്ടു ദുര്യോധനൻ പറഞ്ഞു:—

അച്ഛാ, പാണ്ഡവന്മാരുടെ യുദ്ധോത്സാഹവും ബന്ധുസഹായത്തിന്റെപ്രാബല്യവുമോൎത്തു് അച്ഛൻ ചഞ്ചലചിത്തനാകേണ്ട. അവരും ഞങ്ങളും ഒരു കുലത്തിൽ ജനിച്ചവരും ഒരുപോലെ ശസ്ത്രാസ്ത്രവിദ്യകൾ അഭ്യസിച്ചവരുമാണു്. വയസ്സു്, ബുദ്ധി, വിജ്ഞാനം, വിത്തം, വിക്രമം ഇവയിലും തുല്യന്മാർതന്നെ ബന്ധുബലം സൈന്യസന്നാഹം ഇവയിൽതുല്യതമാത്രമല്ല മെച്ചവുംനമുക്കുണ്ടു്. അവൎക്കു് ഏഴക്ഷൗഹിണിപ്പടയും നമുക്കു് പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണിയുമാണുള്ളതു് ദേവഗുരുവായ ബൃഹസ്പതിതന്നെയുംകല്പിച്ചിട്ടുള്ളതു് എതിർകക്ഷിയുടെമൂന്നിലൊരംശംപടകൂടിയുണ്ടെങ്കിൽ ജയം നിശ്ചയമെന്നാണു്. അതു നമുക്കുണ്ടെന്നു തീൎച്ചതന്നെ. ഇരുഭാഗത്തുമുള്ള സമൎത്ഥന്മാരായയോദ്ധാക്കളുടെസ്ഥിതിയും ആലോചിക്കേണ്ടതാണു്. പാണ്ഡവപക്ഷത്തു്മഹാപരാക്രമിയെന്നു പ്രസിദ്ധിയുള്ളഗദായുദ്ധവിശാരദനായ ഭീമനുണ്ടു്. ഭീമനോടു ഗദായുദ്ധത്തിനു ഞാൻ മതിയാവുന്നതാണു്. രാമനോടു് ഗദായുദ്ധത്തിൽ ഞാൻ ജാഗ്രതയോടെശ്രമപ്പെട്ടു അഭ്യസിച്ചിട്ടുള്ളഅടവുകളൊന്നും ഭീമനുനിശ്ചയമുള്ളവയല്ല. ഹിമവാൻപോലും സഹ്യമല്ലാത്ത എന്റെ ഗദാഘാതത്തെസഹിക്കുവാൻഭീമൻ ശക്തനായിത്തീരുന്നതല്ല. എനിക്കു ഗദായുദ്ധത്തിലുള്ള അത്ഭുതസാമൎത്ഥ്യംഭീമനുമറിയാം; കൃഷ്ണാൎജ്ജുനന്മാൎക്കുമറിയാം. പിന്നെഅൎജ്ജുനന്റെ കാൎയ്യമാണു്. അൎജ്ജുനനെപ്പോലെ അസ്ത്രവിദ്യാവിചക്ഷണന്മാർഇല്ലെന്നുള്ള അൎജ്ജുനപ്രശംസ പാണ്ഡവപക്ഷപാതികളിൽനിന്നു് നാം ധാരാളം കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അൎജ്ജുനൻ ദ്രോണാചാൎയ്യരുടെശിഷ്യനാണു്. ദ്രോ

ണാചാൎയ്യൎക്കും ആചാൎയ്യനായ ശ്രീപരശുരാമനോടാണു് കൎണ്ണൻ അസ്ത്രവിദ്യ അഭ്യസിച്ചതു്. കൎണ്ണാൎജ്ജുനന്മാരുടെസാമൎത്ഥ്യം അസ്ത്രപ്രദൎശനാവസരത്തിൽ നാം കണ്ടറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതാണു്. ഇതേവരെ അതിനൊരു വ്യത്യാസം വന്നിട്ടുള്ളതായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടിട്ടില്ല. അൎജ്ജുനവിദ്ധ്വംസനത്തിനു കൎണ്ണൻ സിദ്ധൌഷധമാണു്. അഥവാ കൎണ്ണൻ ഏകനായിട്ടു് അൎജ്ജുനനെ ജയിക്കാൻ സമൎത്ഥനായില്ലെന്നിരിക്കട്ടെ. ഭീഷ്മദ്രോണകൃപകൎണ്ണാശ്വത്ഥാമാക്കളാകുന്ന പഞ്ചമഹാധനുൎവേദികൾ എല്ലാവരും ചേൎന്നാലും അജയ്യനാണു് അൎജ്ജുനനെന്നു ആൎക്കും പറവാൻ ധൈൎയ്യമുണ്ടാകുന്നതല്ല. പിന്നെ പാണ്ഡവബന്ധുക്കളിൽ മുഖ്യൻ കൃഷ്ണനാണു്. കൃഷ്ണൻ ഈ യുദ്ധത്തിൽ ആയുധമെടുക്കയില്ലെന്നു ശപഥം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. വൃദ്ധന്മാരായ പാഞ്ചാലവിരാടന്മാൎക്കു സദൃശന്മാരായി ശല്യജയദ്രഥാദിമഹാരഥന്മാർ നമുക്കുണ്ടു്. നമ്മുടെ പക്ഷത്തുള്ളവരിൽ അത്യാപൽക്കാരികളും അത്യന്തം സൂക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടുന്നവരുമായ അന്തഃസ്പൎദ്ധയുള്ളവരുണ്ടോയെന്നു ചുഴിഞ്ഞു ചിന്തിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. ചൂതിൽതോററു പാണ്ഡവന്മാർ വനവാസത്തിനു പുറപ്പെട്ടു് ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥത്തിൽ നിന്നു ദൂരെ ഒരു ദിക്കിൽ എത്തിയപ്പോൾ ശ്രീകൃഷ്ണൻ, കേകയന്മാർ, ധൃഷ്ടകേതു, ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ മുതലായ മഹാരഥന്മാർ അവിടെ എത്തി യുദ്ധം ചെയ്തു രാജ്യം വീണ്ടെടുക്കുവാൻ യുധിഷ്ഠിരനെ ഉപദേശിച്ചു. അച്ഛനെക്കുറിച്ചു പല ദോഷാരോപണങ്ങളും അവർ ചെയ്തുകേൾപ്പിച്ചു. ഈ വിവരം ചാരമുഖേന ഗ്രഹിച്ചു്, അനന്തരകരണീയം ഞാനുടൻതന്നെ ചിന്തിക്കാതിരുന്നില്ല. യുധിഷ്ഠിരൻ കരാർലംഘിക്കയില്ലെന്നു് എനിക്കു് ഉറപ്പു് ഉണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും ശ്രീകൃഷ്ണൻ നമ്മെ നശിപ്പിക്കാൻതന്നെ ഒരുക്കമാണെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നു. വിദുരരേയും അച്ഛനേയുമൊഴിച്ചു ഞങ്ങളെയെല്ലാവരെയുംവധിച്ചു കുരുരാജ്യത്തിന്റെ ഏകാധിപത്യം

യുധിഷ്ഠിരനെ കൊടുക്കുവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അവസരംനോക്കി യിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾ പാണ്ഡവൎക്കു കീഴടങ്ങുക യോ, നാടുപേക്ഷിച്ചു വല്ലേടത്തും പോകയോ, പ്രാണൻ കളഞ്ഞും ശത്രുക്കളെഎതിൎക്കുകയോ, എന്താണുവേണ്ടതെ ന്നു ഞാൻ ഭീഷ്മദ്രോണാദികളോടു് ആലോചിച്ചു. എതി ൎത്താൽ അന്നത്തെസ്ഥിതിക്കു്നിശ്ചയമായും നമുക്കുപരാ ജയം സംഭവിക്കുകതന്നെ ചെയ്യുമായിരുന്നു. രാജസൂയമ ഹാമഹംനടത്തി, യുധിഷ്ഠിരൻ സകലരാജാക്കന്മാരുടേയും സഖ്യം സമ്പാദിച്ചിരുന്നു നാം ബന്ധുവിഹീനന്മാരായും തീൎന്നിരുന്നു. യുധിഷ്ഠിരനു കീഴടങ്ങുന്നതുകൊണ്ടു ദോഷമി ല്ലെന്നും ഞാൻമൂലം കുലംനാശവും അച്ഛനു മനസ്താപവും സംഭവിക്കരുതെന്നും അതിനാൽ പാണ്ഡവന്മാരുമായി സ ന്ധിചെയ്യുന്നതാണുത്തമമെന്നും ഞാൻ അന്നു ഭീഷ്മ ദ്രോണകൃപന്മാരോടും അശ്വത്ഥാമാവിനോടും പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ അവർ എന്നോടുപറഞ്ഞതു്, പാണ്ഡവന്മാരെ ഭയപ്പെട്ടിട്ടു് ആവശ്യമില്ലെന്നും, അവർ യുദ്ധത്തിനു വരു ന്നപക്ഷം ഞങ്ങളിൽ ഓരോരുത്തർ മതി അവരെ തോല്പി ക്കാനെന്നും, ഒററയ്ക്കു നമസ്തരാജാക്കന്മാരെയുംജയിച്ച ഭീ ഷ്മർ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ യാതൊരു ഭയത്തിനും അവ കാശമില്ലെന്നും ആയിരുന്നു. അന്നു അങ്ങനെ എന്നെ പറഞ്ഞു ധൈൎയ്യപ്പെടുത്തിയവർ ഇന്നു ഈ ആപത്സന്ധി യിൽ പിന്മാറുമെന്നു ഞാൻ ലേശം ശങ്കിക്കുന്നില്ല. അന്നു പാണ്ഡവന്മാൎക്കുണ്ടായിരുന്നതിനേക്കാൾ കൂടുതലായ ബ ലം ഇന്നുനമുക്കുണ്ടു്. കേവലം ബന്ധുബലമല്ലാതെ സ്വ ന്തമായ രാജ്യമോ സൈന്യസന്നാഹങ്ങളോ ഒന്നുംതന്നെ പാണ്ഡവന്മാൎക്കിപ്പോഴില്ല. യുധിഷ്ഠിരനുതന്നെ നമ്മോടുയു ദ്ധത്തിൽ ജയംകിട്ടുമെന്നു വിശ്വാസമില്ലാഞ്ഞിട്ടാണു് അ ഞ്ചുഗ്രാമം കിട്ടിയാലും തൃപ്തിപ്പെട്ടുകൊള്ളാമെന്നു പറയുന്ന തു്. നമ്മെ സഹായിക്കാൻ വന്നിട്ടുള്ള മഹാരഥന്മാരായ രാജാക്കന്മാരെല്ലാവരും ഇരുകക്ഷികളുടേയുംബലാബലങ്ങ

ളെ നല്ലവണ്ണം ഗ്രഹിച്ചശേഷം അച്ഛന്റെ ഈ പരിഭ്രമ മറിഞ്ഞു പരിഹസിക്കയാണ ചെയ്യുന്നതു്. അവർ എനിക്കവേണ്ടി തീയിലോ കടലിലോ ചാടണമെങ്കിൽ ചാടാൻ സന്നദ്ധരായിട്ട വന്നിരിക്കയാണു്. അച്ഛനു് ഈ യുദ്ധത്തിന്റെ പരിണാമത്തെക്കുറിച്ചു് യാതൊരു സന്ദേഹവും വേണ്ട. എനിക്കാകട്ടെ, വിജയം കരതലാമലകംപോലെകാണുവാൻ കഴിയും.

പുസ്തകം ൩

കൃഷ്ണദൂതു്

I

യുധിഷ്ഠിരധർമ്മസന്ദേഹം.

സഞ്ജയൻ മടങ്ങിപ്പോയശേഷം അനന്തരകരണീയത്തെപ്പറ്റി പാണ്ഡവന്മാരും ശ്രീകൃഷ്ണനും തമ്മിൽ ഒരു ആലോചന നടന്നു. യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു:—ഉത്തമമിത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള വാസ്തവമായ ഉപയോഗം ഇപ്പോഴാണു് ആവശ്യമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നതു്. ഞങ്ങൾക്കു നേരിട്ടിരിക്കുന്ന ഈ ആപത്തിൽനിന്നു മോചനമാൎഗ്ഗം ഉപദേശിച്ചുതരുവാൻ മിത്രവത്സലനായ അങ്ങയെപ്പോലെ മറ്റൊരാളെ കാണുന്നില്ല. അങ്ങയുടെ സഹായത്തിലുള്ള വിശ്വാസംകൊണ്ടാണു് അമോഘഗൎവിതനും, നിൎഭയനുമായ ദുൎയ്യോധനനോടു് എതിൎക്കാമെന്നുതന്നെ ഞങ്ങൾ തീൎച്ചപ്പെടുത്തിയതു്. ആപത്തിൽ വൃഷ്ണികളെന്നപോലെ അങ്ങേയ്ക്കു പാണ്ഡവന്മാരും പാല്യന്മാരാണല്ലോ.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—ഞാൻ എപ്പോഴും നിങ്ങളെ സഹായിപ്പാൻ സന്നദ്ധനാണു് അങ്ങയുടെ അഭിപ്രായം എന്തെന്നു തുറന്നുപറഞ്ഞാൽ ഞാൻ അതുപോലെ ചെയ്വാൻ ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—സഞ്ജയൻവന്നു പറഞ്ഞതെല്ലാം അങ്ങും കേട്ടിരിക്കയാണല്ലോ. ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ ഹിതം സൂക്ഷ്മമാ

യിഅറിഞ്ഞുതന്നെ സഞ്ജയൻ പറഞ്ഞതാണു്. ഞങ്ങളുടെരാജ്യംതിരിച്ചുതരികയുമില്ല, സന്ധിയായികാര്യം തീരുകയുംവേണമെന്നാണു് ആ വൃദ്ധപിതാവിൻെറമോഹം. അദ്ദേഹംകാററനുസരിച്ചു്,ഞങ്ങളുടെ വനവാസവും അജ്ഞാതവാസവും കഴിയുമ്പോൾ രാജ്യംഞങ്ങൾക്കുതരാതെയിരിക്കയില്ലെന്നു ഞങ്ങൾവിശ്വസിച്ചിരുന്നു. പുത്രേഷണത്താൽ അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ കരാറനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കുവാൻ വിമനസ്സായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. എന്തൊരുധൎമ്മസങ്കടമാണു ഞങ്ങൾക്കു വന്നുകൂടിയിരിക്കുന്നതു്. എൻെറ അമ്മയേയും ഭാൎയ്യയേയും ഇഷ്ടജനങ്ങളേയുംഅവരുടെസ്ഥിതിക്കൊത്തു പുലൎത്തുവാൻ ഞാനിപ്പോൾ അശക്തനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.കാശിപാഞ്ചാലചേദിമാത്സ്യരാജാക്കന്മാരും അരങ്ങും ഇങ്ങനെ ഉററവരായഅഞ്ചു രാജബന്ധുക്കൾ ഞങ്ങൾക്കുള്ളപ്പോഴാണു ഞങ്ങൾക്കു് അഞ്ചാൾക്കും കൂടി അഞ്ചു ഗ്രാമങ്ങൾ കിട്ടിയാലും മതിയെന്നു ഞങ്ങൾ ആവശ്യപ്പെട്ടതു്. അതുപോലും തരുവാൻ കുരുപിതാവിനു സമ്മതമില്ല. കുലീനനായ അദ്ദേഹം പ്രാജ്ഞനാണെങ്കിലും പരദ്രവ്യമോഹത്താൽ അദ്ദേഹത്തിനു് പ്രജ്ഞ കെട്ടുപോയിരിക്കുന്നു. പ്രജ്ഞകെട്ടവനു മാനാവമാനഭീതിയാലുള്ള നാണം ഇല്ലാതായിത്തീരുന്നു. നാണംകെട്ടാൽധൎമ്മംക്ഷയിക്കും. ധൎമ്മം ക്ഷയിച്ചാൽഅൎത്ഥം നശിച്ചു. അൎത്ഥം നശിച്ച പുരുഷൻെറ ജീവിതം വ്യൎത്ഥംതന്നെ. അധമന്മാരെ ജ്ഞാതികളും, മിത്രങ്ങളും, ദ്വിജാദികളും ഫലപുഷ്പശൂന്യമായ വൃക്ഷത്തെ പക്ഷികൾ എന്നപോലെ ഉപേക്ഷിക്കും. ധൎമ്മത്തിൻെറ സുസ്ഥിതി ധനത്തിലാണു്. നിൎദ്ധനന്മാർ മൃതന്മാർതന്നെ ബലംകൊണ്ടു മൎത്ത്യനെ നിസ്വനാക്കിത്തീൎക്കുന്നവൎക്കു് ധൎമ്മാൎത്ഥകാമപുരുഷാൎത്ഥങ്ങൾ സിദ്ധമാകയില്ല.

നിസ്സ്വന്മാർ ചിലർ ആത്മഹത്യചെയ്യുന്നു. ചിലർ സ്വഗ്രാമംവിട്ടുപൊയ്ക്കളയുന്നു. മററുചിലർവനവാസത്തെവരിക്കുന്നു. ചിലർ ഉന്മത്തരാകുന്നു. ചിലർശത്രുക്കളെത്തന്നെ അഭയംപ്രാപിക്കുന്നു. ചിലർപരന്മാരുടെ ദാസരായിത്തീരുന്നു. അർത്ഥനാശംധൎമ്മകാമനാശകരമാണു്. അവനു പിന്നെമരണമല്ലാതെമറെറാരുഅഭയസ്ഥാനമില്ല. ധനംകൊണ്ടു ധൎമ്മകാമങ്ങൾ സംധിച്ചു സുഖിച്ചിരുന്നവനു് ധനനാശത്തിലുള്ള ദുഃഖം, സ്വതേനിൎദ്ധനനായവനെബാധിക്കയില്ല. സ്വന്തംതെററുകൊണ്ടു നിസ്സ്വനായിത്തീൎന്നവൻ അവൻെറ തെററു് അന്യരിൽ ചുമത്തി വിധിമുഖദേവന്മാരെ പഴിക്കും. ഭൃത്യന്മാരോടു കോപവും ഇഷ്ടന്മാരോടു ഈൎഷ്യയും അവനുണ്ടാകും. എപ്പോഴും ആരോടെന്നില്ലാതെ മന്യുവൎദ്ധിച്ചു മോഹാന്ധനായിക്രൂരകൎമ്മങ്ങൾക്കു് ആരംഭിക്കും. അവൻെറ ഈ പരാവൎത്തനം അവനെ നരകത്തിൽഎത്തിക്കുംമുമ്പേഅവൻ ഉണൎന്നു എങ്കിൽ അവനു പ്രജ്ഞെലഭിച്ചു. പ്രജ്ഞെലഭിച്ചവൻ ശാസ്ത്രനിഷ്ഠനാകും. ശാസ്ത്രനിഷ്ഠയുള്ളവൻെറ ബുദ്ധിധൎമ്മത്തിൽഅചഞ്ചലമായിത്തന്നെനില്ക്കും അവൻ പാപത്തെവെറുക്കും. അവനുക്രമേണഐശ്വൎയ്യം വൎദ്ധിച്ചു് അവൻ പുരുഷാർത്ഥസിദ്ധിക്കുവീണ്ടും യോഗ്യനായിത്തീരും ധൎമ്മനിത്യനും ശാന്തചിത്തനുമായ കാൎയ്യയോഗസ്ഥൻ ഒരിക്കലുംഅധൎമ്മത്തിൽബുദ്ധിവെച്ചു പാപത്തിൽ ചെന്നുചാടുകയില്ല അവൻ പിതൃക്കൾക്കും ദേവന്മാൎക്കുംതനിക്കുംതൃപ്തിനല്കിഅമൃതത്വംനേടും. ഞാൻ നിസ്സ്വനായിത്തീൎന്നു എങ്കിലും ധൎമ്മഭ്രഷ്ടനായിട്ടില്ല അതിനാൽ എൻെറ സ്വത്തു വീണ്ടെടുക്കുവാൻ ചെയ്യുന്ന യത്നത്തിൽ മരണം തന്നെ പ്രാപിച്ചാലും അതു് അസാദ്ധ്യമായിത്തീരുകയില്ല. അവരും ഞങ്ങളും സമനിലയ്ക്കു യോജിച്ചു ക

ഴിയുന്നതു് അവൎക്കും ഞങ്ങൾക്കും ശ്രേയസ്കരമെന്നാണു് എൻെറ അഭിപ്രായം. ചാൎച്ചപ്പെടാത്തുള്ള നിച ശത്രുക്കളെപ്പോലും ഹിംസിക്കാതിരിക്കയാണുത്തമമെന്നിരിക്കുമ്പോൾ ഉററവരായ ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരെ ഹിംസിച്ചുള്ള അൎത്ഥാപ്തിയിൽ ഒരു സുഖവും തോന്നുന്നില്ല. ' ക്ഷത്രിയൎക്കു് വൈരിഹിംസ ധൎമ്മം തന്നെയെങ്കിലും വൈരികൾ ജ്ഞാതികളാകുന്നേടത്തു് ഈ ക്ഷത്രധൎമ്മം കഷ്ടംതന്നെയാണു്. ശൂദ്രനു ശുശ്രൂഷ, വൈശ്യനു കച്ചോടം. നമ്മൾക്കു വനജീവിതം ബ്രാഹ്മണൎക്കു കപാലജീവിതം എന്നാണുധൎമ്മശാസ്ത്രം. മത്സ്യം മത്സ്യത്തിനെ എന്നപോലെ ക്ഷത്രം ക്ഷത്രത്തെ ഹിംസിക്കുന്നു. ഇതാണു ധൎമ്മഗതിക്രമം. യുദ്ധത്തിൻെറ പരിണാമം മുൻകൂട്ടി തീൎച്ചപ്പെടുത്താവുന്നതുമല്ല. യുദ്ധത്തിൽ ഒരുത്തൻ പലരേയും പലർകൂടി ഒരുത്തനേയും വധിച്ചുഎന്നുവരാം. ശൂരനെ ഭീരുവും യശസ്വിയെ അയശസ്വിയും കൊന്നെന്നുവരാം. ശ്രീമാന്മാരും ധീമാന്മാരുമായ യോഗ്യന്മാർ പടക്കളത്തിൽ നശിച്ചെന്നും നാണംകെട്ട നിചന്മാർ ശേഷിച്ചെന്നും വരാം. ശേഷിച്ചവൻ തൻെറ ബലം വൎദ്ധിപ്പിച്ചുപിന്നെ ഒന്നിനേയും ശേഷിപ്പിക്കുകയുമില്ല. വൈരത്തിൻെറ നിൎമ്മൂലനാശംവരുത്തുവാൻ വൈരിവൎഗ്ഗത്തിലെ അവസാനജീവിയെപ്പോലും നശിപ്പിക്കുന്നു. വൈരികളെ ശേഷിപ്പിക്കുന്നവനു പാമ്പിരിക്കുന്ന വീട്ടിലെ വാസംപോലെ ഒരിക്കലും സുഖനിദ്ര ഉണ്ടാകയില്ല വൈരികളെ പാടേ മുടിക്കുന്നവനെ യശസ്വിയാക്കിത്തീൎക്കാൻ ആരും കാണുകയുമില്ല. വൈരം എത്രകാലംചെന്നാലും എത്ര അടക്കിയാലും ശമിക്കുന്ന സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയതോ "ഉഷ്ണമുഷ്ണേന" എന്നു പറഞ്ഞപോലെ വൈരം വൈരംകൊണ്ടുശാന്തമാകുന്നു

തോ അല്ല. ഏതുവഴിക്കാലോചിച്ചാലും യുദ്ധം കൂടാതെ സമാധാനമായി കഴിയുന്നതാണ് ഉത്തമം. എന്നാൽ സ്വാന്തം സഫലമല്ലെന്നുവന്നാൽ പിന്നെ യുദ്ധം ചെയ്യാതെ നിവൃത്തിയുമില്ല. ഇങ്ങനെയുള്ള ധർമ്മസന്ദേഹങ്ങൾ വരുന്നേടത്തു് എനിക്കു് അങ്ങല്ലാതെ മററാരാണ് വിശ്വസനീയനായ ഒരു ഉപദേഷ്ടാവുള്ളതു്?

II

വീണ്ടും ദൂതു്.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—നിങ്ങൾ രണ്ടുകക്ഷികൾക്കുംവേണ്ടി ഞാൻ തന്നെ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ ഒന്നുപോയി നോക്കാം. നിങ്ങൾക്കു കാര്യനഷ്ടമില്ലാത്ത ഒരു സന്ധി എൻെറ യാത്രകൊണ്ടുണ്ടാകുമെങ്കിൽ ഭാഗ്യമായി.

യുധി:—അങ്ങു ഹസ്തിനാപുരത്തേക്കു ഇപ്പോൾപോകുന്നതു ശുഭമായിരിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അങ്ങു സ്നേഹം കൊണ്ടു പറയുന്നതെല്ലാം ദുര്യോധനൻ മറിച്ചുവ്യാഖ്യാനിക്കാതിരിക്കയില്ല. അവിടെയുള്ളവരെല്ലാവരും ഇപ്പോൾ ദുര്യോധനൻെറ പക്ഷത്തു നില്ക്കുന്നവരാണു്. അവരുടെഇടയിൽ അങ്ങു ചെന്നുചാടി വല്ല ആപത്തും സംഭവിക്കുന്നതായാൽ എനിക്കു പിന്നെ ഇന്ദ്രപദം ലഭിച്ചാലും മനസ്സിനൊരു സുഖമുണ്ടാകുന്നതല്ല.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—എന്നെക്കുറിച്ചു ഭയപ്പെടേണ്ട. അവിടെപ്പോയി ഒന്നുകൂടി ശ്രമിച്ചുനോക്കുന്നതിൽ എന്തായാലും തരക്കേടില്ല. ഒന്നുകിൽ കാര്യസിദ്ധിയുണ്ടാകും, അല്ലെങ്കിൽ പിന്നെ എന്നെ ആരും പഴി

പറകയുമില്ല. സഞ്ജയന്റെ വാക്കുകളിൽനിന്നു കുരുക്കളുടെയും, ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞതിൽനിന്നു അങ്ങയുടേയും അഭിമതമെന്തെന്നു എനിക്കു വ്യക്തമായി മനസ്സിലായിട്ടുണ്ടു്. അങ്ങേയ്ക്കു ധൎമ്മത്തിലും അവൎക്കു വൈരത്തിലുമാണു ബുദ്ധിനില്ക്കുന്നതു്. അവൎക്കു സൈന്യസന്നാഹങ്ങളും ബന്ധുബലവും ധാരാളമാണെന്നുള്ള വിശ്വാസത്താലും, സ്വതേയുള്ള ദുൎമ്മോഹത്താലും സാന്ത്വം സമ്മതമായി രാജ്യം വിട്ടുതരുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഭയംകൊണ്ടോ ദൈന്യമോൎമ്മിച്ചോ ധൎമ്മാൎത്ഥങ്ങൾ നിമിത്തമോ അങ്ങയുടെ അഭീഷ്ടം ദുൎയ്യോധനൻ സമ്മതിച്ചെന്നു വരികയില്ല. ഭീഷ്മവിദുരാദി കുരുവൃദ്ധന്മാരും ദ്രോണകൃപാദി കുരുവൃദ്ധന്മാരും ബ്രാഹ്മണരും മററു പല യോഗ്യന്മാരും നോക്കിയിരിക്കെ, ലേശം ധൎമ്മാധൎമ്മവിചാരംകൂടാതെ കള്ളച്ചൂതിൽ രാജ്യം കൈക്കലാക്കാൻ മടിതോന്നാതിരുന്ന ദുൎയ്യോധനനോടു് അങ്ങേയ്ക്കു് ഇനി സ്നേഹം യോഗ്യമല്ല. ആ മാന്യസഭയിൽ ദ്രൌപദിയെ ദുശ്ശാസനൻ മുടിചുററിപ്പിടിച്ചിട്ടു് ദുശ്ശാസനങ്ങൾ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ഈ ഭീമാൎജ്ജുനന്മാർ നോക്കിനിന്നതു് അവരെക്കുറിച്ചുള്ള ഭയംകൊണ്ടോ അങ്ങേക്കുറിച്ചുള്ള ഗൌരവബുദ്ധികൊണ്ടോ? എങ്ങനെ ആലോചിച്ചാലും ദുൎയ്യോധനൻവദ്ധ്യനാണു് എങ്കിലും ഞാൻ പോയി അങ്ങു ശമംതന്നെ ഇച്ഛിക്കുന്നുഎന്നും ദുൎയ്യോധനന്റെ ദൌശ്ശാഠ്യംകൊണ്ടുമാത്രമാണു യുദ്ധമുണ്ടാകാൻ പോകുന്നതെന്നും അവിടെ കൂടിയിട്ടുള്ളവരെയെല്ലാം മനസ്സിലാക്കിട്ടുപോരാം. അവരുടെ സൈന്യസന്നാഹങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയും അറിഞ്ഞുവരാമല്ലോ.

ഭീമൻ:— അങ്ങു് ഹസ്തിനാപുരത്തേക്കു പോകുന്നസ്ഥിതിക്കു് ഏതുവിധേനയും സന്ധിയുണ്ടാക്കാൻ ശ്രമിക്ക

തന്നെവേണം. യുദ്ധത്തിന്റെകാൎയ്യംപറഞ്ഞു് അവരെഭയപ്പെടുത്താതെ ഏതുവിധം പറഞ്ഞാലാണു് അവർ വഴിപ്പെടുന്നതെന്നുനോക്കി അതാതുവിധമേ അവരോടു സംസാരിക്കാവൂ. സ്വഭാവത്താൽതന്നെപാപസ്വതന്ത്രനും, ക്രൂരവിക്രമനും, ദീർഘവൈരിയും, അതിദീർഘദൎശനനും ചത്താലും കീഴടങ്ങാത്തവനുമായ ദുര്യോധനനോടു ശമം ദുഷ്കരംതന്നെയാണു്. എങ്കിലും വംശനാശഭയത്താൽ ദുര്യോധനനു ഞങ്ങൾ കീഴ്പ്പെട്ടിരിക്കണമെന്നിരുന്നാൽ അങ്ങിനെയിരുന്നും സന്ധിയായിത്തന്നെ കാൎയ്യം തീൎന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നാണു് എന്റെ മോഹം. അൎജ്ജുനനും ജ്ഞാതികളുമായി യുദ്ധത്തിനു വാഞ്ഛിക്കുന്നില്ല.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—എപ്പോഴും കൌരവന്മാരുമായി യുദ്ധംതന്നെ സ്വപ്നംകണ്ടുകൊണ്ടിരുന്ന ഭീമസേനന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ ഭാവഭേദംകണ്ടു ഞാൻ വിസ്മയിക്കുന്നു. യുദ്ധത്തിലും വൈരിനിഗ്രഹത്തിലുമുള്ള അഭിവാഞ്ഛകൊണ്ടു വനവാസകാലം ഭാരാൎത്തനായ ദുർബ്ബലനെപ്പോലെ ശ്വാസബിംബിഷ്ടപ്പെട്ടു കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ഭീമൻ യുദ്ധത്തിനുള്ള സമയംവന്നപ്പോൾ എങ്ങിനെയെങ്കിലും യുദ്ധംകൂടാതെ കഴിയണേയെന്നു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു! ദുര്യോധനനെ യുദ്ധത്തിൽ ഗദകൊണ്ടു് തച്ചുകൊല്ലുന്നുണ്ടെന്നു ഭ്രാതൃമദ്ധ്യത്തിൽവെച്ചു് ഗദതൊട്ടു് ആണയിട്ടകാൎയ്യമേ ഭീമൻ മറന്നുപോയിരിക്കുന്നു. യുദ്ധമില്ലാതിരുന്നപ്പോൾ ചെയ്ത വീരവാദങ്ങളെല്ലാം യുദ്ധമടുത്തപ്പോൾ മൂകമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾഹൃദയം തുടിക്കുന്നു. മനസ്സു തളരുന്നു; തുടകൾ തുള്ളുന്നു. അങ്ങനെയല്ലെങ്കിൽ ക്ഷത്രിയകുലത്തിൽജനിച്ച ഭീമന്റെ മുഖത്തുനിന്നു് ഈ വാക്കുകൾ പുറപ്പെടുവാൻ ന്യായം കാണുന്നില്ല.

ഭീമൻ:— യുദ്ധത്തിലുള്ള ഭയംകൊണ്ടു ഞാനങ്ങനെപറഞ്ഞതാണെന്നു അങ്ങു വ്യാഖ്യാനിച്ചതു് സാഹസമായിപ്പോയി. ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരും അവരിപ്പോൾ സംഭരിച്ചിരിക്കുന്ന പതിനൊന്നക്ഷൌഹിണിപ്പടയും മാത്രമല്ല, ലോകംമുഴുവൻ ചൊടിച്ചു നേരിട്ടാലും ഭീമൻ നിൎഭയനാണു്. ജ്ഞാതികളോടുള്ള കൃപയും സൌഹൃദവുംകൊണ്ടു ഹൃദയത്തിലുള്ള വല്ലായ്മ ഞാൻ വെളിപ്പെടുത്തിയെന്നേയുള്ളൂ.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:— നാളെ ഞാൻ ധൃതരാഷ്ട്രന്റെ സഭയിൽചെന്നു നിങ്ങൾക്കു് അൎത്ഥനഷ്ടം സംഭവിക്കാതുള്ള സന്ധിക്കു ശ്രമിക്കാം. അവർ സമ്മതിച്ചു എങ്കിൽ അവൎക്കും നിങ്ങൾക്കും കുരുവംശത്തിനും പൊതുവിലും ശ്രേയസ്സായി എനിക്കു യശസ്സായി. അവർ എന്റെ വാക്കിനെ ധിക്കരിക്കുന്നപക്ഷം ഘോരമായ യുദ്ധമായിരിക്കും പിന്നീടു നടക്കുന്നതു്. യുദ്ധത്തിന്റെ ഭാരമെല്ലാം ഭീമനായിരിക്കും വഹിക്കേണ്ടി വരുന്നതു്. അതിനുള്ള സന്നദ്ധത നിനക്കുണ്ടോ എന്നറിവാനായി നിന്റെ തേജസ്സൊന്നിളക്കിനോക്കിയതാണു്.

അൎജ്ജുനൻ:— പറയേണ്ടതെല്ലാം ജ്യേഷ്ഠന്മാർ രണ്ടുപേരും പറഞ്ഞു. അങ്ങയുടെ വാക്കുകളിൽനിന്നു് ശമം സുകരമാണെന്നു് അങ്ങേയ്ക്കുതന്നെ വിശ്വാസമുള്ള പ്രകാരം തോന്നുന്നില്ല. ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരുടെ ലോഭവും ധാൎഷ്ട്യവുമോൎത്തു് ശമപ്രയത്നം നിഷ്ഫലമെന്നുതന്നെ അങ്ങു വിചാരിക്കുന്നു എന്നാൽ ഒരു കാൎയ്യവും അസാദ്ധ്യമെന്നു വെക്കരുതു്. ധൎമ്മത്തെ മുൻനിൎത്തി ബുദ്ധിപൂൎവ്വമായിനടത്തുന്ന കൎമ്മം ഒരിക്കലും നിഷ്ഫലമായിത്തീരുകയില്ല. ദേവാസുരന്മാൎക്കു പ്രജാപതിയെന്നപോലെ കുരുപാണ്ഡവന്മാൎക്കെല്ലാം ഒരുപോലെ സുഹൃത്തും ശ്രേയോഭിലാഷിയുമാകയാൽ ദൈത്യ

ഫലം യുദ്ധമെന്നു് അങ്ങുതീച്ചപ്പെടുത്തുന്നപക്ഷം അതുചെയ്യാൻ ഞാൻ സന്നദ്ധനാണു്. സന്ധിതന്നെയെങ്കിൽ ദ്രൗപദിയെ സഭയിൽവച്ചു പരിക്ലേശിപ്പിച്ചതുപോലും മറന്നുകളവാൻ എനിക്കു മടിയില്ല. എന്നാൽ ദുര്യോധനൻ ഞങ്ങളുമായിസൗഭ്രാത്രത്തോടെ കഴിഞ്ഞുകൂടുവാൻ അങ്ങുചെയ്യുന്നായത്നം ഊഷരത്തിൽ നട്ടുനനവിത്തുപോലെ നിഷ്ഫലമായേ തീരുകയുള്ളൂ എന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം. എങ്കിലും അങ്ങു ചെയ്യാനുദ്ദേശിച്ചതു ചെയ്യുതന്നെ.

നകലൻ:—മർത്ത്യന്മാർ അനിത്യമതികളാകയാൽ ഒരുകാര്യത്തിൽത്തന്നെ അഭിപ്രായം പലപ്പോഴും പലതാണു്. കാട്ടിൽപാർത്തിരുന്നകാലത്തു നാട്ടിൽകർത്തവ്യാവേണമെന്നു ഞാനും മോഹിച്ചിരുന്നു. ഇപ്പോൾ എനിക്കു നാടിനേക്കാൾകാടുകാമ്യമായിത്തോന്നുന്നു. ഞങ്ങളുടെ വനവാസകാലം കഴിഞ്ഞതായറിഞ്ഞു് ഈ അക്ഷൗഹിണികളെല്ലാം അങ്ങയുടെ കൃപകൊണ്ടു ഞങ്ങളോടിപ്പോൾചേർന്നിരിക്കുന്നു. അചിന്ത്യബലവീര്യന്മാരായഈ മഹാരഥന്മാരെല്ലാം ശസ്ത്രമെടുത്തു യുദ്ധോദ്യുക്തരായി നില്ക്കുന്നതു കണ്ടാൽ ഭയപ്പെടാത്തപുരുഷന്മാരുണ്ടായിരിക്കയില്ല. ഇവരുടെപരാക്രമത്തെയും അപദാനങ്ങളേയുംവർണ്ണിച്ചു അങ്ങു ദുര്യോധനനെഭയപ്പെടുത്തി സന്ധിയുണ്ടാക്കുവാൻ ശ്രമിക്കരുതു്. ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരെകാണാതിരിക്കുമ്പോൾ അവർചെയ്ത ഓരോ കടുകൈകൾ ഓർത്തു് അവരോടു പ്രതികാരേച്ഛയും അവരെക്കാണുമ്പോൾ ഭ്രാതാക്കളാണല്ലോ എന്നുള്ള സൌഹൃദവും തോന്നിപ്പോകുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അങ്ങു എങ്ങനെയും സന്ധിയുണ്ടാക്കുവാൻതന്നെ ശ്രമിക്കണം. അതു് അങ്ങേയ്ക്കു് അസാദ്ധ്യമായ കാര്യമായിരിക്കയില്ല. അങ്ങയുടെ വാ

ങ്ങൾ ദുര്യോധനൻ ശ്രദ്ധിച്ചില്ലെങ്കിലും മററുള്ളവർ ശ്രദ്ധിച്ചു്, അവർ പറഞ്ഞു ദുര്യോധനനെ സമ്മതിപ്പിക്കാതിരിക്കയില്ല.

സഹദേവൻ:—ജ്യേഷ്ഠന്മാർ പറഞ്ഞതും അങ്ങു പറഞ്ഞതുമെല്ലാം ഞാൻ കേട്ടു. സനാതനധർമ്മസിദ്ധാന്തങ്ങളനുസരിച്ചത്രെ നിങ്ങളെല്ലാവരും സംസാരിക്കുന്നു. പക്ഷേ ഈ ധർമ്മവാദങ്ങളൊന്നും ദുര്യോധനനോടു ഫലിക്കയില്ല. ഞാൻ ഏതായാലും യുദ്ധത്തിനുതന്നെ സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നു. സഭയിൽവെച്ചു ദ്രൗപദിയുടെ നേരെ പൈശാചികദുരാചാരം കാട്ടിയ ദുർമ്മതികളെ നിഗ്രഹിച്ചല്ലാതെ അന്തരിച്ച എന്റെ കോപാഗ്നി ശമിക്കയില്ല.

സാത്യകി:—സഹദേവൻ പറഞ്ഞതുതന്നെയാണു് എനിക്കും സമ്മതം. ചീരാജിനധരന്മാരായി കാട്ടിൽ വെച്ചു് പാണ്ഡവന്മാരെ കണ്ടപ്പോൾ അങ്ങേയ്ക്കുണ്ടായ വ്യസനവും ക്രോധവും ഇപ്പോൾ എവിടെപ്പോയി എന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. രണകർക്കശമായ സഹദേവാഭിപ്രായത്തോടു ഇവിടെയുള്ള സകല യോധന്മാരും ഐകകണ്ഠ്യേന യോജിക്കുന്നുണ്ടു്.

III

ദ്രൗപദിയുടെ ആവലാധി.

പാണ്ഡവന്മാരുമായുള്ള ആലോചനകഴിഞ്ഞു ശ്രീകൃഷ്ണൻ സന്ധിസംസാരത്തിനു പുറപ്പെടുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ദ്രൗപദി തന്റെ മൂദുസംഹാരമായിരുന്ന കുന്തളഭാരത്തെ ഇടത്തുകൈകൊണ്ടു പിടിച്ചു ശ്രീകൃഷ്ണനെ കാണിച്ചുകൊണ്ടു കോപത്താൽ അരുണമായ മുഖത്തോടും

താപത്താൽ ഗളിതമാവാൻ സന്നദ്ധമെങ്കിലും ധൈൎയ്യത്താൽ നിയമിതമായ നയനജലത്തോടുംകൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ഭഗവാനേ, അങ്ങു് ന്യായമേകരോടു സന്ധിപറവാൻ ഒരുങ്ങി പുറപ്പെടുകയാണല്ലോ. ഇവിടെനിന്നു് ആദ്യമൊരു ദൂതനെ അയച്ചിരുന്നതിനു സഞ്ജയൻ മുഖേന കൗരവന്മാർ പറഞ്ഞയച്ച മറുപടിയും ഇപ്പോൾ എന്റെ ഭൎത്താക്കന്മാർ ഓരോരുത്തരും പറഞ്ഞ വാക്കുകളും ഭഗവാൻ കേട്ടിരിക്കയാണല്ലോ. കരാറനുസരിച്ചു് പാണ്ഡവരാജ്യം മുഴുവൻ മടക്കിത്തരുവാൻ മടിയുണ്ടെങ്കിൽ അഞ്ചുഗ്രാമം കിട്ടിയാലും അടങ്ങിപ്പാൎത്തുകൊള്ളാമെന്നു വീൎയ്യനിധികളായ എന്റെ ഭൎത്താക്കന്മാൎക്കു് അഭിപ്രായമുള്ള വിവരവും അങ്ങു് അറിഞ്ഞു. ഈ മിതമായ അപേക്ഷ അവരെ അറിയിച്ചിട്ടു് അവർ അതിനും വഴിപ്പെടുന്നില്ല. ഇപ്പോൾ അങ്ങുതന്നെ സന്ധിക്കു പുറപ്പെടുന്നു. പാണ്ഡവരാജ്യം മടക്കിക്കിട്ടാത്ത സന്ധിക്കു ഏതായാലും അങ്ങു ശ്രമിക്കരുതു്. പാണ്ഡവപക്ഷത്തിൽ ഇപ്പോൾ ചേൎന്നിരിക്കുന്ന സൈന്യം അവരെ ജയിക്കുന്നതിനു ധാരാളം മതിയാവുന്നതാണു്. സാമദാനങ്ങളൊന്നും അവരോടു ഫലിക്കയില്ല. നാലാമത്തെ ഉപായംതന്നെയാണു് അവരോടു പ്രയോഗിക്കേണ്ടതു്. ഇതിൽ യാതൊരു ധൎമ്മശങ്കയ്ക്കും അവകാശമില്ല. അവർ ഭ്രാതാക്കളെന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ബാല്യംമുതല്ക്കുതന്നെ അവൎക്കു ഇവരോടു തീരാത്ത ശത്രുതയുണ്ടെന്നുള്ളതും ശരിയാണല്ലോ. പല പ്രകാരത്തിൽ ആ ശത്രുത അവർ രഹസ്യമായും പരസ്യമായും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തിയിട്ടുമുണ്ടു്. പകരമങ്ങോട്ടു യാതൊന്നും ചെയ്യാതെ സൎവ്വം സഹിക്കയാണു് പാണ്ഡവന്മാർ ചെയ്തതു്. ധൎമ്മപുത്രരുടെ ഈ ധൎമ്മബുദ്ധിയെ ബുദ്ധിഭീരുത്വമെന്നല്ലാതെ ദുൎയ്യോധനൻ വ്യാഖ്യാനിക്കയില്ല. ഏതുകൊണ്ടു നോക്കിയാലും ദുൎയ്യോധനൻ വധ്യനാണു്. അവധ്യനെ വധിക്കുന്നതു പോലെതന്നെ വധ്യനെ വധിക്കാതിരിക്കുന്നതും പാപ

മാണു്. ലോഭിയായ ക്ഷത്രിയനെ ക്ഷത്രിയനു വധിക്കാമെന്നിരിക്കെ ലോഭിയും ദ്രോഹിയും വഞ്ചകനും ആബാല്യശത്രുവുമായ ക്ഷത്രിയനെ വധിക്കുന്നതു് ഒരിക്കലും അധൎമ്മമായി വരുന്നതല്ല. ഈ ക്ഷത്രധൎമ്മങ്ങളൊന്നും ഞാൻ പറഞ്ഞു നിങ്ങളാരും അറിയേണ്ടതല്ല. എനിക്കുപറയേണ്ട സംഗതി ഒന്നുമാത്രമെ ഉള്ളു. ഈ ഭൂമണ്ഡലത്തിൽ എന്നെപ്പോലെ കഷ്ടതയും അപമാനവും സഹിച്ച ഒരു സ്ത്രീ അങ്ങയുടെ അറിവിൽ വേറെ ആരാണുള്ളതു്. വിഖ്യാതനായ ദ്രുപദമഹാരാജാവിന്റെ പുത്രി യജ്ഞവേദിയിൽ ജനിച്ചവൾ, ധൃഷ്ടദ്യുമ്നന്റെ സഹോദരി, ഭഗവാന്റെ ഇഷ്ടതോഴി. പാണ്ഡുമഹാരാജാവിന്റെ സ്നുഷ പഞ്ചേന്ദ്രവച്ചസ്സുള്ള പാണ്ഡവന്മാരുടെ വല്ലഭ, അവരിൽനിന്നു ജനിച്ചവരും അങ്ങയുടെ ഭാഗിനേയനായ അഭിമന്യുവിനുസമാനന്മാരുമായ അഞ്ചു പുത്രന്മാരുടെ മാതാവു് ആ എന്റെ ഈ മുടയിൽ പിടിച്ചിട്ടാണു ദുശ്ശാസനൻ എന്നെ സഭയിലിട്ടു വലിച്ചിഴച്ചതു്. എന്റെ ഭൎത്താക്കന്മാർ അഞ്ചുപേരും നോക്കിനില്ക്കെ ആ അവമാനം ഞാൻ സഹിക്കേണ്ടിവന്നു. എന്റെ അച്ഛനും സഹോദരനും പുത്രന്മാരും ഭൎത്താക്കന്മാരും പാഞ്ചാലവൃഷ്ണികളും അങ്ങും ജീവിച്ചിരിക്കെ ഞാൻദുഷ്ടന്മാൎക്കു ദാസിയായിത്തീൎന്നു്, സഭയിൽ കേറേണ്ടിവന്നു. ആ സഭയിൽ ഗൌരവപുരുഷന്മാരായിരുന്ന ധൃതരാഷ്ട്രൎക്കും ഭീഷ്മൎക്കും ഞാൻ ധൎമ്മത്താൽ സ്നുഷയായിരുന്നിട്ടും എനിക്കു നേരിട്ട അവമതി അവർ കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഭീമന്റെബാഹുപരാക്രമവും അൎജ്ജുനന്റെ വില്ലാളിവീരതാപവും വെറും ഭോഷ്കല്ലെങ്കിൽ ദുൎയ്യോധനദുശ്ശാസനന്മാർ ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതെങ്ങനെ? എനിക്കു സംഭവിച്ചതു് സുഭദ്രയ്ക്കു സംഭവിച്ചതിനു തുല്യമായി അങ്ങു കരുതുന്നുണ്ടെങ്കിൽ ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരോടു് ആ ഓൎമ്മവെച്ചു സന്ധിസംസാരിക്കണമെന്നേ ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നുള്ളു അങ്ങു ഹസ്തിനാപുരത്തിലെ രാജസഭയിൽ ഇരി

ക്കമ്പോൾ ആ സഭയിൽവെച്ച് ദുശ്ശാസനകരസ്പർശത്താൽ മലിനമാക്കപ്പെട്ട എന്റെ ഈ തലമുടിയെ മറന്നുകളയരുതേ. എനിക്കു നേരിട്ട അവമതിയെ എന്റെ ഭർത്താക്കന്മാർ സഹിച്ചാലും എന്റെ പുത്രന്മാരും, എന്റെ സഹോദരനും, എന്റെ വൃദ്ധനായ അച്ഛനും അതു സഹിക്കയില്ല.

ഇത്രത്തോളമായപ്പോഴേക്കു ദ്രൗപദിയുടെ കണ്ണിൽനിന്നു ഉഷ്ണബാഷ്പങ്ങൾ ധാരയായി ഒഴുകിത്തുടങ്ങി. ഗൽഗദംകൊണ്ടു വാക്കുകൾ പുറപ്പെടാതെ ആയി. അവളുടെ ആശ്വാസത്തിനായി ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ദ്രൗപദി, ഇപ്പോൾ നിന്റെ കണ്ണിൽനിന്നു കണ്ണീർപൊഴിയുന്നു. താമസിയാതെ കൌരവസ്ത്രീകളുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നും കണ്ണീർ പൊഴിയുന്നതു നിനക്കു കാണുവാൻ ഇടവരും. കാലപാകന്മാരായ കൌരവന്മാർ എന്റെവാക്കു് അനുസരിക്കാത്തപക്ഷം അവർ ഒന്നൊഴിയാതെ കഴുക്കൾക്കും നരികൾക്കും ഭക്ഷണമായിത്തീരുമെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. പാണ്ഡവന്മാരുടെ അർദ്ധരാജ്യം ചോദിക്കാനാണു ഇപ്പോൾ ഞാൻ പോകുന്നതു്. താമസിയാതെ കുരുരാജ്യം മുഴുവൻതന്നെ പാണ്ഡവന്മാർക്കുള്ളതായിത്തീരുന്നതാണു്. ദ്രൗപദീ, നിന്റെ മനോരഥം എന്റെ ദൌത്യത്തെ എത്തേണ്ട ദിക്കിൽതന്നെ എത്തിച്ചു നിന്റെ വേണിസംഹാരം നടത്താതിരിക്കയില്ല.

IV

ശ്രീകൃഷ്ണയാത്ര.

സൂര്യൻ ശരന്മേഘങ്ങൾ ഒഴിഞ്ഞു നിർമ്മലമായ ആകാശത്തിൽ ശാന്താർച്ചിസ്സായി ശോഭിക്കുന്ന ഹേമന്തകാലമായി. കാർത്തികമാസത്തിലെ രേവതിനാൾ പ്രഭാതത്തിൽ

വിപ്രന്മാരുടെ മംഗല്യപുണ്യഘോഷാഢ്യമായ സൂനൃതോക്തികൾ കേട്ടുകൊണ്ടു് ശ്രീകൃഷ്ണൻ എഴുന്നേററു പൌൎവ്വാഹ്നികക്രിയകൾ നടത്തി, കുളിച്ചു് അലംകൃതനായി, സൂൎയ്യനെയും അഗ്നിയേയും ഉപാസിച്ചു ഋഷഭത്തിന്റെ പുറം തൊട്ടു, വിപ്രന്മാരെയും അഭിവാദനംചെയ്തു ഹസ്തിനാപുരത്തിലേക്കു പുറപ്പെടുവാൻ സന്നദ്ധനായി സാത്യകിയെ വിളിച്ചു പറഞ്ഞു:—ശംഖചക്രഗദാദ്യായുധങ്ങളെല്ലാം തേരിൽ കയററണം. ദുര്യോധനാദികൾ ദുർബ്ബുദ്ധികളാണെന്നറിയാമല്ലൊ. അശക്തന്മാരായ ശത്രുക്കളെയും നിസ്സാരന്മാരെന്നു തള്ളിക്കൂടാ.

സാത്യകി ഉടൻതന്നെ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ രഥം സജ്ജമാക്കി. ദീപ്തകാലാഗ്നിപോലെ സ്വതേ ശോഭയേറിയതും, സ്വൎണ്ണരത്നാഢ്യമായ ധ്വജപതാകകളോടുകൂടിയതുംആയ ആ മഹാരഥംഅരുണാക്കപ്രഭതട്ടി തിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നു. സൂൎയ്യചന്ദ്രന്മാരെപ്പോലെചക്രങ്ങളുള്ള ആ രഥത്തിൽശൈബ്യസുഗ്രീവമേഘപുഷ്പവലാഹകങ്ങളുംവായുവേഗത്തോടെ പായുന്നവയുമായ നാലു് ഉത്തമാശ്വങ്ങളെപ്പൂട്ടി. ചന്ദ്രൻ, അൎദ്ധചന്ദ്രൻ, മത്സ്യങ്ങൾ, മൃഗങ്ങൾ, പക്ഷികൾ, പുഷ്പങ്ങൾ മുതലായവയുടെ ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു് അലംകൃതവും നാനാരത്നവിചിത്രിതവുംപുലിത്തോൽകൊണ്ടു് ആവൃതവും ശത്രുക്കൾക്കു കീൎത്തിഹരവും,യാദവൎക്കു കീൎത്തികരവും, മഹാമേരുസദൃശവും, വിമാനംപോലെ കാമഗവും ആയ ആ മനോഹരരഥത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ കയറിയിട്ടു സാത്യകിയേയും കയററി യാത്രതിരിച്ചു. മേഘദുന്ദുഭിനിസ്വനമായ രഥഘോഷംകൊണ്ടു് ആകാശവും ഭൂമിയും മുഴങ്ങി. കാറൊഴിഞ്ഞകാലമായതുകൊണ്ടു് പൊടികൂടാതെ കാററുവീശി. മന്ത്രാഹൂതിയേററ ഹോമാഗ്നിയുടെ ജ്വാലാമുഖം വലം ചുററി പുകയററുതെളിഞ്ഞു. സാരസങ്ങൾ,ശതപത്രങ്ങൾ, ഹംസങ്ങൾ മുതലായപക്ഷികൾ മംഗല്യസൂചകമായി ശബ്ദിച്ചുകൊണ്ടു വലംവെച്ചു രഥത്തെ പിന്തുടൎന്നു. പാണ്ഡ

വന്മാരും ഉപപ്ലാവ്യത്തിൽ അപ്പോഴും വന്നുകൂടീട്ടുണ്ടായിരുന്ന രാജാക്കന്മാരും കുറേദൂരം അനുയാത്രചെയ്തു മടങ്ങി. സാരഥിയായ ദാരുകൻ അശ്വങ്ങളെ ഇളക്കിവിട്ടു. ഗ്രാമീണ സ്ത്രീപുമാന്മാർ ആബാലവൃദ്ധം ശ്രീകൃഷ്ണൻെറ എഴുന്നള്ളത്തു കാണ്മാനായി വഴിയരികിൽ വന്നുകൂടി ആചാരം ചെയ്തു. ബ്രാഹ്മണരും മഹർഷിമാരും ആശീർവ്വദിച്ചു. അവരിൽ മുഖ്യന്മാരായ ചിലർ ഹസ്തിനാപുരത്തെ രാജസഭയിൽ നടക്കുന്ന ധർമ്മവാദങ്ങൾ കേൾക്കുവാനായി അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിച്ചു. അന്ന് അസ്തമയത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം വൃകപ്രസ്ഥത്തിലെത്തി ആ രാത്രി അവിടെ വിശ്രമിച്ചു.

ശ്രീകൃഷ്ണൻെറ ആഗമനത്തെ ദൂതന്മാർ മുഖേന അറിഞ്ഞ് അദ്ദേഹത്തെ യഥായോഗ്യം ഉപചരിച്ചു സ്വീകരിക്കുവാൻ ധൃതരാഷ്ട്രർ ഭീഷ്മരോടാലോചിച്ചു കല്പനകൊടുത്തു. മാർഗ്ഗങ്ങൾ വെടിപ്പാക്കി അവിടവിടെ വിശ്രമത്താവളങ്ങളും ആച്ചുകളുമുണ്ടാക്കി. തോരണങ്ങളും കൊടികളും തൂക്കി അലംകരിച്ചു. അദ്ദേഹത്തെയും പരിവാരങ്ങളെയും സൽക്കരിച്ചു. വിശ്രമിക്കുവാൻ കൊട്ടാരങ്ങളും അതിഥിമന്ദിരങ്ങളും അററകുററങ്ങൾ തീർത്തു പുതുക്കി അലങ്കരിച്ചു. വേണ്ടപ്പെട്ട ശുശ്രൂഷകൾ ചെയ്യാനായി വിശേഷവസ്ത്രാലങ്കാരങ്ങളോടുകൂടിയ സ്ത്രീപുരുഷന്മാരായ ഭൃത്യജനങ്ങളെ ഏർപ്പാടു ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിനു സമ്മാനിക്കുവാൻ നന്നാലു ബാൽഹികവാജികളെ പൂട്ടിയ പതിനാറു പൊൻതേരുകളെയും കരിത്തണ്ടിനു തുല്യമായ കൊമ്പുകളുള്ള എട്ടു യുദ്ധഗജങ്ങളെയും സുവർണ്ണസദൃശമായ ദേഹകാന്തിയോടുകൂടിയ അപ്രസൂക്കളായ നൂറു സുന്ദരദാസികളെയും അത്രയും ദാസന്മാരെയും ചീനദേശത്തുണ്ടായ ആയിരം അശ്വങ്ങളെയും രാവും പകലും ഒരുപോലെ ശോഭിക്കുന്ന ഒരു അനർഘരത്നത്തെയും തയ്യാറാക്കി. ഹസ്തിനാപുരത്തിലുള്ള സകല രാജകുമാരന്മാരും പ്രഭുക്കന്മാരും ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും പൌരപ്രമാണികളും

ശ്രീകൃഷ്ണനെ സ്വീകരിച്ചു സ്വാഗതമരുളുവാൻ പുരദ്വാരത്തിൽ സന്നദ്ധരായി നില്ക്കണമെന്നും ധൃതരാഷ്ട്രർ കല്പന കൊടുത്തു.

ഈ എല്ലാ ഒരുക്കങ്ങളും സംഭാരങ്ങളും കണ്ടുകൊണ്ടു് വിദുരർ ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ അടുക്കലെത്തി ദുര്യോധനൻ കേൾക്കെ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ഈ എല്ലാ ചടങ്ങുകളോടും കൂടി സൽക്കരിക്കപ്പെടുവാൻ സർവഥാ അർഹൻതന്നെ ശ്രീകൃഷ്ണൻ എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. എന്നാൽ ഇതൊക്കെ പാണ്ഡവപക്ഷത്തുനിന്നു് ശ്രീകൃഷ്ണനെ കൌരവപക്ഷത്തിലേക്കു ആകർഷിക്കുവാൻ ഉദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടുള്ള യത്നമാണെങ്കിൽ അതു കേവലം അസാദ്ധ്യംതന്നെ. വിനയാന്വിതമായ അർഘ്യപാദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടല്ലാതെ മററു യാതൊരുസംഭാവനകൊണ്ടും പ്രസാദിക്കുന്നവനല്ല ശ്രീകൃഷ്ണൻ. നിങ്ങൾക്കും പാണ്ഡവന്മാക്കും ഒരുപോലെ ശ്രേയസ്കരമായ സന്ധിയുണ്ടാക്കുവാനാണു് അദ്ദേഹം വരുന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കുകയാണു രണ്ടു പക്ഷത്തേക്കും ക്ഷേമകരം. അങ്ങു അച്ഛനും അവർ പുത്രന്മാരും. അങ്ങു വൃദ്ധനും അവർ കുട്ടികളും. അങ്ങു അവൎക്കു യഥാൎത്ഥമായിട്ടുതന്നെ അച്ഛനായിത്തീരുക. അവർ അങ്ങേയ്ക്കു യഥാർത്ഥമായിട്ടുതന്നെ മക്കളായിത്തീരും. അഞ്ചു ഗ്രാമംപോലും അവൎക്കു കൊടുക്കയില്ലെന്നു പറയുന്നതു മഹാകഠിനമാകുന്നു.

ദുര്യോധനൻ പറഞ്ഞു: ശ്രീകൃഷ്ണൻ മാന്യനായ ഒരു അതിഥിതന്നെ. എന്നാൽ യുദ്ധം ആരംഭിക്കാൻ പോകുന്ന ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ഇത്രയൊക്കെ ഉപചരിച്ചു സംഭാവനചെയ്യുന്നതു ശത്രുപക്ഷക്കാരനായ കൃഷ്ണനെ പേടിച്ചിട്ടാണെന്നല്ലാതെ അദ്ദേഹവും മററുള്ളവരും വ്യാഖ്യാനിക്കയില്ല.

ഭീഷ്മർ:— ശ്രീകൃഷ്ണനെ ആദരിച്ചില്ലെന്നുവച്ചു് അദ്ദേഹം കോപിക്കയില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെ ഒരു പ്രകാ

രത്തിലും അനാദരിക്കാൻ പാടില്ല. ധൎമ്മപരമായി ട്ടേ അദ്ദേഹം എന്തെങ്കിലും പറകയുള്ളൂ. അതിനെ നാം അനാദരിക്കേണ്ടതുമാണു്.

ദുൎയ്യോധനൻ:—എന്തുതന്നെയായാലും പാണ്ഡവന്മാരുമായി യോജിക്കയെന്നുള്ളതു് ഈ ജന്മത്തു സാധ്യമല്ല. അവൎക്കിപ്പോൾ ഏററവും പ്രബലനായ ബന്ധു ശ്രീകൃഷ്ണനാണു്. അദ്ദേഹത്തെ ബന്ധനത്തിലാക്കിയാൽ പാണ്ഡവവൃഷ്ണികൾക്കു കീഴടങ്ങാതെ നിൎവാഹമില്ല. അതിന്നു അപായം കൂടാതുള്ള ഒരു ഉപായം നിങ്ങൾ ഉപദേശിച്ചുതന്നാൽ കൊള്ളാം.

ധൃതരാഷ്ട്രർ വേപഥുവോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—അതു് ഒരിക്കലും പാടില്ല. ശ്രീകൃഷ്ണൻ നമ്മുടെ സംബന്ധിയും നമുക്കു യാതൊരു അപരാധവും ചെയ്യാത്തവനും വിശേഷിച്ചു ഇപ്പോൾ ദൂതനുമാകയാൽ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു ഒരിക്കലും ധൎമ്മമായിരിക്കയില്ല.

ഭീഷ്മർ:—രാജാവേ, അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടപുത്രന്റെ ബുദ്ധി പകച്ചുപോയിരിക്കുന്നു. സുഹൃത്തുക്കളുടെ സദുപദേശങ്ങളെല്ലാം ദുൎയ്യോധനൻ ധിക്കരിക്കുന്നു. അനൎത്ഥകരങ്ങളായ ഇമ്മാതിരി വാക്കുകൾകേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുവാൻ എനിക്കു പ്രയാസമാകുന്നു.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഭീഷ്മർ പെട്ടെന്നു് എഴുന്നേററു് അവിടം വിട്ടുപോയി.

പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ എത്തി. ദുൎയ്യോധനനൊഴിച്ചു ശേഷമെല്ലാവരുംകൂടി അദ്ദേഹത്തെ പുരദ്വാരത്തിൽവെച്ചു് എതിരേററു യഥായോഗ്യം സൽക്കരിച്ചു. അദ്ദേഹം ആദ്യംതന്നെ സഭാമധ്യസ്ഥനായിരുന്ന ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ അടുക്കൽചെന്നു. ധൃതരാഷ്ട്രരോടുകൂടെ സഭയിലുണ്ടായിരുന്നവരെല്ലാം എഴുന്നേററു് അദ്ദേഹത്തെ ബഹുമാനിച്ചു. അദ്ദേഹം എല്ലാ

വരോടും യഥോചിതം കുശലപ്രശ്നാദികൾ കഴിച്ചശേഷം വിദുരഗൃഹത്തിലേക്ക പോയി.

V

കുന്തീവിലാപം

വിദുരരുടെ സല്ക്കാരവുമേററു് ശ്രീകൃഷ്ണൻ തന്റെ അച്ഛന്റെ സഹോദരിയായ കുന്തീദേവിയെ ചെന്നു വന്ദിച്ചു. പുത്രശോകത്താൽ വല്ലാതെ വാടിയ മുഖത്തോടുകൂടിയ ആ ദേവിയാകട്ടെ തന്റെ പുത്രന്മാരുടെ ഉററബന്ധുവായ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ കഴുത്തിൽതഴുകി കണ്ണീരൊഴുക്കികൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ ആതിഥ്യംചെയ്തിരുന്നു. അനന്തരം ദേവി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—എത്രനാളായി കൃഷ്ണാ വത്സനെ കണ്ടിട്ടു്. ജനനംമുതൽക്കേ നിന്റെ ഉററബന്ധുക്കളായ എന്റെ കുട്ടികൾ വ്യാജത്താൽ രാജ്യഭ്രഷ്ടരായി കാടുകേറിയല്ലോ. ജനപദംവിട്ടു് അവർ വനപദം പ്രാപിച്ചപ്പോൾതന്നെ എന്റെഹൃദയം ആമൂലം ഹതമായി. ബാല്യത്തിൽതന്നെ അച്ഛനില്ലാതായിട്ടു ഞാൻതന്നെ അച്ഛന്റെയും അമ്മയുടെയും സ്ഥാനംവഹിച്ചുലാളിച്ചുവളൎത്തിയ എന്റെ വത്സന്മാർ എന്നെ കാണാതെ എങ്ങിനെ കാട്ടിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി? ശംഖഭേരീഘോഷങ്ങളും, മൃദംഗവേണുനിനദങ്ങളും, തേരുകൾധ്വനികളുംകേട്ടു പ്രഭാതത്തിൽ മേടപ്പുറത്തു പല്യങ്കം വിട്ടെഴുന്നേല്ക്കുന്നവർ കാട്ടിലെങ്ങനെഉറങ്ങി. എങ്ങനെ എഴുന്നേററു? മാന്ധാതാവു്, അംബരീഷൻ, യയാതി, നഹുഷൻ, ദിലീപൻ, ഭരതൻ, ഔശീനരൻ, ശിബി മുതലായ പുരാണരാജൎഷികളുടെ സാമ്രാജ്യത്തിന്റെ ദുൎഭരമായ ഭാരമേററു രാജാവായിരുന്നേണ്ടുന്ന അജാതശത്രുവായ എന്റെ ഓമനയുടെ ഇപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥ എന്താണു്? വായുതുല്യശക്തനും, ശക്രതുല്യപരാക്രമനുമായ ഭീമസേനൻ ധാ-

ത്തരാഷ്ട്രന്മാർ, അന്നന്നുചെയ്ത പകകളും അവസാനമത്ത വൻചതിയും അവമതിയും ഓർത്തുള്ള അമർഷത്തെ എങ്ങിനെ ഉള്ളിലൊതുക്കി വനവാസം കഴിച്ചുകൂട്ടി? വില്ലാളികളിൽ അഗ്രേസരനും കൃഷ്ണൻെറ ഇഷ്ടതോഴനും ഭദ്രയായ സുഭദ്രയുടെ ഭർത്താവുമായ അർജ്ജുനൻെറ കഥയെന്താണു്? ധർമ്മാർത്ഥദക്ഷനും വിദ്വാനും ബുദ്ധിമാനും എൻെറ ഇഷ്ടപുത്രനുമായ സഹദേവൻ വനവാസസങ്കടം എങ്ങനെ സഹിച്ചു? കാമകോമളകളേബരനായ നകുലൻ കണ്ടകങ്ങൾ നിറഞ്ഞ കാട്ടിൽ എങ്ങനെകഴിച്ചുകൂട്ടി? എനിക്കെൻെറ മക്കളേക്കാൾ വാത്സല്യമേറുന്ന കൃഷ്ണയുടെ കഷ്ടപ്പാടുകൾ ഓർക്കുമ്പോൾ എൻെറ ഹൃദയം പൊടിയുന്നു. സൽഗുണശാലിനിയും കുലീനയുമായ ഒരു രാജപുത്രിയായി വളൎന്നവൾ, രാജസൂയംനടത്തി ദിഗന്തവിശ്രാന്തകീർത്തിയായ ഒരു സാർവ്വഭൌമൻെറ പട്ടമഹിഷിയായി വാണവൾ, പഞ്ചാഗ്നിമദ്ധ്യസ്ഥയായി തപസ്വിനിയെപ്പോലെ അഞ്ചു ഭർത്താക്കന്മാരെ സേവിച്ചവൾ, അപുത്രിയായ എൻെറ സ്വന്തം സ്നേഷ പുത്രന്മാരെ വേർപെട്ട ഭർത്താക്കന്മാരെ ശരണംഗമിച്ചു ആ സർവ്വകല്യാണി പതിന്നാലു നീണ്ടസംവത്സരക്കാലം പുത്രവിരഹത്തെ എങ്ങനെ സഹിച്ചു? അഹോ! സഭയിൽവച്ചു അവൾക്കുണ്ടായ അവമതി! അതു് ഓർക്കുന്തെന്നവഹിയാ ഹൃദയം ഇപ്പോഴും പൊള്ളുന്നു. അങ്ങനെയുള്ള ഒരു മാനഹാനി മനസ്സിലടക്കി അതിനിടയാക്കിയ ഭർത്താവിനെ അനുഗമിക്കുവാൻ കുലീനയായ ഏതുമനസ്വിനിക്കുസാധിക്കും? എൻെറഓമനെ! നിന്നെ ഇനി എന്നെനിക്കു മാറോടണച്ചു് ഈ നീറുന്ന ഹൃദയത്തെ ഒന്നു് ആശ്വസിപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കും?

കുന്തീദേവി ഗൽഗദംകൊണ്ടു വിരമിച്ചു കുറേനേരം മൌനമായിരുന്നശേഷം വീണ്ടുംപറഞ്ഞു:— എനിക്കുണ്ടായ ഈകഷ്ടപ്പാടുകൾക്കു ഞാൻ എൻെറഅച്ഛനെയല്ലാതെ മററാരേയും കുററപ്പെടുത്തുന്നില്ല. പന്താടിക്കളിച്ചുകൊണ്ടി

രുന്ന ഒരു പൈതലായ എന്നെ നിൻെറ പിതാമഹൻ എന്തോ സാമാന്യമെന്നപോലെ മഹാത്മാവായ കുന്തിഭോജനു സമ്മാനിച്ചില്ലേ? അച്ഛനും ശ്വശുരനും തള്ളിക്കളകനിമിത്തം ഞാൻ എത്ര ക്ലേശിച്ചാണു ജീവസന്ധാരണം ചെയ്തതു്? അർജ്ജുനനെ ഞാൻ പ്രസവിച്ച കാലത്തു് എൻെറ ആ ഉണ്ണി സഹോദരന്മാരോടുകൂടി കുരുരാജ്യം ജയിച്ചു് മൂന്നു യാഗംനടത്തുമെന്നു ദൈവവാക്യം ഉണ്ടായി. എൻെറപുത്രന്മാർ ധൎമ്മം നേടിയവരാണെങ്കിൽ ആ വാക്കു കൃഷ്ണൻ സാധിപ്പിക്കതന്നെ ചെയ്യണം. എനിക്കു വൈധവ്യമോ ദ്രവ്യനാശമോ ഇപ്പോഴത്തെ പരാധീനതയോ ഒന്നുംതന്നെ പുത്രവിരഹത്തോളം ദുസ്സഹമല്ല. ജീവനാശം സംഭവിച്ചവൎക്കു ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവർ ശ്രാദ്ധം നടത്തുന്നു. കാൎയ്യംകൊണ്ടു ഞാൻ അവൎക്കും അവർ എനിക്കും മരിച്ചതിനുതുല്യംതന്നെ. ക്ഷത്രിയസ്ത്രീ വേദനപ്പെട്ടു പുത്രന്മാരെ പ്രസവിച്ചു വളൎത്തുന്നതെന്തിനോ അതിനുള്ള കാലമായി എന്നു കൃഷ്ണൻ എൻെറ പുത്രന്മാരോടു പറയണം. കാലമാഹാത്മ്യമായാൽ ജീവൻതന്നെ വെടിയേണ്ടതായി വരും. ജീവൻ കളഞ്ഞിട്ടും വിക്രമാൎജ്ജിതസൌഖ്യന്മാരായിത്തീരുന്നതാണു് ക്ഷത്രിയധൎമ്മമെന്നു് ഉണ്ണികളായ നകുലസഹദേവന്മാരോടും പറയണം. രാജ്യഹരണവും ചൂതിലുണ്ടായ പരാജയവും പുത്രവിരഹവുമൊക്കെ സഹിക്കാം. ഒറ്റവസ്ത്രം ധരിച്ചിരുന്ന എൻെറ സ്നുഷ സഭയിൽ കയറിനിന്നു പരുഷോക്തികേൾക്കാൻ ഇടവന്ന കാൎയ്യം ഓൎക്കുന്തോറും എൻെറ ഹൃദയം പൊട്ടിയുന്നു. എൻെറ ഉണ്ണികൾക്കു കൃഷ്ണനല്ലാതെ ഒരു ശരണമില്ല.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ. എൻെറ അമ്മേ, ദേവീ, ദേവിയെപ്പോലെ ശ്രേഷ്ഠയായ ഒരുസ്ത്രീ ആരാണിപ്പോൾജീവിച്ചിരിക്കുന്നതു്! ശൂരസേനമഹാരാജാവിൻെറ പുത്രിയായദേവി കയംവിട്ടുകയത്തിലായപോലെ കുന്തിഭോജകുലത്തിൽ ചെന്നുചേൎന്നു. ഉൽകൃഷ്ടകുലജാതനായ പാ

ണ്ഡുമഹാരാജാവിന്റെ വീരപ്രസൂവായ വീരപത്നിയായിത്തീൎന്നു. സമ്മിശ്രമായി വരുന്ന സുഖദുഃഖങ്ങൾ പ്രാജ്ഞയായ ദേവി സഹിക്കതന്നെ വേണം. ധീരന്മാർ അന്ത്യത്തിലല്ലാതെ മദ്ധ്യത്തിൽ സുഖിക്കുന്നവരല്ല. പാണ്ഡവന്മാരും കൃഷ്ണനും എപ്പോഴും ദേവിയെ സ്മരിക്കുകയും കുശലത്തിന്നായി പ്രാൎത്ഥിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്. ധൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്താലുള്ള സുകൃതഫലം പരിപക്വമായി അചിരേണ അവരെ സിദ്ധാർത്ഥരായിക്കാണുവാൻ സംഗതിവരും.

അച്യുതൻ പെങ്ങളെ ഇങ്ങനെ ഒരുവിധം ആശ്വസിപ്പിച്ചിട്ടു ആ മഹാഭാഗയെ വലംവെച്ചു നമസ്കരിച്ച് അനുഗ്രഹവും വാങ്ങി ശ്രീകൃഷ്ണൻ ദുര്യോധനഗൃഹത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു.

VI

കൌരവസഭ.

കുന്തിയുടെ അടുക്കൽനിന്നു ശ്രീകൃഷ്ണൻ ദുര്യോധനാദികളെയും മററും കണ്ടു യഥായോഗ്യം കുശലപ്രശ്നാദികൾ നടത്തിയ ശേഷം അന്നു വിദുരഗൃഹത്തിൽ വിശ്രമിച്ചു. പിറേറദിവസം രാവിലെ കൌരവസഭയിൽ എത്തി ധൃതരാഷ്ട്രരെ അഭിമുഖീകരിച്ചു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

കൌരവന്മാൎക്കും പാണ്ഡവന്മാൎക്കും ദോഷകരമല്ലാത്ത ഒരു സന്ധിക്കു ശ്രമിക്കുവാനായിട്ടാണു ഞാനിപ്പോൾ വന്നിരിക്കുന്നതു്. അങ്ങേയ്ക്കു അറിഞ്ഞുകൂടാത്തതായി ഒരു കാൎയ്യവും എനിക്കു ഇതിൽ പറയേണ്ടതായിട്ടില്ല. ഇപ്പോഴുള്ള രാജവംശങ്ങളിൽവെച്ചു് ഏററവും ശ്രേഷ്ഠമായിട്ടുള്ളതു് കുരുവംശമാണെന്നു ഞാൻ പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. കാൎയ്യാകാൎയ്യവിവേകം, സൽകാൎയ്യപ്രസക്തി, ദീനാനുകമ്പ,

ആൎജ്ജവബുദ്ധി, ക്ഷമാശീലം, സത്യസന്ധത മുതലായ സൽഗ്ഗുണങ്ങൾ കുരുവംശക്കാൎക്കു പാരമ്പൎയ്യസിദ്ധമാണു്. ഈ പാരമ്പൎയ്യമഹത്വത്തിനു് അങ്ങായിട്ടു് ഒരു കളങ്കമുണ്ടാക്കിത്തീൎക്കരുതു്. ഇപ്പോൾ കുരുവംശത്തിനു ആസന്നമായിരിക്കുന്ന വിപത്തിനെ അങ്ങു ബുദ്ധിപൂൎവ്വകമായി തടുക്കാത്തപക്ഷം വംശത്തിനും രാജ്യത്തിനും മാത്രമല്ല ഭാരതഭൂമിക്കു മുഴുവൻതന്നെ അതു നാശകരമായിത്തീരുന്നതാകും. ഈ സംഗതിയിൽ ഒരു സന്ധി അസാദ്ധ്യമാണെന്നു എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. അങ്ങേ പുത്രന്മാരുടെ കാൎയ്യം അങ്ങേയ്ക്കു എല്ലാമെങ്കിൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ കാൎയ്യം ഞാനേററു. ധൎമ്മവിരുദ്ധമായ യാതൊരു കാൎയ്യവും അങ്ങു സമ്മതിക്കേണ്ടതില്ല. പാണ്ഡവകൌരവന്മാരെ യോജിപ്പിച്ചു അങ്ങയുടെ രക്ഷയിൽ നിറുത്താമെങ്കിൽ അങ്ങേയ്ക്കുതുല്യം ശക്തനായ ഒരു രാജാവു ഈ ഭൂമണ്ഡലത്തിൽ ഉണ്ടായിരിക്കയില്ല. പാണ്ഡവന്മാരുടെ പരാക്രമംമൂലം പിടിച്ചടക്കപ്പെടുന്ന രാജ്യങ്ങളെല്ലാം അങ്ങയുടെ രാജ്യമായിത്തീരും. ഇവരും പാണ്ഡവന്മാരും യോജിച്ചുത്സാഹിച്ചാൽ പിടിച്ചടക്കാൻ സാധിക്കാത്തതായി യാതൊരു രാജ്യവും ഈ ഭൂമണ്ഡലത്തിൽ ശേഷിക്കയില്ല. നേരേമറിച്ചു നിങ്ങൾ തമ്മിൽ ഭിന്നിച്ചുനിന്നു പരസ്പരനാശത്തിനു ഇടവരുത്തുന്ന യുദ്ധത്തിനു തുടങ്ങിയാൽ അവസാനജയം ആൎക്കായിരുന്നാലും കുരുവംശത്തിന്റെ മഹിമയും ശക്തിയും അതോടെ ക്ഷയിച്ചുതന്നെ. കുലക്ഷയം വരുത്തി എന്തൊരു ധൎമ്മമാണു് സാധിക്കേണ്ടതായിട്ടുള്ളതു്? യുദ്ധത്തിൽ പുത്രന്മാൎക്കെല്ലാവൎക്കും മരണംസംഭവിച്ചു പാണ്ഡവന്മാർ വിജയികളായിത്തീരുന്നപക്ഷം അങ്ങയുടെ അവസ്ഥ എന്തായിരിക്കും? രണ്ടുകൂട്ടൎക്കും മരണംതന്നെയാണു സംഭവിക്കുന്നതെങ്കിൽ കൌരവവംശം പാടേ മുടിഞ്ഞു കുരുരാജ്യം പരസ്വമായിത്തീരുകയില്ലേ? ജയാപജയങ്ങളുടെ സന്ദിഗ്ദ്ധാവസ്ഥയെ ഓൎമ്മിച്ചും, ആരു തോററാലും ആരു ജയി

ച്ചാലും വംശത്തിനും സ്വപ്രജകൾക്കും യുദ്ധംനിമിത്തം സംഭവിക്കാവുന്ന ഭയങ്കരനാശത്തെ പരിഗണിച്ചും ഏതുവിധേനയും സന്ധിയുണ്ടാക്കുവാനാണ് കുരുവംശനാഥനായിരിക്കുന്ന അങ്ങ് ഈ വാർദ്ധക്യകാലത്തു ശ്രമിക്കേണ്ടതു്. പിതൃവിയോഗത്താൽ ദുഃഖിതരായ പാണ്ഡവന്മാരെ അവരുടെ ബാല്യകാലത്തു അങ്ങുതന്നെ പിതാവിന്റെ സ്ഥാനംവഹിച്ചു് ലാളിച്ചുവളർത്തി. അവൎക്കു വേണ്ട വിദ്യാഭ്യാസവും അങ്ങുതന്നെ നല്കി; അതിനെ കൃതജ്ഞതയോടെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരൻ ഞാൻമുഖേന അങ്ങയോടു ചെയ്യുന്ന അപേക്ഷ ഇതുമാത്രമാണു്:—'അവിടത്തെ കല്പനപ്രകാരം പന്തിരാണ്ടുകാലം കാട്ടിലും ഒരാണ്ടു് ആരുമറിയിക്കാതെ നാട്ടിലും ഞങ്ങൾ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഈ കാലാവധി കഴിഞ്ഞാൽ ഞങ്ങളുടെ ഭാഗം രാജ്യം ഞങ്ങൾക്കു തിരിയെ തരാമെന്നാണു് അച്ഛൻ കരാർചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. ആ കരാർ അച്ഛൻ തെറ്റിക്കയില്ലെന്നാണു ഞങ്ങളുടെ വിശ്വാസം. പിതൃപുത്രഭാവത്തിലും ഗുരുശിഷ്യഭാവത്തിലുമാണു് ഞങ്ങൾ അച്ഛനോടു പെരുമാറിയിട്ടുള്ളതു്. അച്ഛനും ആ ഭാവത്തിൽതന്നെ ഞങ്ങളോടു പെരുമാറണം. ഞങ്ങൾ വല്ല കാൎയ്യത്തിലും തെറ്റിനടക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അച്ഛൻ ഞങ്ങളെ നേർവഴിക്കു നിറുത്തണം. ഞങ്ങളെ ധൎമ്മമാൎഗ്ഗത്തിൽ നിറുത്തി അച്ഛനും ധർമ്മമാൎഗ്ഗത്തിൽതന്നെ നില്ക്കണം. ഇങ്ങനെയാണു് ധർമ്മാത്മാവായ യുധിഷ്ഠിരന്റെ അപേക്ഷ. ധർമ്മജ്ഞന്മാരായ സഭ്യരെല്ലാവരും ഞാൻ പറഞ്ഞതു കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കയാണു്. യുദ്ധമുണ്ടായാൽ അതിന്റെ ഗുണദോഷങ്ങൾ അവരും അനുഭവിക്കേണ്ടവരാണു്. ക്ഷത്രിയവംശത്തെ മൃത്യുപാശത്തിൽനിന്നു വേർപെടുത്തണമെന്നല്ലാതെ ഞാൻ അങ്ങയോടുഅപേക്ഷിക്കുന്നില്ല. പാണ്ഡവന്മാൎക്കു പൈതൃകമായിഅവകാശപ്പെട്ട രാജ്യഭാഗംകൊടുത്തു് അവരോടും പുത്രന്മാരോടുംകൂടി അങ്ങു വാണുകാണുവാനാണു് എന്റെ

ആഗ്രഹം. യുധിഷ്ഠിരൻ സദ്ധർമ്മനിഷ്ഠകൊണ്ടു് അജാതശത്രുവാണെന്ന അങ്ങേയ്ക്കു അറിയാമല്ലൊ. അവരെ അഗ്നിയിൽ ദഹിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടും അശരണന്മാരായി കാട്ടിലേക്ക തള്ളിവിട്ടിട്ടും അവർ പിതാവെന്നുള്ള ഗുരുത്വം ഓർമ്മിച്ച പിന്നെയും അങ്ങയെത്തന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നു. അവർ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം വാണിരുന്നപ്പോഴും അനേകം രാജ്യങ്ങൾ കിഴടക്കി പ്രതാപശാലികളായിത്തീന്നിരുന്നപ്പോഴും അങ്ങയോടുള്ള ആശ്രയഭാവത്തെ അവർ ഉപേക്ഷിച്ചില്ല. എന്നിട്ടും അവരുടെ രാജ്യത്തെയും ധനത്തെയും ശകുനി കൌശലത്താൽ അപഹരിച്ചു. അങ്ങനെ ഒരു അവസ്ഥാന്തരപ്രാപ്തി സംഭവിച്ചിട്ടും ദ്രൌപദിയെ സഭയിൽ കയററി അവമാനിച്ചതു കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നിട്ടും അമേയാത്മാവായ യുധിഷ്ഠിരൻ ക്ഷത്രധർമ്മത്തിൽനിന്നലേശം ചലിച്ചില്ല. ഇപ്പോഴും ആ ധർമ്മനിഷ്ഠയോടുകൂടിത്തന്നെ അങ്ങയേ ശുശ്രൂഷിക്കാനും, വേണ്ടിവന്നാൽ ക്ഷത്രധർമ്മം വിടാതെ യുദ്ധത്തിനും യുധിഷ്ഠിരൻ സന്നദ്ധനാണു്. ഇതിൽ ഏതാണു് അങ്ങേയ്ക്കു പഥ്യമെന്ന അങ്ങുതന്നെയാണു തീച്ചയാക്കേണ്ടതു്.

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ പ്രസംഗത്തെ സദസ്യരെല്ലാവരും സശ്രദ്ധം കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഉത്തരമൊന്നും പറവാൻ കഴിയാതെ എല്ലാവരും കുറേനേരം ആലോചനയിൽ മുഴുകി മൌനമായിരുന്നു. അനന്തരം ധൃതരാഷ്ട്രർ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—ശ്രീകൃഷ്ണ! അങ്ങു സ്വർഗ്ഗ്യവും, ലോക്യവും, ധർമ്മ്യവും, ന്യായ്യവുമായിട്ടുതന്നെയാണു സംസാരിച്ചതു്. എന്നാൽ ഞാൻ സ്വതന്ത്രനല്ല. എന്റെ പുത്രനായ ദുര്യോധനന്റെ ഹിതത്തെ അനുവത്തിക്കുവാനല്ലാതെ വൃദ്ധനും അന്ധനുമായ എനിക്ക നിവൃത്തിയില്ല. ശാസ്ത്രബുദ്ധിയില്ലാത്ത അവനെ അങ്ങുതന്നെ ഉപദേശിച്ചു ഇക്കാര്യം സമ്മതിപ്പിക്കണം. അവൻ വേണ്ടപ്പെട്ടവരുടെ വാക്കുക

ളൊന്നും കേൾക്കുന്നില്ല. ഗാന്ധാരിയും വിദുരരും ഭീഷ്മരും പറഞ്ഞിട്ടും അവൻ അനുസരിക്കുന്നില്ല. അങ്ങു് അവനെ അനുശാസിച്ചു സമ്മതിപ്പിച്ചാൽ ഒരു മഹത്തായ സുഹൃൽകാര്യം സാധിച്ചു എന്നു അങ്ങേയ്ക്കു കൃതാർത്ഥനാവാം.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഉടൻതന്നെ എഴുന്നേററു ദുര്യോധനനെ അഭിമുഖികരിച്ചു ധർമ്മാധർമ്മങ്ങളെക്കുറിച്ചു സന്ദർഭോചിതമായിചില കാര്യങ്ങൾ പ്രസ്താവിച്ചശേഷം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു.— നിങ്ങളുടെ ഗുണത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാണു ഞാൻ ഇതെല്ലാം പറയുന്നതു്. വിദ്വാന്മാരും ബുദ്ധിമാന്മാരുമാണെങ്കിലും ദുഷ്കുലജാതരായവർ പരസ്വത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ലോഭത്താൽ അധർമ്മ്യമായുള്ള കർമ്മങ്ങൾ പലതും ചെയ്തേക്കാം. എന്നാൽ നിങ്ങളാകട്ടെ ഉൽകൃഷ്ടകുലജാതന്മാരാണു്. ഭ്രാതാക്കൾക്കും മിത്രഭൃത്യവർഗ്ഗങ്ങൾക്കും, ദുര്യശസ്സിനും ദോഷത്തിനും ഇടവരുത്തുന്ന കർമ്മങ്ങളൊന്നും നിനക്കു യോഗ്യമായിട്ടുള്ളതല്ല. പ്രാജ്ഞന്മാരും ശൂരന്മാരും മഹോത്സാഹന്മാരും സൽക്കർമ്മനിരതന്മാരും നിങ്ങളുടെ സഹോദരന്മാരുമായ പാണ്ഡവന്മാരുമായി സന്ധിക്കുന്നതിന്റെ ഗുണദോഷത്തെപ്പററി സന്ദേഹത്തിനുതന്നെ അവകാശമില്ലാത്തതാണു്. നിങ്ങൾ തമ്മിൽ രമ്യമായി കഴിഞ്ഞുകൂടണമെന്നാണു് പിതാവായ ധൃതരാഷ്ട്രരുടെയും മാതാവായ ഗാന്ധാരിദേവിയുടേയും താല്പര്യം. ഗുരുജനങ്ങളായ ഭീഷ്മദ്രോണവിദുരാദികളും അങ്ങനെതന്നെ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. മാതാപിതാക്കന്മാരുടേയും ഗുരുജനങ്ങളുടേയും ശാസനത്തെ ലംഘിച്ചുകൂടാവുന്നതല്ല. അവർക്കെല്ലാം സമ്മതമായിരിക്കുന്ന കാര്യം അങ്ങും സമ്മതിക്കേണ്ടതാണു്. സുഹൃത്തുക്കളുടെ ഉപദേശത്തെ ധിക്കരിക്കുന്നവൻ പിന്നീടു പശ്ചാത്തപിക്കേണ്ടതായിവരും. ജന്മംമുതൽക്കേ പാണ്ഡവന്മാരെ നീ ദ്വേഷിച്ചുവരുന്നു. എങ്കിലും അവർ, ഇപ്പോഴും നിങ്ങളെ സ്നേഹിക്കയും നിങ്ങളുടെ ശ്രേയസ്സിനെ

കാംക്ഷിക്കുകയുംചെയ്യുന്നു എന്നു് ഗന്ധൎവ്വന്മാരുമായുള്ള യുദ്ധത്തിൽനിന്നുതന്നെ അനുഭവംവന്ന കാൎയ്യമാണല്ലോ. സാദ്ധ്യമായ മാൎഗ്ഗത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു അസാദ്ധ്യമായ മാൎഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി നീ രാജാധിരാജത വേണമെന്നു മോഹിക്കയാണു ഇപ്പോൾ ചെയ്യുന്നതു്. യുദ്ധത്തിൽ സഹായിക്കാനായിവന്നുകൂടിയിരിക്കുന്ന രാജാക്കന്മാരുടെയും സേനാനികളുടെയും സഹായത്താൽ ആ മോഹം സാധിക്കാമെന്നു നീ വിശ്വസിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ പോരിന്നായി ചൊടിച്ചുവരുന്ന ഭീമസേനന്റെ മുഖത്തൊന്നു നേരേനോക്കുവാൻപോലും ഇപ്പോൾ വന്നുകൂടിയിരിക്കുന്ന ഈ പാൎത്ഥിവപ്പടയൊന്നും മതിയായിരിക്കയില്ല. അൎജ്ജുനനോടു നേരിട്ടാൽ അപകടം കൂടാതെ സ്വഗൃഹത്തിൽ ചെന്നുചേരുവാൻ സമൎത്ഥനായ ഒരു ഒറ്റവില്ലാളിയെങ്കിലും നിന്റെ സഹായത്തിനായി സമുദ്രംപോലെ വന്നുകൂടിയിരിക്കുന്ന സൈന്യത്തിലെങ്ങാനും ഉണ്ടോ എന്നു നീ ഒന്നന്വേഷിച്ചുനോക്കുക. വിരാടഗോഗ്രഹണാവസരത്തിൽ നിനക്കു പ്രത്യക്ഷാനുഭവംവന്ന സംഗതി ഞാൻ പ്രസംഗിച്ചു കേൾപ്പിക്കണമെന്നില്ലല്ലോ. അതിനാൽ യുദ്ധത്തിൽ പാണ്ഡവന്മാരെജയിച്ചുകൊള്ളാമെന്നുള്ള മിഥ്യാമോഹംകൊണ്ടു കുലനാശകരമായ യുദ്ധത്തിൽ ദുൎബ്ബുദ്ധികളുടെ ദുരുപദേശം കേട്ടു ഏൎപ്പെടാതെ കുലരക്ഷയ്ക്കും ധൎമ്മരക്ഷയ്ക്കും പര്യാപ്തമായ സന്ധിക്കുതന്നെ മനസ്സുവെക്കുകയാണു ശ്രേയസ്കരമായിട്ടുള്ളതു്.

VII

ഗുരുജനോപദേശവും ദുൎയ്യോധനന്റെ മറുപടിയും

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ധൎമ്മവാദങ്ങൾകേട്ടു കുരുവംശമകുടാലങ്കാരമായിരുന്ന വൃദ്ധനായ ഭീഷ്മരുടെ കണ്ണുകളിൽ ജലം

നിറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—ദുര്യോധനാ, കുരുവംശത്തിന്റെ ശ്രേയസ്സിലുള്ള അഭിലാഷംകൊണ്ടു് ബന്ധുവായ ശ്രീകൃഷ്ണൻപറയുന്ന ഹിതോപദേശത്തെ നീ അനുസരിക്കുക. അദ്ദേഹം പറയുമ്പോലെയുള്ള സന്ധിചെയ്തു പാണ്ഡവന്മാരുമായി യോജിച്ചു നിന്റെഭാഗ്യത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുവാൻശ്രമിക്കുക. ജ്ഞാതികൾക്കും ബന്ധുക്കൾക്കും ആശ്രിതർക്കും പ്രജകൾക്കും അനർത്ഥകരമായ യുദ്ധത്തിനുമനസ്സുവെക്കാതെ എല്ലാവർക്കും ശ്രേയസ്കരമായശമനത്തിനുതന്നെ നീയുംശ്രമിക്കുക. ഈ ഭൂമണ്ഡലത്തിൽ ഹസ്തിനാപുരം രാജവംശത്തെപ്പോലെ ശ്രേഷ്ഠമായ ഒരു വംശമില്ല. ആ വംശത്തിനു നീ നിമിത്തം കളങ്കവുംനാശവും സംഭവിക്കാൻ ഇടവരാതിരിക്കട്ടെ. പുത്രന്മാർ, പിതാക്കന്മാർ, ബന്ധുക്കൾ, സഹോദരന്മാർ, ഗുരുക്കന്മാർ, ശിഷ്യന്മാർ ഇവരൊക്കെ തമ്മിൽതമ്മിൽ വെട്ടിമരിച്ചുഹസ്തിനാപുരത്തെ അനാഥപുരമാക്കിത്തീർക്കരുതേ. ബന്ധുവായ ശ്രീകൃഷ്ണനും പിതൃതുല്യനും ഗുരുതുല്യനുമായ വിദുരരും, പറയുന്നശാസ്ത്രസമ്മതമായ വാക്കുകളും, നിന്റെപ്രിയമാതാവിന്റെ വാത്സല്യപൂർവ്വമായ അപേക്ഷയും പരിപാകമതിയായപിതാവിന്റെ സ്നേഹപൂർവ്വമായ കല്പനയും, നിഷിദ്ധിക്കരിച്ചുകളയരുതേ. ക്രോധവും സ്വാർത്ഥവും ക്രൂരമായ വൈരനിര്യാതനബുദ്ധിയും നിന്റെ വീരവംശത്തിൽ നീ വളർത്തരുതേ.

ദ്രോണാചാര്യർ പറഞ്ഞു: ദുര്യോധന, ശ്രീകൃഷ്ണനും ഭീഷ്മരും പറഞ്ഞതെല്ലാം നീ കേട്ടല്ലോ. സന്ധിയിലും നിഗ്രഹത്തിലും നിസ്തുലന്മാരായ അവരുടെ വാക്കു നീ തള്ളിക്കളയുന്നതായാൽ അവസാനം പശ്ചാത്തപിക്കേണ്ടിവരുന്നതാണു്. കൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാരാൽ നീതമായ ഒരു സേനയെ തോല്പിക്കയെന്നുള്ളതു് ആരാലും സാദ്ധ്യമായ കാര്യമല്ല.

വിദുരർ ധൃതിയുംവ്യസനത്തോടുകൂടിപ്പറഞ്ഞു: ദുര്യോധനാ,

നിന്നെക്കുറിച്ചുഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നില്ല. നീ ദുർബുദ്ധികളുടെ ദുരുപദേശം കേട്ടുകൊണ്ടു കുലനാശകരമായ ഒരു യുദ്ധത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടുമരിക്കാൻതന്നെ തീൎച്ചപ്പെടുത്തിയവനാണു. ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നതു വൃദ്ധനായ നിന്റെ അച്ഛനും, വൃദ്ധയായ നിന്റെ അമ്മയും നിനിമിത്തം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്ന ദുഃഖത്തെ ഓൎമ്മിച്ചിട്ടാണു. ജ്ഞാതികളും ബന്ധുക്കളും പുത്രപൌത്രാദികളോടുകൂടി ഈ യുദ്ധത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടു നശിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ പിന്നീടു ശേഷിക്കുന്നവർ ഈ ഭൂമിയിൽ അലഞ്ഞുതിരിയുന്നതിനെ കണ്ടുകൊണ്ടു ചിറകററ പക്ഷികളെപ്പോലെ നിന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാർ അവരുടെ ജീവശേഷത്തെ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ ഇടവരുന്ന ആ ദയനീയസ്ഥിതിയെ ഓൎത്തിട്ടാണു ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നതു.

ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ കാഴ്ചയില്ലാത്തകണ്ണുകളിൽനിന്നു അശ്രുക്കൾപൊഴിഞ്ഞു. വാൎദ്ധക്യംകൊണ്ടുക്ഷീണിച്ചിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെശരീരംവിറച്ചു. പ്രേമവുംവാത്സല്യവുംനിറഞ്ഞ വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു ദുൎയ്യോധനനെ അഭിസംബോധനംചെയ്തു ഗൽഗദസ്വരത്തിൽ ആ പുത്രവത്സലൻപറഞ്ഞു: "പ്രിയപുത്രാ, നമുക്കു വേണ്ടപ്പെട്ടവരും നമ്മുടെ അഭ്യുദയാശംസികളുമായ ഇവരൊക്കെ പറയുന്നതിനെകേട്ടു ഈ ഘോരമായ യുദ്ധോദ്യമത്തിൽനിന്നു വിരമിച്ചു, ഈ വാൎദ്ധക്യദശയിൽ നിന്റെ അമ്മയ്ക്കും എനിക്കും സംഭവിക്കാവുന്ന സങ്കടത്തിൽനിന്നു ഞങ്ങളെ നീ രക്ഷിക്കുക: ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ഹൃദയം പരിശുദ്ധവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാക്കുകൾ നിഷ്കപടങ്ങളുമാണു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹവുംസഹായവും ഉണ്ടെങ്കിൽ നമുക്കു ഈ ഭൂചക്രംമുഴുവൻ ജയിച്ചുസ്വാധീനപ്പെടുത്താം. ധൎമ്മിഷ്ഠനെന്നു സൎവ്വസമ്മതനായ യുധിഷ്ഠിരനോടുസന്ധിചെയ്തു, പരസ്പരം കലഹിച്ചു നാറുമാറാകാൻ പോകുന്ന കുരുകുലത്തെയെല്ലാം സ്നേഹശൃംഖലകൊണ്ടുബ

ന്ധിച്ച നിവൃത്തുവാൻ ശ്രമിക്കുക. ഇപ്പോൾ നമ്മുടെ ഭാഗ്യം ഉച്ചാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെയുള്ള ഭാഗ്യസന്ധികൾ ദുർല്ലഭമായേ സംഭവിക്കയുള്ളൂ. യഥായോഗ്യം അതിനെ ഉപയോഗിക്കാഞ്ഞാൽ അകാലത്തിൽ പശ്ചാത്തപിക്കേണ്ടിവരുന്നതാണു്. ശ്രീകൃഷ്ണൻ ധർമ്മാനസൃതമായ ശമമാണു് ഉപദേശിക്കുന്നതു്. ആ ഉപദേശം സ്വീകരിക്കയാണെന്നി നമുക്കു ശ്രേയസ്സു്"

ദുര്യോധനൻ ഈ പ്രസംഗങ്ങളെല്ലാം അമർഷത്തെ അടക്കി ശ്രദ്ധയോടെ കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ എഴുന്നേററു് ശ്രീകൃഷ്ണനെയുംസദസ്യരെയുംഅഭിമുഖീകരിച്ചുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— കേവലം അധർമ്മമായ ഒരു കാര്യത്തിനായി ദ്വാരകാധിപനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഇങ്ങനെഉദ്യമിച്ചുകാണുന്നതിൽ ഞാൻ അത്യന്തം വ്യസനിക്കുന്നു. അങ്ങേയ്ക്കു പണ്ടേതന്നെ സ്വകാര്യമായി പാണ്ഡവന്മാരോടു സ്നേഹവും എന്നോടു ദ്വേഷവുമാണെന്നു എനിക്കറിയാം. ഈ വിദ്വേഷബുദ്ധിയെ നിഗ്രഹനം ചെയ്തുകൊണ്ടു അങ്ങു ചെയ്യുന്ന ധർമ്മപ്രസംഗത്തിൽ അച്ഛനും, മുത്തച്ഛനായ ഭീഷ്മരും, ജ്ഞാനിയായ വിദുരരും, ധീരനായദ്രോണാചാര്യരും അങ്ങയോടു യോജിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഇങ്ങനെ ഒരു ദുർഭഗത്വം എനിക്കു വന്നുകൂടിയതു് എന്തു ദുഷ്കർമ്മശക്തിയാലാണെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. അച്ഛനും നിങ്ങൾക്കെല്ലാവർക്കും എന്നെക്കുറിച്ചു ഇങ്ങനെ ദുരഭിപ്രായം ജനിക്കത്തക്ക അപരാധം വല്ലതും ഞാൻ ചെയ്തുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞുഅറിയേണ്ടതായിട്ടിരിക്കുന്നു. അക്ഷക്രീഡയിലുള്ള അത്യാസക്തികൊണ്ടു് യുധിഷ്ഠിരൻ വാശിപിടിച്ചുകളിച്ചു തന്റെ രാജ്യത്തെയും സ്വാതന്ത്ര്യത്തെയും നഷ്ടപ്പെടുത്തിയതിനു ഞാനാണോ ഉത്തരവാദി? തന്മൂലം സംഭവിച്ച ദാസ്യത്തിലും അപമാനത്തിലും നിന്നു അച്ഛന്റെ കൃപകൊണ്ടു മോചനം പ്രാപിച്ചു ശേഷം വീണ്ടും ചൂതാടി സർവ്വവും നശിപ്പിച്ചു കാടുകയറി

യതിന്ന ഞാനാണോ അപരാധി? ഇപ്പോൾ അവൎക്ക ബന്ധുസഹായവും സൈന്യസഹായവും ശക്തിയും ക്ഷീണമായിരിക്കുന്നു. ഭാഗ്യം അവൎക്ക വിപരീതമായിരിക്കുന്ന ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ നമ്മുടെ ശക്തിയെ പരിഗണിക്കാതെ അവർ നമ്മോട മത്സരിച്ചു എന്തിനായിട്ട് യുദ്ധസന്നാഹങ്ങൾ മുൻകൂട്ടി ഒരുക്കിത്തുടങ്ങി? മഹാശക്തനായ ഇന്ദ്രനെപ്പോലും കാൎയ്യമില്ലാതെ കമ്പിടാത്തനമ്മൾ വിക്രമത്തിന്ന സ്വന്തമായ ഒരു ആവാസംപോലും ഇല്ലാത്ത പാണ്ഡവന്മാരെ ഭയപ്പെട്ടുകീഴടങ്ങണമെന്നാണോ നിങ്ങൾ, ഗുരുജനങ്ങൾ ഉപദേശിക്കുന്നതു? യുദ്ധകുശലനായ ഈ ദ്രോണാചാൎയ്യരും, ഭൂചക്രം മുഴവൻ തന്റെ ബാഹുപരാക്രമത്തെ അനുഭവിപ്പിച്ച ഭീഷ്മരും, വില്ലാളിവീരന്മാരിൽ അഗ്രേസരനായ ഈ കൎണ്ണനും നമ്മെ സഹായിക്കാൻ തയ്യാറുള്ളപ്പോൾ നാം പാണ്ഡവന്മാൎക്കുകീഴടങ്ങണമെന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഉപദേശിക്കുന്നതു് വിചിത്രംതന്നെ. ഈ യുദ്ധത്തിൽ സൎവ്വസ്വവും നശിച്ചു മരണംതന്നെ സംഭവിക്കുന്നതായാലും ക്ഷത്രധൎമ്മത്തിന്ന യോജിച്ച വീൎയ്യത്തോടെ രണാങ്കണത്തിൽ മൃതരായവൎക്ക പ്രാപ്യമായ വീരസ്വൎഗ്ഗത്തിന്റെ സ്വൎണ്ണകവാടങ്ങൾ എനിക്കമാത്രം നിരോധിക്കപ്പെട്ടതാണെന്ന നിങ്ങളാരും പറകയില്ലല്ലൊ. ശത്രുക്കൾക്കകീഴടങ്ങാൻ ഇടവരുന്നതു് പടക്കളത്തിൽ ശരശയനം ചെയ്യാൻ ഇടവരുന്നതിനേക്കാൾ ഒരു ശൂരനായ ക്ഷത്രിയന്നു് മൎമ്മഭേദകമാണു്. വീരാഗ്രണികളായ രാജന്യന്മാർ ബലിഷ്ഠങ്ങളായ വനവൃക്ഷങ്ങളെപ്പോലെ ഒടിയുകയല്ലാതെ വളയുകയില്ല. ആചാൎയ്യന്റേയും പുരോഹിതന്റേയും സന്നിധിയിലല്ലാതെ ക്ഷത്രിയന്റെ ശരീരം നമ്രമായിക്കൂടെന്ന മതംഗമഹൎഷിതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണു്. ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം അനൎഹന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാൎക്കു് അച്ഛൻ ഭാഗിച്ചുകൊടുത്തതുതന്നെ ഒരു അവിഹിതകൎമ്മമായിരുന്നു. ഭാഗ്യവശാൽ അതു വീണ്ടും അച്ഛന്റെ കീഴിൽത്തന്നെ വന്നുചേൎന്നു. ഞാനും എന്റെ സഹോദരന്മാരും ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന കാല

ത്തു് ഇനി അതു് പാണ്ഡവന്മാർക്കു തിരിയെ ലഭിക്കുമെന്നു അവർ വൃഥാ മോഹിക്കേണ്ടാ. കുരുരാജ്യം അവിഭക്തമായി അച്ഛന്റെ ഭരണത്തിൽതന്നെയിരിക്കണം. ആലോചനാരഹിതമായി ഒരിക്കൽ രാജ്യം രണ്ടായി ഭാഗിച്ചുപോയതു ഭാഗ്യത്താൽ വീണ്ടും ഒന്നായിത്തീരുവാൻ ഇടയായി. അതിനെ ഇനിയും ഭാഗിച്ചു രണ്ടാക്കുകയെന്നുള്ളതു ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കെ സമ്മതിക്കുന്ന കാര്യമേ അല്ല: പാണ്ഡവന്മാരുമായി സന്ധിചെയ്തു സ്നേഹമായിക്കഴിഞ്ഞുകൂടാൻ കുരുരാജ്യം കുരുരാജാവായ അച്ഛൻ ഭരിക്കുമ്പോൾ എന്താണു വൈഷമ്യമെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. ശ്രീകൃഷ്ണൻമുഖേന പാണ്ഡവന്മാർ അറിയിച്ചിരിക്കുന്ന സന്ദേശത്തിനു് എനിക്കു പറവാനുള്ള പ്രതിസന്ദേശം ഇത്രമാത്രമാണു്:-അവിഭക്തമായിരിക്കേണ്ട കുരുരാജ്യം ഭാഗിച്ചുകിട്ടണമെന്നുള്ള മോഹം അസാദ്ധ്യമോഹമാണു് പകുതിരാജ്യമാകട്ടെ, അഞ്ചുഗ്രാമമാകട്ടെ, ഒരു നഗരമാകട്ടെ, സൂചികുത്തുവാൻപോലും സ്ഥലമാകട്ടെ രാജ്യത്തിൽനിന്നു ഭാഗിച്ചുതരികയെന്നുള്ളതു് ഒരിക്കലും ഉണ്ടാവുന്ന കാര്യമല്ല.

VIII

കർണ്ണവീര്യം.

സന്ധിശ്രമങ്ങളെല്ലാം വിഫലമായശേഷം ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഉപപ്ലാവ്യത്തിലേക്കു മടങ്ങി. രാജപുത്രന്മാരോടുകൂടി കർണ്ണനും കുറേദൂരത്തോളം അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിച്ചു. ഈ അനുയാത്രയിൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ കർണ്ണനോടു സ്വകാര്യമായി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:- കർണ്ണനിപ്പോൾ സർവ്വശക്തിയും കൗരവന്മാരുടെ വിജയത്തിനുവേണ്ടി വിനിയോഗിക്കാൻ സന്നദ്ധനായി നില്ക്കയാണല്ലോ. കർണ്ണനെക്കുറിച്ചുള്ള ഒരു പരമരഹസ്യം കർണ്ണനറിഞ്ഞിരുന്നു എങ്കിൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ വിരോധി

ക്ഷത്തിൽ കർണ്ണൻരിക്കലും നില്ക്കുകയില്ലായിരുന്നു. പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഉത്ഭവചരിത്രം കർണ്ണൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ. കുന്തിദേവി കുന്തിഭോജന്റെ വളൎത്തുമകളായ ഒരു കന്യകയായിരിക്കുമ്പോഴാണ ദുൎവ്വാസാവ് ആ ദേവിക്കുമന്ത്രം ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തതു്. കന്യകാസഹജമായകൌതുകത്താൽദേവി അവിവാഹിതയായിരിക്കുമ്പോൾത്തന്നെ ആ മന്ത്രശക്തിയെ ഒന്നു പരീക്ഷിക്കുവാനായി മന്ത്രംകൊണ്ടു സൂൎയ്യദേവനെ ആവാഹിച്ചു. ദേവന്റെ പ്രസാദത്താൽ ഗൎഭം ധരിച്ചുകണ്ടപ്പോൾ കുന്തീദേവിക്കുണ്ടായപരിഭ്രമവും വ്യസനവും ഊഹിക്കാമല്ലോ. ജ്ഞാതികളെആരെയും അറിയിക്കാതെ ദേവി സ്വകാൎയ്യമായി തേജസ്വിയായ ഒരുപുത്രനെ പ്രസവിച്ചു. ആ പുത്രനാണ കർണ്ണൻ. പാണ്ഡവന്മാരിൽ ആൎക്കുംതന്നെ ഈ രഹസ്യം മനസ്സിലായിട്ടില്ല. കർണ്ണൻ എന്നോടുകൂടി ഉപപ്ലാവ്യത്തിലേക്കു ഇപ്പോൾ വരാമെങ്കിൽ ഞാൻതന്നെ ഈ രഹസ്യം അവരെ അറിയിക്കാം. അവൎക്കു ഈ വൎത്തമാനം എത്ര സന്തോഷകരമായിരിക്കുമെന്നും, അവൎക്കു കർണ്ണനെപ്പോലെ യോഗ്യനായ ഒരു ജ്യേഷ്ഠന്റെ പാദശുശ്രൂഷചെയ്യാൻ എത്ര ഉത്സാഹമുണ്ടായിരിക്കുമെന്നും ഞാൻ വർണ്ണിക്കുന്നില്ല. പാണ്ഡവന്മാരും അവരുടെ പുത്രകളത്രാദികളും ബന്ധുജനങ്ങളുംകൂടി എത്രയും സന്തോഷത്തോടുകൂടി ഒരുക്കുന്ന സംഭാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു പാണ്ഡവപുരോഹിതനായ ധൌമ്യമഹൎഷിതന്നെ കർണ്ണന്റെ അഭിഷേകം നടത്തും. കർണ്ണന്റെ ബലംകണ്ടുകൊണ്ടു് ഗുരുജനങ്ങളെ ധിക്കരിച്ചു സന്ധിക്കു സമ്മതിക്കാതെ ശാഠ്യംപിടിച്ചുനില്ക്കുന്ന ദുൎയ്യോധനൻ ഈ വൎത്തമാനം അറിയുന്ന ക്ഷണത്തിൽ ആരുടേയും നിൎബ്ബന്ധംകൂടാതെ സന്ധിക്കു സമ്മതിക്കതന്നെ ചെയ്യും. പാണ്ഡവരാജ്യത്തിലെ യുവരാജാവായി യുധിഷ്ഠിരൻ സന്തോഷപൂൎവ്വം വെഞ്ചാമരമെടുത്തുകൊണ്ടു കർണ്ണന്റെപിമ്പേ രഥാരോഹണംചെയ്യും. ഭീമസേനൻ കർണ്ണന്റെ വെണ്കൊററക്കുട

പിടിക്കും. അൎജ്ജുനൻ കൎണ്ണന്റെ സാരഥ്യം വഹിക്കും. അഭിമന്യു എപ്പോഴും കൎണ്ണന്റെ അടുത്തുനിന്നു ശുശ്രൂഷിക്കും. പാഞ്ചാലവിരാടന്മാരും വൃഷ്ണ്യന്ധകന്മാരും ഈ ഞാനും കൎണ്ണനെ പിന്തുടരും. ഇങ്ങിനെയുള്ള പടവികളോടും പരിവാരങ്ങളോടും കൂടി ഭ്രാതാക്കളായ പാണ്ഡവന്മാരുമൊരുമിച്ചു് ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം കൎണ്ണനു സൎവ്വസമ്മതമായി ഭരിച്ചുകൊള്ളുക. കുന്തിദേവിക്കു് ഇതില്പരം സന്തോഷകരമായ ഒരുകാര്യം ഉണ്ടായിരിക്കയില്ല.

കൎണ്ണൻ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ പ്രലോഭനീയങ്ങളായ ഈ വാക്കുകളെല്ലാം ശ്രദ്ധിച്ചുകേട്ടശേഷംഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു — അങ്ങു പാണ്ഡവന്മാരോടും എന്നോടുമുള്ളസ്നേഹവാത്സല്യങ്ങളാൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതാണെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. എന്നാൽ അങ്ങുപറഞ്ഞതെല്ലാം ഞാൻ അത്യന്തസന്തോഷത്തോടും അതിലേറെ ദുഃഖത്തോടുംകൂടിയാണു കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നതു്. ധൎമ്മിഷ്ഠന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാരുടെ ജ്യേഷ്ഠനും കുന്തീദേവിയുടെ പുത്രനുമാണുഞാനെന്നറിയുന്നതുഎനിക്കു സന്തോഷകരവും അതേസമയത്തുതന്നെ സന്താപകരവുമാകുന്നു കാനീനനായ ഞാൻ ധൎമ്മത്താൽ പാണ്ഡുവിന്റെ പുത്രനായിത്തീരുന്നതുപോലെതന്നെധൎമ്മത്താൽ അധിരഥന്റെയുംപുത്രനായിത്തീരുന്നതാണു്. കുന്തീദേവി എന്നെ പ്രസവിച്ചഉടൻതന്നെ എന്റെകുശലത്തെ നോക്കാതെ സ്വന്തംകുശലത്തെനോക്കി എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചു. സൂതനായ അധിരഥൻ എന്നെ കണ്ടെടുത്തു തന്റെ ഭാൎയ്യയായ രാധയെ ഏല്പിച്ചു. രാധയ്ക്കു് എന്നോടുള്ള വാത്സല്യംകൊണ്ടു മുലപ്പാൽ താനെ ചുരന്നു. ആ മുലപ്പാൽ കുടിച്ചു ഞാൻ വളൎന്നു. എന്റെമലമൂത്രങ്ങളെടുത്തു് അവളെന്നെ പരിചരിച്ചു. അവൾക്കു പിണ്ഡം നൽകാതെയിരിക്കാൻ ധൎമ്മശാസ്ത്രം എന്നെ അനുവദിക്കുന്നില്ല. അധിരഥൻ എന്നെപുത്രനായും ഞാൻ അധിരഥനെ പി

താവായും സൌഹൃദംകൊണ്ടു കാണുന്നു. എന്റെ ജാതകർമ്മാദികൾ പുത്രപ്രീതിയോടുകൂടി അദ്ദേഹമാണു ചെയ്യിച്ചതു്. വിപ്രന്മാരെക്കൊണ്ടു എനിക്കു വസുഷേണൻ എന്നു നാമകരണവും ചെയ്യിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇണങ്ങുകളിൽനിന്നു ഞാൻ വിവാഹവും ചെയ്തു. ആ വിവാഹത്തിൽ എനിക്കു പുത്രപൌത്രാദികളും ജനിച്ചു. അവരിലുള്ള സൌഹൃദത്തെ ഞാൻ കാമംകൊണ്ടോ, പർവ്വതസമാനംകൂട്ടിത്തരുന്ന സ്വർണ്ണരത്നാദികൾകൊണ്ടോ, ഭൂചക്രം മുഴുവൻ ലഭിക്കുന്നതുകൊണ്ടോ, ഹർഷഭീതിദ്വേഷാദികളെക്കൊണ്ടോ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതല്ല. ധൃതരാഷ്ട്രഗൃഹത്തിൽ ഞാൻ ദുര്യോധനനെ ആശ്രയിച്ചു പതിമ്മൂന്നുസംവത്സരം സ്വഗൃഹത്തിലെന്നപോലെ രാജ്യഭോഗം ഭുജിച്ചുപാർത്തു എന്നെ വിശ്വസിച്ചു ദുര്യോധനൻ ഈ യുദ്ധസന്നാഹങ്ങളെല്ലാംകൂട്ടി. യുദ്ധത്തിൽ അർജ്ജുനനോടു് എതിർക്കുവാൻ എന്നെയാണു ദുര്യോധനൻ എതിരാളിയായി വച്ചിരിക്കുന്നതു്. വധം, ബന്ധം, ഭയം, ലോഭം ഇവയൊന്നിനാലും ദുര്യോധനനോടു ഞാൻ സത്യവിരോധം ചെയ്കയില്ല എന്റെ ഹിതത്തെക്കരുതിയാണു് അങ്ങു് എന്നോടിതെല്ലാം പറഞ്ഞതെന്നു എനിക്കറിയാം അങ്ങു പറയുമ്പോലെയെല്ലാം പാണ്ഡവന്മാർ പ്രവർത്തിക്കുമെന്നും എനിക്കറിയാം. കുന്തിദേവിയുടെ പ്രഥമപുത്രനാണു് ഞാനെന്നറിഞ്ഞാൽ ജിതേന്ദ്രിയനായ യുധിഷ്ഠിരൻ പിന്നെ രാജ്യഭാരം ഏല്ക്കുകയില്ലെന്നു നിശ്ചയംതന്നെ. എന്നാൽ പാണ്ഡവരാജ്യം എനിക്കു ലഭിച്ചാൽ ഞാനതു ദുര്യോധനനായി സമർപ്പിക്കുമെന്നുള്ളതും നിശ്ചയംതന്നെ. അതുകൊണ്ടു ധർമ്മാത്മാവായ യുധിഷ്ഠിരൻതന്നെ എന്നേക്കും രാജാവായി വാഴട്ടെ അങ്ങു നയിക്കുന്ന വില്ലാളിയായ അർജ്ജുനൻ ആയുക്കവേണ്ടി യുദ്ധംചെയ്യുന്നേരം അയാൾക്കു ജയംതന്നെയെന്നുള്ളതിൽ സംശയമില്ല. അനേകം മഹാരഥന്മാർ അങ്ങേ സഹായത്താൽ യുധിഷ്ഠിരപക്ഷത്തിൽ എത്തിച്ചേർന്നിട്ടുണ്ടു് യുദ്ധംതന്നെ നടക്കട്ടെ. ദുഷ്ട

ന്മാരായ ക്ഷത്രിയന്മാർ സ്വാഭാവികമായ മരണം പ്രാപിച്ചു നരകയാതന അനുഭവിച്ചു കഷ്ടപ്പെടുകയേക്കാൾ കുരുക്ഷേത്രപുണ്യസ്ഥലത്തു നടക്കുന്നശസ്ത്രയജ്ഞത്താൽ വീരസ്വർഗ്ഗം പ്രാപിച്ചു സുഖിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. എൻെറജന്മരഹസ്യം യുദ്ധാവസാനംവരെ അങ്ങു പാണ്ഡവന്മാരെ അറിയിക്കാതിരിക്കണമെന്നുമാത്രമേ എനിക്കു അപേക്ഷയുള്ളു.

കൃതനിശ്ചയനായ കർണ്ണനെ മനസാ ബഹുമാനിച്ചുകൊണ്ടു കൃഷ്ണൻ യാത്ര പറഞ്ഞു് ഉപപ്ലാവ്യത്തിലേക്കു പോയി. സന്ധിക്കായുള്ള സകല യത്നങ്ങളും നിഷ്ഫലമായിത്തീരുകയാൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ മടങ്ങിപ്പോയ വിവരമറിഞ്ഞു കുന്തിദേവിക്കു അപാരമായ വ്യസനമുണ്ടായി. ആ ദേവിക്കു അന്നു ഉറക്കമുണ്ടായില്ല. പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ ദേവി എഴുന്നേററു ഗംഗാതീരത്തിലേക്കുപുറപ്പെട്ടു. അവിടെ ചെന്നപ്പോൾ സ്നാനം കഴിഞ്ഞു സൂര്യനു് അഭിമുഖമായി കൈകൊക്കിനിന്നു വേദോച്ചാരണംചെയ്യുന്ന തൻെറ പ്രഥമപുത്രനായ കർണ്ണനെ കുന്തികണ്ടു. ജപംതീരുന്നതുവരെ കുന്തീദേവി കർണ്ണൻെറപിൻഭാഗത്തു് ആ തേജസ്വിയുടെ വസ്ത്രച്ഛായ പതിഞ്ഞിരുന്നസ്ഥലത്തു മൌനമായിനിന്നു. കർണ്ണൻ ജപംതീർന്നുനോക്കിയപ്പോൾ വാടിയ പത്മിനിയെപ്പോലെ വെയിൽകൊണ്ടുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന കുന്തീദേവിയെ കണ്ടു വിനീതനായി വന്ദിച്ചശേഷം മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—അധിരഥിയും രാധേയനുമായ കർണ്ണൻ നമസ്കരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ഇവിടുന്നു് എന്തിനായിട്ടാണു് ഇങ്ങോട്ടു് എഴുന്നള്ളിയതു്? എന്നാൽ കർത്തവ്യമായിട്ടെന്തെങ്കിലുമുണ്ടോ?

കുന്തി:—ഉണ്ണി, കർണ്ണ, നീ രാധേയനല്ല, കൌന്തേയനാണു്. നീ എൻെറകാനീനനായ പ്രഥമപുത്രനാണു്. ഉണ്ണി, ഇപ്പോൾ ഏതുഭഗവാനെയാണോ ഉപാസി

ച്ചതു് ആ ഭഗവാൻതന്നെയാണു് ഉണ്ണിയുടെ ജന്മഹേതു ഉണ്ണി ജനിച്ചതു ക്ഷത്രിയകുലത്തിൽ എന്റെ അച്ഛന്റെ ഭവനത്തിലാണു് അല്ലാതെ സൂതകുലത്തിൽ അധിരഥന്റെ ഭവനത്തിലല്ല. പാണ്ഡവന്മാർ ഉണ്ണിയുടെ തമ്പിമാരാണെന്നറിയാതെ അവർക്കു വിരോധമായി ഉണ്ണി ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരെ സഹായിക്കയാണു ചെയ്തുവരുന്നതു്. പാണ്ഡവന്മാർക്കു അത്യാപത്തുവന്നുകൂടിയിരിക്കുന്ന ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ഉണ്ണി അവരെ സഹായിക്കയല്ലേ വേണ്ടതു്.

കർണ്ണൻ — മഹാരാജ്ഞി, അവിടത്തെ വാക്കു് അനുസരിച്ചു പ്രവൃത്തിക്കാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല. ഞാൻ ക്ഷത്രിയകുലത്തിൽ ജനിച്ചവനാണെങ്കിലും ക്ഷത്രിയർക്കു വിഹിതമായ സംസ്കാരങ്ങളൊന്നും എനിക്കു ലഭിച്ചിട്ടില്ല ഒരു അമ്മ മകനുവേണ്ടി ചെയ്യേണ്ടതു യാതൊന്നും അവിടന്നു എനിക്കുവേണ്ടി ചെയ്തിട്ടില്ല. ഇപ്പോൾ ഞാൻ കൌരവപക്ഷം ഉപേക്ഷിച്ചു പാണ്ഡവപക്ഷം ചേരുന്നതായാൽ ആരും ഭയപ്പെടേണ്ടവരായ കൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാരെ ഭയപ്പെട്ടിട്ടാണെന്നു പറയാത്തവർ ആരും ഉണ്ടായിരിക്കയില്ല. പാണ്ഡവന്മാർ സഹോദരന്മാരാണെന്നു ഇതുവരെ അറിയാതിരുന്ന ഞാൻ യുദ്ധമടുത്തപ്പോൾ ആ വസ്തുത മനസ്സിലാക്കി അതുവരെ ബന്ധുക്കളായിരുന്നവരെ ഉപേക്ഷിച്ചു ശത്രുപക്ഷത്തിൽ ചേർന്നാൽ ശൂരന്മാരായ ക്ഷത്രിയന്മാർ എന്നെക്കുറിച്ചെന്തുപറയും? എന്റെ സകല അഭീഷ്ടങ്ങളേയും സാധിച്ചുതന്നു് എന്റെ ഹിതാഹിതങ്ങൾ നോക്കി എന്നെ പരിചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവരെ ഈ ആപൽസന്ധിയിൽ ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതെങ്ങനെ? എന്റെ സഹായത്താൽ ശത്രുക്കളെ ജയിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു് ആശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവരെ ഞാൻ നിരാശപ്പെടുത്തുന്നതെങ്ങനെ? ഉപ

കാരം ചെയ്യുവൎക്ക് പ്രത്യുപകാരത്തിനുള്ളകൃത്യകാലം വരുമ്പോൾ ചഞ്ചലചിത്തരോ സ്വാമിദ്രോഹികളോ ആയിത്തീരുന്നവൎക്ക ഇഹത്തിലും പരത്തിലും ശ്രേയസ്സുണ്ടാകയില്ലെന്നറിയില്ലേ? ഞാൻ എന്റെ രാജനായിരിയോട് അന്യഥം പറയണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നില്ല. കൌരവന്മാൎക്കുവേണ്ടി എനിക്കുള്ള സകല ശക്തികളും പ്രയോഗിച്ചു ഞാൻ പാണ്ഡവന്മാരെ എതിൎക്കതന്നെ ചെയ്യും. എങ്കിലും അവിടത്തെ ഈ പ്രയത്നം കേവലം നിഷ്ഫലമായിത്തീരാതിരിക്കുവാൻ ഞാൻ ഒരു കാൎയ്യം ചെയ്യാം. അൎജ്ജുനനെയൊഴിച്ചു പാണ്ഡവന്മാരിൽ ആരെയുംതന്നെ ഈ യുദ്ധത്തിൽ എനിക്കു വധിക്കാൻ സൌകൎയ്യം കിട്ടിയാലും ഞാൻ വധിക്കുന്നതല്ല. അൎജ്ജുനനെവധിച്ചിട്ടു ഞാൻ യശസ്വിയാകയോ എന്നെ വധിച്ചിട്ടു അൎജ്ജുനൻ യശസ്വിയാകയോ രണ്ടിലൊന്നു ഈ യുദ്ധംകൊണ്ടു് സാധിക്കതന്നെവേണം. രണ്ടിലേതായാലും അവിടത്തെയ്ക്കു വത്സന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാർ എന്നും അഞ്ചുപേർതന്നെയെന്നുകൃതാൎത്ഥയാവാം' എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അൎജ്ജുനൻ വധിക്കപ്പെട്ടാൽ കൎണ്ണാനുജന്മാരായപാണ്ഡവന്മാർഅഞ്ചുപേർതന്നെ. ഞാൻ വധിക്കപ്പെട്ടാൽ അൎജ്ജുനസമന്വിതന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാരും അഞ്ചുപേർതന്നെ.

കുന്തിദേവി താന്റെ പുത്രനായ കൎണ്ണന്റെ നിശ്ചലമായ ധൈൎയ്യത്തെയും ക്ഷാത്രവീൎയ്യത്തെയും അഭിമാനപൂൎവം സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു കൎണ്ണനെ ആലിംഗനംചെയ്തു ദുഃഖാശ്രുക്കളോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—ഉണ്ണി, നീ പറയുമ്പോലെതന്നെവന്നു കലാശിക്കും. സ്വസ്തി.

കൎണ്ണൻ:— സ്വസ്തി.

പുസ്തകം ൧൦.

യുദ്ധം

I

ഗീതോപദേശം.

യുദ്ധംകൂടാതെ സമാധാനമായിക്കഴിയുവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ചെയ്ത ശ്രമങ്ങളെല്ലാം വിഫലമായിത്തീരുകയാൽ രണ്ടുകക്ഷികളും യുദ്ധസന്നദ്ധരായി കുരുക്ഷേത്രത്തിലെത്തി സേനാനിവേശം ചെയ്തു. പാണ്ഡവസേനയുടെ പ്രധാന സേനാനായകനായി ധൃഷ്ടദ്യുമ്നനെയും കൗരവസേനയുടെ സർവ്വസൈന്യാധിപനായി ഭീഷ്മരേയും നിയമിച്ചു. പാണ്ഡവസേന കൗരവസേനയുടെ നേരെ പ്രാങ്മുഖരായിട്ടു രണഭൂമിയുടെ പശ്ചിമഭാഗത്തു നിന്നു. രണ്ടുസൈന്യങ്ങളിലും ഉൾപ്പെട്ടവരെ തിരിച്ചറിയുന്നതിനു വെവ്വേറെ അടയാളങ്ങളും മുദ്രകളും ധരിപ്പിച്ചു.

പ്രഭാതത്തോടുകൂടി രണ്ടുഭാഗക്കാരും യുദ്ധക്കളത്തിൽ അണിനിരന്നു. ശംഖും പെരുമ്പറകളുംമുഴക്കി. പൊടിയിളകി ആകാശം മൂടുകയാൽ സൂര്യൻ അസ്തമിച്ചപോലെ പടക്കളം ഇരുണ്ടു. ചരൽപ്പൊടി പറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ഘോരമായ കൊടുങ്കാററുവീശി. പ്രളയകാലത്തു അലറിയിളകുന്ന സമുദ്രങ്ങൾപോലെ ഇരുഭാഗത്തെയും സൈന്യങ്ങൾ ക്ഷോഭിച്ചു. കാകകങ്കവലാകങ്ങൾ പോർക്കളത്തിനുമീതെ പറന്നു തുടങ്ങി.

യുദ്ധസന്നദ്ധനായി രഥാരൂഢനായിരുന്ന അർജ്ജുനൻ കൌരവസേനയെ നോക്കിക്കൊണ്ടു സാരഥ്യം വഹിച്ചിരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണനോട് പ്രതിപക്ഷകളിൽ പ്രമാണികളായുള്ളവർ ആരെല്ലാമെന്നു തിരിച്ചറിവാൻ സൌകര്യമുള്ള ഒരു സ്ഥലത്തു രഥം കൊണ്ടുചെന്നു നിറുത്തണമെന്ന് അപേക്ഷിച്ചു. രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടെയും മദ്ധ്യത്തിൽ അദ്ദേഹം രഥം കൊണ്ടുചെന്നു നിറുത്തി. അർജ്ജുനൻ രഥത്തിലിരുന്നുകൊണ്ടു ശത്രുസൈന്യത്തെ നല്ലപോലൊന്നുനോക്കി. നോക്കുന്ന നോക്കുന്ന ദിക്കിലെല്ലാം പിതാക്കന്മാർ, പിതൃവ്യന്മാർ, പിതാമഹന്മാർ, മാതുലന്മാർ, ശ്വശുരന്മാർ, ഗുരുക്കന്മാർ, സഹോദരന്മാർ സ്യാലന്മാർ, പുത്രന്മാർ, ഭാഗിനേയന്മാർ, ബന്ധുക്കൾ, സ്നേഹിതന്മാർ മുതലായി ഏതെങ്കിലും പ്രകാരത്തിൽ ബാദ്ധ്യയോ, വേഴ്ചയോ, സ്നേഹബന്ധമോ ഉള്ളവരെക്കൊണ്ടു ശത്രുസേന നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതായിക്കണ്ടു് അർജ്ജുനൻ അത്യന്തംആധിവശനായി നശ്വരമായ രാജ്യലാഭത്തിനുവേണ്ടി ഉററവരും ഉപകാരികളായിരിക്കേണ്ടവരുമായ ഇവരെയെല്ലാം വധിക്കണമല്ലൊ എന്നോർത്തപ്പോൾ അർജ്ജുനൻെറ ക്ഷാത്രതേജസ്സസ്തമിച്ചു. വൈരനിര്യാതനബുദ്ധിയും ജയേച്ഛയും വീര്യപരാക്രമങ്ങളും അന്തസ്താപത്താൽ നിറയെ ഹൃദയത്തിൽനിന്നു ശരീരത്തെ ചുണ്ടായ വിയർപ്പോടുകൂടി വെളിയിലേക്കു നിർഗ്ഗമിച്ചു. ബന്ധുവധത്താൽ സമ്പ്രാപ്തമാകുന്ന യശസ്സും രാജ്യശ്രീയും ഒന്നുംതന്നെ തനിക്കു ആവശ്യമില്ലെന്നു പറഞ്ഞു് വില്ലും ശരങ്ങളും രഥത്തിൽ ഇട്ടുകൊണ്ടു് അർജ്ജുനൻ വിഷണ്ണനായി രഥത്തിൽ ഇരുന്നു അർജ്ജുനൻെറ വിഷാദശാന്തവരുത്തി സ്വകൃത്യനിർവ്വഹണത്തിൽ ഉൽസുകനാക്കിത്തീർക്കുന്നതിനു് ഈ സന്ദർഭത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അർജ്ജുനനു ചെയ്ത ഉപദേശമാണു ഭാരതീയധർമ്മശാസ്ത്രങ്ങളുടെ സാരസർവ്വസ്വവും മഹാഭാരതമാഹാഗ്രന്ഥമാകുന്ന നവരത്നഹാരത്തിൻെറ നടുനായകവുമായഭഗവദ്ഗീത. ഏതുസ്ഥിതി

യിൽ ജനിച്ചവനും, ഏതുനിലയെ പ്രാപിച്ചവനും ഐഹികപാരത്രികങ്ങളായ ഉൽക്കർഷപ്രാപ്തിക്ക് അന്വേഷ്യമായ ശ്രേഷ്ഠകർമ്മം ഫലേച്ഛകൂടാതുള്ള സ്വകൃത്യനിർവഹണമാണെന്നു ഗീതോപദേശംകൊണ്ടു ശ്രീകൃഷ്ണൻ അർജ്ജുനനു പൂർണ്ണവിശ്വാസം വരുത്തുകയാൽ അദ്ദേഹം പൂർവാധികം ശുഷ്കാന്തിയോടും ധൈര്യത്തോടുംകൂടി ആയുധങ്ങൾ എടുത്തു യുദ്ധത്തിനു സന്നദ്ധനായി.

II

പാണ്ഡവപരാജയം

ഭേരികളുടെയും, കാഹളങ്ങളുടെയും, ശംഖങ്ങളുടെയും ഗംഭീരധ്വനി മേഘനിർഘോഷംപോലെ ഭൂമിയിലും ആകാശത്തിലും മുഴങ്ങി. പദാതിസൈന്യങ്ങളുടെ ഞാണൊലികളും അശ്വസൈന്യങ്ങളിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട ഹേഷാരവങ്ങളും, വായുവേഗത്തോടെ പായുന്ന രഥചക്രങ്ങളുടെ മന്ദ്രധ്വാനവും ഗജവീരന്മാരുടെ ഘണ്ടാരവങ്ങളും ധീരന്മാരായ യോദ്ധാക്കളുടെ ഉത്സാഹത്തെ ഇളക്കി അവരുടെ ശൌര്യത്തിനു ഊർജ്ജിതത്തെ വരുത്തി.

കൌരവസേനയെ നയിച്ചുകൊണ്ടു മുമ്പോട്ടു കടന്നുതുടങ്ങിയ മഹാരഥനായ ഭീഷ്മരെ ഗാണ്ഡീവപാണിയായ അർജ്ജുനൻ എതിർത്തു. അർജ്ജുനന്റെ പുത്രനും ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ഭാഗിനേയനുമായ അഭിമന്യു കോസലാധിപനോടു നേരിട്ടു. കൌമാരപ്രായംതന്നെ കടന്നിട്ടില്ലാത്ത സുന്ദരനും ധീരനുമായ ആ കുമാരന്റെ യുദ്ധസാമർത്ഥ്യം കണ്ടു കാണികൾ വിസ്മയഭരിതരായിത്തീർന്നു. കോസലന്റെ ധ്വജമററു നിലംപതിച്ചതോടുകൂടി പരാജിതനായ ആ രാജാവു പ്രാണനുംകൊണ്ടു പലായനം ചെയ്തു. ആജന്മശത്രുക്ക

ളും ശത്രുഭയങ്കരന്മാരുമായ ഭീമദുര്യോധനന്മാർ തമ്മിലിട ഞ്ഞു. ദുശ്ശാസനനും നകുലനും തുല്യസാമർത്ഥ്യത്തോടെ പൊരുതി വിദ്വാനായ സഹദേവൻ ദുർജ്ജയനായ ദുർമ്മു ഖനെയും ധർമ്മിഷ്ഠനായ യുധിഷ്ഠിരൻ സമർത്ഥനായ ശല്യ രേയും എതിർത്തു. സമർത്ഥന്മാരായ പാഞ്ചാലകുമാരന്മാർ ദിവ്യയോദ്ധാവായ ദ്രോണാചാര്യരെ പൂർവപരാഭവത്തിന്റെ പരിഹാരംനേടണമെന്നുള്ളപ്രതികാരബുദ്ധിയോടുകൂടി തടു ത്തുനിർത്തി യുദ്ധംചെയ്തു. പൂർവദേശീയരായ ത്രിഗർത്തന്മാർ പൂർവവിരോധിയായ വിരാടരാജാവിനോടു് എതിർത്തു. കൃ പാചാര്യരെ പശ്ചിമദേശീയരായ കേകയന്മാരും, സൈ ന്ധവനായ ജയദ്രഥനെ ദ്രുപദമഹാരാജാവും തടുത്തുനിറു ത്തി. പ്രഭാതം മുതൽ സായാഹ്നംവരെ രണ്ടുഭാഗക്കാരും തുല്യസാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി പോരാടിയതിന്റെ ഫലമായി അനവധി യുദ്ധവീരന്മാർപോർക്കളത്തിൽമരിച്ചുവീണു. പി താവു പുത്രനെയും പുത്രൻ പിതാവിനേയും ജ്യേഷ്ഠൻ അ നുജനെയും അനുജൻ ജ്യേഷ്ഠനേയും തിരിച്ചറിയാതെ പര സ്പരം പോരാടി വീരസ്വർഗ്ഗം പ്രാപിച്ചു. എത്രയോ അ ശ്വങ്ങൾ പടക്കളത്തിൽ ചത്തുമറിഞ്ഞു. ധ്വജങ്ങളോടു കൂടിയതേരുകൾ തമ്മിൽ ഊക്കോടുകൂടിമുട്ടി സാലങ്ങളോ ടുകൂടിയ ശൈലങ്ങളെപ്പോലെഉരുണ്ടുതകർന്നു. യുദ്ധഗജങ്ങ ൾതുമ്പിക്കൈകൾ ചുരുട്ടിപ്പാഞ്ഞുകയറി പരസ്പരം കൊ മ്പുകൾതറച്ചു നിലത്തുവീണുരുണ്ടു. ഈട്ടികൾ, വില്ലുകൾ, കുന്തങ്ങൾ, കഠാരങ്ങൾ, ഗദകൾ, ശൂലങ്ങൾ, ചുരിക കൾ, വാളുകൾ മുതലായ ആയുധങ്ങൾ ധരിച്ച അസം ഖ്യം പദാതികൾ പോർക്കളത്തെ അവരുടെ ശവങ്ങളെ ക്കൊണ്ടു നിറച്ചു.

ദിനാന്തംവരെ ഘോരമായ സമരം നടന്നിട്ടും ഇരുക ക്ഷികൾക്കും ജയാപജയങ്ങളുണ്ടായിക്കാണായ്കയാൽ അമ ർഷിയായിത്തീർന്ന ഭീഷ്മർ അനിരുദ്ധമായ പരാക്രമത്തോടുകൂ ടി തന്റെ രഥത്തെ പാണ്ഡവസേനയുടെമദ്ധ്യത്തിലേക്കു

പായിച്ചു. മാത്സ്യ, കാശി, പാഞ്ചാലന്മാരിൽ ആക്കുംതന്നെ ആ ദിവ്യസേനാനിയെ നിരോധിക്കുവാൻ സാധിക്കാതെ നാലുഭാഗത്തേക്കും ഓടിഒഴിയുന്നതുകണ്ടു ലജ്ജയും മന്യുവും വൎദ്ധിച്ച അൎജ്ജുനപുത്രനായ അഭിമന്യു തന്റെ രഥത്തെ ഭീഷ്മരുടെ നേരേ തിരിച്ചു. കുമാരനായ അഭിമന്യുവിന്റെ തെരുതെരെ പാഞ്ഞക്രൂരമ്പുകൾകൊണ്ടു വൃദ്ധയോദ്ധാവായ ഭീഷ്മർ വല്ലാതെ വലഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ താലധ്വജം മുറിഞ്ഞു നിലംപതിച്ചു. വയോവൃദ്ധനെന്നപോലെ തന്നെ രണവൃദ്ധനുമായിരുന്ന ഭീഷ്മരുടെ ആത്മാഭിമാനവുംവീൎയ്യവും ഉണൎന്നപ്പെട്ടുകയാൽ അദ്ദേഹം ഉൽജ്ജസ്വലനായി പൂൎവ്വാധികപൌരുഷത്തോടുകൂടി യുദ്ധം തുടൎന്നപ്പോൾ അഭിമന്യുവിന്റെ കോമളകളേബരം ശരമാരികൾകൊണ്ടു കീറിമുറിഞ്ഞു് ആ വീരകുമാരൻ ബോധരഹിതനായി നിലം പതിച്ചു. അപ്പോഴേയ്ക്കു അഭിമന്യുവിന്റെ സഹായത്തിനെത്തിയ വിരാടരാജാവിന്റെ വിശ്യനിധികളായ കുമാരന്മാർ ഭീഷ്മരെഎതിൎത്തു ഘോരമായി പൊരുതു. അവരുടെ സാഹസങ്ങളൊന്നും ഭീഷ്മരോടു ഫലിച്ചില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിശിതശരങ്ങളേററു ആ കുമാരന്മാരിൽ രണ്ടുപേർ മൃതരായി. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു നിരാശനാകാതെ അവരുടെ ഇളയസഹോദരനായ ശംഖൻ പിന്നെയും ഭീഷ്മരോടു ഘോരമായ പൊരുതുകൊണ്ടുനിന്നു ശംഖന്റെ അപകടസ്ഥിതിയും പാണ്ഡവസേനയെ അണിമുറിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഭീഷ്മരുടെ കയററവുംകണ്ടു വില്ലാളിവീരനായ അൎജ്ജുനൻ തന്നെ ഭീഷ്മരോടെതിൎത്തു. പാഞ്ചാലരാജാവും സഹായത്തിനെത്തി, പാണ്ഡവസേനയുടെ വ്യൂഹം ഇളകാതെ തടുത്തു നിറുത്തുവാൻശ്രമിച്ചു. പാണ്ഡവസേനയെ നിൎദ്ദയം മൎദ്ദിച്ചുകൊണ്ടുമുന്നോട്ടു കയറിയ ഭീഷ്മരെ നിരോധിച്ചു നിറുത്തുവാൻ യാതൊരുസേനാനിക്കും സാദ്ധ്യമായില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെരഥം പാണ്ഡവസേനയെ ശിഥിലമാക്കിക്കൊണ്ടു സ്ഥിരമായി മുമ്പോട്ടുകയറിക്കൊണ്ടി

ന്നു. ഭടന്മാർ ദാവാനലൻ പിടിപെട്ട മഹാരണ്യത്തിലെ വൃക്ഷങ്ങൾപോലെ അതിവേഗത്തിൽ നിലംപതിച്ചുതുടങ്ങി. ആ അരണ്യത്തിൽ നിന്നു കൂട്ടത്തോടെ ഇളകിയഉഗ്രസപ്പങ്ങളെപ്പോലെ ചീറിക്കൊണ്ടു് ഭീഷ്മരുടെ തീക്ഷ്ണശരങ്ങൾ നാലുഭാഗത്തേക്കും പാഞ്ഞു. പാണ്ഡവസേന അണിമുറിഞ്ഞു നാനാഭാഗത്തേക്കും പലായനംചെയ്തു. ഭാഗ്യത്താൽ അപ്പോഴേക്ക സൂര്യൻ അസ്താചലത്തിൽ മറഞ്ഞു. ദിക്കെങ്ങും അന്ധകാരം നിറഞ്ഞു. ആ സന്ദർഭത്തിൽ അങ്ങനെ സംഭവിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ പാണ്ഡവപരാജയത്തോടുകൂടി ഭാരതയുദ്ധം അന്നു് അവസാനിക്കുമായിരുന്നു.

III

കൗരവപരാജയം.

ഒന്നാംദിവസത്തെ യുദ്ധത്തിൽ മൃതരായ ഭടന്മാരുടെ ഭീമമായ സംഖ്യയേയും പാണ്ഡവസേനയ്ക്കു സംഭവിച്ച പരാജയത്തെയും ഓത്തു ദയാലുവായ യുധിഷ്ഠിരൻ വല്ലാതെ വിഷണ്ണനായി. പിറേറദിവസം പ്രഭാതമായതോടുകൂടി രണ്ടുഭാഗക്കാരും രണഭൂമിയിൽ അണിനിരന്നു. അന്നത്തെ യുദ്ധഗതി പാണ്ഡവഭാഗത്തേക്ക അനുകൂലമാക്കിത്തീക്കുവാൻ കൃതനിശ്ചയന്മാരായി കൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാർ യുദ്ധക്കളത്തിൽ ഇറങ്ങി. ഭീഷ്മരഥത്തിൻെറ താലധ്വജവും അർജ്ജുനരഥത്തിൻെറ കപിധ്വജവും രണ്ടുഭാഗത്തേയും സേനാനിവഹത്തിൽ ഉയന്നുശോഭിച്ചു. ദേവഗന്ധർവന്മാരുടെ വിമാനങ്ങൾ ആകാശത്തിൽ നിരന്നു. പാഞ്ചാലകുമാരനായ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നനും ദ്രോണാചാര്യരും തമ്മിൽ ഇടഞ്ഞു. വസന്തവൃഷ്ടിപോലെ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻെറ ശരങ്ങൾ ദ്രോണരുടെമേൽ ചൊരിഞ്ഞു. രണകുശലനായ ആ വൃദ്ധാചാര്യൻെറ ഉഗ്രബാണങ്ങൾ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻെറ കവചത്തെ ശിഥിലമാക്കി, വി

ല്ലിൻെറ ഞാൺമുറിച്ചു്, അശ്വങ്ങളെ നിലംപതിപ്പിച്ചു്, സാരഥിയുടെ ശിരച്ഛേദം ചെയ്തു. നഷ്ടരഥനായ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ രഥത്തിൽനിന്നു ഖഡ്ഗവുമായി നിലത്തുചാടി ക്ഷുധാൎത്തനായ പഞ്ചാസ്യനെപ്പോലെ ദ്രോണരോടടുത്തു. പരാക്രമശാലിയായ ആ പാഞ്ചാലകുമാരൻെറ കഥ, യഥാകാലം ഭീമൻ സഹായത്തിനെത്തിയില്ലെങ്കിൽ അന്നു അവസാനിക്കുമായിരുന്നു. ഭീമൻെറ രഥം ദ്രോണരുടെ നേരെ പായുന്നതുകണ്ടു ദുര്യോധനൻ കലിംഗന്മാരെ ഭീമൻെറ ഗതിയെ നിരോധിക്കുവാൻ നിയോഗിച്ചു. കൊടുങ്കാറ്റിൽ ക്ഷോഭിച്ചിളകുന്ന സമുദ്രംപോലെ കലിംഗസേന പാഞ്ഞുകയറി ഭീമനെ വളഞ്ഞു. കലിംഗരാജകുമാരനെ വധിച്ചുകൊണ്ടു ഭീമൻ തൻെറ ഗദയുമായി കലിംഗരാജാവിൻെറ നേരെ തിരിഞ്ഞു. വളരെ നേരം കലിംഗനുമായി ഭീമൻ പൊരുതിയെങ്കിലും ഗജാരൂഢനായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തെ പരാജിതനാക്കുവാൻ ഭീമനു കഴിഞ്ഞില്ല. കോപം വൎദ്ധിച്ചു ഭീമൻ തൻെറ ഭയങ്കരമായ ഗദയുമായി ഗജത്തിൻെറ മുകളിൽ ചാടിക്കയറി ആ രാജാവിനെ അടിച്ചുകൊന്നു നിലംപതിപ്പിച്ചു തങ്ങളുടെ നായകന്മാർ നഷ്ടപ്പെട്ടതുകണ്ടു കലിംഗസേനകൾ പരിഭ്രമിച്ചു നാലുവഴിക്കുമായി പലായനംചെയ്തു. ജയാപജയങ്ങൾ നിൎണ്ണയിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തവിധത്തിൽ യുദ്ധം ഭയങ്കരമായി പിന്നെയും നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ദുര്യോധനപുത്രനായ ലക്ഷ്മണനും അൎജ്ജുനപുത്രനായ അഭിമന്യുവും തമ്മിൽ കൂട്ടിമുട്ടി. സമൎത്ഥന്മാരായ ആ രണ്ടുകുമാരന്മാരും തുല്യപാടവത്തോടുകൂടി പൊരുതുന്നതു ദുര്യോധനൻ ഗൎവ്വത്തോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുകയായിരുന്നു. എന്നാൽ അഭിമന്യുവിൻെറ അത്യുഗ്രവീൎയ്യങ്ങളായ ശരമാരികളെ തടുത്തുനില്ക്കുവാൻ കഴിയാതെ ലക്ഷ്മണൻ ക്ഷീണിച്ചുതുടങ്ങി. അതുകണ്ടു ലക്ഷ്മണൻെറ സഹായത്തിനായി ദുര്യോധനൻ ഓടിയെത്തി. വളരെ അകലെ ഒരു ദിക്കിൽ

ഇതെല്ലാം സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നിരുന്ന അർജ്ജുനൻ അതിവേഗത്തിൽ തന്റെ രഥത്തെ പുത്രന്റെ സഹായത്തിനായി തിരിച്ചുവിട്ടു. അർജ്ജുനരഥത്തിന്റെ പക്ഷിവേഗത്തോടുകൂടിയ വരവുകണ്ടു "അർജ്ജുനൻ" "അർജ്ജുനൻ" എന്നുള്ള ശബ്ദം കൌരവസേനയിൽ സർവ്വത്ര മുഴങ്ങി. പദാതികളും അശ്വസേനകളും ഗജസേനകളും പരിഭ്രമിച്ചു് നാനാഭാഗങ്ങളിലേക്കും ഒരു ക്രമമില്ലാതെ പാഞ്ഞും തമ്മിൽ മുട്ടിയും തൊഴിച്ചും കൌരവസേനയ്ക്കു ഭയങ്കരമായ നാശമുണ്ടാക്കി. ഗാണ്ഡീവത്തിന്റെ ജ്യാനാദവും കൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാരുടെ ഗംഭീരങ്ങളായ ശംഖനാദങ്ങളും സകല യുദ്ധകോലാഹലങ്ങൾക്കും മുകളിലായിരണഭൂമിയിൽ സർവ്വത്ര മുഴങ്ങി. കൌരവസേന ഭയപ്പെട്ടു നടുങ്ങി നാലു ഭാഗത്തേക്കും ഓടി. അർജ്ജുനന്റെ രഥം കൌരവസേനയിലേക്കു പിന്നെയും പാഞ്ഞുകയറിയെങ്കിലും അപ്പോഴേക്കും സൂര്യൻ അസ്തമിക്കുകയാൽ പിന്തിരിയേണ്ടിവന്നു. അങ്ങിനെ രണ്ടാംദിവസത്തെ യുദ്ധവും അവസാനിച്ചു.

IV

ഭീഷ്മാർജ്ജുനന്മാർ

പിറേറദിവസം യുദ്ധം വീണ്ടും ഭയങ്കരമായി ആരംഭിച്ചു. കൌരവസേനയിലെ നായകന്മാരായ മഹാരഥന്മാരെല്ലാം അർജ്ജുനരഥത്തിന്റെ മുമ്പിൽ നിന്നു കാന്ദിശീകന്മാരാകുന്നതു കണ്ടു നിരാശനായ ദുര്യോധനൻ അത്യന്തം ദുഃഖിതനായി ഭീഷ്മരുടെ മുമ്പിൽ ചെന്നു് പരുഷം പറയാൻതുടങ്ങി:—

മൃതന്മാരായ പടയാളികളുടെ കടുനിണംകൊണ്ടു് അരുണമായ ഈ രണഭൂമിയിൽ കൌരവസേനയുടെ നായകത്വം അവിടുന്നാണല്ലോ വഹിക്കുന്നതു്. സമത്ഥനായ ദ്രോ

ണാചാൎയ്യർ അത്യുത്സാഹത്തോടുകൂടി സഹായിക്കുന്നുമുണ്ടു്. എന്നിട്ടും അൎജ്ജുനന്റെ സന്നിധിയിൽനിന്നു എന്റെ സേനകളെല്ലാം നിവീൎയ്യന്മാരാക്കപ്പെട്ടപോലെ പലായനം ചെയ്യുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടാണു്? യുദ്ധകോലാഹലം മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു് അവിടുന്നിങ്ങനെ നിരുത്സാഹനായി നില്ക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. പാണ്ഡവന്മാരുടെനേരേ പണ്ടേതന്നെ സ്നേഹാൎദ്രമായിരുന്ന അങ്ങേഹൃദയം എന്റെ സേനാനായകത്വംവഹിക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു യുദ്ധം ആരംഭിച്ചതിനുശേഷവും സ്വകാൎയ്യമായി അവരുടെ വിജയത്തെത്തന്നെ ആശംസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണോ ചെയ്യുന്നതു്? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ സേനാനായകത്വം അങ്ങു് ഉപേക്ഷിച്ചു പിൻവാങ്ങിക്കൊള്ളുക. എന്റെ ആപ്തമിത്രവും വിശ്വസ്തനുമായ കൎണ്ണൻ ആ സ്ഥാനംവഹിച്ചു് എന്റെ സേനയെ നാശം കൂടാതെ വിജയത്തിലേക്കു നയിച്ചുകൊള്ളും.

■

ദുൎയ്യോധനന്റെ പരുഷോക്തികൾ കേട്ടു കോപാകുലനായ ഭീഷ്മർ നിരുദ്ധബാഷ്പനായിട്ടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—മൂൎഖനായ ദുൎയ്യോധനാ, നിന്റെയും നിന്റെ ആപ്തമിത്രങ്ങളുടെയും എന്റെയും ഈ ശ്രമങ്ങളൊക്കെ ഈ അധൎമ്മസമരത്തിൽ നിഷ്ഫലംതന്നെ. ധനുൎവ്വേദവിത്തായ ദ്രോണാചാൎയ്യൎക്കും, വില്ലാളിവീരനായ കൎണ്ണനും മററാൎക്കും തന്നെ ധൎമ്മത്തിനും സത്യത്തിനും വിരോധമായി ധൎമ്മമൂൎത്തിയായ യുധിഷ്ഠിരനെ വഞ്ചിച്ചു കരസ്ഥമാക്കിയ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം നിനക്കായി രക്ഷിച്ചുതരുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ഇഷ്ടജനങ്ങളുടേയും ബന്ധുക്കളുടേയും മാതാപിതാക്കന്മാരുടേയും ഗുരുജനങ്ങളുടേയും സൎവ്വോപരി ശ്രീകൃഷ്ണന്റേയും ധൎമ്മശാസ്ത്രാനുസാരികളായ ഹിതോക്തികളും സാരോപദേശങ്ങളും അഗണ്യമാക്കി പാപകരമായ ഈ യുദ്ധത്തിനുദ്യമിച്ചു നിനക്കു വിജയമുണ്ടാക്കിത്തരുവാൻ ആരാലും ശക്യ

മല്ല. പാപമെന്നതു് എന്തെന്നറിയാത്ത പാവനചരിതനായ യുധിഷ്ഠിരനെ വഞ്ചിച്ചതിൻെറയും, പരിശുദ്ധയായ പാഞ്ചാലിയെ അപൌരുഷമായി അവമാനിച്ചതിൻെറയും പാണ്ഡവന്മാരുടെ ജീവഹാനിവരുത്തുവാൻ പ്രയോഗിച്ച കൂടതന്ത്രത്തിൻെറയും പരിപാകമായ പാപഫലം നീ അനുഭവിക്കാതെപോകയില്ല. എങ്കിലും ഞാൻ നിൻെറ സേനാനായകത്വം കൈയേററുപോയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഒന്നുകിൽ വിജയം; അല്ലെങ്കിൽ മരണം; രണ്ടിലൊന്നു തിച്ചപ്പെടുത്തികൊണ്ടു ഞാനിതാ പോർക്കളത്തിലേക്കു പോകുന്നു. ധർമ്മം ഏതുഭാഗത്തോ ആ ഭാഗം വിജയലക്ഷ്മിയെ വരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഭീഷ്മർ അത്യന്തം ധമർഷത്തോടുകൂടി തൻെറ ഭയജനകമായ രഥത്തെ പാണ്ഡവസേനയുടെനേരെപായിച്ചു. ഭീഷ്മരുടെ പിന്നത്തെയുദ്ധസാഹസങ്ങൾ പാണ്ഡവസേനയ്ക്കു അത്യന്തം അസഹ്യങ്ങളായിരുന്നു. സേനയുടെ ഒരററംമുതൽ മറേറ അററംവരെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭയങ്കരരഥം അനിരുദ്ധശക്തിയോടുകൂടി പാഞ്ഞു പാണ്ഡവസേനയെ തുരുതുരെ അരിഞ്ഞുതള്ളികൊണ്ടിരുന്നു. കൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാർക്കാകട്ടെ ഭീഷ്മരുടെ മുമ്പാകെ വിശ്രുതവീര്യന്മാരാക്കപ്പെട്ട മററു മഹാരഥന്മാരിൽ ആർക്കെങ്കിലുമാകട്ടെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ രഥത്തെ തടുത്തു നിർത്തുവാൻ സാധിച്ചില്ല. ഭീഷ്മരുടെ നിശിതങ്ങളായ തീക്ഷ്ണബാണങ്ങൾ ഏററു പാണ്ഡവപക്ഷത്തിലെ അനേകംതേരുകൾതകന്നു. അശ്വങ്ങളുംഗജങ്ങളും അനവധി ചത്തുമറിഞ്ഞു പദാതികളുടെ ശവശരീരംകൊണ്ടു യുദ്ധക്കളം മൂടി. പരിഭ്രമംപിടിപെട്ട ഗോസമൂഹംപോലെ പാണ്ഡവസേന ഭീഷ്മരഥം കണ്ടു ദിക്കുതോറും നിന്നെല്ലാം പലായനംചെയ്തു. പണ്ഡവസേനയ്ക്കു സംഭവിച്ച ഈ വിപത്തുകണ്ടു ലജ്ജിതനും ദുഃഖിതനുമായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അർജ്ജുനനോടു പറഞ്ഞു അർജ്ജുനാ, നിൻെറ പരാക്രമങ്ങ

ളൊക്കെ എവിടെപ്പോയി? പരാക്രമശാലിയായ ഭീഷ്മരെ തടുത്തുനിൎത്തുവാൻ ഭീരുത്വംകൊണ്ടോ പിതാമഹനെന്നുള്ള ഭക്ത്യാദരങ്ങൾകൊണ്ടോ നീ ഉദാസീനനായിത്തീൎന്നിരിക്കയാണെങ്കിൽ ഈ യുദ്ധത്തിൽ നിന്റെപക്ഷത്തുചേൎന്നു നിന്റെ സാരഥ്യംവഹിക്കാൻ ഇടയായതിൽ ഞാൻ അത്യന്തംലജ്ജിക്കുന്നു ഭീഷ്മരെ എതിൎക്കുന്നതു നിനക്കസാദ്ധ്യമെങ്കിൽ ഈ ധൎമ്മസമരത്തിൽ നിങ്ങളെ സഹായിക്കാൻവന്ന നിരപരാധികളായ ഈ ഭടന്മാരെ രക്ഷിക്കുവാനായി ഞാൻ തന്നെ ഭീഷ്മരോടു നേരിട്ടുകൊള്ളാം.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞശേഷം ശ്രീകൃഷ്ണൻ കുതിരകളുടെ കടിഞാൺ അൎജ്ജുനൻറനേരേ എറിഞ്ഞുകൊടുത്തുകൊണ്ടു തന്റെ ചക്രായുധവും കൈയിലെടുത്തു രഥത്തിൽ നിന്നുവെളിയിൽചാടി ഭീഷ്മരുടെനേരേ പാഞ്ഞു. അൎജ്ജുനൻ അതുകണ്ടു അത്യന്തപരിഭ്രമത്തോടും ലജ്ജയോടുംകൂടി തേരിൽനിന്നു വെളിക്കുചാടി ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ പിന്നാലെ ഓടിച്ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തെ പിടിച്ചു തിരിച്ചു കൊണ്ടുവന്നു രഥത്തിൽഇരുത്തി നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടുപറഞ്ഞു:—അങ്ങേ ബലാല്ക്കാരമായി പിടിച്ചുകൊണ്ടുവന്ന എന്റെ അവിനയത്തെ ക്ഷമിക്കണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കുന്നു. ഈ യുദ്ധത്തിൽ ആയുധം തൊടുകയില്ലെന്നുശപഥംചെയ്തുകൊണ്ടു എന്റെ സഹായത്തിനുവന്നു സാരഥ്യംവഹിക്കുന്ന അങ്ങു്, അൎജ്ജുനൻ ജീവനോടുകൂടിയിരിക്കുന്നതുവരെ ശപഥലംഘനം ചെയ്തു് ആയുധംതൊടുവാൻ ഞാൻ സമ്മതിക്കയില്ല എനിക്കു പ്രാണാധികപ്രിയമുള്ള, അഭിമന്യുവിനെക്കൊണ്ടും എന്റെ പ്രിയസഹോദരന്മാരെക്കൊണ്ടും ഞാൻ ഇതാ ശപഥംചെയ്യുന്നു. ഈ യുദ്ധത്തിന്റെ അവസാനം കാണുന്നതുവരെ ശത്രുക്കളോടു ഞാൻ യാതൊരു ഉദാസീനതയും കൂടാതെ പൊരുതുകൊള്ളാം. അങ്ങു എന്റെ സാരഥ്യം വഹിക്കുകമാത്രം ചെയ്താൽ മതി.

അർജ്ജുനന്റെ രഥം ഗംഭീരധ്വനിയോടുകൂടി ശത്രുസൈന്യത്തിന്റെനേരേപാഞ്ഞു. ദുര്യോധനൻതന്റെ സർവ്വശക്തികളുംപ്രയോഗിച്ച് അർജ്ജുനനെതടുത്തു. മദ്രരാജാവായശല്യരുംഎത്രയുംസാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടിഅർജ്ജുനനെ എതിർത്തു അവരുടെ അതിസാഹസങ്ങളൊന്നും ഗാണ്ഡീവപാണിയായഅർജ്ജുനനോടു ഫലിച്ചില്ല കൗരവസേനയുടെഅണികൾഅർജ്ജുനരഥവേഗത്തെസഹിക്കാതെ മുറിഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഭേരീനാദവുംശംഖധ്വനിയും, തേരുരുൾഘോഷവും,ജ്യാനാദങ്ങളും ഗജഗർജ്ജനങ്ങളും ഹേഷാരവങ്ങളും കൊണ്ടുഭൂമിയുംആകാശവും കലുക്കിക്കൊണ്ടു പാണ്ഡവസേന ക്ഷോഭിച്ച സമുദ്രതരംഗങ്ങളെപ്പോലെ അണിനിരന്നുശത്രുക്കളുടെനേരേ അടുത്തുതുടങ്ങി ചേദിമാത്സ്യപാഞ്ചാലന്മാരുംഅവരുടെ സേനാവിഭാഗങ്ങളും മുമ്പോട്ടുകയറി ആക്രമണംതുടങ്ങി പരാക്രമശാലിയായ ഭീഷ്മരാൽ നിതമായ കൗരവസേനയും അണികളുറപ്പിച്ചു മുമ്പോട്ടുകയറിത്തുടങ്ങി. രണ്ടുസൈന്യങ്ങളും കൂട്ടിമുട്ടി സർവ്വത്ര ഭയങ്കരമായ പോർ ആരംഭിച്ചു പൂർവ്വാധികഘോരതയോടുകൂടി അന്നു നടന്ന സമരത്തിൽ വീണടിഞ്ഞ ഭടന്മാരുടെ മൃതശരീരങ്ങൾക്കു കണക്കൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ രണ്ടു കക്ഷികൾക്കും ജയാപജയങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതിനു മുമ്പു സൂര്യൻ അസ്തമിക്കയാൽ അന്നത്തെ യുദ്ധവും അവസാനിച്ചു.

V

അഞ്ചുദിവസത്തെ യുദ്ധം

നാലാംദിവസം പ്രഭാതമായി. കഴിഞ്ഞ മൂന്നുദിവസത്തെ യുദ്ധത്തിൽ പാണ്ഡവകൗരവസൈന്യങ്ങളിൽ പ്രമാണികളായ പലർക്കും ഒട്ടുവളരെ ഭടന്മാർക്കും നാശം സംഭവിച്ചു എങ്കിലും പാണ്ഡവരിലോ, ധാർത്തരാഷ്ട്രരിലോ, അ

വരുടെ കുമാരന്മാരിലോരുത്തൎക്കുന്തിന്നു അപായമൊന്നും സംഭവിച്ചില്ല. നാലാംദിവസത്തെ കഥ അതായിരുന്നില്ല. അന്നു ഭീമസേനൻ കാളായസമുസലംപോലെ ഘോരമായഗദയുമെടുത്തു് പാണ്ഡവസേനയുടെ മുന്നണിയിൽ ഇറങ്ങി. ഭീമനെ എതിൎക്കുവാനായി യുദ്ധഗജങ്ങളെ ദുൎയ്യോധനൻനിയോഗിച്ചു. ഭയങ്കരമായ ചക്രവാതംപോലെ ഗദയുംവീശിപാഞ്ഞെടുത്ത ഭീമസേനൻെറ ഘോരങ്ങളായ ഗദാഘാതങ്ങളേറ്റു് ഗജങ്ങൾ വിരണ്ടു്നാനാഭാഗങ്ങളിലേക്കുംപാഞ്ഞു. ശല്യരും ദുൎയ്യോധനനും ഭീമനെഎതിൎത്തു അവരുടെസാഹസങ്ങളൊന്നും ഭീമനോടു ഫലിച്ചില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ദുൎയ്യോധനസഹജന്മാരായ പതിനാലു കൌരവകുമാരന്മാർ യോജിച്ചു ഭീമനെവളഞ്ഞു. പ്രക്ഷുബ്ധനായഭീമസേനൻ സമീപം ഇരകണ്ട കേസരിപ്രവരനെപ്പോലെ നാക്കുകൊണ്ടു് ചുണ്ടുനക്കിനനച്ചുകൊണ്ടു്അവരോടു പോരാടി. അവർ തമ്മിലുള്ളസമരംഅധികനേരത്തേക്കു നിലനിന്നില്ല. അനിരുദ്ധങ്ങളായ ഭീമൻെറ ഗദാഘാതികളേറ്റു എട്ടു കൌരവകുമാരന്മാർ ശരീരമുടഞ്ഞുതകൎന്നു നിലംപതിച്ചു. അവരുടെ മൃതികണ്ടു ഭയാക്രാന്തന്മാരായ ശേഷംആറുപേരുംവിളറിയ മുഖത്തോടുകൂടി പിന്തിരിഞ്ഞോടി, കൌരവസേനാമദ്ധ്യത്തിൽ അഭയംപ്രാപിച്ചു. ഹസ്തിനാപുരംനഗരിയിൽനിന്നു് അത്യുച്ചത്തിൽ പുറപ്പെട്ട വിധവകളായ രാജകുമാരികളുടെ വിധുരപ്രലാപങ്ങളും കേട്ടുകൊണ്ടു് അന്നത്തെ സൂൎയ്യനും അസ്തമിച്ചു.

അഞ്ചാംദിവസം ഭീമാൎജ്ജുനന്മാർ പാണ്ഡവസേനയുടെ മുന്നണിയിൽ ഇറങ്ങി യുദ്ധം ആരംഭിച്ചു. ദ്രോണാചാൎയ്യർ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഴങ്ങുന്ന തേരിൽ കയറി അവരെ എതിൎത്തു. അഭിമന്യുവും ലക്ഷ്മണനും രണ്ടാംതവണ തമ്മിലടുത്തു ഘോരമായ സമരം നടത്തി. ശരീരമാസകലം കീറിമുറിഞ്ഞു രക്തമൊലിപ്പിച്ചു മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു

വീണ ലക്ഷ്മണനെ, സാരഥി യുദ്ധക്കളത്തിൽനിന്നു കൊണ്ടുപോയി രക്ഷിച്ചില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ അയാളുടെ കഥ അന്നു കഴിയുമായിരുന്നു. സാത്യകിപുത്രന്മാരായ പത്തുകുമാരന്മാർ പോർക്കളത്തിൽ മരിച്ചുവീണു. അന്നു് വാർഷ്ണേയകുമാരികളുടെ വൈധവ്യദുഃഖംകണ്ടുകൊണ്ടാണു് സൂര്യൻ അസ്താചലത്തിൽ മറഞ്ഞതു്

ആറാംദിവസത്തെ യുദ്ധം അതിഭയങ്കരമായിരുന്നു. ഭീമന്റെ ഉന്നതരഥം ഉഗ്രവേഗത്തോടുകൂടി ദുര്യോധനവ്യൂഹത്തെഭേദിച്ചുകൊണ്ടു് കൌരവസേനാമദ്ധ്യത്തിലേക്കുനിർഭയമായിക്കടന്നു. കൌരവസൈന്യം ഭീമനെ നാലുപാടും വളഞ്ഞു, ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു് ഭീമന്റെ തേരും കുതിരയും നശിപ്പിച്ചു. നഷ്ടരഥനായ ഭീമസേനൻ തന്റെ ഭയങ്കരഗദയുമായി നാലുപാടും വളഞ്ഞ സേനാനിവഹത്തോടു് ഘോരമായി പോരാടിനിന്നു എങ്കിലുംഅവരുടെ ശരമാരിയേററു വല്ലാതെ ക്ഷീണിച്ചു. ഭീമന്റെ ഭയങ്കരമായ അപകടസ്ഥിതി പാഞ്ചാലരാജാവു് ദൂരത്തിൽനിന്നു നോക്കി മനസ്സിലാക്കി. തന്റെ രഥത്തെ ഭീമന്റെ സഹായത്തിനായി തിരിച്ചുവിട്ടു, യഥാകാലം ഭീമനെ രഥത്തിൽ കയററിയിരുത്തി. വേർപെടുത്തപ്പെട്ട വെള്ളം വീണ്ടും ഒന്നിച്ചുചേരുംപോലെ കൌരവസേന വീണ്ടും പാഞ്ചാലഭീമസേനന്മാരെ വളഞ്ഞു. അഭിമന്യുവും മററു പന്ത്രണ്ടു യോധവീരന്മാരും അവരുടെ സഹായത്തിനായി ഓടിയെത്തി യഥാകാലം അവരെ ആപത്തിൽനിന്നു രക്ഷിച്ചു. അനിരുദ്ധവീര്യത്തോടുകൂടി ദ്രോണാചാര്യരാൽ നീതമായ കുരുസേനാവിഭാഗം മുമ്പോട്ടുകയറി, പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ ആക്രമിച്ചു. ഈ ആക്രമണത്തിൽ പാണ്ഡവപക്ഷത്തിനു സംഭവിച്ച നാശം അവരെ പരാജിതരാക്കുന്നതിനു് ഇടവരുന്നതിനുമുമ്പായി അന്നത്തെ സൂര്യനും അസ്തമിച്ചു.

ഏഴാംദിവസം പ്രഭാതമായപ്പോൾ കൃഷ്ണാൎജ്ജുനന്മാർ രഥാരോഹണംചെയ്തു രണാംകണത്തിൽ എത്തി. അൎജ്ജുനന്റെ കപിധ്വജം കണ്ടു കുരുസേനകൾ പരിഭ്രമിച്ചു പലായനം തുടങ്ങി. അപ്പോൾ ഭീഷ്മരുടെ താലധ്വജം, ക്ഷോഭിച്ച സമുദ്രത്തിലെ കപ്പൽപോലെ തങ്ങളുടെസഹായത്തിനെത്തുന്നതുകണ്ടു സൈന്യങ്ങൾ ധൈൎയ്യത്തോടെതിരിഞ്ഞുനിന്നു പോർതുടങ്ങി. പാണ്ഡവസഹോദരന്മാർ അഞ്ചുപേരും യോജിച്ചു ഭീഷ്മരെ എതിൎത്തു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരേ അവരുടെ സാഹസങ്ങളൊന്നുംഫലിച്ചില്ല. യുധിഷ്ഠിരന്റെ ധ്വജവുംകുതിരകളുംനിലംപതിച്ചു. അന്നത്തെ യുദ്ധത്തിൽ പാണ്ഡവൎക്കുണ്ടായ വലുതായതോൽവിയും കണ്ടുകൊണ്ടു കൎമ്മസാക്ഷി പശ്ചിമാബ്ധിയിൽമുങ്ങി.

എട്ടാംദിവസത്തെ യുദ്ധത്തിൽ പൂൎവാധികം ഭയങ്കരങ്ങളായ ചിലസംഭവങ്ങൾ ഉണ്ടായി. അന്നുഭീഷ്മരും ഭീമസേനനും തമ്മിൽ നേരിട്ടു. ഭീഷ്മരുടെ സഹായത്തിനു ദുൎയ്യോധനനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുജന്മാരിൽ ചിലരും ചെന്നുചേൎന്നു. ഭീമൻ ഭീഷ്മരുടെ സാരഥിയെ വധിക്കയും ധ്വജം മുറിച്ചിടുകയും ചെയ്തപ്പോൾ രഥാശ്വങ്ങൾ പരിഭ്രമിച്ചു അനിയന്ത്രിതങ്ങളായി അവിടെനിന്നു ദൂരെയൊരുദിക്കിലേക്കു ഭീഷ്മരെയുംകൊണ്ടു കുതിച്ചുപാഞ്ഞു. ഭീഷ്മരുടെ അസാന്നിധ്യത്തിൽ കൌരവസേനയെ നശിപ്പിക്കാൻ ഭീമനു പ്രയാസമൊട്ടും ഉണ്ടായില്ല. ഗാന്ധാരന്മാരായ ആറു കുമാരന്മാർ ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ കൌരവസേനയുടെ സഹായത്തിനായിവന്നെത്തി. അൎജ്ജുനന്നു ഒരുനാഗകന്യകയിൽ ജനിച്ചു ഇരാവാൻ എന്ന പുത്രൻ ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ പാണ്ഡവസേനയുടെ സഹായത്തിനായും വന്നുചേൎന്നു. ഇരാവാൻ ഗാന്ധാരകുമാരന്മാരിൽ അഞ്ചുപേരെ വധിച്ചു. ശേഷിച്ചു ആറാമൻ പരിഭ്രമത്തോടെപലായനംചെയ്തു. ഇരാവാൻ തന്റെ വിജയത്തിൽ ആഹ്ലാദിക്കുന്നതിനു അധികം

നേരത്തേക്ക കഴിഞ്ഞില്ല. മായാവിയായ അലംബുസൻ എന്നൊരു രാക്ഷസനെ ദുര്യോധനൻ ഇരാവാനെ എതിക്കാൻ നിയോഗിച്ചയച്ചു. അവർ തമ്മിൽ അതിഭയങ്കരമായി പോരാടി എങ്കിലും അലംബുസൻ ഇരാവാനെ വധിച്ചു. അർജ്ജുനൻ ഈ വൎത്തമാനം കേട്ടു അത്യന്തം ആധിവശനായി ശ്രീകൃഷ്ണനോടു പറഞ്ഞു:— അഹോ കഷ്ടം! ക്ഷണഭംഗുരമായ രാജ്യാനുഭൂതിക്കായി പ്രിയജനങ്ങളെ നശിപ്പിക്കുന്ന ഈ മുടിഞ്ഞ യുദ്ധം എന്തിനായിട്ടു നടത്തുന്നു? ബന്ധുമിത്രങ്ങളുടെയും പുത്രപൌത്രാദികളുടെയും അസ്ഥികളിന്മേൽ പ്രതിഷ്ഠിതമായ സിംഹാസനത്തേക്കാൾ ഇരാവാന്റെ ജീവൻ എനിക്കു പ്രിയതരമായിരുന്നു. ഹാ! പ്രിയപുത്ര! സുന്ദരിയായ നിന്റെ അമ്മയുടെ സൌന്ദൎയ്യവും നീണ്ട നയനങ്ങളും നിനക്കുമുണ്ടായിരുന്നു. ദൂരത്തായിപ്പോയിരുന്ന ഞാൻ കാണാതെതന്നെ ആ കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞുപോയല്ലൊ. ഇരിക്കട്ടെ ഭഗവാനേ, രഥം ഇരാവാനെ വധിച്ചവരുടെനേൎക്കു വിടുക.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ക്രോധദുഃഖകലുഷമായ കണ്ണുകളെത്തുടച്ചു അർജ്ജുനൻ ഗാണ്ഡീവം കയ്യിലെടുത്തു. അർജ്ജുനന്റെ ദുഃഖം എത്രദുസ്സഹമായിരുന്നു എന്നു അനന്തരം രണഭൂമിയിൽ വീണടിഞ്ഞ കൌരവസേനയുടെ സംഖ്യതന്നെ എല്ലാവരെയും ബോധ്യപ്പെടുത്തി. ഭീമനും ഇരാവാന്റെ മരണത്തിനു പ്രതികാരം ചെയ്യണമെന്നുള്ള നിഷ്കൎഷയോടുകൂടി പോരാടി ദുര്യോധനസഹജന്മാരിൽ പലരെയും വധിച്ചു. അന്നു സൂൎയ്യൻ അസ്തമിക്കുന്നതിനു മുമ്പായി രക്തക്കളമായിത്തീൎന്നിരുന്ന യുദ്ധക്കളത്തിൽ അസംഖ്യം യുദ്ധവീരന്മാരുടെ പ്രേതങ്ങൾ പോതങ്ങൾപോലെ ഒഴുകിനടന്നു.

VI

ഒമ്പതാം ദിവസം

അന്ന അൎദ്ധരാത്രിയായപ്പോൾ തിവെട്ടികളും പന്തക്കററികളുമായി ദുൎയ്യോധനൻ പോൎക്കളത്തിൽഇറങ്ങി മൃതന്മാരായ പോരാളികളുടെ ഒരു പരിശോധന നടത്തി. ധീരന്മാരായ തന്റെ സഹജന്മാരുടെ മൃതശരീരങ്ങൾ കണ്ടു് ആധിവശഗനായ ദുൎയ്യോധനന്റെ നയനങ്ങളിൽ നിന്ന അശ്രുക്കൾ ധാരധാരയായി ഒഴുകി. ദുഃഖിതനായ ആ ധീരകേസരി മൌനമായി നടന്ന ഭീഷ്മരുടെ പടകുടിരത്തിൽ എത്തി. ആ വൃദ്ധപിതാമഹന്റെ മുമ്പാകെ നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു ഇടയ്ക്കിടെ ദീൎഘശ്വാസങ്ങളോടുകൂടി അശ്രുകലുഷങ്ങളായ നയനങ്ങളെ തുടച്ചുകൊണ്ടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: വലിയച്ഛാ, അവിടത്തെ പരാക്രമത്തെത്തന്നെ യാണുകൌരവന്മാർ രക്ഷയുടെയും ആശയുടെയും അവലംബമായിക്കരുതിയിരിക്കുന്നതു്. ദേവന്മാരാൽപോലും അവിടുന്ന അജയ്യനാണെന്ന ശത്രുക്കൾക്കുപോലും സമ്മതമാണു്. പാണ്ഡവന്മാർ അത്യന്തം പരാക്രമശാലികൾതന്നെയെങ്കിലും അവിടത്തെ സന്നിധിയിൽ അവർ നിസ്സാരന്മാരാകുന്നു. അവർ എന്റെ പ്രിയസഹജന്മാരിൽ പലരെയും ക്രൂരമായ പ്രതീകാരബുദ്ധിയോടുകൂടി ഇന്നു് പോൎക്കളത്തിൽവെച്ചു വധിച്ചു. അവിടുന്ന എന്നോടു ചെയ്തിട്ടുള്ള വാഗ്ദാനത്തെ ലംഘിക്കാതെ കുരുവംശത്തെയും കുരുടനും വൃദ്ധനുമായ എന്റെ അച്ഛന്റെ സിംഹാസനത്തെയും ഉദാസീനതകൂടാതെ ആപത്തിൽനിന്ന രക്ഷിച്ചുതരണം. പാണ്ഡവന്മാരോടു അങ്ങേയ്ക്കുള്ള ദൃഢതരമായ സ്നേഹാതിരേകം അങ്ങയുടെ ഉദാരമായ ഹൃദയത്തിന്റെ കോണുകളിലെങ്ങാനും അവരുടെ നേരെ വല്ല ദാക്ഷിണ്യബുദ്ധിയും ഇപ്പോഴും ശേഷിപ്പിക്കുവാൻ അനുവദിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ — ആ

ധിവശമായ എന്റെ ഹൃദയത്തിൽനിന്ന പുറപ്പെടുന്ന വാക്കുകളെ ക്ഷമിക്കണേ—അങ്ങു സേനാധിപത്യം ഒഴിഞ്ഞു കർണ്ണനെ ഏല്പിക്കണമെന്ന ഞാൻ വീണ്ടും അപേക്ഷിച്ചു കൊള്ളുന്നു.

ധീരാത്മാവായ ഭീഷ്മരുടെ ഹൃദയം ദുര്യോധനന്റെ പ്രലപനങ്ങൾ കേട്ടു വ്യസനാധിക്യത്താൽ പരവശമായിത്തീൎന്നു. നയനങ്ങളിൽ ഉയൎന്നുവന്ന ബാഷ്പകണങ്ങളെ തുടച്ചുകൊണ്ടു് ആ കുരുവൃദ്ധൻ ശാന്തമായും വ്യസനാർദ്രമായുമുള്ളസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെപറഞ്ഞു:—ദുര്യോധനാ, ഈ ഭയങ്കരയുദ്ധംകൊണ്ടു നിന്റെ ഉദ്ദേശസിദ്ധിയുണ്ടാവുമെന്നു നീ മോഹിക്കേണ്ട. നിനക്കു പാണ്ഡവന്മാരേക്കാൾ സൈന്യസന്നാഹങ്ങൾ കൂടുതലായുണ്ടെന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ; ബന്ധുക്കളായുള്ള അനവധിരാജാക്കന്മാരുടെ ആയുസ്സിനെയും അവരുടെ അസംഖ്യം സേനകളുടെ ആയുസ്സിനെയുംനീഎന്തിനായിട്ടു ബലികഴിക്കുന്നു? നിന്റെ സഹോദരന്മാരോടു നിനക്കുള്ള പകവീട്ടി അവൎക്കു ന്യായപ്രകാരം അവകാശപ്പെട്ട രാജ്യം അവൎക്കു കൊടുക്കാതിരിക്കുവാൻ. എന്നാൽ നീ ഒരു കാൎയ്യം തീൎച്ചയായി വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക. സൈന്യവുംശക്തിയും എങ്ങനെയിരുന്നാലും സത്യവും ധൎമ്മവുമുള്ളവരെയല്ലാതെ വിജയലക്ഷ്മി വരിക്കയില്ല. ധൎമ്മത്തെയും സത്യത്തെയും ജയിക്കുന്ന യാതൊരു ശക്തിയും ഇതേവരെ ഈ പ്രപഞ്ചത്തിൽ ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ധൎമ്മരക്ഷയ്ക്കായി യുദ്ധംചെയ്യുന്ന യോദ്ധാവിനു് എത്ര പ്രബലനായ ശത്രുവിന്റെയും ഇരട്ടി ബലംഉണ്ടായിരിക്കും. ഗന്ധൎവ്വന്മാർ നിന്നെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കിക്കൊണ്ടു പോയപ്പോൾ ധൎമ്മിഷ്ഠനായ അൎജ്ജുനൻ നിന്നെ ബന്ധമുക്തനാക്കിയ കാൎയ്യം നീ ആലോചിച്ചുനോക്കുക. വിരാട്‌രാജാവിന്റെരാജ്യത്തെ ആക്രമിച്ചു നാം ഗോഹരണംചെയ്തപ്പോൾ അൎജ്ജുനൻഏകനായിട്ടല്ലേ നമ്മെ എല്ലാവരെയും എതിൎത്തു ജയിച്ചു വിരാടന്റെ ഗോസമൂഹത്തെരക്ഷിച്ചതു്? ഏകനായി നമ്മെ

ജയിക്കാൻ ശക്തനായ അജ്ജുനന്റെ സഹായത്തിന്നു ഇപ്പോൾ, ഏകനായി ആരെയും ജയിക്കാൻ പ്രാപ്തനായ ശ്രീകൃഷ്ണനുംകൂടെ രണാങ്കണത്തിൽ ഇറങ്ങിയിട്ടുണ്ടു് അവർ രണ്ടുപേരും യോജിച്ചുനടത്തുന്ന ധർമ്മസമരത്തിൽ വിജയം പ്രാപിക്കുവാൻ ദേവന്മാക്കുപോലും സാധ്യമല്ല. ദുർഭാഗ്യം നിന്നെയും നിന്റെ വംശത്തെയും ബാധിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് അധർമ്മ്യമായ ഈ ശൌര്യത്തിൽനിന്നു് ആരൊക്കെ നിർബന്ധിച്ചിട്ടും നീ പിന്മാറാത്തതു് എങ്കിലും ഞാൻ എന്റെ കത്തവ്യകർമ്മത്തിൽനിന്നു പിന്മാറുന്നില്ല. എന്റെ ആയുരന്തം ആസന്നമായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ മൃതനായശേഷം കർണ്ണനെയോ മറ്റു് ആരെയെങ്കിലുമോ എന്റെ സ്ഥാനത്തു നിയോഗിച്ചു നാശകരമായ ഈ യുദ്ധത്തിൽ നീ വംശനാശം വരുത്തിക്കൊള്ളുക.

പിറ്റേദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ ഭീഷ്മർ യുദ്ധസന്നദ്ധനായി രഥാരോഹണംചെയ്തു കൌരവസേനയെ രണഭൂമിയിൽ അണിനിരത്തി. ഭീഷ്മരുടെ ഭീമരഥം രണഭൂമിയിൽ സവ്ത്ര നിർബാധമായി സഞ്ചരിച്ചു. പാണ്ഡവസേനയ്ക്കു അന്നുണ്ടായ നാശം അതിഭയങ്കരമായിരുന്നു. താറുമാറായി സേനകൾ നാനാഭാഗത്തേയ്ക്കും പായുന്നതുകണ്ടിട്ടും ക്രോധരക്താക്ഷനായ ഭീഷ്മരുടെ രഥത്തെ നിരോധിച്ചുനിത്തുവാൻ പാണ്ഡവപക്ഷത്തുള്ള മഹാരഥന്മാരിൽ ആക്കും തന്നെ കഴിഞ്ഞില്ല. അശരണമായ പാണ്ഡവസേന ഇങ്ങനെ അസംഖ്യങ്ങളായി നശിച്ചു് അന്നുതന്നെ നാമാവശേഷമാകാതെ പോയതു സൂര്യൻ അസ്തമിച്ചതുകൊണ്ടു മാത്രമായിരുന്നു.

VII

ഭീഷ്മരുടെ ശരശയനം.

രാത്രിയായപ്പോൾ നിരാശാപരവശനായ യുധിഷ്ഠിരൻ യുദ്ധക്കളത്തിൽ നോക്കി. അന്നുപകൽഅവിടെ നടന്ന ഭയങ്കരനാശത്തെഓൎത്തു കണ്ണുനീർവാൎത്തുകൊണ്ടു ശ്രീകൃഷ്ണനോടു് ഇങ്ങനെപറഞ്ഞു:- ശ്രീകൃഷ്ണ! എന്തൊരുഭയങ്കരവിപത്തിനെയാണു ഞാൻ വരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. നമ്മുടെശ്രമമെല്ലാംനിഷ്ഫലം. നമ്മുടെബന്ധുമിത്രങ്ങളുടെയും നമ്മെസഹായിക്കാൻ വന്നിരിക്കുന്ന സുഹൃത്തുക്കളുടെയുംവിലയേറിയആയുസ്സിനെ ഈ രണയജ്ഞത്തിൽ നാം വൃഥാ ഹോമിക്കുന്നു. കമലാകരത്തെ കാട്ടാനപോലെയും,ഉണങ്ങിവരണ്ട വനത്തെ കാട്ടുതീപോലെയും നമ്മുടെ സേനകളെയെല്ലാം ഭീഷ്മപിതാമഹൻ നശിപ്പിക്കുന്നു. ഈ ലോകത്തിലാകട്ടെ, ദേവലോകത്തിലാകട്ടെ അദ്ദേഹത്തെ ജയിക്കാൻ ആരും തന്നെയില്ല. ഭാഗ്യം നമുക്കു വിപരീതമായിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു നമ്മെ സഹായിക്കാൻ വന്നവരുടെജീവനെ വൃഥാനശിപ്പിച്ചുകളയുന്ന ഈ യുദ്ധത്തെ ഇനി നിറുത്തണം. എനിക്കു രാജ്യവും പദവിയും ഒന്നുംതന്നെ ആവശ്യമില്ല. വീണ്ടും വനവാസത്തിനുതന്നെ പൊയ്ക്കൊള്ളാം.

അന്നുരാത്രിക്കു പാണ്ഡവന്മാർ ചേൎന്നു സഹകാൎയ്യമായി ഒരു ആലോചന നടത്തി, ഭീഷ്മരെത്തന്നെ കണ്ടു് അനന്തരകരണീയം നിശ്ചയിക്കാമെന്നു് അവർ തീൎച്ചപ്പെടുത്തി. ഭീഷ്മർക്കു പാണ്ഡവന്മാരോടു് അപാരമായ വാത്സല്യമുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും അദ്ദേഹം ദുൎയ്യോധനനുവേണ്ടിയേ യുദ്ധംചെയ്കയുള്ളു എന്നും, എന്നാൽ ജയോപായം പാണ്ഡവന്മാൎക്കു ഉപദേശിച്ചുകൊടുക്കാമെന്നും ധൎമ്മപുത്രരോടു വാഗ്ദാനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

കുരുവംശപിതാമഹനായ ഭീഷ്മരുടെ പടകുടീരത്തിൽ അൎദ്ധരാത്രിയ്ക്കുതന്നെ നിരായുധരായ പാണ്ഡവന്മാർ ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടു വന്ദിച്ചു വിവരം അറിയിച്ചു. ഭീഷ്മർ പറഞ്ഞു:—പാണ്ഡുനന്ദനന്മാരെ, ധൃതരാഷ്ട്രൻ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ കുരുവംശരാജാവായി വാഴുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രനായ ദുൎയ്യോധനൻ രാജ്യകാൎയ്യങ്ങൾ നടത്തുന്നു. ഞാൻ കുരുപിതാമഹൻ തന്നെയെങ്കിലും രാജത്വമില്ലാതെ അവരുടെ രക്ഷയിൽ ഹസ്തിനാപുരത്തിൽ താമസിക്കുന്നു ഈ അവസ്ഥയിൽ എനിക്കു ദുൎയ്യോധനനുവേണ്ടി യുദ്ധം ചെയ്യാതിരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. നിങ്ങൾ രണകുശലന്മാരും പരാക്രമശാലികളും തന്നെ. എന്നാൽ ഞാൻ സേനകളെ നയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കാലംവരെ യുദ്ധത്തിന്റെ ഗതി നിങ്ങൾക്കനുകൂലമാക്കിത്തീൎക്കുവാൻ പ്രാപ്തനായ സേനാനി ഇതേവരെ അവതരിച്ചിട്ടില്ല. ഞാൻ പറയുന്നതിനെ നിങ്ങൾ ശ്രദ്ധിച്ചുകേൾക്കുക. പരാജിതനായ ശത്രുവിനോടും യുദ്ധാന്തത്തിൽ മുറിവേററു വിഷണ്ണരായോ, പലായനംചെയ്കയോ ചെയ്യുന്നവനോടും, നിരായുധനോടും, ആയുധംവച്ചു കീഴടങ്ങുന്നവനോടും ക്ഷീണിച്ചു അവശനായവനോടും, അഭയം അൎത്ഥിക്കുന്നവനോടും ജന്മനാസ്ത്രീയായുള്ളവനോടും ഭീഷ്മർ യുദ്ധം ചെയ്കയില്ല. എന്നെ പിതാമഹനാണെന്നുള്ള ഗുരുത്വമോൎക്കാതെ ക്ഷത്രധൎമ്മമനുസരിച്ചു വധിച്ചുകൊള്ളുന്നതിനു ഞാൻ പൂൎണ്ണമനസ്സോടെ സമ്മതിക്കുന്നു.

പാണ്ഡവന്മാർ അവരുടെ പടകുടീരത്തിലേക്കു മടങ്ങി. ഇതികൎത്തവ്യതാമൂഢനായി അൎജ്ജുനൻ മൌനം ഭജിക്കുന്നതുകണ്ടു് ശ്രീകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞു:—അൎജ്ജുനാ, ഭീഷ്മരുടെ വാക്കുകൾ ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടിരുന്നു എങ്കിൽ നീ ഇങ്ങനെ നിരാശനായിത്തീരുകയില്ലായിരുന്നു. ജന്മനാ സ്ത്രീയായുള്ളവനോടു അദ്ദേഹം യുദ്ധം ചെയ്കയില്ലെന്നു പറഞ്ഞതു നീ ഓൎക്കുന്നുണ്ടോ? ദ്രൌപദനായ ശിഖണ്ഡി സ്ത്രീയാ

യിട്ട ജനിച്ച് പിന്നീട്ട പുരുഷനായിത്തീൎന്നവനാണ്. അവനെ മുൻനിൎത്തി ശക്തിയായി വ്യൂഹമുറപ്പിച്ച് ഭീഷ്മരെ എതിൎക്കുന്നതായാൽ അദ്ദേഹം ശിഖണ്ഡിയോട്ട് യുദ്ധം ചെയ്യുകയില്ല. ആ അവസരം നോക്കി അദ്ദേഹത്തെ വധിക്കയും ചെയ്യാം.

അൎജ്ജുനൻ അഹോ! ലജ്ജാവഹം!! ലജ്ജാവഹം!!! വീരോചിതമല്ലാത്ത മഹാഭീരുത്വം, വീരന്മാരായ ക്ഷത്രിയന്മാർ കുഞ്ഞുങ്ങളുടേയോ പെണ്ണുങ്ങളുടേയോ മറപററി നിന്നുകൊണ്ട ശത്രുസംഹാരത്തിന്ന ചതിപ്രയോഗം തുടങ്ങുകയോ? വിശേഷിച്ചും വിശുദ്ധചരിതനായ വൃദ്ധപിതാമഹന്റെനേരേ. എന്റെ ശൈശവത്തിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉത്സംഗത്തിൽ ഇഴഞ്ഞുകയറി അദ്ദേഹത്തെ 'അച്ഛാ' എന്നു വിളിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്റെ പാംസുപങ്കിലമായ മുതുകിൽ തലോടിക്കൊണ്ട എന്റെ മുഖം പിടിച്ചുയൎത്തി മന്ദഹാസപൂൎവ്വം "വത്സാ, ഞാൻ നിന്റെ അച്ഛനല്ല; മുത്തച്ഛനാണു്" എന്നു പറഞ്ഞു. ശൈശവത്തിൽതന്നെ പിതൃവിരഹം അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്ന എന്നെ പിത്രാധികവാത്സല്യത്തോടുകൂടി ലാളിച്ചുവളൎത്തികൊണ്ടുവന്ന പിതാമഹനെ വധിക്കയെന്നതോ മഹാപാപം. ഉത്തമക്ഷത്രിയന്നു് ഉചിതമല്ലാത്തവിധം ശിഖണ്ഡിയുടെ പിന്നിൽ മറഞ്ഞുനിന്നുകൊണ്ട വധിക്കയെന്നുള്ളതു അസ്വൎഗ്ഗ്യമായ നീചത്വം. ഈ യുദ്ധത്തിൽ പരാജിതനായി രാജ്യവും, പദവിയും, കീൎത്തിയും, ജീവനുംതന്നെ നഷ്ടപ്പെട്ടാലും ഈ അപൌരുഷമായ, ഭീരുകൃത്യം ഞാൻ അനുഷ്ഠിക്കയില്ല.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ സഗൌരവം പറഞ്ഞു:— നാളെ സൂൎയ്യൻ അസ്തമിക്കുന്നതിനുമുമ്പെ ഈ ധൎമ്മയുദ്ധത്തിൽ ഭീഷ്മരുടെ കഥ കഴിയുമെന്നുള്ളതു തീൎച്ചതന്നെ. അതിനുള്ള മാൎഗ്ഗം അദ്ദേഹം തന്നെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുതരികയുംചെയ്തു എതിരാളി പ്രിയനായിരുന്നാലും അപ്രിയനായിരുന്നാലും വധി

ക്കേണ്ടതു ക്ഷത്രധമ്മമാണു്. അതിന സന്നദ്ധനല്ലാത്തപ ക്ഷം ധിരന്മാരായ അസംഖ്യം ക്ഷത്രിയന്മാരുടെവിലയേറി യ രക്തത്തെ വൃഥാ വിഴ്ത്തി ഈ കരുക്ഷേത്രത്തെ നി എന്തിന പങ്കിലമാക്കിത്തീത്തു?

പത്താംദിവസം അരുണോദയമായതോടുകൂടി ശിഖ ണ്ഡിയെ മുൻനിൎത്തി പാണ്ഡവന്മാർ ഭീഷ്മവധത്തിന സ ന്നദ്ധരായി വ്യൂഹം ചമച്ചു. ശിഖണ്ഡിയെ അൎജ്ജുനന്റെ മുമ്പിലായി രഥത്തിൽ ഇരുത്തി. ദ്രുപദപാഞ്ചാലവിരാടന്മാ രും യുധിഷ്ഠിരാദി മററുപാണ്ഡവസോദരന്മാരും അഭിമന്യു വും ശിഖണ്ഡിയുടെ രഥത്തിന്റെ ഇരുവശങ്ങളിലും പി ന്നിലുമായി ഭീഷ്മരുടെ നേരേ തിരിച്ചു. പാണ്ഡവന്മാരുടെ ഉദ്യമം മനസ്സിലാക്കി ദുര്യോധനൻ തന്റെ സേനയിൽ സമൎത്ഥന്മാരായുള്ളവരെയെല്ലാം പാണ്ഡവവ്യൂഹത്തിന നേരെ നിയോഗിച്ചു. കാംബോജൻ, അശ്വത്ഥാമാവു്, കൃ പാചാര്യർ ഇവരുടെ സഹായത്തോടുകൂടിയ ദുശ്ശാസനൻ വ്യൂ ഹം പണ്ഡവന്മാരെ എതിൎത്തു. ദ്രോണർ, ഭഗദത്തൻ ശല്യർ, അവന്തിശൻ, മാളവന്മാർ, ജയദ്രഥൻ, ചിത്രസേ നൻ, വികൎണ്ണൻ മുതലായ അനേകം മഹാരഥന്മാരും പാ ണ്ഡവവ്യൂഹത്തിനനേരെ അണഞ്ഞു. അതുവരെയുണ്ടായി ട്ടില്ലാത്ത ഘോരതയോടുകൂടിയ യുദ്ധവും ആരംഭിച്ചു. തുല്യ ശക്തിയോടും തുല്യസാമൎത്ഥ്യത്തോടുംകൂടി ഇരുകക്ഷികളും തമ്മിൽ അവരുടെ സാമർത്ഥ്യം മുഴവൻ പ്രയോഗിച്ചു പൊരുതി. വസന്തകാലത്തിലെ ചക്രവാതത്താലെന്ന പോലെ പൊടിയിളകി ആകാശമണ്ഡലം മൂടി. ശര ങ്ങൾ മിന്നൽപ്പിണരുകളെന്നപോലെ അങ്ങുമി ങ്ങോട്ടും സൎവ്വത്ര സഞ്ചരിച്ചു. അനവധി രഥങ്ങളുടഞ്ഞു തകൎന്നു കവചധാരികളായ സാദിഭടന്മാരോടുകൂടി നിലം പതിച്ച അശ്വങ്ങൾ എത്രയെന്നു കണക്കില്ല. തുമ്പിക്കൈ യററും തലയററും തടികീറിയും കൊമ്പൊടിഞ്ഞും മല പോലെ ചരിഞ്ഞ കൊമ്പനാനകളെക്കൊണ്ടു രണഭൂമി

പാറക്കൂട്ടംനിറഞ്ഞ മലഭാഗംപോലെയായി. ഭീമാർജ്ജുനന്മാർ അവരുടെരഥങ്ങളെ ജോടിയായിനിറുത്തി, കൌരവസേനയെ തള്ളിത്തള്ളി മാററിക്കൊണ്ടു താലധ്വജം നോക്കി തങ്ങളുടെ വ്യൂഹത്തെ അടുപ്പിച്ചു. അത്ഭുതപരാക്രമത്തോടുകൂടി സേനാമദ്ധ്യത്തിൽ പോരാടിനിന്നിരുന്ന ഭീഷ്മരുടെ രഥം കാർമേഘം പിളൎന്നു കാണുമാറായ സൂര്യബിംബംപോലെ അർജ്ജുനന്റെ ദൃഷ്ടിക്കു ലക്ഷ്യിഭവിച്ചു. ക്രോധരക്തമുഖനായി ഗ്രീഷ്മകാലസൂര്യനെപ്പോലെ ജ്വലിക്കുന്ന പിതാമഹന്റെ മുഖത്തു നോക്കുവാൻ അർജ്ജുനദൃഷ്ടികൾക്കു സങ്കോചമുണ്ടായി. സാരഥിയായ കൃഷ്ണന്റെ വാക്കുകൾ കേട്ടുധൈര്യമവലംബിച്ച ശിഖണ്ഡിയെ മുമ്പിൽഇരുത്തിക്കൊണ്ടു അർജ്ജുനൻ ഭീഷ്മരുടെ നേരേഅടുത്തു യാതൊരു പരിഭ്രമവുംകൂടാതെ ഭീഷ്മർ തനിക്കഭിമുഖമായിവന്ന പാണ്ഡവവ്യൂഹത്തെപരിശോധിച്ചു. അർജ്ജുനനെയാകട്ടേ ഭീമനെയാകട്ടേ അദ്ദേഹത്തിനു കാണ്മാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അത്യുത്സാഹത്തോടുകൂടി വില്ലുംകുലച്ചുകൊണ്ടു തനിക്കു അഭിമുഖനായി വരുന്ന ശിഖണ്ഡിയെക്കണ്ടു ഭീഷ്മർ മന്ദഹാസത്തോടെമുഖംതിരിച്ചു. ഭീഷ്മരുടെകൈകൾസ്വസ്ഥമായിരുന്നു. നിശ്ചലമായിനിന്ന താലധ്വജത്തിന്റെ നിഴൽ, ഭീഷ്മരുടെ ഇരിപ്പിടത്തിൽ പതിച്ചു. ധ്വജമററു, രഥത്തെ തകർത്തുകൊണ്ടു കൊള്ളിമീൻപോലെ താഴെ വീണു. ശിഖണ്ഡിയുടെശരങ്ങളേററല്ല ഭീഷ്മധ്വജം മുറിഞ്ഞതു്. ഭീഷ്മരെആയുധോദ്ധാരമായ മുറിവേല്പിച്ചു മറിച്ചതും ശിഖണ്ഡിയല്ല ശിഖണ്ഡിയുടെ പിന്നിൽ മറഞ്ഞിരുന്ന അർജ്ജുനന്റെ നിശിതശരങ്ങളാണു് ആ ഘോരകർമ്മംനടത്തിയതു്. ഭീഷ്മർ വീണതോടുകൂടി സൂര്യനും അസ്തമിച്ചു. കൌരവസേനയെ പ്രകാശിപ്പിച്ചിരുന്ന സൂര്യനും അതോടെ അസ്തമിച്ചു.

ഉഭയസമ്മതപ്രകാരം യുദ്ധംനിറുത്തിവെച്ചു ഇരുകക്ഷികളും പാണ്ഡവകൌരവന്മാർ്ക്കുഒരുപോലെ പിതാമഹനും

മഹാത്മാവുമായിരുന്ന ഭീഷ്മരുടെ ശുശ്രൂഷയ്ക്കായി ഓടിയെത്തി. അതുവരെ ശത്രുക്കളായിനിന്നു് പരസ്പരം പോരാടിയവർ സഹോദരന്മാരെപ്പോലെ ആ വന്ദ്യയോദ്ധാവിനെ വളഞ്ഞുനിന്നു് കണ്ണുനീർ പൊഴിച്ചു. ഭീഷ്മരുടെ ശരീരം അതിന്മേൽ തറച്ചിരുന്ന ബാണങ്ങൾകൊണ്ടു് നിലംതൊടാതെ കിടക്കുകയായിരുന്നു. ശിരസ്സു് അവലംബമില്ലാതെ തൂങ്ങിക്കിടന്നിരുന്നതിനാൽ അതിനെ ഒന്നുയർത്തിവയ്ക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെട്ടു. ദുര്യോധനൻ ഉടൻ തന്നെ പട്ടുപൊതിഞ്ഞ മൃദൂപധാനങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നു. ശൂരയോദ്ധാക്കൾക്കു് പോർക്കളത്തിൽ വർജ്ജ്യമായ അവയെ അവജ്ഞയോടെ തിരസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു് ഭീഷ്മർ അർജ്ജുനനെ നോക്കി. അർജ്ജുനൻ പിതാമഹന്റെ ഭാവമറിഞ്ഞു് തന്റെ ഗാണ്ഡീവത്തിൽ ധ്യാനപൂർവ്വം മൂന്നുശരങ്ങളെ മോചിപ്പിച്ചു് ആ ശരോപധാനത്തിൽ ശിരസ്സിനെ വെച്ചു് ശരശയനംചെയ്തിരുന്ന ഭീഷ്മർ ദുര്യോധനനെ അടുക്കൽവിളിച്ചു അവസാനമായി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"എന്റെ അന്ത്യശ്വാസത്തോടുകൂടി എന്റെ ഉള്ളിൽനിന്നു് പുറപ്പെടുന്ന ഈ ഉപദേശത്തെ എങ്കിലും നീ ശ്രദ്ധിക്കുക. ഈ നാശകരമായ യുദ്ധവും മത്സരങ്ങളും നിറുത്തി മൃത്യുവശഗരാകാതെ ശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ക്ഷത്രിയകുലങ്ങളെ മൃത്യുപാശത്തിൽനിന്നു് നീ മുക്തരാക്കുക. യുധിഷ്ഠിരരാജ്യം യുധിഷ്ഠിരനു് കൊടുത്തുകൊണ്ടു് ഹസ്തിനാപുരംകൊണ്ടു് നീ തൃപ്തിപ്പെട്ടുകൊള്ളുക. ഇതേവരെ കഴിഞ്ഞതെല്ലാം രണ്ടുകക്ഷികളും മറന്നു് മേലിൽ സൌഹൃദത്തോടുകൂടി കുലരക്ഷചെയ്തുകൊള്ളുക.

ഭീഷ്മരുടെ ഈ അവസാനമായ ഉപദേശവും കൃതശപഥനായ ദുര്യോധനന്റെ വൈരനിര്യാതനകാംക്ഷയാൽ ശിലാകഠിനമാക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ഹൃദയത്തെ ദ്രവിപ്പിക്കുവാൻ ശക്തമായില്ല. അർദ്ധരാത്രിയോടുകൂടി എല്ലാവരും അവ

രവരുടെ പടകുടീരങ്ങളിലേക്കു മടങ്ങി. ഭീഷ്മർ മാത്രം ശര ശയനത്തിന്മേൽ ആ ഭയങ്കരമായ പടക്കളത്തിൽ ഏക നായി ശേഷിച്ചു.

ഭീഷ്മരോടു് അദ്ദേഹം പ്രതാപിയായിരുന്ന കാല ത്തു് തീരെ രസമില്ലാതെയിരുന്ന കർണ്ണൻ, എല്ലാവരും പിരിഞ്ഞുപോയി എന്നറിഞ്ഞശേഷം ഏകനായി പുറ പ്പെട്ടുചെന്നു് ആ വന്ദ്യയോദ്ധാവിനെ വണങ്ങിനിന്നു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— രാധേയനായ കർണ്ണൻ അങ്ങേ അ ഭിവാദ്യംചെയ്തുകൊള്ളുന്നു.

ഭീഷ്മർ കണ്ണുതുറന്നു കർണ്ണനെ നോക്കിപ്പറഞ്ഞു:— വത്സാ, നിനക്കു് തുല്യനായ ഒരു യോദ്ധാവു് ഈ ഭൂമണ്ഡല ത്തിൽ ഇല്ല. നീ നിമിത്തം പാണ്ഡവകൌരവന്മാർ തമ്മിലുണ്ടായ അന്തഃഛിദ്രം ശമനമുണ്ടാകാതെ വ ർദ്ധിക്കുന്നതുകണ്ടു് നീരസപ്പെട്ടു നിന്നെ ഞാൻ ശകാരിക്കുകയും കുറപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടെ ങ്കിലും നിന്റെ യോഗ്യതയെ ഞാൻ അറിയാതെയും മനസാ ബഹുമാനിക്കാതെയും ഇരുന്നിട്ടില്ല. രാധേയ നെന്നു വിശ്വസിച്ചിരിക്കുന്ന നീ വാസ്തവത്തിൽ കൗ ന്തേയനാണു്. കുന്തി പാണ്ഡുവിന്റെ പട്ടമഹിഷി യായി തീരുംമുമ്പേ സൂര്യഭഗവാനിൽനിന്നു് ഗർഭംധ രിച്ചു് നിന്നെ പ്രസവിച്ചു. രാധ നിന്റെ ധാത്രിമാ ത്രമെ ആകുന്നുള്ളൂ. നീ നിന്റെ സഹോദരന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാരോടു് യോജിച്ചു മേലാലെങ്കിലും അ വരുടെ ശ്രേയസ്സിനായി ശ്രമിക്കുക

കർണ്ണൻപറഞ്ഞു:— എന്റെ ജന്മവൃത്താന്തം യുദ്ധാരംഭത്തി ൽതന്നെ ശ്രീകൃഷ്ണനും കുന്തീദേവിയും പറഞ്ഞു ഞാ ൻ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ദുര്യോധനൻ ദുസ്സാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടും

ദുൎമ്മോഹംകൊണ്ടും ഈ അധൎമ്മസമരം നടത്തുകയാണെന്നു എനിക്കു ബോധ്യമായി എങ്കിലും അസ്ത്രദൎശനാവസരത്തിലും അനന്തരം പല അവസരങ്ങളിലും എന്റെ ജന്മകഥയറിയാതെ ചെയ്ത ശപഥങ്ങളാൽ ബദ്ധനായ ഞാൻ ആപന്മദ്ധ്യത്തിൽ കൃതഘ്നനെയും അസത്യവാനെയും അക്ഷത്രിയനെയും പോലെ ദുൎയ്യോധനനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു് ഒരിക്കലും ധൎമ്മമായിരിക്കയില്ല. കൌരവന്മാരും ഞാനും ഈ യുദ്ധത്തിൽ നശിക്കുകയേ ഉള്ളു എന്നു് എനിക്കറിയാം. എങ്കിലും എനിക്കിനി പിന്മാറാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ഞാൻ അറിയാതെയോ അറിഞ്ഞുകൊണ്ടോ പിതാമഹനു് അഹിതമായി വല്ലതും ചെയ്തുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ സമസ്താപരാധങ്ങളും ക്ഷമിച്ചു് എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണമെന്നേ എനിക്കപേക്ഷയുള്ളു.

ഭീഷ്മർ കൎണ്ണനെ ആലിംഗനംചെയ്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— വത്സാ, വീരക്ഷത്രിയന്മാൎക്കു അനുചിതമായ അധൎമ്മകൎമ്മങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെടാതെ യുദ്ധംചെയ്തു ശാശ്വതയശസ്വിയായിത്തീരുക.

പുസ്തകം ൧൧.

യുദ്ധം

(തുടൎച്ച)

I.

ദ്രോണസേനാധിപത്യം.

കഴിഞ്ഞ പത്തുദിവസത്തെ യുദ്ധത്തിൽ, ദുര്യോധനന്റെ എല്ലാ ആലോചനകളിലും ഉററ ബന്ധുവിനെപ്പോലെ വൎത്തിച്ചുവന്ന കൎണ്ണനെക്കാണാതിരുന്നതു സന്ധിയാലോചനയുടെ ഇടയിൽ ഭീഷ്മരും കൎണ്ണനുമായുണ്ടായ ഒരു വാഗ്വാദം നിമിത്തമായിരുന്നു. പാണ്ഡവന്മാരുടെ ആദ്യദൂതൻ മടങ്ങിപ്പോയശേഷം കൗരവസഭയിൽവെച്ചു കൎണ്ണൻ ദുര്യോധനന്റെ ഭാഗംപിടിച്ചു് അയാൾക്കുവാശി വൎദ്ധിക്കത്തക്കവണ്ണം വാദിച്ചതുകേട്ടു ഭീഷ്മർ അയാളെ ശാസിച്ചു. അഭിമാനിയായ കൎണ്ണനു് അതു് തീരെ സഹിച്ചില്ല. അതുകൊണ്ടു ഭീഷ്മർ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതുവരെ താൻ ആയുധം തൊടുന്നതല്ലെന്നു ശപഥംചെയ്തുകൊണ്ടു് പിന്നീടുണ്ടായ ആലോചനകളിലും ഭീഷ്മർ സ്വസൈന്യാധിപത്യം വഹിച്ചു നടത്തിയ യുദ്ധത്തിലും സംബന്ധിക്കാതെ കൎണ്ണൻ ഒഴിഞ്ഞു നില്ക്കുകയായിരുന്നു. ഭീഷ്മർ ശരശയനംപ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നതായി അറിഞ്ഞു കൎണ്ണൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമീപംചെന്നു ക്ഷമായാചനം ചെയ്തു ശേഷം ഏററവും ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി യുദ്ധരംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു ദുര്യോധനനെ സഹായിക്കാൻ സന്നദ്ധനായി.

ഭീഷ്മൎക്കു പകരമായി കൎണ്ണനെ സൎവ്വസൈന്യാധിപത്യം നൽകേണ്ടതാണെന്നു എല്ലാവരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു എങ്കിലും എല്ലാവൎക്കും ഗുരുവായ ദ്രോണരെയാണു സൎവ്വസൈന്യാധിപനാക്കേണ്ടതെന്നുള്ള കൎണ്ണന്റെ അഭിപ്രായത്തെ സകലരും ആദരിച്ചു ദേവന്മാൎക്കു സദൃശ്യനായ ആ മഹാചാൎയ്യനെത്തന്നെ സൎവ്വസൈന്യാധിപനാക്കി.

ദ്രോണാചാൎയ്യർ സന്തോഷിച്ചു ദുൎയ്യോധനന്റെ എന്തഭീഷ്ടമാണു താൻ സാധിച്ചുകൊടുക്കേണ്ടതെന്നു ചോദിച്ചു. യുധിഷ്ഠരനെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കി കൊണ്ടുവരുന്നതിൽപരമായ ഒരു അഭീഷ്ടം തനിക്കു സാധിക്കാനില്ലെന്നു ദുൎയ്യോധനൻ പറഞ്ഞു. അങ്ങനെ ചെയ്യാമെന്നു ദ്രോണാചാൎയ്യർ ശപഥവും ചെയ്തു.

ഈ വിവരമറിഞ്ഞപ്പോൾ യുധിഷ്ഠിരൻ വല്ലാതെ പരിഭ്രമിച്ചു. അൎജ്ജുനൻ അദ്ദേഹത്തെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുവാനായി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ഗുരുവിന്റെയും ബ്രാഹ്മണന്റെയും നിലയിൽ ദ്രോണാചാൎയ്യരുടെ ജീവൻ പാവനമാകയാൽ സൌകൎയ്യം കിട്ടിയാലും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ വധിക്കയില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹം ജ്യേഷ്ഠനെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കാതെ സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു ഞാനും ശപഥം ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹം അനന്യസാധാരണമായ പരാക്രമത്തോടുകൂടിയ ഒരു യോദ്ധാവുതന്നെയെങ്കിലും എന്റെ മൃതശരീരത്തെ കടന്നുവന്നല്ലാതെ അദ്ദേഹത്തിനു തന്റെ ശപഥം നിറവേററാൻ കഴിയുന്നതല്ല.

പ്രഭാതമായപ്പോൾ കുരുസേന രണഭൂമിയിൽ അണിനിരന്നു, ദ്രോണരുടെ നായകത്വത്തിൽ പാണ്ഡവസേനയെ ആക്രമിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയെങ്കിലും യുധിഷ്ഠിരസേനാനികളുടെ സാമൎത്ഥ്യത്താൽ കുരുക്കൾക്കു ഒന്നും ചെയ്യുവാൻ സാധിച്ചില്ല. അൎജ്ജുനപുത്രനായ അഭിമന്യുവിന്റെ പരാ-

ക്രമം അന്നത്തെ യുദ്ധത്തിൽ അത്യത്ഭുതകരമായിരുന്നു. കൌരവസേനാമദ്ധ്യത്തിൽനിന്നു യുദ്ധംചെയ്തിരുന്ന പൌരവന്റെ രഥത്തിൽ ചാടിക്കയറി സിംഹം വൃഷഭത്തെയെന്നപോലെ അഭിമന്യു പൌരവനെ പിടിച്ചുവലിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നതുകണ്ടു ജയദ്രഥൻ പൌരവന്റെ സഹായത്തിനെത്തി. അഭിമന്യു പൌരവനെ വിട്ടിട്ടു ജയദ്രഥനോട്ടു നേരിട്ടു. അവർതമ്മിൽ നടന്ന ഭയങ്കരമായ പോർകണ്ടു ഇരുഭാഗത്തെയും യുദ്ധവീരന്മാരെല്ലാം വിസ്മയാന്ധന്മാരായി നിന്നുപോയി. ജയദ്രഥന്റെ വെട്ടേററു അഭിമന്യുവിന്റെ പരിശ മുറിഞ്ഞു എങ്കിലും ജയദ്രഥന്റെ വാളും രണ്ടായി മുറിഞ്ഞു. നിരായുധനായ ജയദ്രഥൻ പ്രാണഭീതിയോടെ ഓടി തന്റെ രഥത്തിൽ കയറി രക്ഷപ്രാപിച്ചു. മദ്രരാജാവായ ശല്യർ ഉടനെ ഓടിഎത്തി അഭിമന്യുവിനോട്ടു നേരിട്ടു. അതുകണ്ടു ഭീമസേനൻ അവരുടെ ഇടയിൽ ചെന്നുചാടി തുല്യപരാക്രമികളായ ശല്യഭീമന്മാർ തമ്മിൽ ഘോരമായ ഒരു ഗദായുദ്ധം നടന്നു. രണ്ടുപേരുടെയും ആയുധങ്ങൾ തമ്മിലുണ്ടായ സംഘട്ടനത്തിൽ നിന്നു തീപ്പൊരികൾ പറന്നു. ഇടിനാദംപോലുള്ള അവരുടെ ഗദാഘാതധ്വനി പടക്കളം മുഴവൻ മുഴങ്ങി. വളരെനേരത്തേയ്ക്കു ജയാപജയങ്ങൾ കൂടാതെ നീണ്ടുനിന്ന ഈ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ രണ്ടുപേരും ക്ഷീണിച്ചു മോഹാലസ്യപ്പെട്ടുവീണു. സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു മധുമത്തനെപ്പോലെ ഭീമസേനൻ എഴുനേററപ്പോഴേയ്ക്കും സഹായികൾ ഓടിഎത്തി ശല്യരെ രഥത്തിൽ കയററിക്കൊണ്ടുപോയി.

ദ്രോണാചാര്യർ ഇതിനിടയ്ക്കു യുധിഷ്ഠിരനെ ബന്ധിക്കുവാനുള്ള ശ്രമത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കയായിരുന്നു. സമർത്ഥനായ ദ്രോണർ പാണ്ഡവസേനയെ നിർദ്ദയം മർദ്ദിച്ചുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരന്റെ സമീപത്തിലേയ്ക്കു തന്റെ രഥത്തെ സാവധാനമായുംഎന്നാൽ സ്ഥിരമായുംഅടുപ്പിച്ചുതുടങ്ങി. നകുലസഹദേവന്മാർ, വിരാടപാഞ്ചാലന്മാർ മുതലായ

മഹാരഥന്മാർ ദ്രോണരെ തടുത്തുനിൎത്തുവാൻ നിഷ്ഫലമായിയത്നിച്ചു. ദ്രോണർ യുധിഷ്ഠിരനെ പിടികൂടാറായി എന്നുള്ള വൎത്തമാനം പാണ്ഡവസേനയിൽ സൎവ്വത്ര പരന്നു. അൎജ്ജുനന്റെ കാതിലും അതു ചെന്നെത്തി. അത്യന്തം ബദ്ധപ്പെട്ടു അൎജ്ജുനരഥം യുധിഷ്ഠിരസമീപത്തിലേക്കു പാഞ്ഞു മേഘനിർഘോഷത്തോടുകൂടി പാഞ്ഞെത്തിയ അൎജ്ജുനരഥം കണ്ടു പാണ്ഡവസേന ധൈൎയ്യം അവലംബിച്ചു ഘോരമായി പോരുതുടങ്ങി. അപ്പോഴേക്കും സൂൎയ്യൻ അസ്തമിക്കുകയാൽ അന്നത്തെ യുദ്ധം നിറുത്തേണ്ടിവന്നു.

II

അഭിമന്യുവിന്റെ വധം

പന്ത്രണ്ടാംദിവസം പ്രഭാതമായി ദ്രോണർ ദുൎയ്യോധനനോടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—യുധിഷ്ഠിരനെ ബന്ധിക്കുവാനുള്ള എന്റെ ഇന്നലത്തെ ശ്രമം വിഫലമാക്കിയതു് അൎജ്ജുനനാണു്. ആ വില്ലാളിവീരന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതുവരെ യുധിഷ്ഠിരബന്ധനം സാദ്ധ്യമായിത്തീരുന്നതല്ല. അതിനാൽ ഏതുവിധേനയും അൎജ്ജുനനെ അകലത്താക്കണം. ശൂരനായ ആരെങ്കിലും ഒരു യോദ്ധാവു ചെന്നു ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനു ആഹ്വാനംചെയ്താൽ അൎജ്ജുനൻ പിന്മാറുകയില്ല. അവർതമ്മിൽ പോർചെയ്തുനില്ക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു ഞാൻ യുധിഷ്ഠിരനെ ബന്ധനത്തിലാക്കിക്കൊള്ളാം.

ത്രിഗൎത്തരാജാവായ സുശൎമ്മാവു അതുകേട്ടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:-അൎജ്ജുനൻമൂലം പല പരാജയങ്ങളും ഞങ്ങൾക്കു വന്നിട്ടുണ്ടു്. അതിനൊരു പ്രതിക്രിയ ചെയ്വാൻ ഇതേവരെ സാധിച്ചിട്ടില്ല. അതിനാൽ ഞാൻതന്നെ അൎജ്ജുനനെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനു വിളിക്കാം. അൎജ്ജുനൻ സ

മതിച്ചുവരുന്നപക്ഷം എന്റെ സംശപ്തകസൈന്യം അ ർജ്ജുനനെ വളഞ്ഞുകൊള്ളും. സംശപ്തകന്മാർ ഒന്നുകിൽ വിജയം അല്ലെങ്കിൽ മരണമെന്നു ദൃഢപ്രതിജ്ഞയുള്ള പോരാളികളാണെന്നറിയാമല്ലോ..

സുശർമ്മാവു് അർജ്ജുനനെ പോരിനു വിളിച്ചു. യു ധിഷ്ഠിരസഹായത്തിനു് സത്യജിത്തിനെ നിയോഗിച്ചുകൊ ണ്ടു് അർജ്ജുനൻ രണഭൂമിയുടെ തെക്കേത്തലയ്ക്കൽ നിന്നി രുന്ന ത്രിഗർത്തന്മാരോടു പോരിനായി പുറപ്പെട്ടു. അർജ്ജു നരഥം സംശപ്തകവ്യൂഹത്തിലായി എന്നു കണ്ടപ്പോൾ ദ്രോണർ തന്റെരഥത്തെ യുധിഷ്ഠിരന്റെനേരേ പായിച്ചു. സത്യജിത്തിനെ വധിക്കയും അർജ്ജുനൻ നിയോഗിച്ചിരു ന്ന രക്ഷിഭടന്മാരെയെല്ലാം ഓടിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടു ദ്രോ ണർ യുധിഷ്ഠിരന്റെ അടുക്കലേക്കു അണഞ്ഞു. ദ്രോണ രോടു എതിർത്തുനില്ക്കുന്നതു് അസാദ്ധ്യമെന്നുകണ്ടു യുധി ഷ്ഠിരൻ യുദ്ധഭൂമിയിൽനിന്നു പലായനംചെയ്തു.

ഭീമസേനനും നരകാസുരപുത്രനായ ഭഗദത്തനും ത മ്മിൽ ഈസമയത്തു് ഒരു ഭയങ്കരയുദ്ധം നടന്നുകൊണ്ടിരി ക്കയായിരുന്നു. ഭഗദത്തൻ അത്യുഗ്രവീര്യമുള്ള ഒരു യുദ്ധഗ ജത്തിന്റെ പുറത്തു കയറിയിരുന്നാണു പോർചെയ്തിരുന്ന തു്. ഭീമനും ഭഗദത്തനും തമ്മിലുള്ള യുദ്ധം കണ്ടുകൊ ണ്ടുനിന്ന ദുര്യോധനൻ ഭഗദത്തന്റെ സഹായത്തിനുചെ ന്നു. അല്പനേരത്തെ യുദ്ധത്തിനിടയ്ക്കു ദുര്യോധനൻ മുറി വേററു പിൻവാങ്ങി. ഭഗദത്തന്റെ മത്തഗജം പാണ്ഡവ സേനയെ വല്ലാതെ മട്ടിച്ചുതുടങ്ങി.

സംശപ്തകന്മാരെ വായവ്യാസ്ത്രത്താൽ ഓടിച്ചുകള ഞ്ഞിട്ടു് അർജ്ജുനൻ ജ്യേഷ്ഠന്റെ സഹായത്തിനായി ഓടി യെത്തി. അർജ്ജുനൻവന്ന ഉടനേ ഭഗദത്തനോടു് എതി ർത്തു അയാളെയും അയാളുടെ ആനയേയും അനായാസേന

വധിച്ചു. അനന്തരം അൎജ്ജുനൻ കൌരവസേനയെ മൎദ്ദിക്കാൻ തുടങ്ങി. തന്റെ ശത്രുവിന്റെ പരാക്രമം കണ്ടു് അമൎഷിയായിത്തീൎന്ന കൎണ്ണൻ സപുത്രന്മാരോടുകൂടി അൎജ്ജുനനെ എതിൎക്കാൻ തുടങ്ങി. ഭീമപാഞ്ചാലന്മാർ അൎജ്ജുനസഹായത്തിനും ദുൎയ്യോധനജയദ്രഥന്മാർ കൎണ്ണസഹായത്തിനും സന്നദ്ധരായി. യുദ്ധം അത്യധികം ഭയാനകമായിത്തീൎന്നു. കൎണ്ണപുത്രന്മാരെല്ലാവരും അന്നത്തെ യുദ്ധത്തിൽ വധിക്കപ്പെട്ടു. ദ്രോണശപഥം നിറവേറാതെതന്നെ അന്നും സൂൎയ്യാസ്തമയമാകയാൽ യുദ്ധം നിൎത്തേണ്ടിവന്നു.

പതിമൂന്നാംദിവസം പ്രാതസ്സന്ധ്യയിൽ പ്രാചീമുഖത്തിൽ കാണപ്പെട്ടഅരുണിമ അന്നത്തെ രണാങ്കണത്തിൽ ചൊരിയുവാൻ പോകുന്ന ശോണിതത്തിന്റെ സ്വഭാവത്തെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി കടൽപ്പുറത്തെ മണൽത്തരിപോലെ എണ്ണിയാലൊടുങ്ങാത്ത യുദ്ധവീരന്മാരെ മാറിടത്തിൽ വഹിച്ചിട്ടുള്ള ഭൂമിദേവിക്കു അഭിമന്യുവിനെക്കാൾ ധീരനും പരാക്രമിയുമായ ഒരു വീരകുമാരനെ തന്റെ ഉത്സംഗത്തിൽവച്ചു ലാളിക്കുവാൻസാധിച്ചിട്ടില്ല. ക്ഷണനേരത്തിനുള്ളിൽ അനുപമസുഷമാവൈചിത്ര്യങ്ങളെ കാട്ടിക്കൊണ്ടു് അപ്രത്യക്ഷമാകുന്ന പ്രഭാതശ്രീയെപ്പോലെ അഭിമന്യുവിന്റെ അനുപമവിക്രമവും അപ്രത്യക്ഷമായി. ദ്രോണാചാൎയ്യർ അന്നു് കൌരവസേനയെ പത്മവ്യൂഹവുമായി ഉറപ്പിച്ചു നിറുത്തിക്കൊണ്ടാണു് പാണ്ഡവസേനയെ ആക്രമിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു്. അന്നും അൎജ്ജുനൻ സംശപ്തകന്മാരോടു് യുദ്ധത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടു് കൌരവവ്യൂഹത്തിൽനിന്നു വളരെ അകലെ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. പത്മവ്യൂഹം ഭേദിക്കാൻ സമൎത്ഥന്മാരായ ദുൎല്ലഭം സേനാനികളിൽ ഒരാളായിരുന്നു അഭിമന്യുവെങ്കിലും വ്യൂഹത്തിനുള്ളിൽ അകപ്പെട്ടാൽ വെളിക്കുചാടി രക്ഷപ്പെടുവാനുള്ള കൌശലം ആ കുമാരകേസരിക്കു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

അഭേദ്യമായ കൗരവപത്മവ്യൂഹം പാണ്ഡവസേനയെ ആക്രമിച്ചു നിർദ്ദയം നശിപ്പിച്ചുതുടങ്ങിയതിനെ വ്യൂഹഭേദനം ചെയ്യല്ലാതെ നിരോധിക്കുന്നതു് അസാദ്ധ്യമെന്നു യുധിഷ്ഠിരനു ബോധപ്പെട്ടു. കേവലം കുമാരനായ അഭിമന്യുവല്ലാതെ മററാരും അതിന്നു സമർത്ഥന്മാരല്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ വളരെ വൈമനസ്യത്തോടുകൂടിയാണെങ്കിലും ആപന്നിവൃത്തിക്കു് അനന്യശരണ്യനായ യുധിഷ്ഠിരൻ അഭിമന്യുവിനെത്തന്നെ നിയോഗിച്ചു. അഭിമന്യുവിൻെറ സഹായത്തിനു ഭീമാദി സമർത്ഥസേനാനികളെയും നിഷ്കൃഷ്ടയായ ആജ്ഞകൾകൊടുത്തു ചുമതലപ്പെടുത്തി. കൌമാരസഹജമായ സമരകൌതുഹലത്താൽ പ്രേരിതനായ അഭിമന്യു ക്ഷണംകൂടാതെ തൻെറ രഥത്തെ വ്യൂഹമുഖത്തിലേക്കു ഓടിച്ചു യുദ്ധവിശാരദന്മാരായ കൗരവസേനാനികളിൽ പലരും അഭിമന്യുവിനെ നിരോധിക്കാൻ ശ്രമിച്ചുവെങ്കിലും അവരിൽ ചിലരെനിഗ്രഹിച്ചും മററു ചിലരെ ഓടിച്ചുകൊണ്ടും അഭിമന്യു വ്യൂഹത്തെ ഭേദിച്ചു അതിനുള്ളിലേക്കു കടന്നുതുടങ്ങി. ഗജയൂഥത്തിൽപെട്ട പഞ്ചാസ്യശാബത്തെപ്പോലെ അഭിമന്യു പത്മവ്യൂഹത്തിനകത്തു അകപ്പെട്ടു. ആ സിംഹക്കുട്ടിയുടെ സഹായത്തിനായി നിയുക്തിയിരുന്ന ഭീമാദിമഹാരഥന്മാരിൽ ആൎക്കുംതന്നെ പിന്നാലെ വ്യൂഹത്തിനുള്ളിൽ കടക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. സമൎത്ഥന്മാരായ കൗരവന്മാർ ജയദ്രഥൻെറ ഉത്സാഹമായ നേതൃത്വത്തിൽ അഭിമന്യുവിനെ അനുഗമിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ച മഹാരഥന്മാരെയെല്ലാം നിരോധിച്ചുനിറുത്തുകയാൽ ആ കുമാരൻ ഏകനായിട്ടു ശത്രുമദ്ധ്യത്തിൽനിന്നു പോരാടേണ്ടിവന്നു.

വ്യൂഹത്തിനുള്ളിൽപെട്ട അഭിമന്യുവിനോടു് ആദ്യം ദ്രോണകൃപാചാര്യന്മാർതന്നെ എററു. അവരെരണ്ടുപേരെയും അഭിമന്യു തൻെറ അത്ഭുതപരാക്രമംകൊണ്ടു പരാജിതരാക്കി. അതുകണ്ടു് അമർഷിയായിത്തീൎന്ന ദുര്യോധനൻ

മുമ്പോട്ടുകടന്നു് ആ കുമാരനെ എതിൎത്തു. ക്ഷണനേരം കൊണ്ടു ദുൎയ്യോധനൻ പിന്തിരിഞ്ഞു ഓടേണ്ടിവന്നു. മഹാരഥനായ ശല്യർ ഉടനെ അഭിമന്യുവിനോടു നേരിട്ടു. ദേഹമാസകലം കീറിമുറിഞ്ഞു ബോധരഹിതനായിവീണ ശല്യരെ സാരഥി കൊണ്ടുപോയിരക്ഷിച്ചു. പിന്നെത്തെപ്പുറപ്പാടു ദുശ്ശാസനന്റെ ആയിരുന്നു. അയാളെ അഭിമുഖമായി രണാങ്കണത്തിൽ കണ്ടപ്പോൾതന്നെ അഭിമന്യു ഒന്നു ചിരിച്ചു. "ദ്രൗപദീദേവിയുടെ കേശഭാരത്തെ പിടിച്ചുഴിച്ച ആ കൈകൾ ഞാൻ വലിക്കുന്നതു കാണേണമെന്നു് ചിരകാലമായി ഞാൻ നിരന്തരം മോഹിച്ചു കാത്തിരിക്കുന്നു; വരൂ സ്വാഗതം!" വല്മീകവിലത്തിൽ സൎപ്പം എന്നപോലെ ദുശ്ശാസനമാറിടത്തിൽ അഭിമന്യുവിന്റെ നിശിതശരങ്ങൾ ചീററിക്കൊണ്ടുചെന്നു തുളഞ്ഞുകയറി. അനൎഗ്ഗളമായ രക്തപ്രവാഹത്താൽ ക്ഷീണിച്ചു ബോധരഹിതനായി ദുശ്ശാസനൻ രഥത്തിൽ വീണു. അയാളെ മററു കൗരവന്മാർകൂടി ഉടനെ പോക്കളത്തിൽനിന്നുമാററിക്കൊണ്ടുപോയി ദുൎയ്യോധനപുത്രനും സമൎത്ഥനുമായ ലക്ഷണൻ ഉടൻ തന്നെ അഭിമന്യുവിനെചെന്നു് എതിൎത്തു. വളരെ ശൗൎയ്യപരാക്രമങ്ങളോടുകൂടി ആ കുമാരൻ ഏറെനേരം അഭിമന്യുവിനോടു യുദ്ധംചെയ്തുനിന്നെങ്കിലും അഭിമന്യുവിന്റെ രൂക്ഷശരങ്ങളേററു ഗതപ്രാണനായി നിലംപതിച്ചു.

അത്ഭുതവീൎയ്യനിധിയായ അഭിമന്യുവിനെ യുദ്ധനീതിയനുസരിച്ചു കീഴടക്കാൻ സമൎത്ഥനായ ഒരു ഒററ യോദ്ധാവുപോലും കുരുസേനയിൽ ഇല്ലാതെവരികയാൽ അഭിമന്യു ക്രുദ്ധൻകൂടാതെ ശത്രുക്കളെ തകൎത്തു പായിച്ചുതുടങ്ങി. അതുകണ്ടു ധൎമ്മയുദ്ധമൎയ്യാദയ്ക്കുവിരുദ്ധമായി ദ്രോണർ, അശ്വത്ഥാമാവു്, കൃപർ, കൎണ്ണൻ, കൃതവൎമ്മാവു്, ബൃഹൽബലൻ ഇങ്ങനെ ആറുയോധവൃദ്ധന്മാർ യോജിച്ചു്, ഏകകാലത്തിൽ ഏകാകിയും കുമാരനുമായ അഭിമന്യുവിനെ വളഞ്ഞുപോർതുടങ്ങി. ആറുപേരു് ഒരുമിച്ചെതിൎത്തിട്ടും യാ

തൊരുക്രമസഖ്യംകൂടാതെ അഭിമന്യു അവരോടെല്ലാംവളരെ നേരത്തേക്കു പോരാടിനിന്നു. അവസാനം അവർ പരസ്പരം ആലോചിച്ചു കൎണ്ണൻ അഭിമന്യുവിന്റെ വില്ലുമുറിച്ചു. കൃതവൎമ്മാവു ആ കുമാരന്റെ കുതിരകളേയും, കൃപാചാൎയ്യർ സാരഥിയേയും നിഗ്രഹിച്ചു. നഷ്ടധനുസ്സും നഷ്ടരഥനുമായിത്തീൎന്ന അഭിമന്യു വാളും പരിചയുമായി നിലത്തുചാടി ശത്രുക്കളോടു പടവെട്ടി അഭിമന്യുവിന്റെ ആ ആയുധങ്ങളേയും അവർ ഖണ്ഡിച്ചു ശിഥിലമാക്കിയപ്പോൾ കോപാക്രാന്തനായ ആ ശൂരകുമാരൻ ഒരു രഥചക്രം കരസ്ഥമാക്കി ചുഴററിക്കൊണ്ടു ദ്രോണരുടെനേരെപാഞ്ഞു. അതിനെയും അവരെല്ലാവരുംകൂടി ഖണ്ഡിച്ചപ്പോൾ ഒരു ഗദ കരസ്ഥമാക്കി അതുകൊണ്ടു താഡിച്ചു അശ്വത്ഥാമാവിനെ ഓടിച്ചു. ആ ഓട്ടത്തിൽ അഭിമന്യുവിനെ ദുശ്ശാസനപുത്രൻനേരിട്ടു തടുത്തു. അവന്റെ കുതിരയെ ഗദാഘാതംകൊണ്ടു് അൎജ്ജുനപുത്രൻ നിലത്തുവീഴ്ത്തി. അനന്തരം ആ കുമാരന്മാർ തമ്മിൽ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധമായി. വളരെനേരത്തേ അതിസാഹസകൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടും ക്ഷീണിക്കാതെ അത്യന്തം വിറോടുകൂടി അവരുടെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധംനടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ രണ്ടു പേരും ക്ഷീണിച്ചുനിലത്തുവീണു. അല്പംകഴിഞ്ഞു ദുശ്ശാസനപുത്രൻ എഴുന്നേററു തന്റെ ഗദകൊണ്ടുഊക്കാസകലം പ്രയോഗിച്ചു അഭിമന്യുവിന്റെ ശിരസ്സിൽ ഒന്നുതാഡിച്ചു. ആ താഡനമേററു സുഭദ്രാൎജ്ജുനന്മാരുടെ വാത്സല്യഭാജനമായിരുന്ന ആ വീരകുമാരൻ നഷ്ടപ്രാണനായി നയനങ്ങൾ അടച്ചു. മലകളെയും മഹാരണ്യങ്ങളെയും വിറപ്പിക്കുന്ന കാററുപോലെ കൗരവസേനയെ പൊടിപെടുത്തി വിറപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അഭിമന്യുവിന്റെ പ്രചണ്ഡമായ വീൎയ്യം നിൎവ്വാണമായി. ആ കുമാരകേസരിയുടെ കോമളകളേബരം ഭൂമിയിൽ വീണു നിശ്ചേഷ്ടമാകുന്നതു കണ്ടുകൊണ്ടു സൂൎയ്യനും അസ്തമിച്ചു രണഭൂമിയിൽ സൎവ്വത്ര അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചു.

III

അർജ്ജുനന്റെ പ്രതീകാരം

പകലത്തെ സാഹസകർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ച ഭടന്മാരെല്ലാവരും തങ്ങളുടെ പടകുടീരങ്ങളെ ശരണം പ്രാപിച്ചു വിശ്രമിക്കാൻ തുടങ്ങി. അഭിമന്യുവിന്റെ ഉദ്വേഗകരമായ മരണവൃത്താന്തം സർവ്വത്ര പരന്നിരുന്നതിനാൽ പതിവനുസരിച്ചുള്ള സംഗീതവാദ്യാദിഘോഷങ്ങളൊന്നും അന്നു പാളയത്തിൽ ഒരിടത്തും ഉണ്ടായില്ല. എല്ലായിടത്തും ഭയജനകമായ ഒരു നിശ്ശബ്ദത വ്യാപിച്ചിരുന്നു. ദീപശിഖകൾ യുദ്ധക്കളത്തിലെ ഭയങ്കരാസംഭവങ്ങളെ ദൂരെനിന്നു നോക്കുന്ന ദുർഭൂതദൃഷ്ടികളെപ്പോലെ ജ്വലിച്ചിരുന്നു. സംശപ്തകന്മാരെ നാശ്ശേഷം നശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് പാളയത്തിലേക്കു മടങ്ങിയ അർജ്ജുനന്റെ മനസ്സു് എന്തോ അശുഭശങ്കയാൽ നിരുന്മേഷമായിത്തീർന്നു. പല ദുർന്നിമിത്തങ്ങളും കാണുകയാൽ വ്യാകുലാത്മാവായിത്തീർന്നു് അദ്ദേഹം ശ്രീകൃഷ്ണനുമായി അതിനെപ്പററി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരന്റെ പാളയസ്ഥലത്തെത്തി.

പാളയം നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു. യുധിഷ്ഠിരന്റെയും മററു സകലരുടേയും മുഖം വിളറി വിവർണ്ണമായിത്തീർന്നിരുന്നു. അർജ്ജുനൻ പരിഭ്രമത്തോടും ഉദ്വേഗത്തോടുംകൂടി എല്ലാവരുടേയുംമുഖത്തു മാറിമാറിനോക്കി. ഒടുവിൽ കുടുകുടെ ചാടിത്തുടങ്ങിയ ബാഷ്പത്തെ നിയന്ത്രിക്കുവാൻ കഴിയാത്തുള്ളപരങ്ങലിനടയ്ക്കു യുധിഷ്ഠിരൻ അഭിമന്യുവിനുസംഭവിച്ച അപമൃത്യുവിനെ ഒരുവിധത്തിൽ അർജ്ജുനനെ അറിയിച്ചു. മഹാധൈര്യശാലിയും പരാക്രമിയുമായിരുന്ന അർജ്ജുനൻ ഘോരശസ്ത്രമേററ വീരയോദ്ധാവിനെപ്പോലെ നിലത്തു വീണു. ഒരക്ഷരം ഉരിയാടാൻ ശക്തനാകാതെ കിടന്നിരുന്ന

ആ വാരാഗ്രണിയുടെമാറിടംഉയരുന്നതുംതാഴുന്നതും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് അമർത്തിയിട്ടും അമരാതെ ദീർഘനിശ്വാസങ്ങൾ ഉഷ്ണക്കോടെ പൊട്ടിപ്പുറപ്പെടുന്നതും മാത്രം കാണ്മാനും കേൾക്കാനുമേ കുറേനേരത്തേക്കു എല്ലാവൎക്കുംസാധിച്ചുള്ളു. ജയദ്രഥന്റെ ക്രൂരമായ വഞ്ചനയിൽ അകപ്പെട്ടു അപമൃത്യുവടഞ്ഞ തന്റെ വീരകുമാരന്റെ അലോകപരാക്രമത്തെയും അന്യാദൃശസൗകുമാര്യത്തെയും സ്മരിച്ചു ദുൎന്നിവാരദുഃഖാക്രാന്തനായിക്കിടന്നിരുന്ന അർജ്ജുനൻ കല്പാന്തകാലനെപ്പോലെ പെട്ടെന്നുക്രോധരക്താക്ഷനായി എഴുന്നേററു. അശ്രുകലുഷങ്ങളായ നേത്രങ്ങളെ തുടച്ചുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—വാത്സല്യനിധിയായ എന്റെ കുഞ്ഞിനെ ജയദ്രഥൻ ഒററതിരിച്ചു വഞ്ചിച്ചു വ്യൂഹത്തിനകത്തു് അകപ്പെടുത്തിയശേഷം ക്ഷത്രിയമാനികളായ ആറു മഹാരഥന്മാർ ഒരുമിച്ചുകൂടി ആക്രമിച്ചു നിരായുധനാക്കി കൊലപ്പെടുത്തുകയോചെയ്തതു്? നാളെ സൂൎയ്യൻ അസ്തമിക്കുന്നതിനുമുമ്പായി ഈ ക്രൂരമായവഞ്ചന പ്രയോഗിച്ച ജയദ്രഥനെ വധിച്ചു ഇതിനു പ്രതികാരംചെയ്യാൻ സാധിച്ചില്ലെങ്കിൽ ഈ അൎജ്ജുനൻ അഗ്നിപ്രവേശനംചെയ്തു ഐഹികവാസം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതാണു്"

അൎജ്ജുനന്റെ ഈ ഉഗ്രശപഥംകേട്ടു സകലരും നടുങ്ങി. വിവരം ശത്രുക്കളുടെ പാളയത്തിലും എത്തി. പ്രതികാരേച്ഛുവായ അൎജ്ജുനന്റെ ഗംഭീരമായ ശംഖധ്വനി പതിനാലാംദിവസം പ്രഭാതത്തിനു മുമ്പേതന്നെ പടകളെത്തിൽ മുഴങ്ങിയതു കേട്ടിട്ടാണു് കുരുസേന അന്നു ഉണൎന്നതു്. അവൎക്കു അന്നത്തെ അപകടത്തിന്റെ ഗൗരവം ഗ്രഹിക്കുവാൻ പ്രയാസമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ജയദ്രഥനെ ഏതുവിധേനയെങ്കിലും അന്നു അസ്തമയംവരെ രക്ഷിച്ചു ദൃഢപ്രതിജ്ഞനായ അൎജ്ജുനന്റെ അഗ്നിപ്രവേശം കാണണമെന്നു് അവർ തീൎച്ചയാക്കി. ദുൎയ്യോധനാദികൾ ഗാഢാലോചനചെയ്തു ജയദ്രഥരക്ഷയ്ക്കു് ഉപയുക്തവും അഭേദ്യവുമായ

ഒരു മഹാവ്യൂഹം നിർമ്മിച്ചു സമസ്തസേനാനികളെ ജയദ്രഥന്റെ അംഗരക്ഷകന്മാരായും നിയമിച്ചു് സംശയിതപ്രാണനായ ജയദ്രഥനെ അവരുടെ മദ്ധ്യേ നിറുത്തി. വ്യൂഹമുഖത്തിൽ അർജ്ജുനമാർഗ്ഗനിരോധനത്തിന്ന ഗജസേനകളെ നിരത്തി. അവിടവിടെ ചെറിയ വ്യൂഹങ്ങളാക്കിയുദ്ധാവിശേഷന്മാരായ സേനാനികളുടെ നേതൃത്വത്തിൽ സൈന്യങ്ങളെയും ഉറപ്പിച്ചു.

അത്യുഗ്രവേഗത്തോടുകൂടിയ അർജ്ജുനരഥം ജയദ്രഥധ്വജത്തെലക്ഷ്യമാക്കികൊണ്ടു് കൌരവസേനയുടെനേരെപാഞ്ഞു. ദുശ്ശാസനൻ തന്റെ ഗജസേനകളോടുകൂടി അർജ്ജുനരഥത്തെ രോധിച്ചു. ഗാണ്ഡീവചാപത്തിൽ നിന്നു് ഇടമുറിയാതുള്ള ജ്യാനാദത്തോടുകൂടി ഉൽക്കകൾപോലെ പാഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന ശരമാരികൾ ഏററു പരിഭ്രാന്തമായഗജസേന അനിയന്ത്രിതമായി നാനാഭാഗങ്ങളിലേക്കും പാഞ്ഞു്, കുരുസേനയ്ക്കുതന്നെ നിരവധിനാശം വരുത്തി.

ദ്രോണാചാര്യർ ഉടൻതന്നെവന്നു് അർജ്ജുനനെ തടുത്തു. യാതൊരു പ്രതിയോഗിയോടും ഒഴിഞ്ഞുമാറുക പതിവില്ലാത്ത അർജ്ജുനൻ ദ്രോണരെ നമിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—പിതൃതുല്യനായ എന്റെ ആചാര്യനോടു് ഇന്നു ഞാൻ എതിർത്തുനില്ക്കുവാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. അഭിമന്യുവിന്റെ വധത്തിന്ന ഹേതുഭൂതനായ ഘാതകനോടു പ്രതികാരംചെയ്യാനായി ബദ്ധപ്പെടുന്ന അങ്ങേ ശിഷ്യൻ അങ്ങയെ ഒഴിച്ചു് ഉദ്ദിഷ്ടലക്ഷ്യം നോക്കി പോകുന്നതിനെ ക്ഷമിക്കണം:

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ദ്രോണരഥത്തെ വലംവച്ചൊഴിഞ്ഞു് അർജ്ജുനരഥം മുമ്പോട്ടു പായിച്ചു. അംഗന്മാർ വംഗന്മാർ കലിംഗന്മാർ അവന്തിശന്മാർ മുതലായവർ അവരുടെ സൈന്യങ്ങളുമായി അർജ്ജുനനെ തടുത്തുനിർത്തുവാൻ അതിസാഹസങ്ങൾ ചെയ്തു എങ്കിലും അവരെ

യെല്ലാവരേയും പായിച്ചുകൊണ്ടു കല്പകാലത്തിലെ ചക്രവാതംപോലെ അജ്ജുനരഥം അതിവേഗത്തിൽ മുമ്പോട്ടുപാഞ്ഞു. ജയദ്രഥരക്ഷയ്ക്കു നിന്നിരുന്നാവ്യൂഹമുഖത്തിൽ രഥം എത്തി. നേരംമദ്ധ്യാഹ്നമായി. ക്ഷീണിച്ചുപോയ രഥാശ്വങ്ങളെനനച്ചു വിശ്രമിപ്പിച്ചശേഷം കൃഷ്ണജ്ജുനന്മാർ വീണ്ടും രഥാരോഹണംചെയ്തു വ്യൂഹാഭിമുഖമായി പുറപ്പെട്ടു.

കുരുസേനകളുടെ സമുദ്രതരംഗസദൃശങ്ങളായഅണികളെ മുറിച്ചുകൊണ്ടുഅജ്ജുനരഥം ജയദ്രഥന്റെ രജതസൂകരധ്വജത്തെലക്ഷ്യമാക്കി മുമ്പോട്ടുകയറി കൌരവസേനയിലുള്ള ഒമ്പതു മഹാരഥന്മാർ ആ മഹാരഥത്തെരോധിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. അവരോടോരോരുത്തരോടും യുദ്ധത്തിനായി വിളംബിച്ചുനില്ക്കാതെ പാത്ഥസാരഥി രഥം മുമ്പോട്ടു തെളിപ്പിച്ചു.

കുരുസേനാമദ്ധ്യത്തിൽ രക്തവർഷം ചെയ്തു നില്ക്കുന്ന അഭിമന്യുവിനെപ്പോലെ സൂര്യൻ സന്ധ്യാംബുദങ്ങളുടെ ഇടയിൽ പ്രകാശിച്ചു. കർണ്ണാദിമഹാരഥന്മാരിൽ ആറുപേരാൽ ആവൃതനായ ജയദ്രഥനെ ദൂരത്തിൽ വച്ചാണെങ്കിലും അഭിമുഖമായിക്കണ്ടു അജ്ജുനന്റെ ക്രോധം ജ്വലിച്ചു. നിബിഡമായ ഒരു കാർമേഘപടലത്താൽ പശ്ചിമാംബരം ആക്രാന്തമാവുകയാൽ സൂര്യാസ്തമയം കഴിഞ്ഞതുപോലെ ദിക്കെല്ലാം അന്ധകാരമയമായി. അജ്ജുനശപഥം നിറവേറാതെതന്നെ അസ്തമയം കഴിഞ്ഞു എന്നുകൌരവന്മാരും ജയദ്രഥനും ആത്ത് അട്ടഹസിച്ചു. വ്യൂഹരക്ഷയിലുള്ളനിഷ്കർഷകറഞ്ഞ് അവർ ഉദാസീനരായി ആഹ്ലാദഭരിതരായി ഇങ്ങനെ നില്ക്കുന്നതിനിടയ്ക്ക് അശനിപാതംപോലെ അജ്ജുനസായകം ജയദ്രഥന്റെ കണ്ഠത്തിൽചെന്നുതറച്ചു. ആ ഘാതകൻ ശിരസ്സററു രഥത്തിൽ വീണു. കാററുകൊണ്ടു ശിഥിലമാക്കപ്പെട്ട മേഘങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി സൂര്യബിംബം വീണ്ടും പ്രത്യക്ഷമായപ്പോഴാണു് അസ്തമയ

മായില്ലെന്നു് അകാലത്തിൽ ആഹ്ലാദിച്ചു കുരുക്കൾക്കുമന സ്സിലായതു്.

അന്നു അസ്തമയത്തിനുമുമ്പേ ഭീമസേനൻ രണഭൂമി യുടെ മറെറാരുഭാഗത്തുവച്ചു ദുര്യോധനസഹജന്മാരിൽ പ ലരേയും വധിച്ചു. ദുഃഖാക്രാന്തനായ ദുര്യോധനൻ സന്ധ്യ കഴിഞ്ഞിട്ടും യുദ്ധം നിറുത്താതെ പ്രതികാരേച്ഛയോടുകൂടി പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ പിന്നെയും ആക്രമിച്ചുകൊണ്ടി രുന്നു. താനുംകൂടി ശ്രമിച്ചു ജയദ്രഥരക്ഷ വിഫലമായതു മൂലമുണ്ടായ അമർഷത്തോടുകൂടി കർണ്ണൻ ഭീമസേനപുത്ര നായ ഘടോൽക്കചനോടു നേരിട്ടു. സുശിക്ഷിതവില്ലാളി യായ കർണ്ണൻെറ സായകങ്ങളേററു് ആ ഹിഡിംബിപു ത്രൻ ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു നഷ്ടപ്രാണനായി അടക്കള ത്തിൽവീണു.

അർദ്ധരാത്രിയായതോടുകൂടി അന്നത്തെ യുദ്ധം നിറു ത്തി സേനകൾ പാളയങ്ങളിൽ എത്തി വിശ്രമിച്ചു. യാ തൊരു ആശ്വാസവും കൂടാതെ പുത്രശോകാർത്തനായ ഭീമ സേനൻ അന്നത്തെ നിശാശേഷം എങ്ങനെ കഴിച്ചുകൂട്ടി യെന്നു ആക്കും നിശ്ചയമില്ല.

IV

ദ്രോണവധം.

പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ ദുഃഖപരവശനായ ദു ര്യോധനൻ ദ്രോണാചാര്യരെക്കണ്ടു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ഈ യുദ്ധം നീണ്ടുപോകുംതോറും എൻെറഭാഗത്തുള്ള സമ ർത്ഥന്മാരായ പോരാളികളുടെ സംഖ്യ ചുരുങ്ങിവരുന്നു. എ ൻെറ സഹോദരന്മാർ വളരെപ്പേർ നിര്യാതരായിരിക്കുന്നു. എൻെറ സഹായത്തിനുവന്നമഹാരഥന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ എൻെറ ഉററബന്ധുവും സമർത്ഥനുമായിരുന്ന ജയദ്രഥനെ

നിഗ്രഹിക്കുവാൻ കൃതശപഥനായിവന്ന അർജ്ജുനനെ അങ്ങു തടുക്കാഞ്ഞത് വിട്ടയച്ചു. അങ്ങും പണ്ടേതന്നെ പാണ്ഡവപക്ഷപാതിയാണെന്നു എനിക്കറിയാം എങ്കിലും എന്റെ സേനാധിപത്യംവഹിച്ചുകൊണ്ടു് ആ പക്ഷപാതം കാണിക്കുന്നതു ഭംഗിയല്ല. ഇനിയും ഇങ്ങനെതന്നെ ചെയ്യാനാണു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതെങ്കിൽ എന്നെയും എന്റെ വംശത്തെയും നശിപ്പിക്കാതെ സേനാധിപത്യം അംഗരാജാവായ കർണ്ണനെ ഏല്പിക്കണമെന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനന്റെ സഗൌരവമായ പരുഷോക്തികൾക്കു് ഉത്തരമായി ദ്രോണാചാര്യർ പറഞ്ഞു:—ദുര്യോധനാ, നീ നിന്റെ ദുഷ്കർമ്മങ്ങളുടെ പരിപാകഫലം അനുഭവിക്കുമ്പോൾ എന്നോടു പരിഭവിക്കുന്നതു് എന്തിനു്? മരണത്തിൽപോലുംഞാൻ എന്റെ ശപഥത്തേയും ധർമ്മത്തേയും മറക്കുന്നതല്ല. പാണ്ഡവന്മാർ നടത്തുന്ന ഈ ധർമ്മയുദ്ധത്തിൽ ഈ വൃദ്ധബ്രാഹ്മണൻ എന്തുകൊണ്ടു നിന്റെഭാഗത്തുചേർന്നു യുദ്ധംചെയ്യുന്നു എന്നു നീ നിന്റെ മനഃസാക്ഷിയോടുതന്നെ ചോദിക്കുക. "ചൂതിലുള്ള ചാതുര്യവും പരവഞ്ചനയിലുള്ള കൗടില്യസാമർത്ഥ്യവും ഇപ്പോൾ എവിടെപ്പോയി?" എന്നു നിന്റെ വിശ്വസ്തമന്ത്രിയായ പ്രിയമാതുലനോടും ചോദിക്കുക. വില്ലാളിവീരനായ അർജ്ജുനനെ വധിച്ചു പാണ്ഡവരാജ്യം അടക്കിത്തരാമെന്നു ശപഥംചെയ്ത കർണ്ണനോടു അർജ്ജുനശസ്ത്രത്തിൽനിന്നു് ഇന്നലെ ജയദ്രഥനെ രക്ഷിക്കാൻ കഴിയാതെ പോയതു് എന്തുകൊണ്ടെന്നു ചോദിക്കുക. കർണ്ണശപഥം അങ്ങനെതന്നെയിരിക്കെ, കുരുസേനയെ ക്രുസൽക്രടാതെ അർജ്ജുനൻ മഥിച്ചതു എങ്ങനെനോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നു എന്നു ചോദിക്കുക. ക്രുദ്ധനായാൽ സംഹാരരുദ്രനെപ്പോലെ ഭയങ്കരനായ അർജ്ജുനനെ എതിർക്കാൻ ഈ ഭൂമണ്ഡലത്തിൽ യാതൊരുയോദ്ധാവും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നില്ലെന്നു ഇനിയെങ്കിലും

ൎയ്യോധനൻ അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതാണു്. ഇങ്ങനെയൊക്കെ യാണെങ്കിലും ഇതേവരെ കൌരവന്മാരുടെ ഭിക്ഷയേററു കഴിഞ്ഞിരുന്ന ഈ ബ്രാഹ്മണയോദ്ധാവു് അവന്റെ ധൎമ്മത്തെ അനുഷ്ഠിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. ഇതാ ഞാൻ പോൎക്കളത്തിലേക്കു പോകുന്നു. ഒന്നുകിൽ അൎജ്ജുനൻ, അല്ലെങ്കിൽ ദ്രോണൻ; രണ്ടിലൊരാൾ മാത്രമേ ഇന്നു സൂൎയ്യാസ്തമയം കാണുകയുള്ളു

സൂൎയ്യൻ ഉദയാദ്രിമൂൎദ്ധാവിൽ എത്തിയപ്പോൾ നിത്യകൎമ്മങ്ങളും ആദിത്യനമസ്കാരവും നടത്തി ഉഭയകക്ഷികളും പടക്കളത്തിൽ അണിനിരന്നു യുദ്ധസന്നദ്ധരായി. ദിവ്യസേനാനിയായി ദ്രോണാചാൎയ്യർ ശത്രുപക്ഷത്തിലെ സേനാധിപത്യം വഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതുവരെ ശത്രുജയം സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു അറിഞ്ഞിരുന്നിട്ടും തന്റെ ആചാൎയ്യനായ ദ്രോണരെ വധിക്കുന്നതല്ലെന്നുള്ള ശപഥത്തെ ലംഘിക്കാൻ അൎജ്ജുനൻ സന്നദ്ധനായില്ല. രണവൃദ്ധനായ ആ മഹാചാൎയ്യനെ എതിൎക്കുവാൻ പ്രാപ്തനായ മററൊരാൾ പാണ്ഡവസേനയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതുമില്ല. ദ്രോണപാഞ്ചാലന്മാരുടെ പൂൎവ്വദ്വേഷം ദ്വേഷത്തിന്റെ സ്വാഭാവികനിയമം അനുസരിച്ചു് അപ്പോഴും നിലനിന്നിരുന്നു. മരിക്കുന്ന പിതാവിനോടൊരുമിച്ചു പിതാവിന്റെ ദ്വേഷവും മരിക്കുന്നില്ല; അതു പുത്രനിൽ വീണ്ടും ജനിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ ഒരിക്കലും മരണമില്ലാതെ ദ്വേഷം പരമ്പരയായി ജീവിച്ചിരിക്കുകയെന്നുള്ളതാണു് ദ്വേഷത്തിന്റെ സ്വാഭാവികനിയമം ഈ നിയമമനുസരിച്ചു് പൂൎവ്വദ്വേഷിയായ ദ്രോണരോടു പ്രതികാരം ചെയ്യുന്നതിനു പാഞ്ചാലന്മാർ തങ്ങൾക്കു ലഭിച്ച അവസരത്തെ ഉപയോഗപ്പെടുത്തുവാൻ തന്നെ തീൎച്ചയാക്കി. ദ്രോണരും പൂൎവ്വവിരോധസ്മരണയാൽ ക്രോധകലുഷനായിട്ടു വനവ്യാഘ്രം മാൻകൂട്ടത്തെ എന്നപോലെ പാഞ്ചാലന്മാരെ ആക്രമിച്ചു ദ്രുപദമഹാരാജാവിന്റെ പൌത്രന്മാരായ കുമാരന്മാരെയെല്ലാം ദ്രോണർ വധിച്ചു. പാഞ്ചാ

ലാസേന ദ്രോണരുടെ മുമ്പിൽനിന്നു പലായനം ചെയ്യുന്നതുകണ്ടു ക്രോധക്ലിഷ്ടനായ ദ്രുപദമഹാരാജാവു് ദ്രോണരോടു നേരിട്ടു. ദ്രുപദന്റെ സഹായത്തിനു വിരാടരാജാവും എത്തി. വളരെനേരത്തേക്കു ഘോരമായി നടന്ന ആ സമരത്തിൽ വിരാടപാഞ്ചാലന്മാർ രണ്ടുപേരും ദ്രോണരാൽ വധിക്കപ്പെട്ടു.

യുദ്ധം പിന്നെയും അതിഭയങ്കരമായി നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അനിരുദ്ധമായ ദ്രോണരഥം പാണ്ഡവസേനയെ ശിഥിലമാക്കിക്കൊണ്ടു മുന്നോട്ടുപാഞ്ഞു. ചില അദൃഷ്ട സംഭവങ്ങളാൽ മാത്രമാണു പാണ്ഡവസേന അസാമാന്യ പരാക്രമിയായിരുന്ന ദ്രോണരുടെ ക്രോധാഗ്നിയിൽ ഞന്നു ദഹിക്കാതെ ശേഷിച്ചതു്

ദ്രോണപുത്രനായ അശ്വത്ഥാമാവു് ഒരുദിവ്യയോദ്ധാവായിരുന്നു. അശ്വത്ഥാമാവു എന്നു പേരോടുകൂടിയ ഒരു യുദ്ധഗജവും കൌരവസേനയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. ആ മത്തഗജത്തെ ഭീമൻ തന്റെ ഗദാഘാതംകൊണ്ടു വധിച്ചു. "ഭീമൻ അശ്വത്ഥാമാവിനെ വധിച്ചു" എന്നൊരു വർത്തമാനം കുരുപാണ്ഡവസൈന്യങ്ങളുടെ ഇടയിൽ സർവ്വത്ര പരന്നു. ദ്രോണാചാര്യരുടെ ശ്രവണപുടങ്ങളിൽ ചുട്ടുപഴുപ്പിച്ച നാരാചംപോലെ ആ വർത്തമാനംചെന്നു പതിച്ചു. അസാമാന്യപരാക്രമത്തോടുകൂടിയുദ്ധംനടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന ആ വൃദ്ധയോദ്ധാവിന്റെ ശിരസ്സു കമ്പിട്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭുജങ്ങൾസ്തംഭിച്ചു. തന്റെ പിതൃഹന്താവും പൂർവ്വവൈരിയുമായിരുന്ന ദ്രോണരെവധിക്കുവാൻ ഇതുതന്നെഅവസരമെന്നു കരുതി ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ തന്റെരഥത്തെ അതിവേഗത്തിൽ ദ്രോണരഥത്തോടു അടുപ്പിച്ചു, വില്ലുകുഴിയെ കുലച്ചു, നിശിതമായ ഒരുശരംപ്രയോഗിച്ചു. മഹാനായ ആ ബ്രാഹ്മണയോദ്ധാവിന്റെ ഗതപ്രാണമായ ശരീരം രഥത്തിൽവീണു. ദ്രോണവധം കേട്ടു പരിഭ്രാന്തമായിത്തീർന്ന കൌരവസൈ

ന്യം യുദ്ധഭൂമിയിൽനിന്നു ക്ഷണേന പലായനം ചെയ്തു.
ആരാദ്ധ്യനായിരുന്ന തന്റെ മഹാചാര്യന്റെ മരണവൃത്താ
ന്തംകേട്ടു അർജ്ജുനന്റെ നയനങ്ങളിൽ അശ്രുക്കൾ നി
റഞ്ഞു.

V

കർണ്ണവധം.

ദ്രോണവധത്തോടുകൂടി സൂര്യാസ്തമയം കഴിയുകയാൽ
യുദ്ധഭൂമിയിൽ വ്യാപിച്ച അന്ധകാരത്തിൽനോക്കി, അവി
ടെ തനിക്കുവേണ്ടി ജീവനപേക്ഷിച്ചു കിടക്കുന്ന മഹാരഥ
ന്മാരെയും അസംഖ്യങ്ങളായ ഗജതുരഗപദാതികളെയും സ്മ
രിച്ചുകൊണ്ടു ദുര്യോധനൻ വളരെനേരം വിഷാദമഗ്നനാ
യിനിന്നു അശ്രുക്കൾ വർഷിച്ചു. പെട്ടെന്നു കർണ്ണനെ കാ
ണുകയാൽ പ്രബുദ്ധമായ ക്ഷാത്രവീര്യത്തോടുകൂടി തന്റെ
ആ വിശ്വസ്തമിത്രത്തോടു ദുര്യോധനൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:
മഹാരഥനായ കർണ്ണാ, കുരുവംശത്തെ ഈ മഹാവിപത്തി
ൽനിന്നു കരേറുവാൻ അങ്ങല്ലാതെ മറ്റൊരു ബന്ധു എ
നിക്കു നിശ്ശേഷിച്ചിട്ടില്ല. കൌരവസൈന്യത്തിനു ഭയങ്കര
മായ നാശം സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതു് ഇതേവരെ പ
രാജിതമായിട്ടില്ല. അത്ഭുതവിക്രമനായിരുന്ന ഭീഷ്മർക്കു തുല്യ
നായ ഒരു സേനാനി ഈ പുരാതനകുരുരാജ്യത്തിൽ ഉണ്ടാ
യിരുന്നില്ലെങ്കിലും പാണ്ഡവപക്ഷപാതിയായിരുന്ന അ
ദ്ദേഹത്തിനു് അവരെ തോല്പിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ദേവ
സേനാനിക്കു സദൃശനായിരുന്ന ദ്രോണാചാര്യർക്കും അർജ്ജുന
നോടുള്ള വാത്സല്യംനിമിത്തം അതു സാധിച്ചില്ല. ഭീഷ്മപി
താമഹനെയും, ദ്രോണമഹാചാര്യനെയുംകാൾ യുദ്ധകുശല
നും ശസ്ത്രവിശാരദനും വില്ലാളികളിൽ അഗ്രേസരനും, വി
ശേഷിച്ചു പാണ്ഡവന്മാരുടെ ബദ്ധവൈരിയുമായ കർണ്ണനു
യാതൊരു ദാക്ഷിണ്യങ്ങളും കാണിക്കാതെതന്നെ

സൂര്യോദയത്തിൽ അന്ധകാരത്തെയെന്നപോലെ പാണ്ഡവന്മാരെ രണാങ്കണത്തിൽനിന്നു പലായനംചെയ്യിക്കുന്നതിനു നിഷ്പ്രയാസം സാധിക്കുന്നതാണ്.

ഇങ്ങനെപറഞ്ഞുകൊണ്ടു കർണ്ണനെ സർവ്വസൈന്യാധിപനായി സാഘോഷം അഭിഷേകംകഴിക്കുവാൻ ആവശ്യമായ സകലസംഭാരങ്ങളും ഒരുക്കുന്നതിനു ദുര്യോധനൻ ആജ്ഞകൊടുത്തു. പ്രഭാതത്തോടുകൂടി അഭിഷേകത്തിനു വേണ്ടതെല്ലാംസജ്ജമായി. പുരോഹിതന്മാർ മന്ത്രപുരസ്സരമായ സകല മംഗളകർമ്മങ്ങളോടുംകൂടി കർണ്ണനെ പീഠത്തിന്മേൽഇരുത്തി പൂർണ്ണകുംഭങ്ങളിൽ പുണ്യോദകങ്ങൾ സംഭരിച്ചു പീഠത്തിനു ചുററും ഒരുക്കിവെച്ചു. ആനക്കൊമ്പു, കാളക്കൊമ്പു, നവരത്നങ്ങൾ, നവധാന്യങ്ങൾ, ഫലമൂലങ്ങൾ മുതലായവ ആ വില്ലാളിവീരൻെറ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ നിരത്തിവെച്ചു. കിരീടധാരിയായിരുന്ന കർണ്ണൻെറ ശിരസ്സിനെ മുദുലദുകൂലംകൊണ്ടുമൂടി. വൈദികക്രിയകളുടെ സമാപ്തിയിൽപുരോഹിതന്മാരായിരുന്ന ബ്രാഹ്മണർ തീർത്ഥോദകങ്ങൾകൊണ്ടു കർണ്ണനെ അഭിഷേകം ചെയ്തു. വൈതാളികന്മാർ കർണ്ണസ്തുതിയടങ്ങിയ മംഗളഗാനങ്ങൾ പാടി; "പാണ്ഡവന്മാരെ പരാജിതരാക്കി വിജയിയായിത്തീരട്ടേ" എന്നു പരിശുദ്ധന്മാരായബ്രാഹ്മണർ ഹൃദയപൂർവ്വം അനുഗ്രഹങ്ങൾ വർഷിച്ചു. കർണ്ണൻ അവരെയെല്ലാം സുവർണ്ണദാനം, ഗോദാനം, വസ്ത്രദാനം, അന്നദാനം മുതലായവകൊണ്ടു പ്രസാദിപ്പിച്ചു.

ഇങ്ങനെ അഭിഷിക്തനായി ആശിസ്സുംവാങ്ങി കർണ്ണൻ കൗരവസൈന്യത്തെ രണഭൂവിൽ അണിനിരത്തി,രഥാരോഹണംചെയ്തുശത്രുക്കളുടെനേരെപാഞ്ഞു. അന്നത്തെയുദ്ധത്തിൽ കർണ്ണസായകത്താൽ മൃതിയടഞ്ഞപാണ്ഡവസേനയ്ക്കുകണക്കില്ല. കർണ്ണാർജ്ജുനന്മാർതമ്മിൽ അസ്ത്രദർശനാവസരത്തിൽ ആരംഭിച്ച സ്പർദ്ധ അനുദിനം വർദ്ധിച്ചു രണ്ടി

ലൊരാളുടെ ആയുരന്തത്തോടുകൂടിയല്ലാതെ അവസാനിക്കാത്ത വിധം മൂൎദ്ധന്യത്തെ പ്രാപിച്ചിരുന്നു. ആ സ്പൎദ്ധയ്ക്കു അന്തംവരുത്തുവാൻ അവസാനംവിധിതന്നെ അവരെ രണഭൂമിയിൽ അഭിമുഖമായി കൊണ്ടുവന്നിരിക്കയാണു. ധനുൎവേദവിത്തുകളിൽവെച്ചു നിസ്തുലന്മാരായിരുന്ന ആ രണ്ടു മഹാരഥന്മാരുടേയും ശരാസനങ്ങളിൽനിന്നു അന്നുപൊഴിഞ്ഞ ശരനിരകളെക്കൊണ്ടു ആകാശം കാർകൊണ്ടതുപോലെ ഇരുണ്ടു. സായാഹ്നത്തോടുകൂടി ഭൂമിയും ഇരുണ്ടതിനാൽ ജയാപജയങ്ങൾ കൂടാതെ രണ്ടുപേരും അന്നു പിരിഞ്ഞു.

പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തോടുകൂടി കൎണ്ണൻ ദുൎയ്യോധനന്റെ സമീപത്തുചെന്നു ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—പ്രഭാതമായിരിക്കുന്നു. ഒന്നുകിൽ അൎജ്ജുനന്റെ അല്ലെങ്കിൽ കൎണ്ണന്റെ, വീരനിൎയ്യാണം കണ്ടല്ലാതെ ഇന്നു സൂൎയ്യൻ അസ്തമിക്കയില്ല. ഞങ്ങൾതമ്മിൽ പലതവണ അഭിമുഖമായി അടുത്തുകൂടി ബലവീൎയ്യപരീക്ഷ നടത്തിയിട്ടുണ്ടു അപ്പോഴൊക്കെ വിധിയാൽ ഞങ്ങൾ വിമോചിതരായിത്തീരുകയാണു ചെയ്തിട്ടുള്ളതു. ഇന്നത്തെ സ്ഥിതി അതായിരിക്കയില്ല അൎജ്ജുനന്റെ കീൎത്തിക്കും കൎണ്ണന്റെ യശസ്സിനും ഏകകാലത്തിൽ ഈ ഭൂമിയിൽ സ്ഥലമല്ല. രണ്ടിലൊന്നുദീപം ഇന്നസ്തമിക്കുകയും, മറേറതു തെളിഞ്ഞു പൂൎവ്വാധികപ്രഭയോടെ ജ്വലിക്കുകയും ചെയ്യണം. അസ്ത്രശസ്ത്രങ്ങളിൽ ഞങ്ങൾ രണ്ടാൾക്കും ന്യൂനാധികസംഭാരങ്ങൾ ഇല്ല. ധനുൎവ്വിദ്യയിലും ലക്ഷ്യഭേദനത്തിലും അൎജ്ജുനൻ കൎണ്ണനേയും കൎണ്ണൻ അൎജ്ജുനനേയും കവിഞ്ഞുപോകയില്ല. ദേവദത്തമായ ഗാണ്ഡീവധനുസ്സു അൎജ്ജുനനുണ്ടെങ്കിൽ ഭാൎഗ്ഗവദത്തമായ വിജയധനുസ്സു എനിക്കുമുണ്ടു എന്നാൽ ഒരു വിഷയത്തിൽ അൎജ്ജുനനു എന്നേക്കാൾമെച്ചമുണ്ടെന്നു സമ്മതിച്ചേ തീരു. അൎജ്ജുനന്റെ രഥാശ്വങ്ങൾ നിസ്തുലങ്ങളാണു. സാരഥിയായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അതിമാനുഷ-

നമാണു്. കൃഷ്ണതുല്യനായ ഒരു സാരഥിയെ ലഭിച്ചു എങ്കിൽ സമാനബലത്തോടുകൂടി എനിക്കു് ഈ അജ്ജുനനോടു നേരിടാമായിരുന്നു. മദ്രരാജാവായ ശല്യർ ശ്രീകൃഷ്ണസദൃശനായ ഒരു സാരഥിയാണു്.

ദുര്യോധനന്റെ അപേക്ഷപ്രകാരം ശല്യർ കണ്ണന്റെ സാരഥിയാകാമെന്നു സമ്മതിച്ചു രഥാരോഹണംചെയ്തു. കൌരവസേന അണിനിരന്ന ഉടനെ അജ്ജുനന്റെ കപിധ്വജം അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു കണ്ണരഥം പാണ്ഡവസേനയുടെ നേരേപുറപ്പെട്ടു. അജ്ജുനനെ കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിൽ കണ്ണൻപ്രദശിപ്പിച്ച ഉത്സാഹംകണ്ടു ശല്യർ പറഞ്ഞു:—അജ്ജുനനെ അന്വേഷിച്ചു് അങ്ങോട്ടുചെല്ലാതെ തന്നെ മാൻകിടാവിനെ വേട്ടയാടാൻ പുറപ്പെട്ടവ്യാഘ്രംപോലെ കണ്ണനെയന്വേഷിച്ചു അജ്ജുനൻ തന്റെ ശ്വേതാശ്വങ്ങളെ പൂട്ടിയരഥത്തിൽ ഇങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടുവരുന്നതുകാണാവുന്നതാണു്.

ശല്യരുടെ ഹൃദയശല്യങ്ങളായ വാക്കുകൾകേട്ടു കണ്ണന്റെ മുഖം കറുത്തു. ശല്യർ കുതിരകളെ തെളിച്ചു രഥത്തെ അതിവേഗത്തിൽപായിച്ചു പാണ്ഡവസേനയോടടുപ്പിച്ചു. നിഷാദപാഞ്ചാലന്മാരാൽ പാശ്വരക്ഷിതമായിരുന്ന സേനാമുഖത്തിൽ യുദ്ധഭൂമിയെ നോക്കിക്കൊണ്ടു മൂത്തരായിക്കിടക്കുന്ന സ്വബന്ധുക്കളെ ഓത്തു കോപാവിഷ്ടനായി യുധിഷ്ഠിരൻ നല്ക്കുകയായിരുന്നു. പാണ്ഡവസേനയെ മർദ്ദിച്ചുകൊണ്ടു് അടുത്തുവരുന്നകണ്ണനെക്കണ്ടു കുഴിയെക്കലച്ചു വില്ലിൽ ഘോരമായ ഒരു സായകവുംതൊടുത്തുകൊണ്ടു യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു:—അർജ്ജുനവധത്തിനു ശപഥവും ചെയ്തുകൊണ്ടാണു പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്; അല്ലേ! ആട്ടെ, തടുത്തുകൊള്ളുക.

മിന്നൽപിണർപോലെ ജ്വലിച്ചുകൊണ്ടു പാഞ്ഞ യുധിഷ്ഠിരസായകം കണ്ണന്റെ വാമപാശ്വത്തിൽ ഏററു്

ആ മഹാരഥൻ ബോധരഹിതനായിതാഴെ വീണു എങ്കി ലും ക്ഷണേന മൂർച്ഛയിൽനിന്നുണൎന്നു. ക്രോധകലുഷനാ യ കൎണ്ണൻ തന്റെ ഉഗ്രമായ വിജയചാപത്തെ വലിച്ചു തുരുതുരെ അയച്ചു നിശിതശരങ്ങളേററു യുധിഷ്ഠിരന്റെ ക വചങ്ങൾ അററു താഴെവീണു. കാററിനാൽ ശിഥിലമാ ക്കപ്പെട്ട കാർമേഘമദ്ധ്യത്തിൽനിന്നു മദ്ധ്യാഹ്നഭാനുബിം ബംപോലെ തേജോമയമായ യുധിഷ്ഠിരശരീരം അനാവൃത മായി. നിഷ്കവചനായിട്ടും നിരാശനാകാതെ സധൈൎയ്യം പിന്നെയും അദ്ദേഹം കൎണ്ണനോടു പോർചെയ്തുനിന്നു. ഒരി ക്കൽകൂടി യുധിഷ്ഠിരസായകം കൎണ്ണന്റെ രക്തപാനംചെ യ്യുകയാൽ കോപാക്രാന്തനായ ആ വില്ലാളിവീരൻ യുധി ഷ്ഠിരന്റെ ധ്വജത്തെയുംരഥത്തെയും തകൎത്തു. കുതിരകൾ ശിഥിലമായ രഥവും വലിച്ചുകൊണ്ടു കുതിച്ചുപാഞ്ഞു. ഭ യാക്രാന്തനായ യുധിഷ്ഠിരൻ പിന്നെയും നേരിട്ടുനില്ക്കാതെ പരിഭ്രമിച്ചു പലായനംചെയ്യുന്നതുകണ്ടു കൎണ്ണൻ പരിഹാ സമായി പറഞ്ഞു:—ക്ഷണേനപോയി കുളിയും തേവാര വും കഴിച്ചു വേദമന്ത്രങ്ങളുംജപിച്ചു മഹൎഷിമാരെപ്പോലെ ഇരുന്നുകൊള്ളുക. ധൎമ്മത്തിലല്ലാതെ വീൎയ്യത്തിൽ പ്രശസ്തി യില്ലാത്ത അങ്ങു യുദ്ധഭൂമിയിൽ ഇറങ്ങേണ്ടതില്ലായിരുന്നു. അൎജ്ജുനനോടു പറക. കൎണ്ണനിതാ അവന്റെ വീൎയ്യപരീ ക്ഷയ്ക്കു സന്നദ്ധനായി നില്ക്കുന്നു എന്നു്.

ലജ്ജിതനും ദുഃഖിതനുമായയുധിഷ്ഠിരൻ കൂടാരത്തിൽ ചെന്നു അൎജ്ജുനന്റെവരവുംപാൎത്തു നമ്രമുഖനായിട്ടിരുന്നു. യുധിഷ്ഠിരൻ യുദ്ധഭൂമിയിൽനിന്നു് ഓടിപ്പോയതു കണ്ടയുട നെ ഭീമൻ കൎണ്ണനോടു് എതിരിട്ടു. ഭീമന്റെ ഗദാഹതി യേററു സന്ധിബന്ധങ്ങൾ തളരുകയാൽ കൎണ്ണന്റെ അ പേക്ഷപ്രകാരം ശല്യർ രഥംതിരിച്ചു യുദ്ധരംഗത്തിൽനി ന്നു പിൻവാങ്ങി. എന്നാൽ വീണ്ടും മടങ്ങിവന്നു കൎണ്ണൻ നകുലസഹദേവന്മാരോടു നേരിട്ടു് അവരെ രണ്ടുപേരേയും പരാജിതരാക്കി ഓടിച്ചു. അൎജ്ജുനൻ ഇതിനിടയ്ക്കു അശ്വ

ത്ഥാമാവിനെ തോല്പിച്ചുകൊണ്ടു മടങ്ങി യുധിഷ്ഠിരസമീപം എത്തി. കർണ്ണനോടു പരാജിതനായി ദുഃഖിച്ചിരിക്കുന്ന യുധിഷ്ഠിരൻ അർജ്ജുനനെക്കണ്ടു പരുഷവാക്കുകൾ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. അതുകേട്ടു പരിഭ്രൂതനായ അർജ്ജുനൻ ഖഡ്ഗം ഊരിയെങ്കിലും ശ്രീകൃഷ്ണൻ രണ്ടുപേരേയും സമാധാനപ്പെടുത്തി. അനന്തരം യുധിഷ്ഠിരന്റെ ആശിസ്സുംവാങ്ങി കർണ്ണവധത്തിനു ഉദ്യുക്തനായി അർജ്ജുനൻ യുദ്ധരംഗത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു.

കർണ്ണാർജ്ജുനന്മാർ തമ്മിൽ അവസാനമായിക്കൂട്ടിമുട്ടി. പലതവണ അവർതമ്മിൽ കൂട്ടിമുട്ടിയിട്ടുണ്ടെങ്കിലും വിധി അവരെ പിരിച്ചുവിടുകയാണു ചെയ്തതു്. ഇത്തവണ വിധി അതിനു വിപരീതമായി പ്രവർത്തിച്ചു. രണ്ടിലൊരാളുടെ മൃതശരീരം കുരുക്ഷേത്രത്തിൽ വീണശേഷമല്ലാതെ യുദ്ധം നിറുത്തുകയോ പിന്തിരിഞ്ഞോടുകയോ ചെയ്യുന്നതല്ലെന്നുള്ള ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടി ആ മഹാരഥന്മാർ പോരു തുടങ്ങി. ക്ഷോഭിച്ച സമുദ്രത്തിലെ തിരമാലകളെപ്പോലെ അവരുടെ രഥങ്ങൾ തമ്മിലടുത്തു. വസന്ത വൃഷ്ടിപോലെ അർജ്ജുനശരങ്ങൾ കർണ്ണന്റെമേൽ വർഷിച്ചു. ചീറിയടുക്കുന്ന ക്രൂരസർപ്പങ്ങളെപ്പോലെ കർണ്ണസായകങ്ങൾ അർജ്ജുനന്റെ മാറിൽ തറച്ചു രക്തപാനംചെയ്തു. ഗാണ്ഡീവധനി രണഭൂമിയിലെങ്ങും ഇടവിടാതെ താണ്ഡവം ചെയ്തുനില്ക്കുമ്പോൾ ആ മഹാചാപത്തിന്റെ ഞാൺ പൊട്ടി. ഞാണിന്റെ അററകുററംതീർത്തു ശരിപ്പെടുത്തുന്നതുവരെ ധർമ്മയുദ്ധമര്യാദയനുസരിച്ചു ശരപ്രയോഗങ്ങൾ നിറുത്തണമെന്നു അർജ്ജുനൻ കർണ്ണനോടു അപേക്ഷിച്ചു. കർണ്ണൻ ആ അപേക്ഷയെ തിരസ്കരിച്ചു പ്രത്യസ്ത്രപ്രയോഗത്തിനു നിവൃത്തിയില്ലാതെ കുഴങ്ങുന്ന അർജ്ജുനന്റെ മേൽ ക്രൂരമ്പുകൾ ചൊരിഞ്ഞു. അർജ്ജുനൻ ഞാൺ ശരിപ്പെടുത്തി മുറിവേററവ്യാഘ്രത്തെപ്പോലെ വർദ്ധിച്ചകോപത്തോടും പരാക്രമത്തോടുംകൂടി ശത്രുഹനനത്തിനു ദിവ്യാസ്ത്രപ്ര

യോഗങ്ങളും തുടങ്ങി. കർണ്ണൻ സാമാനസാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി പ്രത്യസ്ത്രങ്ങളും പ്രയോഗിച്ചു. ഇങ്ങനെ ആരാണു സമർത്ഥൻ, ആർക്കാണു വിജയമെന്നു് ആക്രമിച്ചുയാക്കുവാൻ കഴിയാത്ത പരാക്രമത്തോടുകൂടി അവർ തമ്മിൽ പൊരുതുനില്ക്കുമ്പോൾ യാദൃച്ഛികമായി കർണ്ണരഥത്തിന്റെ ഇടത്തുവശത്തെ ചക്രം ഭൂമിയിൽ പുതഞ്ഞുപോയി. ശല്യർ എത്രതന്നെ ശ്രമിച്ചിട്ടും രഥചക്രത്തെ ഇളക്കുവാൻ സാധിക്കായ്കയാൽ കർണ്ണൻ തേരിൽനിന്നു് താഴെ ചാടിയിറങ്ങിക്കൊണ്ടു അർജ്ജുനനോടു പറഞ്ഞു:—അർജ്ജുനാ, ഞാൻ ഈ രഥം ഉയർത്തുന്നതുവരെ യുദ്ധധർമ്മം അനുസരിച്ചു ശരപ്രയോഗം നിറുത്തിവെക്കു. രഥഹീനനോടു രഥിയായുള്ളവൻ യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതു മഹാരഥന്മാർക്കു മാനമല്ലല്ലോ.

ഗാണ്ഡീവത്തിന്റെ ഞാൺ പൊട്ടിയപ്പോൾ യുദ്ധധർമ്മത്തിനു വിരുദ്ധമായി പ്രവർത്തിച്ച കർണ്ണന്റെ ധർമ്മവാദം കേട്ടു അർജ്ജുനൻ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു.

അർജ്ജുനസാരഥിയായിരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻ കോപത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു:—കർണ്ണനു് ഇപ്പോൾ ഈ ധർമ്മബോധം എവിടെനിന്നു വന്നു? പാണ്ഡവരാജ്യം കള്ളച്ചൂതുകൊണ്ടു് തട്ടിപ്പറിച്ചപ്പോൾ സഭയിൽ കൂടിയുണ്ടായിരുന്ന കർണ്ണന്റെ ധർമ്മബോധം എവിടെ ആയിരുന്നു? സാധ്വിയായ ദ്രൗപദിയെ സഭാസമക്ഷംകൊണ്ടുവന്നു് അവമാനിച്ചപ്പോൾ ഈ ധർമ്മബോധം എവിടെ പോയിരുന്നു? വനവാസം കഴിഞ്ഞു പാണ്ഡവന്മാർ മടങ്ങിവന്നു രാജ്യം തിരിയെച്ചോദിച്ചപ്പോൾ കർണ്ണന്റെ ധർമ്മബോധം എവിടെപ്പോയിരുന്നു? കുട്ടിയായിരുന്ന അഭിമന്യുവിനെ മഹാരഥന്മാരായ പലർകൂടി വളഞ്ഞു സകല യുദ്ധധർമ്മങ്ങൾക്കും വിരുദ്ധമായി വധിച്ചപ്പോൾ നിന്റെ ധർമ്മബോധം എവിടെപ്പോയിരുന്നു? അർജ്ജുനാ, കർണ്ണന്റെ ധർമ്മവാദങ്ങളെ ശ്രദ്ധിക്കുവാനുള്ള അവസരം ഇതല്ല.

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വാക്കുകൾകേട്ടു ലജ്ജിതനായ കർണ്ണൻ രഥനഷ്ടം ഗണിക്കാതെ പ്രവൃദ്ധമായ വീര്യത്തോടുകൂടി അർജ്ജുനന്റെ മേൽ ശരമാരികൾ തൂകിത്തുടങ്ങി. പല ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളും അവർ പരസ്പരം പ്രയോഗിച്ചു. അവസാനം അർജ്ജുനൻ മഹേന്ദ്രവജ്രതുല്യമായ അഞ്ജലികം എന്ന സായകമെടുത്തു. മൂന്നുമൊട്ടുകളും ആറുപക്ഷങ്ങളും ഉള്ളതായ ആ തീക്ഷ്ണബാണം സഹസ്രരശ്മിസദൃശമായ തേജസ്സിനെ വമിച്ചുകൊണ്ടു ഗാണ്ഡീവത്തിൽനിന്നു മേഘനിർഘോഷം പോലുള്ള ഘോരാരവത്തോടെ പാഞ്ഞു. അംഗിരസകൃത്യയ്ക്കു സമാനമായ ആ അത്യുഗ്രബാണം നിതാന്തവിക്രമനിധിയായിരുന്ന കർണ്ണന്റെ ഉത്തമാംഗത്തെ ഛേദിച്ചു നിലത്തിട്ടു.

VI

ശല്യവധം.

പതിനെട്ടാംദിവസം പ്രഭാതമായി. കർണ്ണവധത്താലും സഹജന്മാരുടെ നിര്യാണത്താലും ഉററവരായ സഹായികളാരുമില്ലാതെ വിഷാദസാഗരത്തിൽമുങ്ങി മൂർച്ഛിതനായിരിക്കുന്ന ദുര്യോധനന്റെ സന്നിധിയെ പ്രാപിച്ചു കൃപാചാര്യർ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു. കൌരവസൈന്യങ്ങളുടെ സ്ഥിതി അത്യന്തം ദയനീയമായിരിക്കുന്നു. ഉണങ്ങിവരണ്ട വനത്തെപ്പോലെ അനാഥമായ കുരുസേനയെ പാണ്ഡവാഗ്നികൾ ഇനി നശിപ്പിക്കാതെയിരിക്കയില്ല. ഭീമസേനന്റെ ശപഥനിർവ്വഹണവും സാത്യകിയുടെ പ്രതീകാരവും അശമമവൈരികളായ അവർ ഇന്നു സാധിക്കുവാൻ സാഹസപ്പെടാതിരിക്കയില്ല. സന്ദിഗ്ദ്ധപരിണാമമായ ഈ യുദ്ധം ഇനി നില്ക്കട്ടെയെന്നു കല്പനകൊടുക്കുക. ഈ കുരുക്ഷേത്രയുദ്ധഭൂമിനിന്നെസഹായിക്കാനായി സസന്തോഷം എത്തിക്കൂടിയ

സുഹൃത്തുക്കളുടെ രക്തധാരകൊണ്ടു കുതിൎന്നുപോയിരിക്കുന്ന കുറേപ്പേർ ഇതേവരെ പ്രാണാപായം ഭവിക്കാതെ ജീവിക്കുന്നുണ്ടു്. അവരെങ്കിലും ജീവിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. പാണ്ഡവരാജ്യം തിരിച്ചുകൊടുത്തു ഭ്രാതൃദ്വേഷംമറന്നു് ഈ യുദ്ധപ്രസക്തിയെ ഇനിമതിയാക്കി സമാധാനത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക.

ശോകാകുലനായ ദുര്യോധനൻ ശാന്തമായും എന്നാൽ ധൈൎയ്യത്തോടുകൂടിയും പറഞ്ഞു:—ആചാൎയ്യപാദരേ, ദുഃഖകരവും ദുരന്തദുരിതഹേതുകവുമായ ഈ മഹായുദ്ധത്തിൽ അങ്ങു് ആരംഭംമുതൽക്കേ അത്യന്തവിശ്വാസത്തോടുകൂടി എന്നെ സഹായിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ദുൎഘടമായ സകല മന്ത്രാലോചനകളിലും, നിഷ്കളങ്കസൗഹാൎദ്ദത്തോടുകൂടി അങ്ങു് എനിക്കു ബുദ്ധ്യുപദേശം നല്കിയിട്ടുണ്ടു്. അങ്ങിപ്പോൾപറയുന്നതെല്ലാം സത്യധൎമ്മാദികൾക്കനുരൂപമായ ഗുരൂപദേശങ്ങളാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. എന്നാൽ തദനുസരണമായി പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിനുള്ള സന്ദർഭം നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയിരിക്കുന്നു. യുധിഷ്ഠിരൻ ധൎമ്മനിരതനും ദയാനിധിയും തന്നെയെങ്കിലും ഞാൻ ഇതേവരെചെയ്തിട്ടുള്ള ദ്രോഹങ്ങളെല്ലാം വിസ്മരിച്ചു് എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നതിനു ആ ധൎമ്മമൂൎത്തിക്കും സാധിക്കയില്ല. ശകുനിചെയ്ത വഞ്ചതിയെ യുധിഷ്ഠിരനു എങ്ങനെ മറക്കാൻസാധിക്കും? ശഠനായഭീമന്റെ രോഷശമനം വരുത്തുവാൻ ആരാലും അസാധ്യംതന്നെ. കുമാരനായ അഭിമന്യുവിന്റെ വധത്തെ അർജ്ജുനനെങ്ങനെ സഹിക്കും? പതിമൂന്നുസംവത്സരക്കാലമായി ശത്രുസംഹാരത്തിനുവേണ്ടി ദുൎവ്വ്രതാനുഷ്ഠാനത്തോടെ തപസ്സുചെയ്യുന്ന ദ്രൗപദിക്കു തപഃഫലം സംപ്രാപ്തമാകാതിരിക്കുന്നതു എങ്ങനെ? കൃഷ്ണസോദരിയായ സുഭദ്ര അവളുടെ കുമാരന്റെ നിൎയ്യാണംമുതൽ പൊഴിച്ചുതുടങ്ങിയ അശ്രുധാരയ്ക്കു് അവസാനം ഉണ്ടാകുന്നതെങ്ങനെ? ഇങ്ങനെ ഓരോ കാൎയ്യങ്ങൾ എടുത്തുനോക്കിയാൽ ശത്രുസംഹാരമോ

മരണമോ കൊണ്ടല്ലാതെ ശമനംവരാത്തവിധം പ്രവൃദ്ധമായ വൈരതരുവിന്റെ പരിപക്വഫലങ്ങൾ പൊഴിച്ചു കൊണ്ടാണ പാണ്ഡവരിപ്പോൾ കഴിഞ്ഞുവരുന്നതു്. ആ വൈരതരുച്ഛായയെ ആശ്രയിച്ചു വിശ്രമസുഖം ഇനി എനിക്ക സുലഭമല്ല. സന്ധിക്കുള്ള സന്ദർഭങ്ങളൊക്കെ കഴിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നു. നമുക്ക പ്രാണാധികപ്രിയന്മാരായിരുന്നവരെല്ലാം നഷ്ടപ്രാണന്മാരായി രണഭൂമിയിൽ ശയിക്കുന്നു. എനിക്കുവേണ്ടി ധീരതയോടുകൂടി ജീവനെ ഉപേക്ഷിച്ച മഹാത്യാഗികളായ ബന്ധുക്കളുടെയെല്ലാം നാശത്തിനശേഷം ഞാൻ പ്രാണരക്ഷയ്ക്കായി ഭീരുതയോടുകൂടി ശത്രുക്കളെ അഭയംപ്രാപിക്കുകയോ? ദേവന്മാരുടെയും ആചാര്യന്മാരുടെയും സന്നിധിയിലല്ലാതെ ഇതുവരെ നമ്രശിരസ്സായിട്ടില്ലാത്ത ദുര്യോധനൻ അവജ്ഞയോടെതന്നെവീക്ഷിക്കുന്ന ശത്രുക്കളുടെമുമ്പാകെ വിനീതനായി കുമ്പിടുകയെന്നോ! വന്ദ്യനായ ആചാര്യപാദരെ ഇതുവരെ ആർക്കും കീഴടങ്ങിയിട്ടില്ലാത്ത ദുര്യോധനൻ ഇനിയും ആർക്കും കീഴടങ്ങണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നില്ല. ശാഠ്യംകൊണ്ട് എനിക്ക ഇങ്ങനെ തോന്നുന്നതായിരിക്കാം. എന്നാൽ എന്റെ അവസാനശ്വാസംവരെ ആ ശാഠ്യം നിലനിന്നുകൊള്ളട്ടെ. ഇന്നു നമ്മുടെസൈന്യാധിപനായി മദ്രരാജാവായ ശല്യരെനിയമിച്ചിരിക്കുന്നു. അവിടുന്നു് ഇതുവരെ ചെയ്തുപോലുള്ള സഹായം ഇനിയും സ്നേഹപൂർവ്വം ചെയ്യുമെന്നുവിശ്വസിക്കുന്നു.

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ യുധിഷ്ഠിരൻ തന്റെ ബന്ധുക്കളോടു ഇങ്ങനെ പറകയായിരുന്നു:—ഇതുവരെ നിങ്ങളെല്ലാവരും സ്നേഹത്തോടും ധൈര്യത്തോടുംകൂടി എന്നെ സഹായിച്ചു. നിങ്ങളുടെ അതിസാഹസങ്ങളും പരാക്രമങ്ങളുംകൊണ്ടു് മൃതരായ ശത്രുഭടന്മാർഎത്രയെന്നു കണക്കില്ല. ഈയുദ്ധം ഇങ്ങനെ അനവസാനമായി നീട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി എന്നെ സഹായിക്കുന്ന ബന്ധുജനങ്ങൾക്കു കഷ്ടതയെ വർദ്ധിപ്പിക്കണമെന്നു് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ

ദുര്യോധനൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതുവരെ യുദ്ധം നിലനിൽക്കുകയേ ഉള്ളുതാനും. അതിനാൽ ദുർമ്മാത്യക്കാരനായ ആ ദുർബുദ്ധിയുടെ നിധനത്തിനാണ് ഇനി ഉത്സാഹിക്കേണ്ടതു്. ധീരനായസാത്യകി നമ്മുടെ സേനയുടെദക്ഷിണഭാഗത്തെയും സമർത്ഥനായ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ വാമഭാഗത്തെയും സംരക്ഷിച്ചുകൊള്ളും. സേനാമുഖം ഭീമനും പിൻഭാഗം അർജ്ജുനനും സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ഞാൻ മദ്ധ്യഭാഗത്തു നിന്നുകൊള്ളാം.

യുദ്ധത്തിൻെറ അവസാനം കാണണമെന്നുള്ള അത്യുത്സാഹത്തോടുകൂടി ഇരുകക്ഷികളും തമ്മിൽ അന്നു് അതിഘോരമായ സമരം നടന്നു. ശല്യരുടെ ഉന്നതമായ രഥത്തിൻെറ കൊടിമരം ഒടിഞ്ഞു താഴെവീണു. അശ്വത്ഥാമാവിൻെറസഹായത്താൽ ആ മഹാരഥൻ തല്ക്കാലംരക്ഷപ്പെട്ടു എങ്കിലും താമസിയാതെ മടങ്ങിവന്നുയുധിഷ്ഠിരനോടുതന്നെ നേരിട്ടു. ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു ശല്യർ യുധിഷ്ഠിരൻെറ രഥാശ്വങ്ങളെ വധിക്കകയാൽനഷ്ടരഥനായിത്തീൎന്ന യുധിഷ്ഠിരൻ പിൻവാങ്ങാതെ നിലത്തുചാടിനിന്നു തൻെറ വേൽ കൈയിലെടുത്തു. ശാന്താത്മാവായ യുധിഷ്ഠിരൻെറ അപ്പോഴത്തെ രൌദ്രഭാവം അതിനുമുമ്പു് ആരും ആ മുഖത്തു കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. സംഹാരരുദ്രൻെറ നിടിലാക്ഷിപോലെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദീപ്തദൃഷ്ടികൾ ക്രോധാഗ്നികൊണ്ടു ജ്വലിച്ചുവിടിൎന്നു. ധനുർവേദകൃത്യയെപ്പോലെ ജ്വലിച്ചുനില്ക്കുന്ന യുധിഷ്ഠിരൻെറ അപ്പോഴത്തെ നോട്ടത്തിൽതന്നെ മദ്രാധിപൻ ഭസ്മമാകാഞ്ഞതെന്തെന്നു കാണികൾ വിസ്മയിച്ചു. രത്നഖചിതമായ തണ്ടോടുകൂടിയ ശക്ത്യായുധം യുധിഷ്ഠിരൻ അവാര്യവീര്യത്തോടുകൂടിലക്ഷ്യം പിഴയ്ക്കാതെ ശല്യരുടെ നേക്കു പ്രയോഗിച്ചു. യുഗാന്തത്തിലെ കൊള്ളിമീൻചാട്ടംപോലെസ്ഫുലിംഗങ്ങളെ ചിതറിക്കൊണ്ടു ബ്രഹ്മദണ്ഡസദൃശമായ ആ വേൽ ലക്ഷ്യത്തിൽ ചെന്നു തറച്ചു. ദേവസേനാനിയായ സ്കന്ദൻെറ

ശക്ത്യാഘാതിയേററ ക്രൗഞ്ചപർവ്വതംപോലെ മഹാരഥനം യുധിഷ്ഠിരമാതുലനുമായ ശല്യർ രക്തസിക്താംഗനായിട്ടേ ലിനെ പിടിക്കാൻ നീട്ടിയ കൈകളും പരത്തി ഭൂമിയിൽ വീണു. യാഗാന്ത്യത്തിൽ ശാന്തമായ ഹോമാഗ്നിപോലെ ശല്യരുടെ ചേതനകൾ നിർവ്വാണമായി.

VII

ദുര്യോധനവധം

ശല്യരുടെ വധത്തോടുകൂടി അനാഥമായിത്തീർന്നകൗരവസേനയെ മട്ടിക്കാൻ പാണ്ഡവന്മാൎക്കു പ്രയാസമുണ്ടായില്ല. അനന്തരം അന്നുണ്ടായ സങ്കുലയുദ്ധത്തിൽ ദുര്യോധനസഹജന്മാരിൽ ശേഷിച്ചിരുന്നവരെ ഒന്നൊഴിയാതെ ഭീമസേനൻ കൊന്നുമുടിച്ചു. ദുര്യോധനന്റെ സകല ദുഷ്പ്രവൃത്തികൾക്കും പ്രേരകനായിരുന്നശകുനിയെ സഹദേവൻ വധിച്ചു. ഭയാക്രാന്തനായിത്തീർന്നദുര്യോധനൻ യുദ്ധരംഗത്തിൽ നിന്നു പരിഭ്രമിച്ചോടി ദ്വൈപായനസരസ്സിൽ ചെന്നു് അഭയം പ്രാപിച്ചു. ഒടിപ്പോയ വേട്ടമൃഗത്തെ അന്വേഷിക്കുന്ന കിരാതന്മാരെപ്പോലെ പാണ്ഡവന്മാർ ദുര്യോധനനെ അന്വേഷിച്ചു് ആ സരസ്സിന്റെ തീരത്തിൽ ചെന്നു കണ്ടുപിടിച്ചു. നഷ്ടരഥനുംസൈന്യവിഹീനനും ഒരുഗദയൊഴിച്ചു മററു ആയുധങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്തവനുമായ തന്നോടു് ഒററയ്ക്കു ഗദായുദ്ധംചെയ്യുന്നതിനു പാണ്ഡവന്മാരിൽ ആരെങ്കിലുംതയ്യാറുള്ളപക്ഷം താൻ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിനു തയ്യാറാണെന്നു ദുര്യോധനൻപറഞ്ഞു. യുധിഷ്ഠിരൻ അതിനുസമ്മതിച്ചു എന്നുമാത്രമല്ല, പാണ്ഡവന്മാരിൽആരെയെങ്കിലും ഒരാള തോല്പിച്ചാൽ എല്ലാവരെയും തോല്പിച്ചതായി സമ്മതിച്ചു രാജ്യം ദുര്യോധനനു കൊടുത്തുകൊള്ളാമെന്നും ആ ശുദ്ധാത്മാവു പറഞ്ഞു. രാജ്യഭോഗങ്ങൾ ത

ന്നോടുകൂടിഅനുഭവിക്കേണ്ടവരെല്ലാം നശിച്ചുബന്ധുവിഹീനനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നതനിക്കു രാജ്യംകൊണ്ടു ഇനി ആവശ്യമില്ലെന്നും എന്നാൽ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിന്നു ആഹ്വാനംചെയ്യുന്നവരോടു രാജന്യയോഗ്യമല്ലാത്ത ഭീരുതയാൽ മടങ്ങുന്നതല്ലെന്നും പറഞ്ഞു ദുൎയ്യോധനൻ സരസ്സിൽനിന്നു കരയ്ക്കുകയറി. ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ ഇരുകക്ഷിയിലും ചേരാതെ തീൎത്ഥയാത്രയ്ക്കുപോയിരുന്ന ബലദേവനും അവിടെ വന്നുചേൎന്നു. ബലദേവനെ മദ്ധ്യസ്ഥനാക്കി നിറുത്തിക്കൊണ്ടു ഭീമദുൎയ്യോധനന്മാർ തമ്മിൽ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധവും ആരംഭിച്ചു.

കോപിച്ച വൃഷഭങ്ങളെപ്പോലെയും മദമിളകിയ കുംഭിവരന്മാരെപ്പോലെയും അവർ തമ്മിലിടഞ്ഞു നിസ്തുലപരാക്രമത്തോടുകൂടിനടത്തിയ ഗദായുദ്ധംകണ്ടു കാണികൾ വിസ്മയിച്ചു. രാജ്യവും കീൎത്തിയും ജീവനും അതുവരെ നടത്തിയ ഭയങ്കരയുദ്ധത്തിന്റെ അവസാനഫലവും അവരുടെ ഈ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിന്റെ പരിണാമത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളഓൎമ്മയും, ശൈശവംമുതല്ക്കു ആരംഭിച്ചു ക്രമപ്രവൃദ്ധമായി വളൎന്നുവന്ന അശമവൈരത്തിന്റെ സ്മരണയും ഭീമന്റെ ധൈൎയ്യത്തെയും വീൎയ്യത്തെയും വൎദ്ധിപ്പിച്ചു. സൎവ്വം നശിച്ച ദുൎയ്യോധനന്റെ ശ്രദ്ധ മുഴുവൻ ആജന്മശത്രുവായ ഭീമനെ നിഗ്രഹിച്ചു ചിരപ്രാൎത്ഥിതമായ യശഃപ്രതിഷ്ഠ സമ്പാദിക്കണമെന്നായിരുന്നതിനാൽ ഭീമസേനനെക്കാൾ നിൎഭയതാമേറിയിരുന്ന ദുൎയ്യോധനന്റെ ക്ഷാത്രവീൎയ്യം ശതഗുണീഭവിച്ചു. യുദ്ധത്തിന്റെ ഘോരത അന്യാദൃശമായിത്തീൎന്നു. കല്പാന്തകാലത്തെ ചക്രവാതത്തിൽ ഇളക്കപ്പറക്കുന്ന പൎവ്വതങ്ങൾ തമ്മിൽ കൂട്ടിമുട്ടുംപോലെ അവരുടെ ഗദാഘട്ടനത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട ഗംഭീരധ്വനി കേട്ടു കുരുക്ഷേത്രത്തിലെ ജീവിജാലങ്ങളെല്ലാംനടുങ്ങി. ജയാപജയങ്ങൾ കൂടാതെ രണ്ടുപേരും വളരെനേരം ഗദായുദ്ധം നടത്തി ക്ഷീണിച്ചു ഉഭയസമ്മതപ്രകാരം രണ്ടുപേരും അല്പം വിശ്രമിച്ചശേഷം വീണ്ടും യുദ്ധംതുടങ്ങി. രണ്ടുപേരുടെയും

ശരീരങ്ങൾ രക്തത്തിൽ കളിച്ചു പുഷ്പിച്ച കിംശുകങ്ങൾ പോലെ ശോഭിച്ചു. രണ്ടുപേരിലുംവച്ചു് ആരു സമൎത്ഥ. നെന്ന അർജ്ജുനനപോലും സന്ദേഹം ജനിക്കകയാൽ ആ വില്ലാളിവീരൻ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു സോദ്വേഗം ചോദിച്ചു:— ആൎക്കായിരിക്കും ജയം?

ശ്രീകൃഷ്ണൻപറഞ്ഞു:—ആൎക്കും തീച്ചയാക്കിക്കൂടാ. കരുത്തുകൊണ്ടു ഭീമൻ ദുൎയ്യോധനനെ ജയിക്കും. അഭ്യാസം കൊണ്ടു ദുൎയ്യോധനൻ ഭീമനെ ജയിക്കും. യുദ്ധധൎമ്മം കൃത്യമായി അനുഷ്ഠിച്ചു യുദ്ധം നടക്കകയാണെങ്കിൽ ദുൎയ്യോധനന ജയംകിട്ടാതെ തരമില്ല. കഴിഞ്ഞ പതിമൂന്ന സംവത്സരക്കാലമായി ഭീമനെ കൊല്ലുന്നമെന്നുള്ള ഉഗ്രവ്രതത്തോടുകൂടി അയോനിൎമ്മിതമായ ഭീമവിഗ്രഹംവച്ചു ദുൎയ്യോധനൻ ഗദാപ്രയോഗം അഭ്യസിക്കയായിരുന്നു. ദ്യൂതാവസരത്തിൽയുധിഷ്ഠിരൻകാണിച്ച വിഡ്ഢിത്തംതന്നെയാണു് ഇപ്പോഴും അദ്ദേഹം കാണിച്ചതു് ആരെയെങ്കിലുംഒരാളെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ തോല്പിച്ചാൽ എല്ലാവരേയും തോല്പിച്ചതായി വകവച്ചു രാജ്യം ദുൎയ്യോധനന കൊടുത്തുകൊള്ളാമെന്നു വളരെ കഷ്ടതകൾ സഹിച്ചും അതിസാഹസങ്ങൾചെയ്തും അനവധിബന്ധുക്കളുടെ ആയുസ്സിനെ ബലികഴിച്ചും നടത്തിയ ഈ ഘോരസമരത്തിന്റെ വിജയകരമായ പരിണാമം കാണാറായപ്പോൾ ഈ വിഡ്ഢി കയറിപ്പറഞ്ഞതു് കഷ്ടമായിപ്പോയി. ധൎമ്മയുദ്ധമൎയ്യാദ അനുസരിച്ചു ദുൎയ്യോധനനെ തോല്പിക്കാമെന്നുള്ള മോഹം നിഷ്ഫലംതന്നെ. ഈ ധൎമ്മസമരത്തിൽ ഇതേവരെച്ചെയ്ത സാഹസങ്ങളെല്ലാം നിഷ്ഫലമാക്കിത്തീൎക്കകയേക്കാൾ ധൎമ്മവിരുദ്ധമാണെങ്കിലും ഊരുക്കളിൽ ഗദാപ്രഹരം ഏല്പിച്ചു ദുൎയ്യോധനനെ തോല്പിക്കയേ നിവൃത്തിയുള്ളു.

അൎജ്ജുനൻ യഥാവസരം തന്റെ ഊരുക്കളിൽ താഡിച്ചു ദുൎയ്യോധനന്റെ ഊരുഭഞ്ജനം ചെയ്യാൻ ഭീമസേനനെ ആംഗ്യംകൊണ്ടു് മനസ്സിലാക്കി. അതനുസരിച്ചു

ഭീമസേനൻ ദുര്യോധനന്റെ ഊരുക്കളിൽ ഗദാപ്രഹരം ഏല്പിച്ച് ആ അതിസമർത്ഥയോദ്ധാവിനെ ഭൂമിയിൽ പതിപ്പിച്ചു. ക്രോധാവേശംകൊണ്ടു വിവേകഹീനനായിത്തീൎന്ന ഭീമനരസിംഹം പൗരുഷനിധിയായ ദുൎയ്യോധനന്റെ ശിരസ്സിൽ പാദംകൊണ്ടു തൊഴിക്കുകയും ചെയ്തു.

ധൎമ്മവിരുദ്ധമായ ഭീമന്റെ സാഹസകൎമ്മങ്ങൾ കണ്ടു കോപാക്രാന്തനായിത്തീൎന്ന ബലഭദ്രൻ തന്റെ സീരായുധമെടുത്തു ഭീമസംഹാരത്തിനു് ഒരുങ്ങിയെങ്കിലും ശ്രീകൃഷ്ണൻ അദ്ദേഹത്തെ സമാധാനപ്പെടുത്തി. അനന്തരകാൎയ്യഗതികളൊന്നും കാണാൻ നില്ക്കാതെ ആ ശുദ്ധാത്മാവു യുദ്ധത്തിൽ പാണ്ഡവന്മാർ പ്രവൎത്തിച്ച അധൎമ്മകൎമ്മങ്ങളെ ആക്ഷേപിക്കയും ദുൎയ്യോധനനെശ്ലാഘിക്കയുംചെയ്തു കൊണ്ടു ദ്വാരകയിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോവുകയുംചെയ്തു.

അന്നുരാത്രി അശ്വത്ഥാമാവു് അതിഭയങ്കരമായ ഒരു പ്രതികാരസാഹസം പ്രവൎത്തിച്ചു. ദുൎയ്യോധനൻ മരണശയ്യയിലായപ്പോൾതന്നെ യുദ്ധം വിജയകരമായി കലാശിച്ചു എന്നുള്ള വിശ്വാസത്തോടുകൂടി പാണ്ഡവസേനാപാളയത്തിൽ നിൎഭയവിശ്രമംഅനുഭവിച്ചുതുടങ്ങി. എല്ലാവരും ഗാഢനിദ്രയെ പ്രാപിച്ചു പാളയം ശാന്തമായി. അൎദ്ധരാത്രിസമയത്തു അശ്വത്ഥാമാവു തന്റെ പിതാവിനെ വധിച്ച പൂൎവ്വവൈരികളായപാഞ്ചാലന്മാരുടെപാളയത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻമുതലായിയുദ്ധത്തിൽമൃതരാവാതെ ശേഷിച്ചിരുന്ന സമസ്തപാഞ്ചാലന്മാരെയും നിഗ്രഹിച്ചു. ദ്രൗപദിയുടെ അഞ്ചു പുത്രന്മാരും അക്കൂട്ടത്തിൽ മൃതന്മാരായി. ഈ ഘോരവധത്തിന്റെ വിവരം അശ്വത്ഥാമാവു തന്നെ ദുര്യോധനനെ അറിയിച്ചു. അതു കേട്ടപ്പോഴുണ്ടായ കൃതാൎത്ഥതയോടുകൂടി ശത്രുഘാതകനായ ആ ക്ഷത്രിയചണ്ഡഭാനുവിന്റെ ദേഹി പ്രപഞ്ചത്തിരശ്ശീലയ്ക്കുള്ളിൽ മറയുകയും ചെയ്തു.

—:*:—

പുസ്തകം ൧൨

രാജ്യാഭിഷേകം

I

ഗാന്ധാരീവിലാപം

ദുൎയ്യോധനന്റെ മരണവും യുദ്ധത്തിന്റെ പരിണാമവും അറിഞ്ഞപ്പോൾ അന്ധനായ ധൃതരാഷ്ട്രൎക്കുണ്ടായ ആധി അവൎണ്ണനീയമായിരുന്നു. പുത്രശതവിരഹാൎത്തയായ വൃദ്ധയായ ഗാന്ധാരിയുടെ വിധുരപ്രലാപങ്ങൾ അത്യന്തം ദുസ്സഹങ്ങളായിത്തീരുകയാൽ ധൃതരാഷ്ട്രർ രഥം സജ്ജീകരിക്കുവാൻ ആജ്ഞകൊടുത്തു. പുരുഷായുസ്സിന്റെ ചരമദശയെ പ്രാപിച്ചിരുന്ന ആ അന്ധനായ വൃദ്ധൻ പുത്രന്മാരുടെ മൃതദേഹം കാണ്മാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും ജന്തുസഹജമായ വാത്സല്യബന്ധത്താൽ അവർ വീണുകിടക്കുന്ന ഭൂമിയിലെങ്കിലും ഒന്നു പോകണമെന്നുള്ള മോഹത്തോടുകൂടി ഗാന്ധാരിയുമൊന്നിച്ചു രഥാരോഹണംചെയ്തു. കുന്തീദേവിയും അവരോടൊരുമിച്ചു തേരിൽ കയറി രാജധാനിയിലുള്ള സകല സ്ത്രീപുരുഷന്മാരും ആബാലവൃദ്ധം അവരെ അനുഗമിച്ചു. ധൎമ്മിഷ്ഠനും ശാന്തനുമായ വിദുരർ അവരെ ആശ്വസിപ്പിക്കുവാനായി കഴിയുന്നവിധത്തിലെല്ലാം ശ്രമിച്ചു. എത്രയൊക്കെ തത്വജ്ഞാനോപദേശങ്ങൾ കേട്ടാലും, അവയെല്ലാം സത്യമെന്നു ദൃഢവിശ്വാസം വന്നാലും, മരിച്ചവരെക്കുറിച്ചുള്ള ദുഃഖം നിഷ്പ്രയോജനമെന്നു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടാലും, ഭൎത്തൃവിരഹം വിധവകൾക്കും, പുത്രവിരഹം മാതാ-

ക്കൾക്കു അതിൻെറ നവ്യാവസ്ഥയിൽ അനിയന്ത്രിതദുഃഖ ഹേതുവായിത്തന്നെ ഇരിക്കുമെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ലല്ലോ.

കൌരവസ്ത്രീകൾ യുദ്ധക്കളത്തിൽ എത്തി. വിധവകൾ ഭർത്തൃദേഹത്തെയും മാതാക്കൾ പുത്രദേഹത്തെയും, സഹോദരികൾ സഹോദരദേഹത്തെയും അന്വേഷിച്ച് ഓടിച്ചിട്ടും ഓടാത്ത കഴുക്കളുടെയും, കാക്കകളുടെയും, നായ്ക്കളുടെയും, നരികളുടെയും ഇടയിൽ നിർഭയമായും നിസ്സങ്കോചമായും സഞ്ചരിച്ചു. ഓരോരോ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു ഓരോരുത്തർ സ്വഭർത്താക്കന്മാരുടെ മൃതദേഹങ്ങളെ കണ്ടറിഞ്ഞു ദുർഭരദുഃഖത്തോടുകൂടി വാവിട്ടുവിലപിച്ചു. തലയററും, കൈയററും, കാലററും, ശരീരം ആകപ്പാടെ ഉടഞ്ഞും യുദ്ധഭൂമിയിലെ രുധിരച്ചേറണിഞ്ഞും കിടക്കുന്ന ഭർത്താക്കന്മാരുടെയും പിതാക്കന്മാരുടെയും പുത്രന്മാരുടെയും ദേഹങ്ങൾ തലോടിയും, ചേറും പൊടിയും തുടച്ചും, അററുതെറിച്ചുകിടക്കുന്ന അംഗങ്ങളെയെടുത്തു കൂട്ടിച്ചേർത്തുവെച്ചും അവധിയില്ലാത്ത ദുഃഖപാരവശ്യങ്ങൾ അവർ കാണിച്ചു സ്നുഷകളും, പുത്രികളും പൌത്രികളുമായുള്ള ആ രാജന്യസ്ത്രീകളുടെ പാരവശ്യങ്ങൾകണ്ടു് അസഹ്യദുഃഖത്തോടുകൂടി ഗാന്ധാരീദേവി ശ്രീകൃഷ്ണനെ അടുക്കൽവിളിച്ചു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—ശ്രീകൃഷ്ണാ, ഈ രാജകുമാരികളുടെ അടക്കിയാൽ അടങ്ങാത്ത സങ്കടം നീ കാണുന്നുണ്ടോ? ഭർത്തൃദേഹം വാരിപ്പുണരുന്നവർ, പുത്രദേഹത്തെ ആലിംഗനംചെയ്യുന്നവർ, പിതൃദേഹത്തിൽവീണു തൊഴിക്കുന്നവർ, സഹോദരദേഹത്തെ കണ്ണിമയ്ക്കാതെ നോക്കിനില്ക്കുന്നവർ ഇവരുടെയെല്ലാം ഉള്ളിൽ തിരതല്ലുന്ന ചേതോവികാരങ്ങൾ നിനക്കു് ഏകദേശമായിട്ടെങ്കിലും ഊഹിക്കുവാൻകഴിയുമോ? എത്ര ഭയങ്കരവും എത്ര ഉദ്വേഗകരവും, എത്ര നൈരാശ്യജനകവുമായ ഒരു കാഴ്ചയാണു നീ കാണുന്നതു്? സൂര്യൻപോലും ഇതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത അവരുടെ രോഷരോദനരക്തങ്ങ

ളായ മുഖസരോജങ്ങൾ ഇതാ ബഹുജനദൃഷ്ടിക്കു ലക്ഷ്യങ്ങ
ളായി നിസ്സങ്കോചങ്ങളായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു! അപൂൎണ്ണാൎത്ഥ
ങ്ങളായ അവരുടെ വിലാപങ്ങൾ പരസ്പരാക്രന്ദത്താൽആ
ൎക്കും ശ്രദ്ധിച്ചറിവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.
അതാ, തലയ്ക്കുംമാറത്തും അലച്ചും, ഭൂമിയിൽവീണുരുണ്ടും
ചിലർ നിലവിളിക്കുന്നു. തലയില്ലാത്ത ഉടൽകണ്ടും ഉടലി
ല്ലാത്ത തലകണ്ടുംചിലർ മോഹിക്കുന്നു. ചിലർ അററുകി
ടക്കുന്ന തലയെടുത്തു ഉടലോടുചേൎത്തുവെച്ചു നോക്കുന്നു.
കൈകാലുകൾ അററു തെറിച്ചുകിടക്കുന്നവകൂട്ടിച്ചേൎത്തുനോ
ക്കിയിട്ടു ചേൎച്ചപോരാത്ത പ മാറിച്ചേൎത്തുനോക്കുന്നു

അഹോ! ഇതാ. കാട്ടിൽകാററിച്ചിട്ട കദളിപോലെകി
ടക്കുന്നു എന്റെമകൻ ദുര്യോധനൻ. കൃഷ്ണാ, ഇവൻ യു
ദ്ധത്തിനു് ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ എന്റെ വിജയാശംസ
യെ പ്രാൎത്ഥിച്ചു എന്റെ അടുക്കൽവന്നു. ഏതുഭാഗത്താ
ണോ ധൎമ്മം, ആ ഭാഗത്തിനു വിജയമുണ്ടാകട്ടെ എന്നുഞാ
ൻആശംസിച്ചു. കൃതാസ്ത്രനും യുദ്ധദുൎമ്മദനും യോധപ്രവര
നുമായ ആ ദുര്യോധനൻ വീരശയനംചെയ്യുന്നതു നോക്കു
ക. മൂൎദ്ധാഭിഷിക്തരുടെ മുന്നണിയിൽനടന്നിരുന്ന ഇവൻ
ഇതാ പൊടിമണ്ണിൽ കിടക്കുന്നു. മന്ത്രികളും സേനാനി
കളും മററു മനീഷികളും ഉപചാരപൂൎവ്വം സേവിച്ചിരുന്ന
ഇവനിതാ കാകകങ്കാദികളാൽ സേവിതനായിത്തീൎന്നിരി
ക്കുന്നു. പതിമ്മൂന്നുസംവത്സരക്കാലം അശത്രുവായി
രാജ്യഭോഗം അനുഭവിച്ചിരുന്ന അവന്റെ വിധവയി
താ പുത്രമുഖം ചുംബിച്ചെഴുന്നേററു വീരശയ്യയിൽ
കിടക്കുന്ന തന്റെ പ്രിയതമന്റെ ദേഹം ചെന്നുതട
യ്ക്കുന്നു. ഇതാ കിടക്കുന്നു എന്റെപുത്രനായ വികൎണ്ണൻ.
ചെന്നായ്ക്കൾ പകുതിതിന്നുതീൎത്ത ഇവന്റെമുഖം സപ്തമി
ച്ചന്ദ്രനെപ്പോലെ ഇപ്പോഴും തേജസ്സുവിടാതെതന്നെ ശോ
ഭിക്കുന്നു ഹാ!ഹാ! ഈ കിടക്കുന്ന സുകുമാരകളേബരം ആ
രുടെയെന്നുനോക്കുക! നിന്റെയും അൎജ്ജുനന്റെയും സ

കലിതവീര്യത്തോടുകൂടിവളൎന്നുവന്ന ഈ ബാലനെ അനേകം മഹാരഥന്മാർ ഒത്തുകൂടി വധിക്കുവാൻതക്കവണ്ണം യുദ്ധധൎമ്മം കുരുകുലത്തിൽ ക്ഷയിച്ചുപോയല്ലൊ. അവന്റെ ശംഖിനൊത്ത കണ്ഠത്തെയും വികസിച്ച പത്മത്തിനൊത്തമുഖത്തെയും ഇതാ വിരാടകുമാരിയായ ഉത്തര തലോടിക്കൊണ്ടു് അവന്റെ രക്തസിക്തമായ കഞ്ചുകത്തെ അഴിച്ചു അനഘകാന്തിയോടുകൂടിയ ശരീരത്തെ നോക്കി കണ്ണുനീർ വാൎക്കുന്നു. സാധ്വിയായ ഈ കുമാരിയുടെ അന്തൎഗ്ഗതം എന്തായിരിക്കാം? "എന്നോടു് ആറുമാസത്തെ സഹവാസവും ഏഴാംമാസത്തിൽ മരണവുമാണോ ദൈവം അങ്ങേയ്ക്കു വിധിച്ചിരിക്കുന്നതു്?" എന്നായിരിക്കയില്ലെ? കഷ്ടം! കഷ്ടം!

ഇതാ ഈ കിടക്കുന്ന മഹാരഥനെ നോക്കുക. പ്രളയാഗ്നിക്കു തുല്യമായ അൎച്ചിസ്സോടുകൂടിയ ഈ കൎണ്ണനു തുല്യം ദീൎഘരോഷനും മഹേഷ്വാസനുമായിട്ടു ഒരു യോദ്ധാവു ജീവിച്ചിരുന്നിട്ടുണ്ടോ? കുരുപിതാമഹനും ആരാലും ആരാധ്യനുമായ ഭീഷ്മരുടെ ഈ കിടപ്പുനോക്കുക. നാളീകനാരാചനിൎമ്മിതമായ ശരശയ്യയിൽ ശരവണത്തിൽസ്കന്ദനെന്നപോലെ ശയനംചെയ്യുന്ന ഈ ശത്രുസന്താപിയുടെ ദേഹി ഇതേവരെ ദേഹം വെടഞ്ഞുപോയിട്ടില്ല.

ഇങ്ങനെ മൃതന്മാരായവരിൽ പ്രധാനികളായ ഓരോരുത്തരെയും സന്ദൎശിച്ചും ശ്രീകൃഷ്ണനോടു് ഓരോന്നു പുലമ്പിയും ഗാന്ധാരീദേവി ദീനദീനമായി വിലപിച്ചു.

II

സംസ്കാരകൎമ്മങ്ങൾ

യുദ്ധത്തിൽ വിജയംലഭിച്ചു എങ്കിലും തന്നോടൊരുമിച്ചു രാജ്യഭോഗങ്ങൾ അനുഭവിക്കേണ്ട പ്രിയജനങ്ങളുടെയും

ബന്ധുക്കളുടെയും നിർയ്യാണത്താൽ ദുഃഖിതനായ ധർമ്മപുത്രർ വളരെനേരം രണഭൂമിയിൽ നോക്കി കണ്ണുനീർവാർത്തു നിന്നശേഷം കുരുവംശപുരോഹിതനായ സുധർമ്മാവിനോടു വിദുരസഞ്ജയാദികൾ കേൾക്കെ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— യുദ്ധത്തിൽ മൃതരായവരുടെ ശവദാഹക്രിയയും ശ്രാദ്ധവും ശത്രുമിത്രഭേദം ഗണിക്കാതെതന്നെ നടത്തേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഓരോരുത്തരേയും അവരവരുടെ സ്ഥിതിക്കനുസരണമായിത്തന്നെ സംസ്കരിക്കേണ്ടതാണു്.

വിദുരാദികൾ സംസ്കാരകർമ്മത്തിനു് ആവശ്യമായസകലവുമൊരുക്കി. അകിൽ ചന്ദനംമുതലായവകൊണ്ടു ചിതകൾ നിർമ്മിച്ചു ചിതകളിൽഘൃതവും,സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങളുംഅപ്പിച്ചു. രാജാക്കന്മാർ രാജകുമാരന്മാർ, സേനാനായകന്മാർ മുതലായി ഓരോരുത്തരുടെയും മൃതദേഹത്തെ അവരവരുടെ യോഗ്യതാക്രമംഅനുസരിച്ചുവിശേഷവസ്ത്രങ്ങൾധരിപ്പിച്ചു ചിതയിലാക്കി ദഹിപ്പിച്ചു. ശവദാഹകർമ്മങ്ങൾ കഴിഞ്ഞശേഷം ഉദകക്രിയയ്ക്കായി എല്ലാവരുംഗംഗാതീരത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. സ്ത്രീകളും വിലപിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടെയെത്തി പിതാക്കന്മാർ ഭർത്താക്കന്മാർ പുത്രന്മാർ മുതലായ പ്രിയജനങ്ങൾക്കു നയനജലവും ഗംഗാജലവുംകൊണ്ടു തർപ്പണംനടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന സ്ത്രീജനമദ്ധ്യത്തിൽ മററാർക്കും അനുഭവമായിട്ടില്ലാത്ത ഒരു അനുപമദുഃഖഭാരത്തോടുകൂടി കുന്തീദേവി നില്ക്കുകയായിരുന്നു. കർണ്ണൻ തന്റെ പ്രഥമപുത്രനാണെന്നുള്ള വാസ്തവം യുധിഷ്ഠിരാദികളെ അറിയിക്കാതെ അതേവരെ വസ്ത്രം കൊണ്ടുമൂടിയ അഗ്നിശിഖയെപ്പോലെ കുന്തീദേവി കൊണ്ടുനടന്നിരുന്നു. ജാതകർമ്മാദികളൊന്നും തന്റെ പുത്രനുവേണ്ടി നടത്തുവാൻ അഭിമാനഭംഗഭയത്താൽ ആ മനസ്വിനിക്കു സാധിച്ചില്ല. എന്നാൽ കർണ്ണന്റെ ശവദാഹക്രിയ നടന്നതോടുകൂടി ചിരകാലം തന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ഭദ്രമായി നിഗ്രഹനം ചെയ്തിരുന്ന ആ രഹസ്യാഗ്നി അഭിമാനാവരണത്തെ ദഹിപ്പിച്ചെരി

യാൻ തുടങ്ങി. തൻ്റെ പുത്രൻ്റെ പരഗതിക്ക് ആവശ്യമായ പിതൃതർപ്പണമെങ്കിലും യഥാവിധി നിർവ്വഹിക്കണമെന്നുള്ള താല്പര്യത്തോടുകൂടി ദേവി യുധിഷ്ഠിരാദികളോടു കർണ്ണൻ്റെ ജനനവൃത്താന്തം തുറന്നു പറഞ്ഞു. തൻ്റെ ആയുഷ്കാലത്തിൽ അതേവരെ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള സകല ദുഃഖസംഭവങ്ങളെയും നിസ്സാരമാക്കുന്ന ഈ വർത്തമാനം യുധിഷ്ഠിരൻ്റെ ഹൃദയത്തെ സന്തപ്തമാക്കി. തൻ്റെ സ്വന്തംജ്യേഷ്ഠനെ നിഹനിച്ച മഹാപാപത്തിനു എന്താണു പ്രതിക്രിയയെന്നറിയാതെ അർജ്ജുനൻ ആധിപരവശനായി. ഭീമാദിമററു ഭ്രാതാക്കന്മാരും തങ്ങളുടെ ജ്യേഷ്ഠഭ്രാതാവിൻ്റെ മൃതശരീരമെങ്കിലും ഒന്നു സ്നേഹപൂർവ്വം നോക്കിക്കാണുന്നതിനുസംഗതി വന്നില്ലല്ലോ എന്നു ഖേദിച്ചു വിലപിച്ചു.

അനന്തരം ധർമ്മപുത്രർ യുദ്ധത്തിൽജയിച്ചവരും തോററവരുമായ സകല യോദ്ധാക്കൾക്കും, അപകടത്താലല്ലെങ്കിൽ അജയ്യനായിരുന്ന തൻ്റെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരൻ്റെജീവിതകഥയെ അനുക്രമമായി ചിന്തിച്ചു കണ്ണുനീർ വാർത്തുകൊണ്ടു് അത്യന്തം ശ്രദ്ധയോടും ഭക്തിയോടുംകൂടി ഉദകക്രിയയ്ക്കു് ആരംഭിച്ചു. രാധേയനെന്നു സർവരാലും വിശ്വസിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന കർണ്ണൻ്റെ അക്ഷത്രിയകളായ സൂതകുലഭാര്യമാരോടും അവരിൽ ജാതരായ സന്തതികളോടും ഒരുമിച്ചു് ഉദകക്രിയനടത്തുന്നതിനു അത്യുത്തമക്ഷത്രിയനായ ധർമ്മപുത്രർക്കു യാതൊരു വൈമനസ്യവും ഉണ്ടായില്ല.

III

രാജ്യാഭിഷേകം.

ഉദകക്രിയകൾ അവസാനിപ്പിച്ചു ഗംഗാസ്നാനവും നിർവ്വഹിച്ചശേഷം എല്ലാവരും ഹസ്തിനാപുരത്തിലേക്കു മടങ്ങി. ബന്ധുവധത്താൽ സമ്പ്രാപ്തമായ രാജ്യഭോഗം ഭുജിക്കുന്നേ

ത്തിൽ യുധിഷ്ഠിരനു വളരെ വൈമനസ്യമുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും ശ്രീകൃഷ്ണാദിബന്ധുക്കളുടേയും, വ്യാസാദിമഹർഷിമാരുടേയും നിർബന്ധവും ഉപദേശവും അനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം തന്നെ അഭിഷേകമേററു അവിഭക്തമായ കുരുരാജ്യത്തെ അശത്രുവായി ഭരിക്കാൻതുടങ്ങി.

ശരശയനംചെയ്തിരുന്നഭീഷ്മർ ഉത്തരായണത്തിൻെറ ആരംഭത്തോടുകൂടി പരമസമാധിയെ പ്രാപിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറസംസ്കാരം ശ്രാദ്ധംമുതലായവ നിർവഹിച്ചശേഷം യുദ്ധകാലത്തു നടന്നിരിക്കാവുന്ന വീരഹത്യാദിപാപങ്ങളുടെപരിഹാരാർത്ഥം മഹർഷിമാരുടെഉപദേശപ്രകാരം യുധിഷ്ഠിരൻ ഒരു അശ്വമേധയാഗംനടത്തി. മുപ്പത്താറുസംവത്സരക്കാലം എത്രയുംധർമ്മനിഷ്ഠയോടുകൂടി യുധിഷ്ഠിരൻരാജ്യഭാരംചെയ്തു. അദ്ദേഹം രാജ്യഭാരമാരംഭിച്ചതിൻെറപതിനഞ്ചാംകൊല്ലം ധൃതരാഷ്ട്രർ വാനപ്രസ്ഥാശ്രമത്തിലേക്കു പ്രവേശിച്ച് സഹധർമ്മചാരിണിയായ ഗാന്ധാരിയോടുകൂടി വനത്തിൽ തപസ്സിനായി പുറപ്പെട്ടു. കുന്തീദേവിയും വിദുരരും സഞ്ജയനും അവരെ അനുഗമിച്ചു. മൂന്നുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞു് അവർ യോഗാഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചു പരമസമാധി പ്രാപിച്ചു.

വൃഷ്ണികളുടെ നാശവും ശ്രീകൃഷ്ണൻെറ വൈകുണ്ഠപ്രാപ്തിയും അറിഞ്ഞശേഷം യുധിഷ്ഠിരനു രാജ്യാനുഭൂതിയിൽ വിരക്തിവന്നു. അഭിമന്യുവിൻെറ പുത്രനായ പരീക്ഷിത്തിനെ കുരുരാജാവായി അഭിഷേകംചെയ്തു വാഴിച്ചശേഷം യുധിഷ്ഠിരൻ ഭാര്യയോടുംസഹോദരന്മാരോടുംഒരുമിച്ചു ദേശാടനംചെയ്തു ഹിമാലയത്തിലെത്തി. ഹിമവാനെ കടന്നു മഹാമേരുവിനെപ്രാപിക്കുവാൻ സികതാരണ്യം തരണംചെയ്യുന്നതിനിടയിൽ ദ്രൗപദിയും അനുജന്മാരും ഓരോരുത്തരായി മദ്ധ്യേമാർഗ്ഗം വീണുമരിച്ചു. യുധിഷ്ഠിരൻ രാജ്യംവിട്ടിറങ്ങിയപ്പോൾ തന്നെ അനുഗമിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയ ഒരു ശ്വാവുമാത്രം അദ്ദേഹത്തെ പിന്നെയും അനുഗമിക്കുവാൻ

ഉണ്ടായിരുന്നു. ഇന്ദ്രൻ വിമാനവുമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു യുധിഷ്ഠിരനെ ഉടലോടെസ്വർഗ്ഗത്തിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻ ശ്രമിച്ചു. തന്നെ ആശ്രയിച്ച് അനുഗമിക്കുന്ന ശ്വാവിനെ ഉപേക്ഷിച്ച് സ്വർഗ്ഗാനുഭൂതിപോലും ആവശ്യമില്ലെന്നു തിരസ്കരിക്കയാൽ, യുധിഷ്ഠിരന്റെ ധർമ്മനിഷ്ഠയെപരീക്ഷിക്കുവാൻ,ശ്വാനരൂപിയായി അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിച്ചിരുന്ന യമധർമ്മരാജാവ് സന്തുഷ്ടനായി സ്വന്തം രൂപം ധരിച്ചു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. അനന്തരം ധർമ്മപുത്രർ സന്തുഷ്ടനായി സ്വർഗ്ഗാരോഹണം ചെയ്കയും ചെയ്തു.

ധർമ്മപുത്രരുടെ സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തിയിൽ രസകരമായ ഒരു വിശേഷസംഭവമുണ്ടായി. അദ്ദേഹം തന്റെ സഹജന്മാരെയും ദ്രൗപദിയേയും യുദ്ധത്തിൽ മൃതരായ ബന്ധുജനങ്ങളെയും സ്വർഗ്ഗത്തിൽ കാണാമെന്നുള്ള പ്രതീക്ഷയോടുകൂടിയാണ് അവിടെ എത്തിയതു്. എന്നാൽ അവിടെ എത്തിയപ്പോൾ ദുര്യോധനനെഅല്ലാതെ മററു ആരെയും അവിടെ കാണായ്കയാൽ അത്യന്തം ആധിവശനായിത്തീരുകയും സ്വർഗ്ഗസുഖത്തിൽതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു വിരക്തിതോന്നുകയുംചെയ്തു. നാരദൻ അദ്ദേഹത്തെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ ശ്രമിച്ചു എങ്കിലും തന്റെ സഹോദരന്മാരുടെ സാന്നിദ്ധ്യംതന്നെയാണ് എവിടെയായിരുന്നാലും തന്റെ സ്വർഗ്ഗമെന്നു അദ്ദേഹം ശാഠ്യം പിടിക്കുകയാൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ വാസസ്ഥലംകാണിച്ചുകൊടുക്കുവാൻ ഇന്ദ്രൻ ഒരു ദൂതനെ അദ്ദേഹത്തോടു ഒരുമിച്ചു അയച്ചുകൊടുത്തു. അദ്ദേഹം പാണ്ഡവന്മാരുടെ വാസസ്ഥലം അന്വേഷിച്ചു പുറപ്പെട്ടു. അന്ധകാരമയമായ ഒരു മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി ദുഷ്ടസത്വങ്ങളും ദുർഗ്ഗന്ധങ്ങളും ഉരുകുന്ന മണലും പാറയും കാടും കണ്ടകങ്ങളും നിറഞ്ഞ ഒരു ഭയങ്കരപ്രദേശത്തു അദ്ദേഹം എത്തി. ധർമ്മപുത്രർ ഈ ഭയങ്കരപ്രദേശത്തെ തരണം ചെയ്യാൻ തനിക്ക് ഇടവന്നതിനെക്കുറിച്ച് ഇന്ദ്രദൂതനോടു ചോദ്യംചെയ്തു. താൻ ഇന്ദ്രന്റെ കല്പനനടത്തുക മാത്രമാ

ണു് ചെയ്യുന്നതിന്നും ക്ഷീണംതോന്നുന്നു എങ്കിൽ സ്വർഗ്ഗത്തിലേക്കുമടങ്ങാമെന്നും ദൂതൻ പറഞ്ഞു. യുധിഷ്ഠിരൻ മടങ്ങാൻഭാവിച്ചു. “മടങ്ങിപ്പോകരുതേ! അങ്ങയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം ഞങ്ങൾക്കു് ഈ നരകയാതനയിൽആശ്വാസപ്രദമായിരിക്കുന്നു” എന്നുള്ള ദയനീയങ്ങളായ നിലവിളികൾ നാലുഭാഗത്തുനിന്നുംപുറപ്പെട്ടു. കൃപാനിധിയായ യുധിഷ്ഠിരൻ“ആരാണു് വിലപിക്കുന്നതു്?” എന്നു ചോദിച്ചു. “ഞാൻ കർണ്ണനാണു്,ഞാൻ ഭീമനാണു്,ഞാൻ അർജ്ജുനനാണു്, ഞാൻ നകുലനാണു്, ഞാൻസഹദേവനാണു്, ഞാൻ ദ്രൗപദിയാണു്,ഞങ്ങൾ ദ്രൗപദേയരാണു്” എന്നിങ്ങനെയുള്ള ശബ്ദങ്ങൾ നാനാഭാഗങ്ങളിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടു. പരിഭ്രമവും പരിതാപവും ദുസ്സഹമായ കോപവും മൂലം ക്ഷുബ്ധനായി യുധിഷ്ഠിരൻ ദൂതനോടുപറഞ്ഞു:— “പോവു.ഇവരോടുകൂടി ഇവരുടെ ദുഃഖത്തിൽ ഭാഗഭാക്കായി ഞാൻ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു തീർച്ചയാക്കിയിരിക്കുന്നതായി ഇന്ദ്രാദികളോടു ചെന്നുപറയുക.”

പെട്ടെന്നു യുധിഷ്ഠിരൻ നിന്നിരുന്ന സ്ഥലത്തിന്റെ സ്വഭാവംമാറുകയും ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെല്ലാം പ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അശ്വത്ഥാമാവിന്റെ വധത്തെക്കുറിച്ചുപ്രചരിപ്പിച്ച വ്യാജവാർത്ത ദ്രോണവധത്തിനു നിദാനമായിത്തീർന്നതിന്റെ പാപം നരകയാതനയെക്കുറിച്ചുള്ള ഈ സ്വപ്നദർശനത്താൽപരിഹരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുഎന്നും പാണ്ഡവന്മാരും യുധിഷ്ഠിരബന്ധുക്കളായ സകലരും അസ്വപ്നന്മാരുടെ സംഘത്തിൽ സ്വർഗ്ഗസുഖം അനുഭവിച്ചാനന്ദിക്കുന്നുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞു ഇന്ദ്രൻഅവരെ എല്ലാവരെയും യുധിഷ്ഠിരനു കാണിച്ചുകൊടുക്കുകയും എല്ലാവരോടും ചേർന്നു് അദ്ദേഹം സ്വർഗ്ഗസുഖം അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്തു.

ശുഭം.